

Porotalouden taloudelliset menestystekijät

Leena Rantamäki-Lahtinen (toim.)

MTT:n selvityksiä 156
129 s., 6 liitettä

Porotalouden taloudelliset menestystekijät

Leena Rantamäki-Lahtinen (toim.)

ISBN 978-952-487-173-0 (Verkkojulkaisu)

ISSN 1458-5103 (Verkkojulkaisu)

www.mtt.fi/mtts/pdf/mtts156.pdf

Copyright

MTT

Kirjoittajat

Julkaisija ja kustantaja

MTT Taloustutkimus, Luutnantintie 13, 00410 Helsinki

www.mtt.fi/mttl

Jakelu ja myynti

MTT Taloustutkimus, Luutnantintie 13, 00410 Helsinki

Puhelin (09) 56 080, telekopio (09) 563 1164

sähköposti julkaisut@mtt.fi

Julkaisuvuosi

2008

Kannen kuvat

Mauri Nieminen

Porotalouden taloudelliset menestystekijät

Leena Rantamäki-Lahtinen (toim.)

MTT Taloustutkimus, L-talo, 31600 Jokioinen, etunimi.sukunimi@mtt.fi

Tiivistelmä

Porokarjan koon kasvattamisen tavoitteena on kannattavuuden parantaminen. Myös poronlihan hinta ja eläinperusteinen tuki sekä yleinen tavoite porokarjan koon kasvattamiseen ovat olleet merkittäviä syitä jotka ovat vaikuttaneet porokarjojen kasvuun. Petovahingot ovat merkittävä syy siihen, ettei porokarjaa ole kyetty lisäämään. Siirtyminen lisäruokintaan on erityisen poronhoitoalueen eteläosassa ollut muita alueita merkittävämpi syy porokarjan kasvattamiselle. Paliskunnan tekemät ratkaisut oli tärkein yksittäinen tekijä, joka vaikutti porokarjan koon pienenemiseen. Erityisen poronhoitoalueen eteläosassa sekä porolaidunten riittämättömyyden että taloudellisten syiden takia on jouduttu teurastamaan poroja. Nämä ovat vaikuttaneet porokarjan pienenemiseen. Eteläisellä (kaakkoisosan) poronhoitoalueella petovahingot ja eläinperusteisen tuen alaraja olivat merkittäviä syitä porokarjan pienenemiseen.

Pohjoisilla poronhoitoalueilla enemmistö vastaajista tunsu poronhoitotöiden helpottuneen, kun taas eteläisellä poronhoitoalueella katsottiin poronhoitotöiden vaikeutuneen. Tieto- ja puhelintekniikka sekä mönkijöiden käytön lisääntyminen ovat merkittävimmit poronhoidon helpottumiseen vaikuttaneet tekijät. Poromiesten määrän vähentyminen koetaan erityisesti eteläisillä poronhoitoalueilla suureksi ongelmaksi. Yli 80 eloporon suuruudessa porotalousryhmässä poronomistajat käyttävät keskimäärin noin 1 200 tuntia vuodessa poronhoitotöihin, josta paliskunnalle tehdään 29 %.

Porolaidunten, varsinkin talvilaitumista tärkeimpien jäkälälaidunten, kunto on huonontunut suuresti koko poronhoitoalueella. Myös kevättalvella ennen tärkeät luppolaitumet ovat vähentyneet ja porojen saatavilla on paliskunnissa nykyään vähän tai ei lainkaan luppoo. Talvilaidunten vähenemisen ja kulumisen myötä porojen talvinen lisäruokinta on yleistynyt ja lisääntynyt koko poronhoitoalueella. Porojen lisäruokinta on nykyään jokavuotista, ja siitä on tullut varsinkin poronhoitoalueen etelä- ja keskiosissa suuri kustannustekijä ja porolaitumiin rinnastettava tärkeä tuotantotekijä. Talvilaidunten nykyinen tila ja tapahtunut jatkuva muutos huonompaan suuntaan koko poronhoitoalueella viittaavatkin siihen, että nykyisen poromäärän ylläpito ei ole enää mahdollista pelkästään luontaisen talviravinnon varassa.

Eläkkeet ovat poromiesruokakunnan suurin tulonlähde. Keskimäärin lähes neljännes poromiesperheen tuloista tulee eläkkeistä. Porotalouden tuloista ja palkkatuloista tulee keskimäärin noin viidennes kummastakin. Alueelliset erot olivat suuria: erityisen poronhoitoalueen pohjoisosassa (saamelaisalueella) jopa 44 prosenttia tuloista tulee eläkkeistä, eteläosassa vain 5 %. Eläkkeiden osuus on merkittävin pienissä porokarjoissa. Poronhoitajilla on vahva poronhoidollinen identiteetti ja näkemys poronhoidosta kulttuurisena elinkeinona.

Poronlihan hyvästä imagosta ja muihin lihatuotteisiin verrattuna korkeammasta kuluttajahinnasta huolimatta useimmilla porotiloilla ei mene taloudellisesti kovin hyvin ja poronlihan markkinointiin liittyy lukuisia ongelmia. Porotilojen kannattavuus on jäänyt maatalouden kannattavuuteen verrattuna suhteellisen heikoksi. Tilivuonna 2006/2007 porotalouden keskimääräinen kannattavuuskerroin oli 0,32, joten yrittäjäperhe sai työtulona 32 prosenttia palkkavaatimuksesta eli 4,0 € työtunnilta ja 1,6 prosentin koron porotalouteen sijoittamalleen omalle pääomalle. Matalan tuottajahinnan ja kohonneiden lisäksi kannattavuutta heikentää poronlihan tuotannon ja jatkojalostuksen epäyhtenäisyys. Poronlihatuotteiden markkinoilla onkin ominaisuuksia, joita voidaan pitää tyypillisinä epätäydelliselle, oligopoliselle kilpailulle: määräävä markkina-asema on 3–4 poroa jalostavalla yrityksellä. Pienet poronlihaa jalostavat yritykset pääsääntöisesti seuraavat isompien yritysten hinnoittelua ostaessaan poronlihaa tuottajilta. Markkinakaudella 2006/2007 poronlihan määrällä painotettu keski-

hinta tuottajalle oli 4,50 euroa/kg ja markkinakaudella 2007/2008 se oli noussut jo 5,32 euroon kilolta. Jatkojalostajayritysten maksamassa hinnoissa ei ollut juurikaan vaihtelua. Suoramyyntin määrä väheni 18 % ja poronlihan oman käytön osuus väheni 36 % hinnan noustessa. Tärkein syy suoramyyntille oli siitä saatu korkeampi myyntihinta. 92 prosenttia poronomistajista koki saavansa kaikista ruhonosista paremman hinnan suoramyyntin kautta. Lähialueen muilla työnsaantimahdollisuuksilla ei ollut juurikaan vaikutusta suoramyyntiin.

Horisontaalinen, eli porotilojen välinen yhteistyö on paliskuntien sisällä voimakasta, mutta vertikaalinen, eli porotilojen, teurastamojen, jalostajien ja vähittäiskauppojen välinen yhteistyö on vähäistä ja sirpaloitunutta. Myös poronlihan suoramyynti on lisääntynyt ja poronlihan jatkojalostus on menettänyt suurtuotannon edut. Poronlihamarkkinoilla sopimustuotanto on lyhytjänteistä. Yli 90 prosenttia tuotantosopimuksista tehdään vain vuodeksi kerrallaan.

Keskimääräinen sopimuslisä pitkäaikaisissa tuotantosopimuksissa oli kaudella 2006/2007 kuusi senttiä poronlihakilolta. Kaudella 2007/2008 poronlihasta maksettiin sopimustuotannossa vähemmän kuin sopimuksettomilla markkinoilla. Sopimuslisien alhaisuus rajoittaa kiinnostusta tuotantosopimusten tekoon. Tuotantopanosten hankintasopimuksia poronomistajat tekevät hyvin vähän. Paliskunta on liian jäykkä organisaatio markkinoiman poronlihaa. Silloin pelkästään lihan hinta vaikuttaa ostajan päätöksentekoon ja laatu jää toisarvoiseksi tekijäksi. Paliskunnan kautta myytävässä porossa ei ole myöskään hintatakuuta. Kun poro kasvatetaan, ruokitaan, teurastetaan ja usein myös markkinoidaan paliskunnissa keskitetysti yhteistyönä, on yksittäisen poromiehen vaikeaa vaikuttaa poronlihan laatuun. Porotalouden verotus myös rajoittaa sopimustuotantoa ja kannustaa poromiehiä lisäämään suoramyyntiä. Sopimustuotannon avulla paliskunnat voisivat yhdistää myyntitoimintansa kilpailuttamalla poronlihan ostajat.

Kaupan rakenteelliset ja toiminnalliset muutokset ohjaavat elintarvikemarkkinoiden kehitystä. Kansainvälinen elintarvikekauppa on kasvanut voimakkaasti ja kuluttajien valinnanmahdollisuudet ovat lisääntyneet. Tuotevalikoimista on tulossa entistä tärkeämpi vähittäiskauppojen kilpailukeino. Eri myymälätyyppien ja kaupparyhmien valikoimien laajuus ja syvyys riippuu kohdeasiakasryhmien tarpeista. Poronlihatuotteet ovat arvokkaita erikoistuotteita ja niiden tarjonta painottuu laajan valikoiman myymälöihin, jotka tarjoavat runsaasti erilaisia tuotevaihtoehtoja.

Poro on lihanjalostusyrityksille haastava raaka-aine. Se on kallis ja saatavuus on niukkaa. Yrityksen on vaikea saavuttaa suurtuotannon etuja jalostuksessa tai markkinoinnissa hyödyntäessään rajallista raaka-ainetta. Haasteista huolimatta poronliha on arvostettu ja haluttu raaka-aine monien positiivisten ominaisuuksien ansiosta. Sisällyttämällä poronlihatuotteita valikoimaansa yritykset vahvistavat yrityskuvaansa. Niukan pororaaka-aineen mahdollisimman tehokas käsittely voi johtaa siihen, että eri yritykset pyrkivät erikoistumaan tiettyihin tuotteisiin, tuoteryhmiin tai pakkauskokoihin. Pitkälle erilaistuneilla, kilpailullisilla vähittäismarkkinoilla kuluttajille on mahdollista tarjota monia laadukkaita, korkean jalostusasteen poronlihatuotteita.

Poronlihaa voidaan pitää nykyaikaiseen elintarviketeollisuuteen ja kuluttajavaatimukseen sopivana raaka-aineena. Viime vuosina markkinoille nousseiden poronlihatuotteiden suosio perustuu kuluttajien vaihtelunhaluun ja poronlihan myönteiseen mielikuvaan. Positiivisista markkinaedellytyksistä huolimatta tuotteisto ei tule nopeasti monipuolistumaan, sillä raaka-aineen niukkuus saattaa jo nykyisin rajoittaa tarjontaa. Lihanjalostajat eivät ole kovinkaan halukkaita kehittämään uusia tuotteita, jos raaka-aineen saatavuus tai hinta eivät luo siihen riittäviä edellytyksiä. Todennäköisesti yritykset pyrkivät entistä enemmän hyödyntämään poron imagoarvoa korkealuokkaisten tuotteiden markkinoinnissa.

Asiasanat: porotalous, kannattavuus, poronlihamarkkinat, sopimustuotanto, laitumet

Economic success factors of the reindeer husbandry

Leena Rantamäki-Lahtinen (ed.)

MTT Agrifood Research Finland, Economic Research, L-house, FI-31600 Jokioinen, Finland, firstname.lastname@mtt.fi

Abstract

Reindeer husbandry is a significant rural business in Northern Finland, also in terms of other activities such as tourism and food processing. Despite of this important role, reindeer husbandry has faced difficulties during past few years as the reindeer meat markets have been unstable, and the profitability of reindeer herding has been poor. The aim of this study is to give deeper understanding how economic environment of the reindeer herding has developed recently and how the industry could be developed further. The key questions of this study are:

- 1) how different factors have affected to the reindeer husbandry and reindeer meat markets,
- 2) how profitability of reindeer husbandry has developed and how it could be enhanced
- 3) how the structure of reindeer herding could be developed through retirement scheme systems and intergenerational transfers,

The research was conducted with the co-operation of MTT Economic Research, Finnish Game and Fisheries Research Institute and University of Lapland. Both quantitative and qualitative methods were used in the analysis. Two large separate postal surveys were carried out during 2007, in addition financial results of book keeping reindeer husbandry farms were utilised and several expert interviews were conducted in order to get deeper insights to the phenomenon. According to the results the biggest strength of the husbandry is the main product, reindeer meat, itself. Reindeer meat is reasonably well differentiated product that is scarce and highly valued. The biggest weaknesses are the low profitability of reindeer husbandry, condition of winter grazing pastures of reindeer and partially inefficient supply chain.

For the food processing industry the reindeer meat is a challenging raw material. The meat is highly valued and demanded because of its good image. However the increasing price together with decreasing supply of reindeer meat may limit the product and marketing developments in processing sector.

The bookkeeping results of the reindeer husbandry show that financial position of the reindeer farms is quite weak. The average entrepreneurial income of the reindeer husbandry was about 5,41 € in 2006/2007, and according to forecast it will be decrease about 8% in 2007/2008. The increase of the production costs has weakened the profitability. The average profitability coefficient of reindeer husbandry was 0.32 in 2006/2007 and 0.30 according to forecast in 2007/2008. Reindeer meat price, animal subsidy and the willingness to expand the cattle are the reasons to increase reindeer cattle. Predators are a significant reason why reindeer herders have not been able to increase their cattle. Reindeer herders use in average 610 hours a year in reindeer business and of that time 29% for reindeer herding cooperative. Pensions are the biggest source of income for a reindeer herder household. Income from the reindeer business and salaries make both about a fifth. Differences between areas are remarkable.

The biggest problems concerning intergenerational transfer in reindeer herding is the low level of closure pension and the lack of subsidies for the continuator. Reindeer herders see that cultural continuation is important part of reindeer herding and intergenerational transfers.

Horizontal co-operation between reindeer farms is strong but vertical co-operation between reindeer herders and slaughters or retail trade is uncommon and splintered. Lack of quality-based extras is one of main reasons why reindeer growers are not interested in signing contracts. A particular problem in the Finnish reindeer meat market seems to be oligopoly pricing combined with asymmetric information: few reindeer meat-processing companies that give the reindeer meat market a price signal have an information advantage.

Index words: reindeer husbandry, reindeer meat markets, profitability, intergenerational transfer, contract production

Esipuhe

Porotalous on leimallisesti pohjoisen alueen maaseutuelinkeino, jolla on taloudellista ja työllisyyteen liittyvää merkitystä. Elintarviketalouden lisäksi se on merkittävä matkailun ja maatalouden sidostoimiala. Porotalous on viime vuosina ollut markkinavoimien ja yhteiskunnallisten muutosten puristuksessa ja sen kannattavuus on ollut heikko. MTT taloustutkimuksen, Riista- ja kalatalouden tutkimuskeskuksen (RKTL) ja Lapin yliopiston yhteistyössä toteuttamassa Porotalouden taloudelliset menetystekijät -tutkimushankkeessa on keskitytty poronlihan markkinoiden ja tuotannon kannattavuuden sekä porotilojen rakennemuutoksen ja näihin vaikuttavien syiden tarkasteluun poronlihan tuotantoketjussa. Hankkeen tavoitteena on ollut tuottaa monipuolista tietoa porotalouden taloudellisesta toimintaympäristöstä. Lisäksi hankkeen tehtävänä on ollut tuottaa tietoa hallinnolle ja muille sidosryhmille porotalousalan kehitysnäkymistä. Tähän liittyen hankkeessa on selvitetty porotalouden rakenteen kehittämismahdollisuuksia huomioon ottaen poromääriin liittyvät rajoitteet ja porotaloudesta luopumiseen vaikuttavat demografiset ja muut tekijät. Tässä MTT:n selvityksiä -sarjan julkaisussa esitellään hankkeen aikana saadut keskeiset tulokset.

Tutkimus on jaettu kolmeen lukuun, ja kukin erillinen tutkimusosio esitellään omana artikkelinaan. Ensimmäisessä luvussa esitellään porotilojen kannattavuutta ja rakenteen kehittämistä koskevan tutkimuksen tuloksia. Toisessa luvussa esitellään tuloksia, jotka keskittyivät porolihamarkkinoihin ja markkinointikäytäntöihin. Tutkimusraportin viimeisen luvun johtopäätöksissä esitetään näkemyksiä porotalouden kehittämismahdollisuuksista näiden tulosten valossa. Tutkijoina hankkeessa ovat toimineet FT Mauri Nieminen, MMM Kaija Saarni, KTM Jari Setälä ja tutkimuspäällikkö MMM Asmo Honkanen RKTL:sta, FL Klemetti Näkkäljärvi Lapin yliopistosta sekä MMM Jussi Tuomisto ja tutkija Jukka Tauriainen MTT taloustutkimuksesta ja biometriikko Lauri Jauhiainen MTT palveluyksiköstä. Hankkeen ideoijana ja vastuullisena johtajana toimi vuoden 2007 syksyyn saakka MMT Maija Puurunen, jonka siirryttyä toisiin tehtäviin vastuullisena johtajana on toiminut MML Leena Rantamäki-Lahtinen MTT taloustutkimuksesta. Hanketta oli ideoimassa ja laittamassa alkuun myös tutkija Taru Sutinen Lapin yliopistosta. Lapin yliopiston koordinaattorina on toiminut YTT Leena Suopajarvi. Hanke on saanut rahoitusta maa- ja metsätalousministeriöltä maatilatalouden kehittämisrahastosta ja lisäksi sitä ovat rahoittaneet MTT ja RKTL. Hankkeen ohjausryhmän puheenhohtajana on toiminut ylitarkastaja Sami Niemi maa- ja metsätalousministeriöstä ja jäsenenä Jukka Mäkelä Lapin yliopistosta, Jukka Knuuti Paliskuntain yhdistyksestä, Keijo Alanko Lapin TE-keskuksesta, Jukka Kristo Lapin lihasta, Hannu Lahtela Maltiolan jalosteesta ja Vieno Länsman Kaldoaivin paliskunnasta.

Haluamme kiittää kaikkia tutkimuksen toteutumista edistäneitä tahoja. Erityisen suuren kiitoksen haluamme esittää kyselytutkimuksiin vastanneille poromiehille. Toivomme, että tutkimusraportista löytyy vastauksia porotalouden kehittämiseen liittyviin kysymyksiin.

Helsingissä huhtikuussa 2008

Leena Rantamäki-Lahtinen
hankkeen vastuullinen johtaja

Sisällysluettelo

1 Johdanto	9
<i>Kaija Saarni, Klemetti Näkkäljärvi, Mauri Nieminen, Leena Rantamäki-Lahtinen</i>	
2 Porotilojen kannattavuuden ja rakenteen kehittäminen	13
2.1 RKTL:n ja MTT:n yhteinen postikyselyaineisto.....	13
<i>Jukka Tauriainen</i>	
2.2 Poron kasvatus ja porotalous porotiloilla.....	17
<i>Jussi Tuomisto, Jukka Tauriainen, Lauri Jauhiainen</i>	
2.2.1 Porokarjan kokoon vaikuttavat tekijät	17
2.2.2 Poronhoitotöihin liittyvät muutokset	19
2.2.3 Poronhoitotöihin liittyvä ajankäyttö	21
2.2.4 Porotalouden talousseurannan järjestäminen porotiloilla	22
2.2.5 Poromiesten toimentulon lähteet.....	23
2.3 Porotilojen talouskehitys	26
<i>Jukka Tauriainen</i>	
2.3.1 Kannattavuuskirjanpidon tuloksia	26
2.3.2 Porotalouden ennuste- ja stimulointimallit	40
2.4 Porolaidunten kunto ja poromäärät sekä poronomistajien että ruokakuntien poromäärien muutokset.....	46
<i>Mauri Nieminen</i>	
2.4.1 Luonnonolot poronhoitoalueella.....	46
2.4.2 Ilmastonmuutos ja sen mahdolliset vaikutukset	46
2.4.3 Kesäravinto ja kesälaidunten kunto	48
2.4.4 Talviravinto ja talvilaidunten kunto	52
2.4.5 Luonnonsuojelualueiden laitumet poronhoitoalueella.....	59
2.4.6 Porojen lisäruokinta	63
2.4.7 Poromäärät ja porotiheys	65
2.4.8 Poronomistajat ja ruokakunnat	67
2.4.9 Johtopäätökset.....	72
2.5 Porotilojen jatkamissuunnitelmat ja sukupolvenvaihdokset	76
<i>Klemetti Näkkäljärvi</i>	
2.5.1 Johdanto	76
2.5.2 Otos ja menetelmät	77
2.5.3 Lainsäädännöllinen tausta.....	79
2.5.4 Poronhoitajien määrä ja kehitys.....	80
2.5.5 Toteutuneet sukupolvenvaihdokset.....	81

2.5.6	Sukupolvenvaihdosikäisten poronhoitajien jatkamissuunnitelmat	83
2.5.7	Sukupolvenvaihdosjärjestelmän toimivuus	85
2.5.8	Poronhoidon houkuttavuus	85
2.5.9	Poronhoidon tulevaisuus	88
2.5.10	Yhteenveto ja loppupäätelmiä.....	89
3	Poronlihamarkkinat	93
3.1	Teoreettista johdantoa	93
	<i>Jussi Tuomisto, Kaija Saarni, Jari Setälä, Asmo Honkanen</i>	
3.2	Poronlihan hintakehitys.....	96
	<i>Kaija Saarni, Jussi Tuomisto, Jari Setälä, Asmo Honkanen</i>	
3.3	Poronlihan suoramyynänti	98
	<i>Kaija Saarni, Jussi Tuomisto, Jari Setälä, Asmo Honkanen</i>	
3.4	Poronlihan sopimustuotanto	100
	<i>Jussi Tuomisto, Lauri Jauhiainen</i>	
3.4.1	Teoreettinen viitekehys	100
3.4.2	Aineisto ja menetelmät	107
3.4.3	Tulokset ja tulosten tarkastelu.....	107
3.4.4	Johtopäätökset.....	109
3.5	Poronliha elintarvikemarkkinoilla.....	110
	<i>Kaija Saarni, Jari Setälä, Asmo Honkanen</i>	
3.5.1	Poro- ja riistatuotteet vähittäiskaupassa.....	111
3.5.2	Valmisruoat ja einokset	114
3.5.2.1	Poronlihan käyttö	115
3.5.2.2	Poroa jalostavien yritysten näkemyksiä	115
3.5.2.3	Muiden lihanjalostajien näkemyksiä.....	116
3.5.3	Poron käyttö kodin ulkopuolisessa ruokailussa	116
3.5.3.1	Porosta ja saksanhirvestä valmistettujen aterioiden tarjonta.....	117
3.5.3.2	Poronlihan käyttöä määräävät tekijät	118
3.5.4	Johtopäätökset.....	119
4	Loppupäätelmät.....	123
	<i>* Asmo Honkanen, Mauri Nieminen, Klemetti Näkkäläjärvi, Leena Rantamäki-Lahtinen, Kaija Saarni, Jari Setälä, Jukka Tauriainen, Jussi Tuomisto</i>	
4.1	Porotalouden nykytila	123
4.2	Kehittämissuhteita.....	125

Liitteet

* Aakkosjärjestyksessä

1 Johdanto

Poronhoitoalue kattaa noin kolmanneksen Suomen pinta-alasta. Poronhoitoalueen kunnat luokitellaan syrjäiseen maaseutuun Rovaniemeä ja Ylikiiminkiä lukuun ottamatta (Maa- ja metsätalousministeriö 2006). Syrjäisen maaseudun uhkana pidetään huonon kehityksen kiertettä: nuoret muuttavat pois, palvelut kaikkoon, maatalous ohenee, uudet työpaikat eivät riitä korvamaan perinteisten työpaikkojen poistumaa, vanhusväestön määrä lisääntyy ja kuntien taloudellinen kantokyky on kovilla (Maaseutupolitiikan yhteistyöryhmä 2007).

Porotalous on yksi alueen omiin resursseihin perustuvista mahdollisista vastavoimista näille uhkakuville. Se on leimallisesti pohjoisen alueen elinkeino, jolla on taloudellista ja maaseudun työllisyyteen liittyvää merkitystä. Elintarviketalouden lisäksi se on merkittävä sidostoimiala mm matkailulle ja maataloudelle. Lapin maakuntasuunnitelmassa matkailu ja elintarvikeklusteri on valittu mukaan strategisesti tärkeisiin ja kehitettäviin kärkitoimialoihin (Lapin Liitto 2005). Vastaavasti Kainuun maakuntasuunnitelmassa vahvuutena nähdään erinomaiset raaka-aineet ja mahdollisuutena luonto- ja maaseutumatkailu (Kainuun työ- ja elinkeinokeskus 2006). Porotalous linkittyy tiiviisti näihin tavoitteisiin. Lappilaisen elintarviketuotannon kehittämisessä painoalana ovat Lapin erikoiselintarvikkeet ja elämyselintarvikkeet (Lapin Liitto 2005), joissa poronliha on merkittävässä asemassa. Porotalouteen liittyvää matkailua pyritään kehittämään aktiivisesti (Lapin Liitto 2005). Lisäksi porotaloudella on imagomerkitystä Lapin ja koko Suomen matkailuelinkeinolle. Erityisesti pohjoisen Lapin matkailua markkinoidaan saamelaiden ja heidän harjoittamansa poronhoidon avulla. Eteläisellä poronhoitoalueella, eli Oulun läänin pohjoisosissa, poronhoito on pääasiassa maatalouden ja muiden elinkeinojen liitännäiselinkeino ja matkailullista merkitystä sillä ei käytännössä ole.

Useimmilla porotiloilla ei mene taloudellisesti hyvin ja poronlihan markkinointiin liittyy lukuisia ongelmia. Porotilojen kannattavuuskirjanpidon tulosten mukaan (Puurunen ym. 2005, MTT 2008) porotilojen kannattavuus on heikko. Keskimäärin porotilan kokonaistuotto on viime vuosina ollut vajaa 20 000 euroa ja kannattavuuskerroin¹ reilusti alle yhden (taulukko 1). Samaan aikaan poronlihamarkkinoilla on tapahtunut nopeita muutoksia tuottajahinnan laskun ja uusien myyntikanavien seurauksena (Saarni ym. 2005).

Taulukko 1. Tunnuslukuja porotilojen kannattavuuskirjanpidosta (www.mtt.fi/talustohtori).

Tunnusluku/poronhoitovuosi	2002/2003	2003/2004	2004/2005	2005/2006	2006/2007
Kokonaistuotto, euroa	19600	15500	19700	21700	22400
Kannattavuuskerroin	0,28	-0,00	0,30	0,37	0,32
Yrittäjätulo, euroa	5460	-80	4990	6430	5400
Omavaraisuusaste, %	80	79	77	82	80

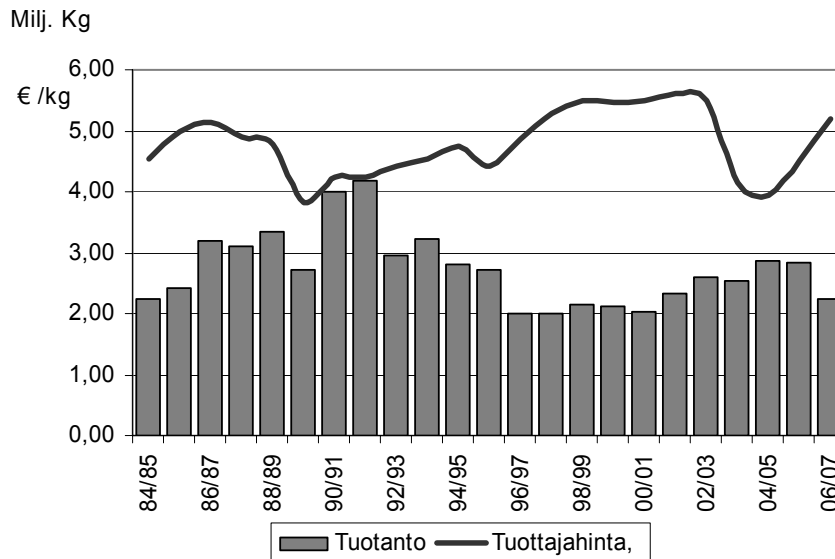
¹ Kannattavuuskerroin kuvaa suhteellista kannattavuutta. Kannattavuuskerroin lasketaan siten, että porotalouden yrittäjätulo jaetaan palkkavaatimuksen ja oman pääoman korkovaatimuksen summalla.

Porotilalain (1969/590) perusteella muodostetuilla useilla porotiloilla porotalouden merkitys on olennaisesti vähentynyt tarkasteltaessa porotalouden tulojen osuutta tilan koko toimeentulosta eri vuosikymmenien kehitystä selvittävän porotilojen toimeentulotutkimuksen (Renko & Sutinen 2004) tulosten mukaan. Useilla porotiloilla lisätulojen hankintamahdollisuudet ovat kuitenkin varsin rajalliset, sillä poromäärää ei monillakaan alueilla voida lisätä. Toisaalta työtilaisuuksien kausiluonteisuus ja ennen kaikkea pitkät välimatkat vaikeuttavat lisäansioiden hankintaa.

Poronhoitoalueella vuonna 2006 oli yhteensä 589 porotilaa, joista 547 sijaitsi Lapin läänissä ja 42 Oulun läänissä (Renko & Sutinen 2006). Poronhoitovuonna 2003/04 poroja oli 398 porotilalla eli 68 prosentilla kaikista porotiloista. Porotilalain voimaantultua alustavasti hyväksyttiin 601 porotilahakemusta vuoteen 1974 mennessä, viidelle henkilölle myönnettiin paimentopaikka. Vuoden 2006 tilastojen mukaan, perustetuista porotiloista noin 64 % (375 tilaa) on alkuperäisen omistajan hallinnassa, noin 8 % porotiloista on luovutettu uudelle porotalouden harjoittajalle (50 tilaa), porotalouden ulkopuolelle on luovutettu 4 % tiloista (24 tilaa) ja 24 % (140 tilaa) porotiloista on yhteisomistuksessa. Porotilalain perusteella perustettiin vain 256 (43 %) uutta porotilaa, jo aiemmin maata omistaneita porotilallisia oli 333 (57 %) henkilöä, yhteensä siis 589 tilaa (Renko & Sutinen 2006).

Poronhoitovuonna 2005/06 eloporoja oli noin 201 000. Erityisesti poronhoitoa varten tarkoitettulla alueella eloporoista oli noin 60 %, muulla alueella 40 %. Porojen määrää säädellään talvilaidunten riittävyyden mukaan (Poronhoitolaki 1990). Kuluvana kymmenvuotiskautena suurin sallittu eloporomäärä on 203 700. Talvilaitumista tärkeimmät, jäkälälaitumet, ovat kuluneet, ja talvinen lisäruokinta ja kesälaidunten määrä ovat nykyään tärkeimmät porotalouden tuottavuuteen vaikuttavat tekijät koko poronhoitoalueella. Poronomistajien määrä on pienentynyt nopeasti, ja poronhoitovuonna 2006/07 heitä oli enää 4 900. Poronhoitajien keski-ikä on myös korkea, vuonna 2007 ammattimaista poronhoitoa harjoittavien (myelvakuutetut poromiehet) poronhoitajien keski-ikä oli 46,5 vuotta. Poronhoitovuonna 2005/06 eläkeikään ehtineitä oli lähes 15 % poronomistajista, ja heillä oli yli 6 % kaikista eloporoista. Ruokakuntia oli enää 4 077, ja niissä oli keskimäärin vain 1,2 poronomistajaa. Koko poronhoitoalueella yli 80 eloporoa omistavia ruokakuntia oli 1 019, eli vajaa neljännes kaikista. Saamelaisalueella näitä ruokakuntia oli 38 % kaikista alueen ruokakunnista. Yli 100 eloporoa omistavilla ruokakunnilla oli 65 %, ja yli 200 eloporoa omistavilla yli 31 % kaikista eloporoista. Saamelaisalueella suurimmilla ruokakunnilla (>200 eloporoa) oli 47 % alueen eloporoista.

Luopumistukijärjestelmän tavoitteena on ohjata ikääntyviltä luopujilta vapautuvat tilat nuorille, ammattitaitoisille henkilöille (sukupolvenvaihdokset) tai luovuttamalla poroja jo elinkeinoa harjoittavalle nuorelle henkilölle. Sukupolvenvaihdoksilla pyritään edistämään keskimääräisen porokarjan koon kasvua, lisäämään poronhoidon kannattavuutta ja poronhoitajien ikärakenteen nuorentumista. Vuodesta 2000 luopumistukijärjestelmä on alkanut koskea myös poronhoitoa. Poronhoidon sukupolvenvaihdosjärjestelmä on voimassa vuoteen 2010

Kuva 1. Poronlihan tuotannon ja tuottajahinnan kehitys.

asti. Vuosina 2000–2007 poronhoidon sukupolvenvaihdoksen tehneitä on ollut 86 henkilöä. Poronhoidon jatkajia on ollut 74 henkilöä.

Suomen vuosittainen poronlihan tuotanto määräytyy porokarjan koon mukaan. Viime vuosina poronlihaa on tuotettu noin 2,3–2,8 miljoonaa kiloa. Vaikka vuosittainen tuotantomäärä on säilynyt suhteellisen tasaisena, eivät tuottajahinnat tai markkinatilanteet ole pysyneet vakaina. Suomen markkinoille tulleen poronlihan määrä on vaihdellut vientimäärien mukaan ja esimerkiksi vuosien 2004–2005 hinnanlasku johtui viennin tyrehtymisen aiheuttamasta huomattavasta kotimaan tarjonnan kasvusta.

Tuottajahinnan ja yrittäjätulon heikkenemisen johdosta poronlihantuottajat ovat etsineet uusia markkinointi- ja toimintatapoja. Poronlihan myynti suoraan kuluttajille on vahvistunut, sillä myyntikanavat ovat kehittyneet ja tuotteisto on aiempaa kuluttajälähtoisempää. Myös uusia, pienimuotoisia jalostusyhtiöitä on perustettu poronhoitoalueille. Poronhoitovuonna 2006/2007 tuotantomäärä jäi edellisvuotta alhaisemmaksi. Hintataso kohosi lähes 20 %, sillä poronlihasta on ollut puutetta.

Porotalouden taloudelliset menetystekijät -tutkimuksessa on keskitytty poronlihan markkinoiden ja tuotannon kannattavuuden sekä porotilojen rakennemuutoksen ja näihin vaikuttavien syiden tarkasteluun poronlihan tuotantoketjussa. Hankkeen tavoitteena on tuottaa monipuolista tietoa porotalouden taloudellisesta toimintaympäristöstä. Lisäksi hankkeen tehtävänä on tuottaa tietoa hallinnolle ja muille sidosryhmille porotalousalan kehitysnäkymistä. Tähän liittyen hankkeessa selvitetään porotalouden rakenteen kehittämismahdollisuuksista huomioon ottaen poromääriin liittyvät rajoitteet ja porotaloudesta luopumiseen vaikuttavat demografiset ja muut tekijät.

Tämä tutkimus on jaettu kolmeen osaan. Seuraavassa luvussa esitellään porotilojen kannattavuutta ja rakenteen kehittämistä koskevan tutkimuksen tuloksia. Ensimmäisessä artikkelissa

Jussi Tuomisto, Jukka Tauriainen ja Lauri Jauhiainen kuvaavat porotilojen nykyisiä tuotantomenetelmiä, kannattavuuden kehitystä ja näihin vaikuttavia tekijöitä. Toisessa artikkelissa Jukka Tauriainen esittelee porotilojen talouden kehittymistä, ja kolmannessa artikkelissa Mauri Nieminen esittelee porolaitumien kuntoa ja poronomistajien ja ruokakuntien poromäärien muutoksia. Luvun viimeisessä artikkelissa Klemetti Näkkäljärvi esittelee porotilojen jatkamissuunnitelmia ja sukupolvenvaihdoksia kuvaavaa tutkimusta. Toisessa luvussa esitellään tuloksia tutkimuksista, jotka keskittyivät porolihamarkkinoihin ja markkinointikäytäntöihin. Ensimmäisessä artikkelissa Jussi Tuomisto, Kaija Saarni, Jari Setälä ja Asmo Honkanen ovat esittelevät teoreettisia lähestymistapoja poronlihamarkkinoihin, toisessa ja kolmannessa artikkelissa Kaija Saarni, Jussi Tuomisto, Jari Setälä ja Asmo Honkanen esittelevät poronlihan hintakehitystä ja suoramyyntiä koskevia tutkimustuloksia. Neljännessä artikkelissa Jussi Tuomisto ja Lauri Jauhiainen esittelevät tuloksia poronlihan sopimus- tuotantoa koskevasta tutkimuksesta ja viidennessä artikkelissa Kaija Saarni, Jari Setälä ja Asmo Honkanen esittelevät poronlihan käyttöä elintarvikemarkkinoilla koskevaa tutkimustaan. Tutkimusraportin viimeisen luvun johtopäätöksissä esitetään näkemyksiä porotalouden kehittämiseksi.

Lähteet

- Kainuun työ- ja elinkeinokeskus 2006. Elinvoimainen ja uudistuva maaseutu Kainuun alueellinen maaseutustrategia. TE-keskus. 1–25 s.
- Lapin Liitto 2005. Eläköön Lappi. Lapin maakuntasuunnitelma 2022. A17/2005. Lapin Liitto. Rovaniemi: 1–30 s.
- Maa- ja metsätalousministeriö 2006. Suomen maaseututyypit 2006. Helsinki: Maa- ja metsätalousministeriö. MMM:n julkaisuja 7/2006. ISBN 952-453-283-2. 67 s.
- Maaseutupoliittikan yhteistyöryhmä 2007. Elinvoimainen maaseutu – ministeriöiden vastuut ja alueellinen kehittäminen, Maaseutupoliittinen kokonaisuohjelma 2007–2010. 1. painos. Sisäasiainministeriön julkaisuja 19/2007, alueiden kehittäminen. Edita prima. Helsinki. 1–42 s.
- MTT 2008. Porotalouden kannattavuuskirjanpidon tuloksia. Viitattu 4.3.2008. 2008. Saatavissa internetistä: www.mtt.fi/taloustohtori.
- Paliskuntain yhdistys. 2005. Vuosikertomus 2004. Porotilastot 2003/2004. Poromies 2/2005. Liite, s. 28–35.
- Porotaloustyöryhmän muistio. Työryhmämuistio MMM 1999:6. Maa- ja metsätalousministeriö. Helsinki 1999. 104 s.
- Poronhoitolaki 1990. Poronhoitolaki. 848/1990. Helsinki.
- Puurunen, M., Tauriainen, J. & Vilja, M. 2005. Porotilojen kannattavuuskirjanpidon tulokset tilivuonna 2003/2004. Poromies 1/2005. Liite. 8 s. Rovaniemi.
- Renko, M. & Sutinen, T. 2005. Porotilojen toimeentulotutkimus. Poromies 3/2005, s. 43.
- Renko, M. & Sutinen, T. 2006. Poroja kahta puolen puuta – tutkimus porotilojen kehityksestä ja toimeentulosta. Lapin yliopiston kauppatieteiden ja matkailun tiedekunnan julkaisuja B tutkimusraportteja ja selvityksiä 5. Lapin yliopisto, Rovaniemi.
- Saarni, K., Aikio, L., Kemppainen, J., Setälä, J. & Honkanen, A. 2005. Poronlihatuotteiden markkinat. Kala- ja riistaraportteja 364, Riista- ja kalatalouden tutkimuslaitos.

2 Porotilojen kannattavuuden ja rakenteen kehittäminen

2.1 RKTL:n ja MTT:n yhteinen postikyselyaineisto

Hankkeen alussa laadittiin MTT:n ja RKTL:n yhteinen kyselylomake (liite 1), jonka avulla kerättiin tietoa markkinoiden rakenteesta ja poromiesten näkemyksistä porotalouden kehittämisen suhteen. Tämän kyselyn (kysely 1) lisäksi tutkimushankkeeseen liittyen lähetettiin toinenkin postikysely (kysely 2), joka raportoidaan tarkemmin luvussa 2.5. Kysely toteutettiin sekä perinteisenä postikyselyinä, että Webropol-työkalulla tuotettuna sähköisenä kyselyinä. Kyselyä tehtiin poromiehille tunnetuksi Poromies-lehdessä julkaistulla lyhyellä artikkelilla. Ennen lähettämistä lomaketta testattiin sekä kohderyhmään kuuluvilla henkilöillä, että asiantuntijoilla ja lomaketta korjattiin kommenttien perusteella.

Otanta

Kyselyyn osallistuvat yrittäjät valittiin Paliskuntain yhdistyksestä toimitetusta ruokakunnittain tulostetusta poronhoitovuoden 2005/2006 eloporoluettelosta (4077 ruokakuntaa) ositettuna satunnaisotantana (taulukko 1). Otannan ulkopuolelle rajattiin vähemmän kuin viisi eloporoa omistavat ruokakunnat, joita on lukumääräisesti paljon, 1217 ruokakuntaa, mutta joiden porotaloudella ei voida katsoa olevan yritystaloudellista merkitystä.

Ositteet muodostettiin ruokakuntien maantieteellisen sijainnin (paliskunta) ja eloporoluvun mukaisen kokoluokan perusteella. Tavoitteena oli muodostaa otos, jonka tulokset ovat alueellisesti ja yrityskoon mukaan edustavia. Aluejako tehtiin siten, että saamelaisten poronhoitoalue ja erityinen poronhoitoalue muodostivat omat alueensa ja muu poronhoitoalue jaettiin kolmeen pienempään alueeseen. Muun poronhoitoalueen jaolla varmistettiin, että myös itäisimmistä petovahingoista kärsivistä paliskunnista saadaan edustajia otokseen.

Aluejaon ja kokoluokituksen perusteella muodostettiin 30 ositetta, joista poimittiin jokaisesta erikseen satunnaisotos. Otoksen koko oli suhteellisen ja optimaalisen kiintiöinnin perusteella määritettyjen otoskokojen keskiarvo. Käytettyjen kiintiöintimenetelmien kaavat ovat:

(i) Suhteellinen kiintiöinti

$$n_h = \frac{n \cdot N_h}{N}$$

(ii) Optimaalinen kiintiöinti (Neyman)

$$n_h = \frac{N_h \cdot S_h}{\sum_{h=1}^k N_h \cdot S_h}$$

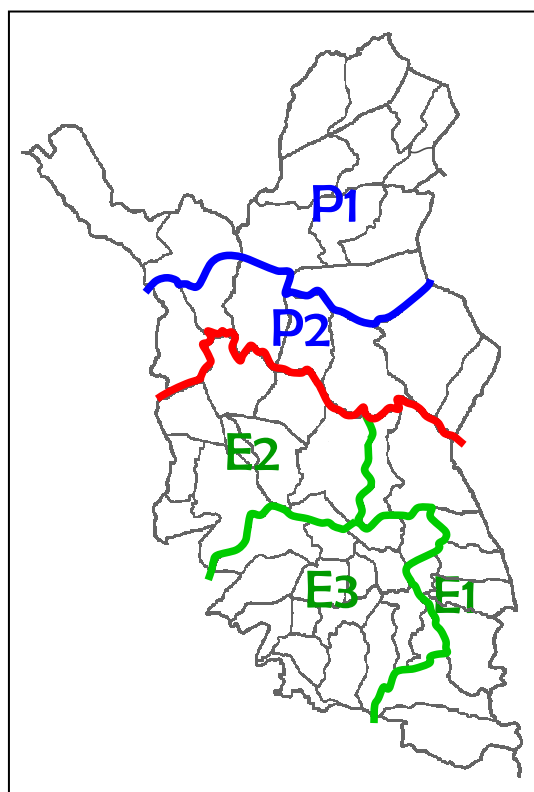
joissa h = ositteen numero
 k = ositteiden lukumäärä
 N_h = ruokakuntien määrä ositteessa h
 N = ruokakuntien määrä yhteensä

n_h = otoskoko ositteessa h
 n = otoskoko yhteensä
 S_h = kiintiömuuttujan keskihajonta ositteessa h

Taulukko 1. Kyselytutkimus 1:n ositetun otannan kokoluokitus eloporomäärän mukaan sekä populaation ruokakuntien määrä kokoluokissa.

Kokoluokka	Eloporojen määrä	Ruokakuntia
1	5–30 eloporoa	1384
2	30–80 eloporoa	449
3	80–100 eloporoa	330
4	100–150 eloporoa	338
5	150–200 eloporoa	151
6	200– eloporoa	208
		2860

Suhteellisessa kiintiöinnissä jokaisesta ositteesta poimitaan yhtä suuri osuus ruokakunnista. Koska tutkimuksen taloudelliset resurssit mahdollistivat noin 500 ruokakunnalle lähelettävän kyselyn, otosta muodostettaessa suhteellisena osuutena käytettiin 19,8 prosenttia. Optimaalisessa kiintiöinnissä otoskoon vaikuttaa ruokakuntien lukumäärän lisäksi kiintiömuuttujan (eloporoluku) keskihajonta. Optimaalinen kiintiöinti painottaa otoksessa suuria kokoluokkia, koska niissä hajonta on merkittävästi suurempi kuin pienissä kokoluokissa.

Kuva 1. Kyselytutkimus 1:n ositetun otannan aluejako paliskuntakartalla. Alue P1 on saamelaisten poronhoitoalue ja alue P2 on muu erityinen poronhoitoalue. Alueen E1 muodostavat Sallan, Kuusamon ja Kainuun merkkipiirit, alueen E2 Läntinen ja Raudanjoen merkkipiiri sekä Alakylän ja Syväjärven paliskunnat ja alueen E3 Itäkeminjoen ja Pudasjärven merkkipiirit.

Lopulliseksi otoskooksi muodostui 475 ruokakuntaa. Ositteiden koot ja otossuhteet on esitetty taulukossa 2.

Koska tutkimuksessa oltiin kiinnostuneita nimenomaan yrittäjälle taloudellisesti merkittävästä porotaloudesta, pienimmän kokoluokan otoskokoja supistettiin 50 prosentilla. Tutkimuksen vastausprosenttia pyrittiin kohottamaan valitsemalla otoksen pohjaksi MTT Taloustutkimuksen porotalouden kannattavuuskirjanpitoon kuuluvat 70 ruokakuntaa. Loput otosruokakunnat valittiin satunnaisotannalla ruokakunnittaisesta eloporoluettelosta.

Teknisesti satunnaisotanta suoritettiin käyttäen Microsoft Excel -ohjelmiston satunnaisluku-generaattoria, siten että otokseen valittiin kannattavuuskirjanpitoyritysten lisäksi otoskoon edellyttämä määrä ruokakuntia niiden saamien satunnaislukujen suuruusjärjestyksessä.

Kyselyn vastausaktiivisuus

Kysely postitettiin viikolla 11/2007 ja samanaikaisesti avattiin myös internetkyselyn sivusto.

Varsinainen vastausaika kyselyssä päättyi 30.3.2007. Koska siihen mennessä palautuneiden vastausten määrä ei ollut riittävä, päätettiin lähettää vastaamatta jättäneille muistutuskirje vastauslomakkeineen, jossa vastausaikaa oli 30.4.2007 saakka.

Internetkysely tuotti kaikkiaan seitsemän (7) vastausta, joista kaksi jouduttiin hylkäämään virheellisen tunnistenumeron takia. Sähköiseen vastaamiseen ei selvästikään ole poromiesten keskuudessa vielä kovin suurta valmiutta. Postikyselyyn vastasi 172 ruokakuntaa. Näistä vastauksista viisi (5) hylättiin vastaajan palautettua tyhjän lomakkeen tai ilmoitettua lopettaneensa porotalouden harjoittamisen. Kaikkiaan kyselyyn saatiin 172 vastausta, jolloin vastausprosentti on noin 36, mikä on vastaavaa suuruusluokkaa kuin tämältyyppisissä maaseutuyrityksiä koskevissa postikyselyissä on viime vuosina saatu (esim. Forsman 2004, Rantamäki-Lahtinen 2007). Otoksen pohjana olleista kannattavuuskirjanpitoyrityksistä kyselyyn vastasi 50 prosenttia. Ainoastaan yhdestä ositteesta, E3-alueen suurin kokoluokka, ei saatu yhtään vastausta.

Taulukko 2. Kyselytutkimus 1:n ositetun otannan ositteet, otoskoko, ja otossuhde.

Alue	Kokoluokka	Ositteen koko ruokakuntia	Otoksessa ruokakuntia	Otossuhde
P1	1	267	19	7,1 %
P1	2	109	20	18,3 %
P1	3	85	12	14,1 %
P1	4	91	18	19,8 %
P1	5	64	12	18,8 %
P1	6	117	93	79,5 %
P2	1	270	19	7,0 %
P2	2	86	16	18,6 %
P2	3	56	8	14,3 %
P2	4	77	15	19,5 %
P2	5	35	7	20,0 %
P2	6	48	44	91,7 %
E1	1	168	12	7,1 %
E1	2	69	13	18,8 %
E1	3	57	8	14,0 %
E1	4	51	9	17,6 %
E1	5	10	2	20,0 %
E1	6	10	4	40,0 %
E2	1	314	23	7,3 %
E2	2	94	18	19,1 %
E2	3	74	10	13,5 %
E2	4	65	12	18,5 %
E2	5	21	4	19,0 %
E2	6	26	11	42,3 %
E3	1	365	26	7,1 %
E3	2	91	16	17,6 %
E3	3	58	8	13,8 %
E3	4	54	10	18,5 %
E3	5	21	4	19,0 %
E3	6	7	2	28,6 %
YHT	1–6	2860	475	16,6 %

Painotus

Kyselyaineistosta laskettujen tulosten yleistettävyyden parantamiseksi, tulokset painotettiin otoksen ja ositteiden perusjoukon ruokakuntien määrien perusteella lasketuilla määrällisyyksillä. Painottamalla voidaan jossakin määrin korjata kyselytutkimuksessa syntyneen vastaushävikin aiheuttamaa otoksen vinoutumaa perusjoukkoon nähden. Painokertoimet vastauksille saatiin jakamalla ositteen perusjoukon ruokakuntamäärä otoksen vastaavalla luvulla (taulukko 3). Kertoimia laskettaessa E3-alueen suurin kokoluokka 6 yhdistettiin lähimpään pienempään kokoluokkaan 5. Pienimmän kokoluokan (1) painokertoimet muodostuvat kaikilla alueilla huomattavasti suuremmiksi kuin muiden kokoluokkien johtuen otannassa tehdystä otoksen supistamisesta.

Tässä raportissa tuloksia julkaistaessa pienimmän kokoluokan tilat onkin jätetty tarkastelun ulkopuolelle. Lisäksi alueiden E1–E3 tulokset on yhdistetty yhdeksi E-alueeksi. Tuloksia laskettaessa on kuitenkin käytetty taulukossa 3 esitettyjä painokertoimia, jolloin vastausten alueellinen edustavuus E-alueen sisällä säilyy.

Taulukko 3. Kyselytutkimukseen 1 vastanneiden ruokakuntien lukumäärät sekä tulosten laskennassa käytetyt painokertoimet.

Alue	Kokoluokka	Ositteen koko ruokakuntia	Vastanneita ruokakuntia	Painokerroin
P1	1	267	1	267
P1	2	109	4	27
P1	3	85	4	21
P1	4	91	2	46
P1	5	64	4	16
P1	6	117	28	4
P2	1	270	8	34
P2	2	86	5	17
P2	3	56	7	8
P2	4	77	12	6
P2	5	35	4	9
P2	6	48	15	3
E1	1	168	4	42
E1	2	69	4	17
E1	3	57	3	19
E1	4	51	4	13
E1	5	10	1	10
E1	6	10	2	5
E2	1	314	9	35
E2	2	94	8	12
E2	3	74	6	12
E2	4	65	2	33
E2	5	21	3	7
E2	6	26	5	5
E3	1	365	10	37
E3	2	91	6	15
E3	3	58	4	15
E3	4	54	5	11
E3	5–6	28	2	14

Lähteet

- Forsman, S. 2004. How do small rural food-processing firms compete? A resource-based approach to competitive strategies. *Agricultural Food and Science* 13: 1–130.
- Rantamäki-Lahtinen, L., Vesala, H., Vesala, K., Ylätaalo, M., Karttunen, J. & Tuure, V. 2007. How to measure success in rural small business? International council for small business 52nd world conference. Conference proceedings (CD rom). Turku: Turku School of Economics. s. 1–23.

2.2 Poron kasvatusta ja porotalousporotiloilla

2.2.1 Porokarjan kokoon vaikuttavat tekijät

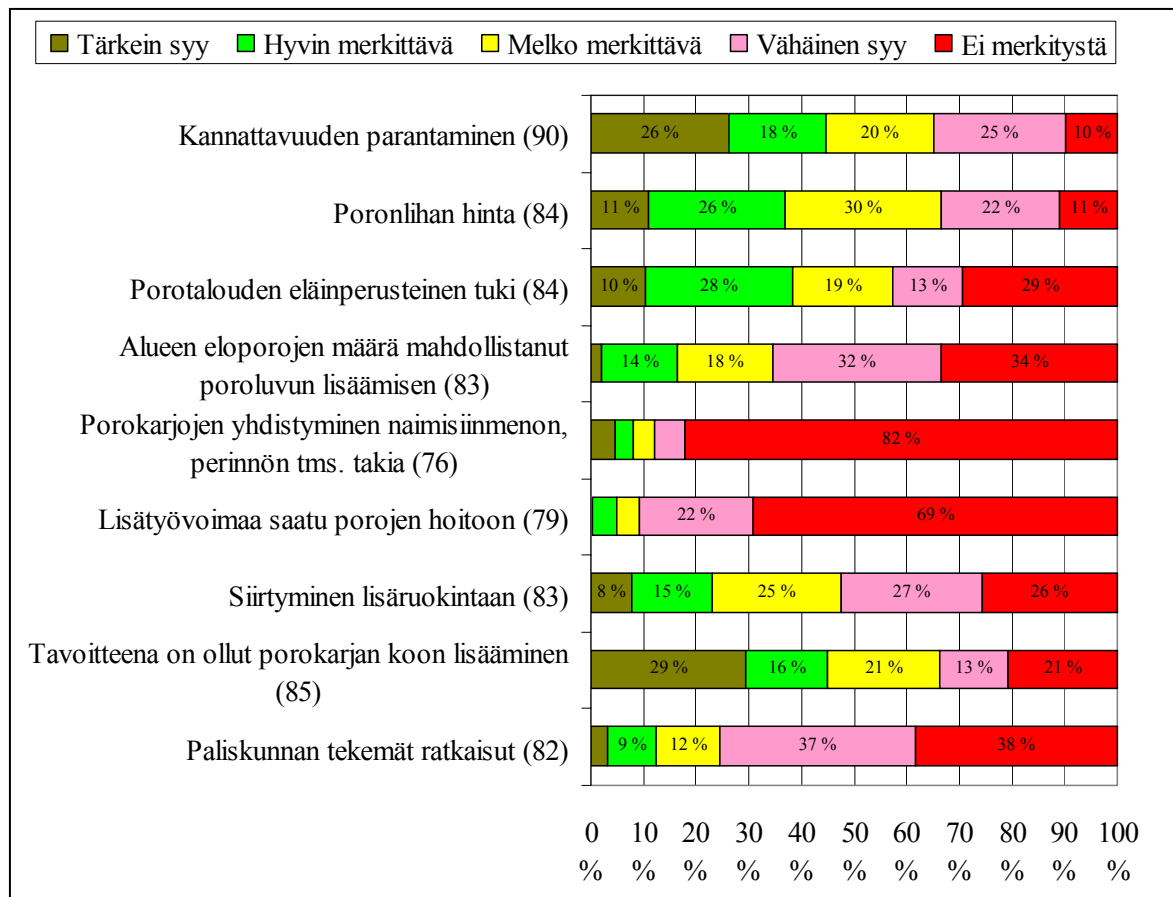
Kyselytutkimuksessa selvitettiin poronhoitajilta, mitkä tekijät ovat vaikuttaneet porokarjan kasvuun tai pienenemiseen ja mikä on eri tekijöiden painoarvo vastaajien mielestä. Kuvassa 1 on esitetty tekijät, jotka omalla painoarvolla ovat olleet syinä porotilojen kasvuun.

Porokarjan koon kasvattamisella haetaan kannattavuuden parantamista. Myös poronlihan hinta ja eläinperusteinen tuki sekä yleinen tavoite porokarjan koon kasvattamiseen ovat olleet merkittäviä syitä, miksi porokarjojen koko on kasvanut. Sen sijaan työvoimapula ei näytä olevan kovinkaan merkittävä este koon kasvattamiselle. Haastatelluista 64 prosenttia piti petovahinkoja vähintään melko merkittävänä syynä siihen, ettei porokarjaa ole kyetty lisäämään.

Siirtyminen lisäruokintaan on poronhoitoalueella P2 ollut muita alueita merkittävämpi syy porokarjan koon kasvamiselle. Muissa kysymyksissä alueelliset erot olivat pieniä. Pienissä yrityskokoluokissa kannattavuuden parantaminen oli merkittävämpi syy kuin isommissa porokarjoissa. Porokarjan yhdistyminen naimisiinmenon tai perinnön takia on luonnollisesti koskettanut niitä poronhoitajia, jotka ovat olleet niihin osallisia. Alueellisia tai kokoluokittaisia eroja oli hyvin vähän.

Kuvassa 2 on esitetty syitä, jotka ovat vaikuttaneet porokarjan pienenemiseen. Paliskunnan tekemät ratkaisut oli tärkein yksittäinen tekijä, joka vaikutti porokarjan koon pienenemiseen. Petovahinkojen osalta oli nähtävissä isoja alueellisia eroja. Poronhoitoalueilla E ja P2 petovahingot olivat suurempi ongelma kuin P1-alueella. Eläinperusteinen tuki oli porokarjan pienenemiseen E-alueella merkittävämpi tekijä kuin pohjoisilla poronhoitoalueilla: E-alueella lähes puolet poronhoitajista piti eläinperusteisen tuen vaikutusta vähintään melko merkittävänä syynä porokarjan pienentymiselle. Pohjoisilla alueilla eläinperusteisella tuella ei ollut juurikaan vaikutusta porokarjan pienentymiseen. Kyselyn mukaan E- ja P1-alueilla liikennevahingot olivat suurempi ongelma kuin P2-alueella.

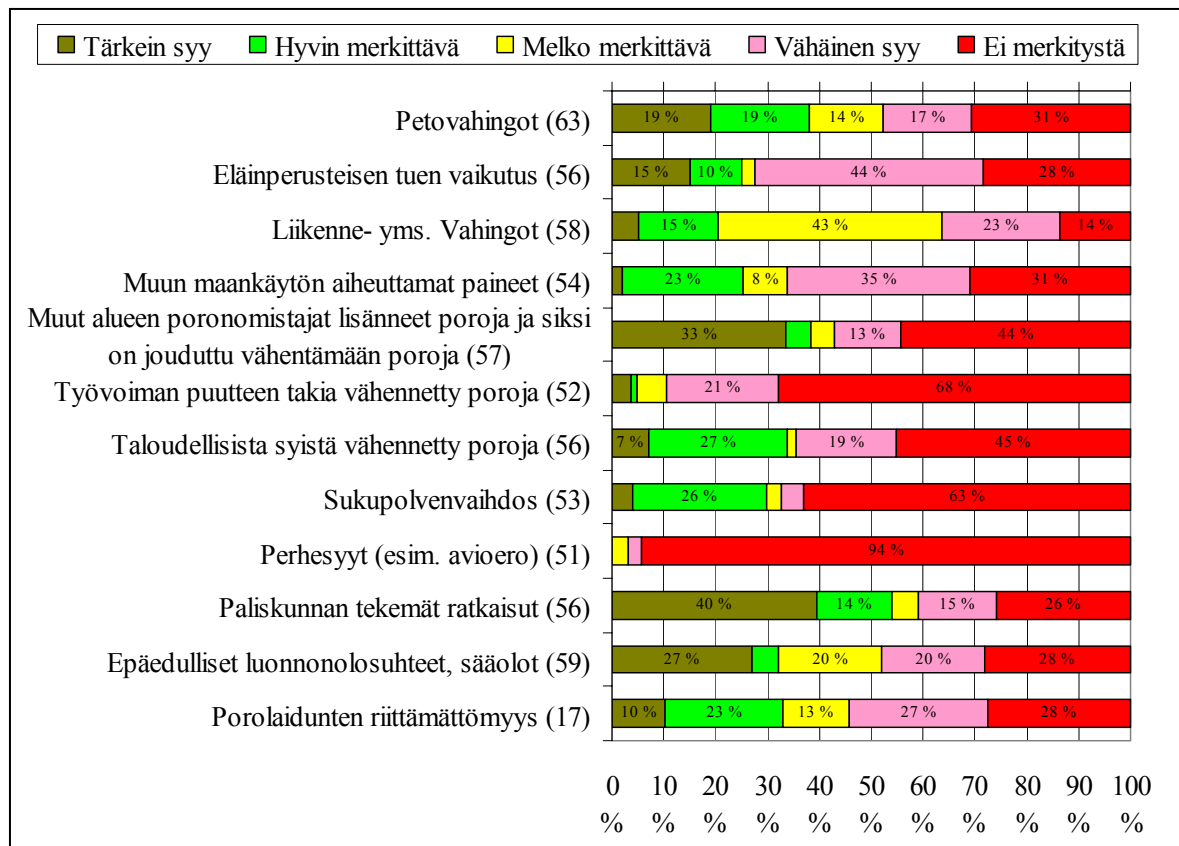
Jos joku yksittäinen poronhoitaja joutuu esimerkiksi taloudellisista syistä myymään teurastukseen enemmän poroja kuin paliskunnassa on kullekin poronhoitajalle määrätty, muut

Kuva 1. Syyt porokarjan kasvuun (suluissa on vastausten lukumäärät).

poronomistajat voivat lisätä vastaavasti eloporojensa määriä. 43 prosenttia vastanneista piti tätä ”kiintiöjärjestelmää” vähintäänkin melko merkittävänä syynä estämään oman porokarjansa kasvattamista. P1-alueella jopa 76 prosenttia poronomistajista ovat joutuneet myymään poroja teuraaksi taloudellisista syistä. Siten P1-alueella yksittäiset poronomistajat olivat myös suhteessa muita alueita enemmän joutuneet vähentämään poroja siitä syystä, että toiset poronomistajat ovat paliskunnassa lisänneet porojensa määriä. Myös sukupolvenvaihdoksia P1-alueella on tehty huomattavasti muita alueita enemmän, samoin paliskunnan tekemät ratkaisut olivat P1-alueella muita alueita merkittävämpi tekijä porokarjan pienenemiseen.

Epäedulliset luonnonolosuhteet ovat koetelleet enemmän P1- ja P2 alueita, kuin E-alueita. Siksi pohjoisilla poronhoitoalueilla on jouduttu huomattavasti enemmän vähentämään porokarjaa kuin eteläisellä alueella. P1-alueella porolaidunten riittämättömyys oli yksi muita alueita merkittävämpi tekijä porokarjan pienentymiseen.

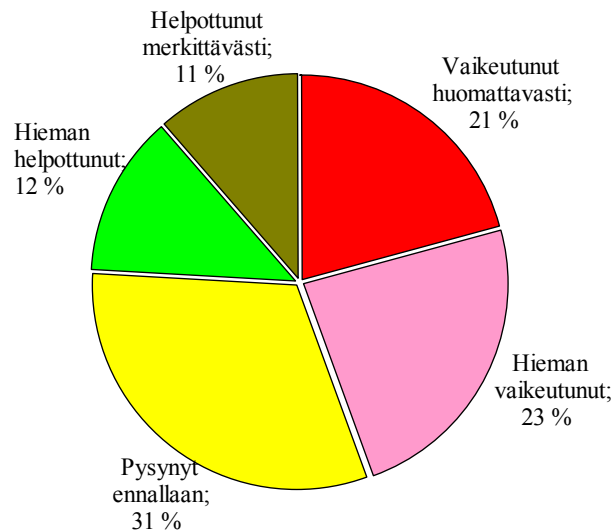
Kuva 2. Porokarjan pienentymisen syyt.

2.2.2 Poronhoitotöihin liittyvät muutokset

Vastanneista 44 prosenttia ilmoitti poronhoitotyön vaikeutuneen viime vuosina, ja 24 prosenttia ilmoitti poronhoitotöiden helpottuneen. Alueellisia eroja oli: pohjoisilla poronhoitoalueilla enemmistö vastaajista tunsivat poronhoitotöiden helpottuneen, kun taas eteläisellä poronhoitoalueella poronhoitotöiden vaikeutuneen.

Tieto- ja puhelintekniikka sekä mönkijöiden käytön lisääntyminen ovat merkittävimmät poronhoidon helpottumiseen vaikeuttavat tekijät. Pohjoisilla poronhoitoalueilla helikopterin ja mönkijöiden käyttöönotot sekä porojen kuljetustekniikan kehittyminen ovat helpottaneet enemmän poronhoitotyötä kuin eteläisillä alueilla. Eteläisillä poronhoitoalueilla taas laidunaidat ovat helpottaneet enemmän poronhoitotyötä kuin pohjoisilla alueilla. Kuvassa 4 on esitetty syitä, jotka ovat helpottaneet poronhoitotyötä.

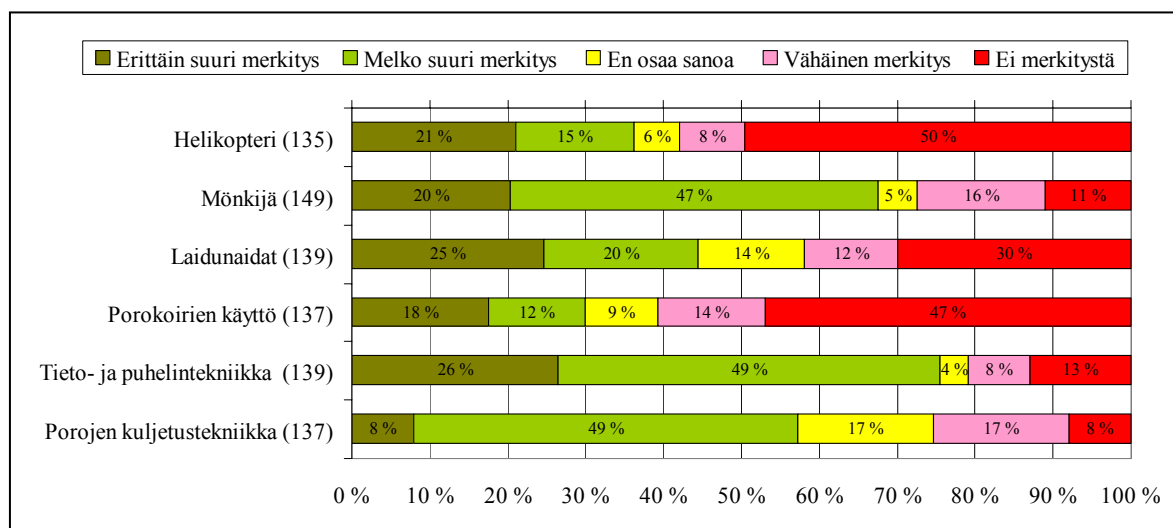
Myös porojen ruokinnan on koettu helpottavan poronhoitotyötä. Porot oppivat tulemaan ruokintapaikalle, ja sillä tavalla porojen kokoaminen on ollut helppoa. Samalla on säästetty polttoainekuluja ja on pystytty pitämään paremmin poroja hengissä. Toisaalta lisäruokinnan järjestäminen on myös koettu yhdeksi suurimmaksi poronhoitotyötä vaikeuttavaksi tekijäksi.

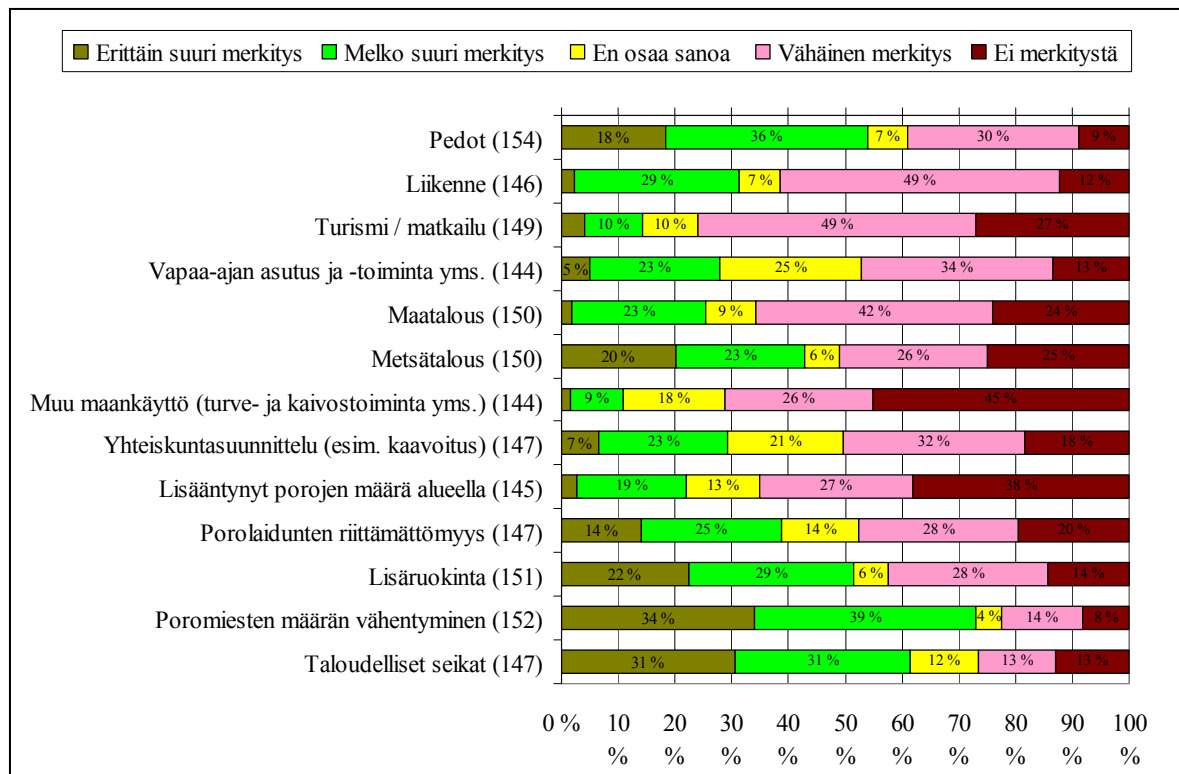
Kuva 3. Poronhoitotöiden muutos viime vuosina.

Taloudelliset seikat, poromiesten määrän vähentyminen, peto-ongelmat ja lisäruokinnan järjestäminen ovat koettu suurimmiksi yksittäisiksi tekijöiksi, jotka vaikeuttavat poronhoitoa. Eteläisillä poronhoitoalueilla peto-ongelmat ovat olleet huomattavasti suurempia kuin pohjoisilla alueilla. E-alueella kaksi kolmasosaa vastanneista piti peto-ongelmaa vähintään melko suurena, kun taas P1- ja P2-alueilla kaksi kolmasosaa vastanneista piti peto-ongelmaa vähäisenä.

Maatalous ja porolaidunten riittämättömyys aiheuttavat suhteessa enemmän ongelmia eteläisillä, ja metsätalous ja poromiesten määrän vähentyminen pohjoisilla poronhoitoalueilla. Toisaalta poromiesten määrän vähentyminen koetaan erityisesti eteläisillä poronhoitoalueilla suureksi ongelmaksi. Jopa 85 prosenttia eteläisen poronhoitoalueella kyselyyn vastanneista piti poromiesten määrän vähentymistä vähintään melko suurena ongelmana. Pienen porokarjan omistajat pitävät poromiesten määrän vähentymistä suurempana ongelmana kuin

Kuva 4. Poronhoitotyötä helpottaneet tekijät.

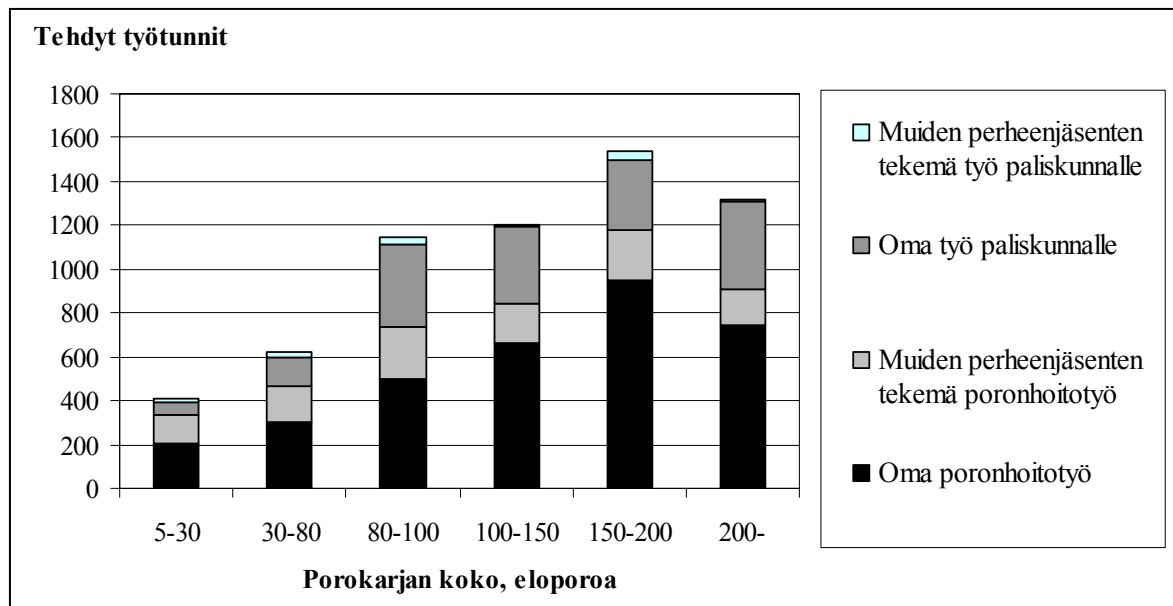
Kuva 5. Poronhoitotyötä vaikeuttaneet tekijät.

isojen porokarjan omistajat. Poronhoito on työvaltaista toimintaa. Kuvassa 5 on esitettyä syitä, jotka ovat vaikeuttaneet poronhoitotyötä.

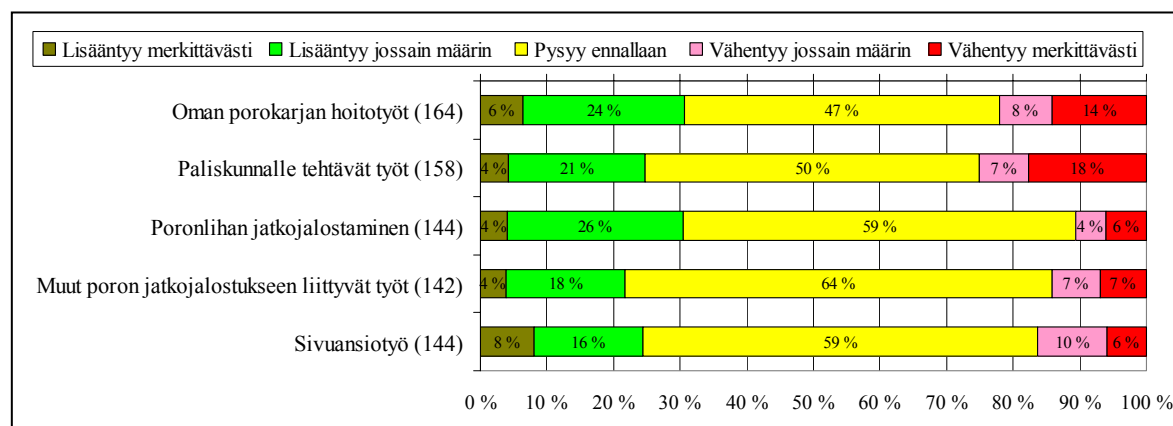
2.2.3 Poronhoitotöihin liittyvä ajankäyttö

Poronomistajat käyttävät keskimäärin 610 tuntia vuodessa poronhoitotöihin (95 %:n vaihteluväli 514–706 tuntia), josta paliskunnalle 29 % (23–35 %). Ruokakunnan muiden jäsenten vuosittainen työtuntimäärä poronhoitotyössä on keskimäärin 177 tuntia (92–260), josta paliskunnalle 10 % (4–16 %). Kuvassa 6 on esitetty poromiesperheen työnkäyttö porokarjalukittain.

Kuvassa 7 on poronomistajille suunnatun kyselyn avulla arvioitu poronhoitoon käytettävän työajan muutoksia lähivuosien aikana. Suurin osa poronomistajista arvioi, että poronhoitotöihin käytettävä ajankäyttö ei tule muuttumaan tai muuttuu vain hyvin vähän seuraavien lähivuosien aikana. Poronomistajista 30 prosenttia arvioi oman porokarjan hoitotöiden sekä poronlihan jatkojalostamisen käytettävän ajan lisääntyvän. Poromiesten vähentymisen ja oman jatkojalostuksen lisääntymisen johdosta jäljellä olevien varsinaista poronhoitotöihin käytettävä työmäärä lisääntyy. Monissa paliskunnissa on ongelmana, ettei ole riittävästi poromiehiä tekemään varsinaista poronhoitotyötä. Myös porojen lisäruokinnan järjestäminen on lisännyt työmäärää. Alueellisia eroja työajan käytöstä tai sen muutoksista ei ollut.

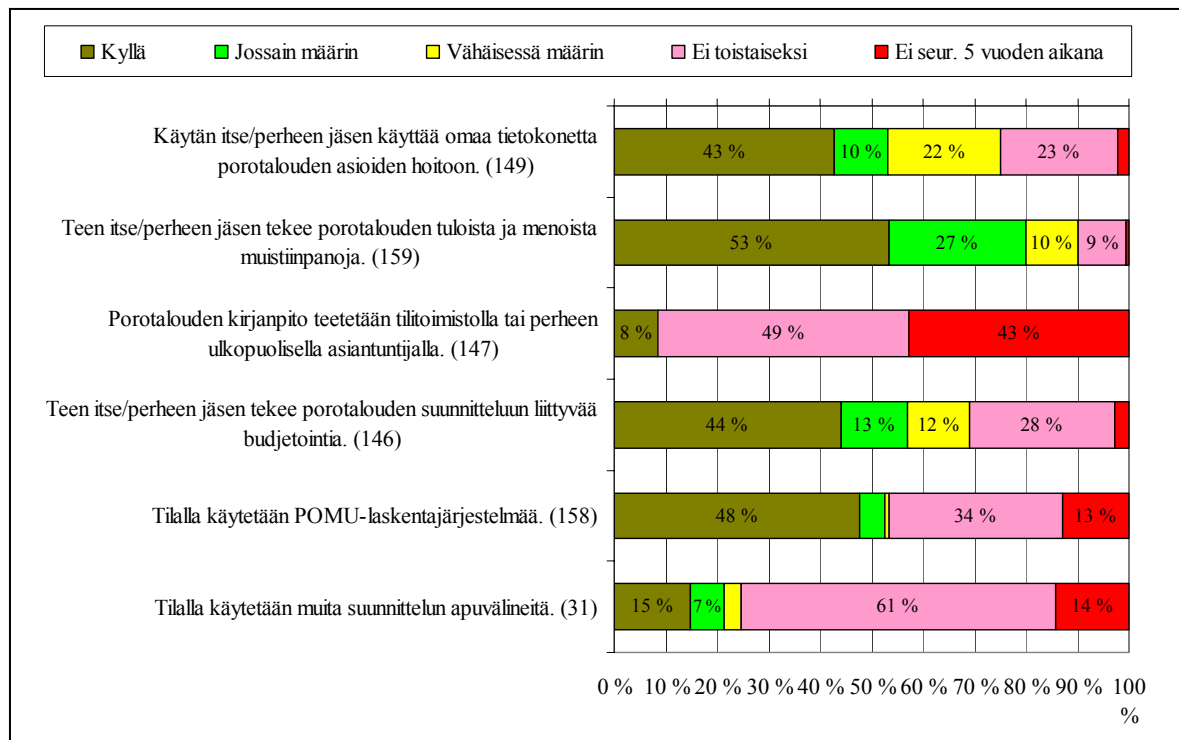
Kuva 6. Poronomistajien oma arvio poronhoitotyöhön käytettävästä ajasta.

Kuva 7. Poronomistajien arvioima työnkäytön muutos lähivuosina.

2.2.4 Porotalouden talousseurannan järjestäminen porotiloilla

Poronomistajat ovat aktiivisia tekemään itse muistiinpanoja ja budjetointia sekä käyttämään tietokonetta porotalouden talousseurantaan. Ainoastaan kahdeksan prosenttia poronomistajista teettää kirjanpidon tilitoimistolla tai ulkopuolisella asiantuntijalla. POMU-laskentajärjestelmä on käytössä puolella porotiloista. POMU-laskentajärjestelmän käyttö on hieman yleisempää pohjoisilla kuin eteläisillä poronhoitoalueilla. Alle 80 eloporoa omistavat poromiehet käyttävät tietokonetta ja POMU-laskentajärjestelmää vähän. Kuvassa 8 on esitetty, kuinka porotalouden talousseuranta on järjestetty porotiloilla.

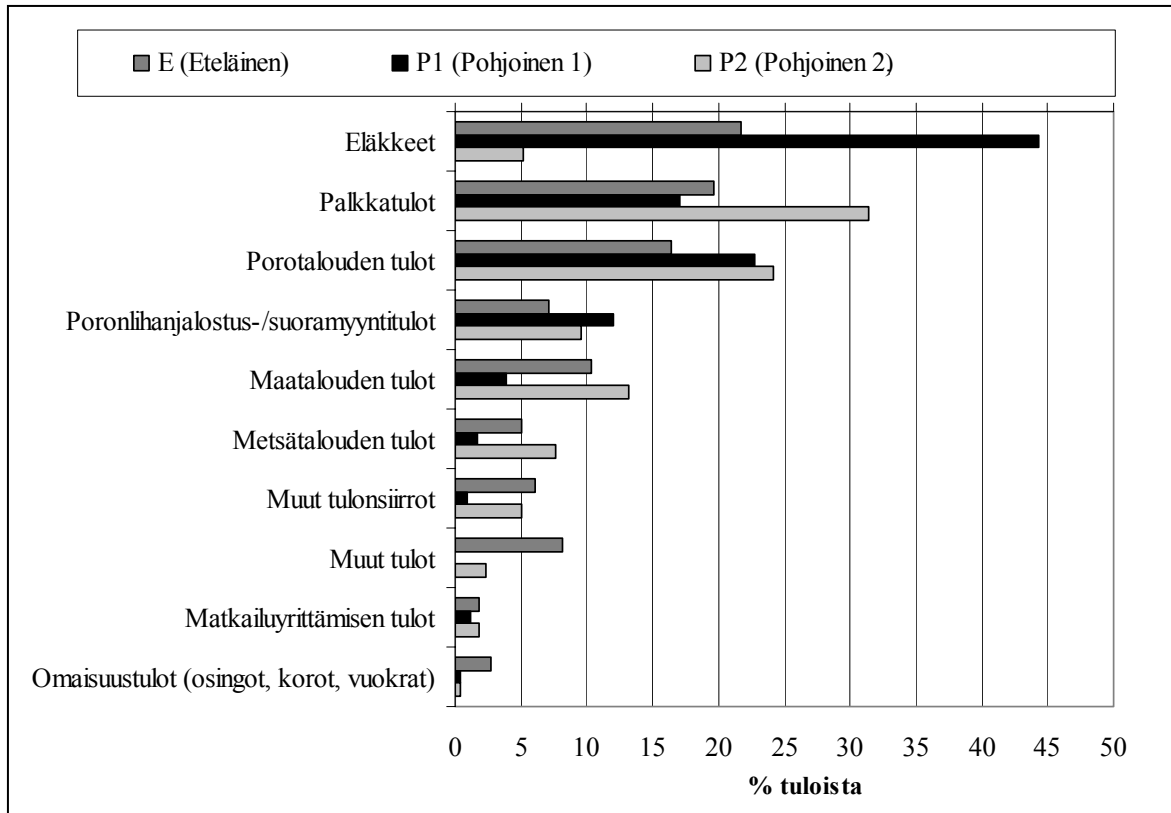
Kuva 8. Porotalouden talousseurannan järjestäminen porotiloilla.

2.2.5 Poromiesperheen toimeentulon lähteet

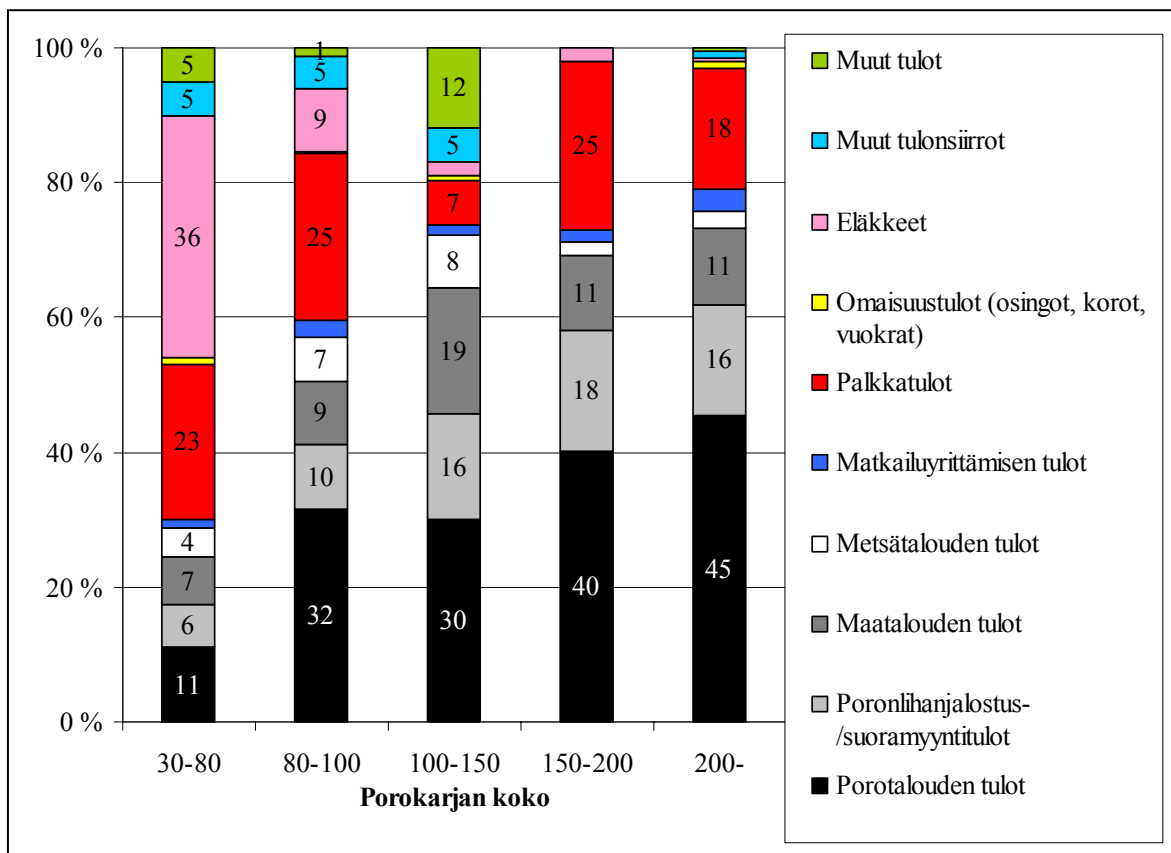
Eläkkeet ovat poromiesruokakunnan suurin tulonlähde. Keskimäärin lähes neljännes poromiesperheen tuloista tulee eläkkeistä. Porotalouden tuloista ja palkkatuloista tulee keskimäärin noin viidennes kummastakin. Alueelliset erot olivat suuria: P1-alueella jopa 44 prosenttia tuloista tulee eläkkeistä, P2-alueella vain 5 %. Eläkkeiden osuus on merkittävin pienissä porokarjoissa: alle 80 eloporon karjoissa eläkkeiden osuus on jopa 35 prosenttia poromiesten tuloista. Porotaloudesta ja jatkojalostuksesta tuleva suhteellinen tulovirta lisääntyy porokarjan koon kasvaessa. Taulukossa 1 on esitetty poromiesperheiden rahantulo-lähteet keskimäärin. Kuvassa 9 poromiesten rahantulo-lähteet on esitetty alueittain ja kuvassa 10 porokarjan kokoluokittain.

Taulukko 1. Poromiesruokakunnan rahantulonlähteet.

	Keskiarvo	95 % alin	95 % ylin
Porotalouden tulot (sis. myös paliskunnalta saadut korvaukset) (%)	19,9	16,3	23,5
Poronlihanjalostuksesta / suoramyynnistä saadut tulot (%)	9,0	7,1	11,0
Maatalouden tulot (%)	9,1	5,6	12,6
Metsätalouden tulot (%)	4,6	3,0	6,2
Matkailuyrittämisen tulot (%)	1,6	0,2	3,0
Palkkatulot (%)	21,4	15,9	27,0
Omaisuuksien tulot (osinko-, korko-, vuokratulot yms.) (%)	1,5	0,1	2,9
Eläkkeet (%)	24,7	18,8	30,5
Muut tulonsiirrot (perhevustukset, työttömyyskorvaukset, yms.) (%)	4,4	1,2	7,5
Muut tulot (%)	4,5	0,2	8,8

Kuva 9. Poromiesruokakunnan rahantulolähteet alueittain.

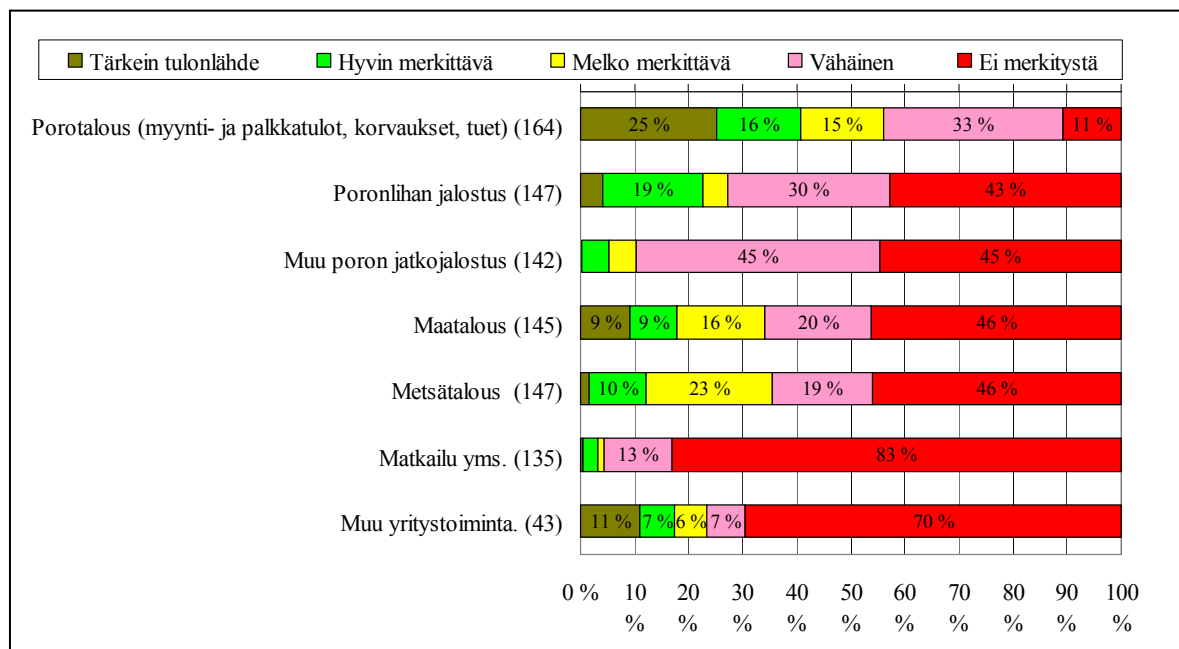

Kuva 10. Poromiesruokakunnan rahantulolähteet prokarjakokoluokittain.

Porotalouteen liittyvistä toimialoista porotalouden tuet, paliskunnalta saatavat palkat poronhoitotöistä sekä korvaukset ja tuet muodostavat suurimman yksittäisen tulonlähteen poronomistajille. 27 prosenttia poronomistajista piti poronlihan jatkojalostusta vähintäänkin melko merkittävänä toimialana. Ainoastaan neljä prosenttia poronomistajista piti matkailua ja matkailupalveluja merkittävänä toimialana.

P2- poronhoitoalueella poronomistajat pitivät porotaloutta merkittävämpänä toimialana kuin muilla poronhoitoalueilla. Muissa toimialoissa ei ollut juuriakaan eroja eri alueiden välillä. Pienten porokarjojen, alle 80 eloporoa omistavat, eivät pitäneet poronhoitotyötä kovin merkittävänä toimialana. Jopa 47 prosenttia 150–200 eloporoa omistavista poromiehistä pitivät poronlihan jalostusta vähintään hyvin merkittävänä toimialana. Muissa kokoluokissa poronlihan jatkojalostuksen merkitys toimialana oli vähäisempi: ainoastaan alle 30 prosenttia piti sitä merkittävänä toimialana. Kuvassa 11 on esitetty kuinka suuri merkitys eri toimialoilla on poromiesruokakunnan taloudessa.

Poromiehistä 45 prosenttia pitää porotalouden tukea merkittävänä omalle taloudelleen ja 70 prosenttia pitää porotalouden tukea merkittävänä koko poroelinkeinolle. Pienen porokarjan, alle 80 eloporoa, omistavat eivät pidä porotalouden tukea merkittävänä tulonlähteenä. Ainoastaan 28 prosenttia pitää porotuen alarajaa (80 eloporoa) sopivana. Keskimäärin poromiesten mielestä 53 eloporoa olisi sopiva porotuen alaraja (mediaani 45 eloporoa), mutta hajonta vastauksissa oli suuri (keskivirhe: 76).

Kuva 11. Porotilojen toimialat ja niiden merkitys.

2.3 Porotalouden talouskehitys

2.3.1 Kannattavuuskirjanpidon tuloksia

MTT Taloustutkimuksen ylläpitämässä porotalouden kannattavuuskirjanpidossa on viime vuosina ollut mukana yli 70 porotaloutta harjoittavaa porotalousyritystä. Vuotuisia tuloksia on julkaistu Poromies-lehden liitteinä. Lisäksi MTT Taloustutkimus on kehittänyt Porotalouden kannattavuuskirjanpidon Taloustohtori-verkkopalvelun (internetosoitteessa: www.mtt.fi/taloustohtori/porotalous).

Tässä esitettävät tulokset ovat kannattavuuskirjanpitoon osallistuvien porotalousyritysten painotettuja keskiarvotuloksia, jotka ovat yleistettävissä kuvaamaan koko poronhoitoalueen yli 80 eloporon suuruisien porotalousyritysten tuloksia. Porotalousyrityksellä tarkoitetaan porotaloutta harjoittavaa ruokakuntaa, johon kuuluu yksi tai useampi porotaloutta harjoittava henkilö.

Tässä tarkastelussa muuttujien keskimääräiset vuosimuutokset on laskettu prosenttimuutosten geometrisina keskiarvoina. Geometrinen keskiarvo lasketaan seuraavan kaavan mukaisesti (kaava 1).

Kaava 1. Geometrisen keskiarvon laskentakaava.

$$G = \sqrt[n]{x_1 \cdot x_2 \cdot \dots \cdot x_n} .$$

Geometrisessa keskiarvossa havaintojen arvot kerrotaan keskenään ja saadusta tuloksesta otetaan n:s juuri. Sitä käytetään laskettaessa peräkkäisten prosenttimuutosten keskiarvoa.

Yrityskoko

Porotalousyritysten keskikoko tilivuonna 2006/07 oli kannattavuuskirjanpidon tulosten mukaan 165 eloporoa/yritys. Erityisellä poronhoitoalueella eloporoja oli keskimäärin 194 yritystä kohti ja muulla poronhoitoalueella 129 kpl/yritys. Porokarjojen keskikoko on molemmilla alueilla hieman kasvanut viitenä viimeisimpänä vuonna. Molemmilla alueilla keski-koon kasvuvauhti on ollut suunnilleen yksi eloporo vuodessa.

Työpanos

Yli 80 eloporon suuruisissa porotalousyrityksissä yrittäjät tekivät porotalouden töitä tilivuonna 2006/07 keskimäärin 1 230 tuntia. Eloporoa kohti työpanos oli 7,5 työtuntia; erityisellä poronhoitoalueella alle 6 h/eloporo ja muulla poronhoitoalueella lähes 11 h/poro. Työnkäytön alueellista eroa selittää ennen muuta poronhoitokulttuurin eroavaisuudet. Erityisellä poronhoitoalueella ruokinta ei ole niin yleistä kuin muulla poronhoitoalueella. Tämän lisäksi erityisesti Kainuussa petoriski ja petovahingot lisäävät työnkäyttöä.

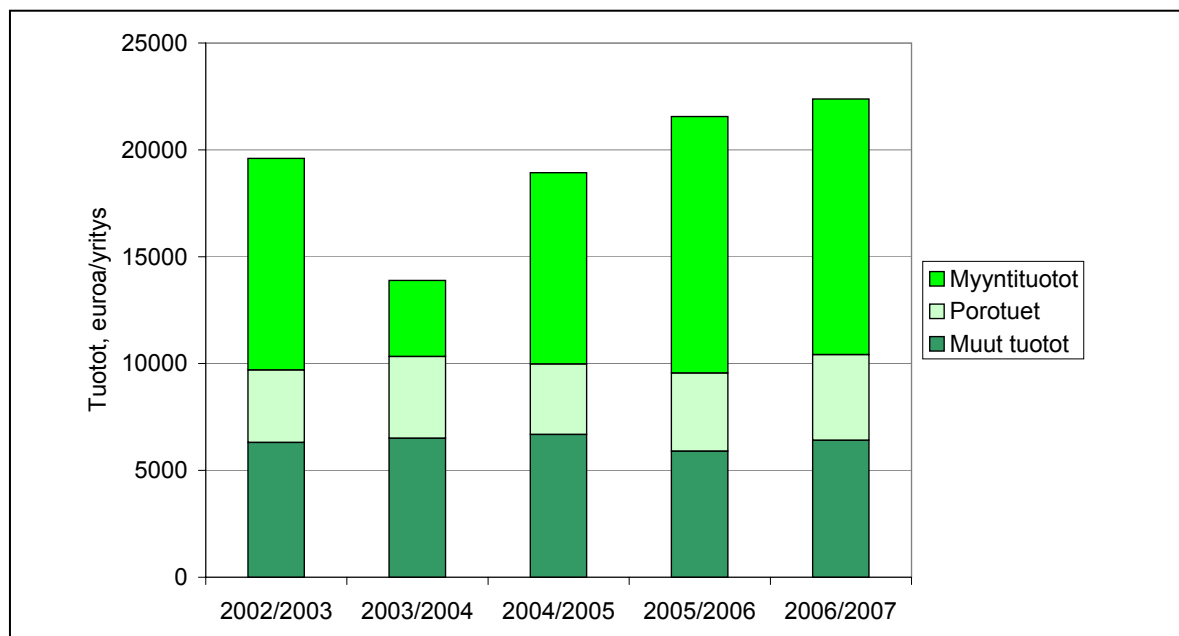
Viiden viimeisimmän poronhoitovuoden aikana yrittäjäperheen työpanos on pienentynyt noin 400 työtunnilla. Erityisellä poronhoitoalueella työnkäyttö on vähentynyt viiden vuoden aikana 11 prosenttia vuodessa ja muulla poronhoitoalueella työpanoksen pienentymisvauhti on ollut vajaat 2 prosenttia vuodessa. Erityisellä poronhoitoalueella yrittäjäperheiden omassa yrityksessään tekemä porotaloustyö on vähentynyt huomattavasti voimakkaammin kuin paliskuntien lukuun tehty poronhoitotyö, joka myös luetaan kannattavuuskirjanpidossa yrittäjän työpanokseen.

Tuloslaskelma

Porotalouskirjanpitoyritysten taloudelliset tulokset on laskettu yleisen liikeloustieteen periaatteiden mukaisesti. Porotalouden kokonaistuotto tilivuonna 2005/06 oli yritystä kohti keskimäärin 22 400 euroa (kuva 1). Kokonaistuottoon sisältyvät poronlihan myyntitulojen lisäksi myös tuotteiden oma käyttö, eläinmäärän muutos, paliskunnalle tehdystä työstä saadut korvaukset, peto- ja liikennevahinkokorvaukset sekä muut korvaukset ja tuotot.

Kokonaistuotto aleni vuonna 2003/2004 keskimäärin lähes 30 prosenttia edellisvuodesta, mutta on sen jälkeen kasvanut molemmilla alueilla. Tarkasteltavana viitenä vuotena kokonaistuotto on kasvanut keskimäärin 3,4 prosentilla vuodessa. Erityisellä poronhoitoalueella tuotot ovat kasvaneet reilun 5 prosentin vuosivauhdilla. Muulla poronhoitoalueella tuottokehitys on ollut hitaampaa. Vasta vuonna 2006/2007 kokonaistuotto on saavuttamassa tarkastelujakson alun 18 700 euron tason.

Eloporoa kohti laskettu kokonaistuotto on useimpina jakson vuosina ollut erityisellä poronhoitoalueella ollut alhaisempi kuin muulla alueella. Poronhoitovuonna 2006/2007 se oli

Kuva 1. Tuottojen kehitys poronhoitoalueella keskimäärin poronhoitovuosina 2002/2003–2006/2007.

erityisellä poronhoitoalueella 132 euroa ja muulla poronhoitoalueella 143 euroa eloporoa kohti.

Tässä tarkastelussa porotalouden kokonaistuotto on jaettu myyntituottoihin, muihin tuottoihin ja tukiin. Myyntituotot käsittävät suoramyyntitulot, paliskuntien kautta saadut porotulot ja muut porotulot. Porotalouden myyntituottoihin liittyvät yrityksen toimialojen sisäiset siirrot sekä tuotevarastojen (käytännössä porokarjan arvonnousu) on käsitelty omina erinään. Muita tuottoja ovat vakuutus- ja muista korvaukset sekä paliskunnan maksamat työ- ja muut korvaukset. Tuet ovat yksinomaan eloporotukea.

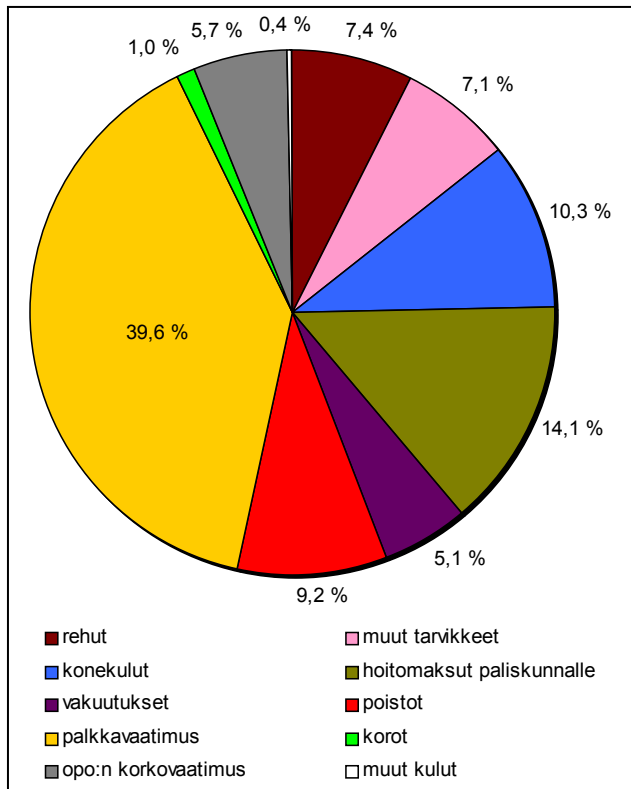
Myyntituotot muodostivat tilivuonna 2006/2007 kokonaistuotosta 49 prosenttia. Erityisellä poronhoitoalueella myyntituottojen osuus oli 52 prosenttia ja muulla poronhoitoalueella 46 prosenttia. Myyntituotot ovat kasvaneet edellisvuodesta koko alueella keskimäärin yli 10 prosenttia; saamelaisalueella 12 prosenttia, muulla pohjoisella alueella 23 prosenttia ja eteläisellä alueella 10 prosenttia. Tukien osuus kokonaistuotosta oli molemmilla alueilla noin 18 prosenttia. Tuottoerittely on edellisen sivun kuvassa 1.

Tuotantokustannukseen on luettu kaikki porotalouden tuoton aikaansaamisesta aiheutuneet kustannukset. Se sisältää tarvikkeiden, poistojen, velkojen korkojen ja muiden kiinteiden kulujen lisäksi myös yrittäjäperheen oman palkkavaatimuksen ja oman pääoman korkovaatimuksen, joka on 5 prosenttia porotalouteen sijoitetusta omasta pääomasta. Tuotantokustannus tilivuonna 2006/2007 oli erityisellä poronhoitoalueella 34 600 euroa yritystä kohti ja muulla poronhoitoalueella 34 000 euroa. Vuonna 2006/2007 tuotantokustannus oli koko poronhoitoalueella keskimäärin 34 100 euroa.

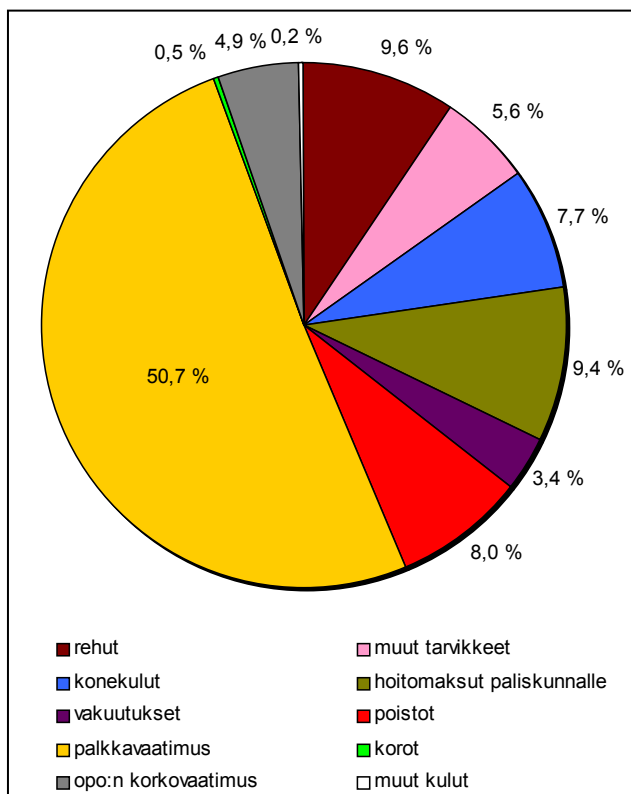
Eloporoa kohti laskettu tuotantokustannus on erityisellä poronhoitoalueella hieman alentunut tarkastelujakson aikana ollen jakson lopussa 178 euroa/poro. Muulla poronhoitoalueella kustannus eloporoa kohden vuonna 2006/2007 oli keskimäärin 264 euroa/poro.

Kiinteisiin kuluihin luettu yrittäjäperheen palkkavaatimus on yrittäjän omaa porotalouden työtä ja paliskunnalle tehtyä työtä vastaava laskennallinen palkkatavoite. Tuntipalkkavaatimuksena kannattavuuskirjanpidossa käytetään maataloustyöntekijän keskituntiansiota loma-, sairaus- ja vapaapäivien palkkoineen. Porotalousyrittäjän laskennallinen palkkavaatimus tilivuonna 2002/03 oli 10,8 €/h, ja vuonna 2006/2007 12,4 €/h. Paliskunnalle tehdyt työt esiintyvät porotalouden oikaistun tuloslaskelman kokonaistuotoissa paliskunnan maksaman korvauksen suuruusina ja kustannuksissa laskennallisen palkkavaatimuksen suuruusina.

Yrittäjäperheen tekemän porotaloustyön palkkavaatimuksen ja oman pääoman korkovaatimuksen yhteiskustannuksen osuus tuotantokustannuksesta on alentunut erityisellä poronhoitoalueella 60 prosentista 45 prosenttiin. Muulla poronhoitoalueella vastaava suhdeluku on ollut koko jakson ajan noin 55 prosenttia. Erityisellä poronhoitoalueella oman työn palkkavaatimuskustannus oli huomattavasti alhaisempi (71 euroa/eloporo) kuin muulla poronhoitoalueella (133 euroa/eloporo) pienemmästä työnmenekistä johtuen.

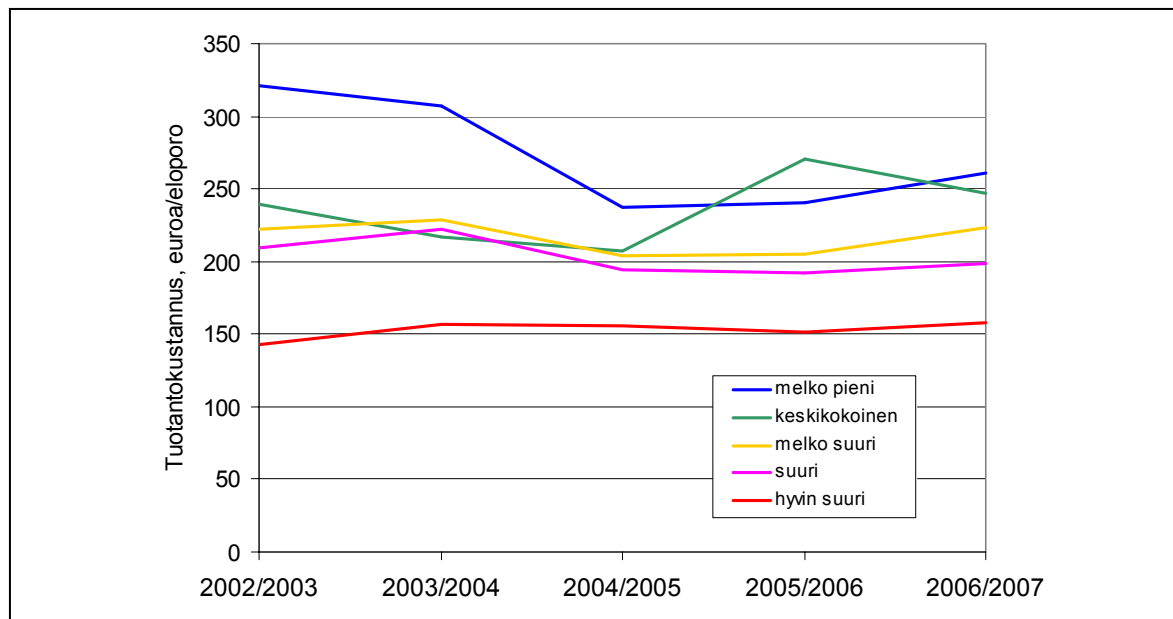
Kuva 2. Kustannuserien suhteelliset osuudet tuotantokustannuksista erityisellä poronhoitoalueella vuonna 2006/2007.

Kuva 3. Kustannuserien suhteelliset osuudet tuotantokustannuksista muulla poronhoitoalueella vuonna 2006/2007.

Vuonna 2006/2007 rehukustannus oli erityisellä poronhoitoalueella 13 euroa ja muulla poronhoitoalueella 25 euroa eloporoa kohti. Rehukustannuksen suhteellinen osuus tuotantokustannuksesta oli molemmilla alueilla 7–10 prosenttia. Paliskunnille maksettujen hoitomaksujen suhteellinen osuus oli erityisellä poronhoitoalueella 14 prosenttia ja muulla poronhoitoalueella 9 prosenttia tuotantokustannuksesta. Kustannuserien suhteelliset osuudet tuotantokustannuksesta erityisellä ja muulla poronhoitoalueella on esitetty kuvissa 2 ja 3. Molemmilla alueilla hoitomaksu eloporoa kohti oli keskimäärin 25 euroa. Poroa kohti laskettu pääomakustannus, joka käsittää poistojen lisäksi rahoituskulut ja oman pääoman korkovaatimuksen, oli erityisellä poronhoitoalueella pienemmästä sijoitetusta pääomasta johtuen alhaisempi kuin muulla poronhoitoalueella.

Poroa kohti laskettuna tuotantokustannus on suurin pienimmissä yrityksissä ja alenee karjakoon kasvaessa (kuva 4). Pienimmissä yrityksissä vuonna 2006/2007 se oli 260 euroa/poro ja suurimmissa 158 €/poro. Kustannuserittely osoittaa, että erityisesti poronhoitotyössä saavutetaan suurimmat edut yrityskoon kasvaessa. Suurimman kokoluokan keskimääräinen palkkavaatimuskustannus on vain puolet (61 euroa/eloporo) pienimmän kokoluokan eloporoa kohti lasketusta palkkavaatimuksesta.

Kuva 4. Eloporoa kohden laskettu tuotantokustannus kokoluokittain poronhoitoalueella keskimäärin vuonna 2006/2007. Kokoluokat ovat seuraavat: melko pieni (80–100 eloporoa), keskikokoinen (100–130), melko suuri (130–180), suuri (180–230) ja hyvin suuri (yli 230 eloporoa).

Tase

Yritysten käyttöomaisuudesta 2/3 muodostuu koneista ja kalustosta lopun ollessa pääasiassa rakennusomaisuutta. Vaihto-omaisuus koostuu käytännössä kokonaan porokarjan arvosta. Erityisellä poronhoitoalueella vaihto-omaisuus on koko tarkastelujaksolla ollut suuremmista porokarjoista johtuen yli 50 prosenttia suurempi kuin muulla alueella. Eloporoa kohti laskettuna porotalouden koko vastaava pääoma oli erityisellä poronhoitoalueella 276 euroa ja muulla alueella noin 310 euroa.

Porotalousyritykset ovat omavaraisuusasteella mitattuna varsin vakavaraisia. Viitenä viimeisimpänä poronhoitovuotena omavaraisuusaste on ollut noin 80 prosenttia. Erityisen poronhoitoalueen yrityksillä oman pääoman osuus kokonaispääomasta on hieman pienempi kuin muulla poronhoitoalueella. Keskimäärin porotalousyrityksillä oli tilikauden 2006/2007 päättyessä vierasta pääomaa 9490 euroa.

Yrittäjätulo

Kun tuotoista vähennetään kaikki muut tuotantokustannukset paitsi yrittäjän palkkavaatimus ja oman pääoman korkovaatimus, saadaan porotalouden yrittäjätulo. Se kuvaa poromiesperheen omalle työlle ja omalle pääomalle tilivuotena saatua korvausta. Porotalouden yrittäjätulosta ei ole vähennetty veroja. Yrittäjätulo ei mittaa yrityksen kannattavuutta, sillä se ei ota huomioon, kuinka suurelle työpanokselle ja omalle pääomalle se on korvausta.

Tilivuonna 2006/2007 porotalouden yrittäjätulo oli keskimäärin noin 5410 euroa/yritys. Yrittäjätulo vaihtelee vuosittain voimakkaastikin poronlihan hinnan ja teuraiden määrän vaihtelun mukaan. Tarkastelujaksolla vuonna 2003/2004 yrittäjätulo putosi alle 200 euroon yritystä kohti. Sen jälkeen tulo kasvoi kahtena seuraavana vuonna, kunnes aleni jälleen vuonna 2006/2007 11 prosentilla edellisvuodesta.

Vuonna 2006/2007 yrittäjätulo oli 33 euroa eloporoa kohti. Erityisellä poronhoitoalueella yrittäjätuloa kertyi eloporoa kohti 35 euroa ja muulla alueella 26 euroa. Eloporea kohti laskettu yrittäjätulo oli vuonna 06/07 korkein (50 €) suurimmassa yli 230 eloporon kokoluokassa ja alhaisin (7 €) pienimmässä 80–100 eloporon luokassa.

Porotalouden yrittäjätulo on alhainen verrattuna esimerkiksi koko maan kirjanpitoiltojen keskimääräiseen maatalouden yrittäjätuloon, joka on koko 2000-luvun ollut suunnilleen 20 000 euroa tilaa kohti. Pohjois-Suomen C4-tukialueen lypsykarjavaltaisessa maataloudessa maatalouden yrittäjätulo vuonna 2006 oli keskimäärin 21 100 euroa/maatila. Vertailtaessa porotalouden yrittäjätuloa maatalouteen on muistettava, että maataloudessa yrittäjätulon on riitettävä kattamaan suuremmat oman työn ja oman pääoman kustannukset.

Absoluuttinen kannattavuus

Kun kokonaistuotosta vähennetään kaikki tuotantokustannukset, saadaan absoluuttista, rahamääräistä kannattavuutta kuvaava yrittäjänvoitto/-tappio -tunnusluku. Vuonna 2006/2007 porotalousyritykset tuottivat keskimäärin 11 700 euroa tappiota. Viiden viime vuoden yhteenlaskettu keskimääräinen yrittäjätappio on noin 67 000 euroa. Yrittäjätappio eloporoa kohti vuonna 2006/2007 oli suurimmassa kokoluokassa -21 euroa ja pienimmässä kokoluokassa peräti -129 euroa.

Vuoden 2003/2004 heikosta suhdanteesta porotaloudessa kärsivät erityisesti suurimmat yritykset. Tällöin suurimman kokoluokan yrityskohtaiset tappiot nelinkertaistuivat ja toiseksi suurimman kokoluokan lähes kaksinkertaistuivat. Keskikokoiset yritykset pystyivät jopa parantamaan tulostaan. Eloporea kohti lasketut tulokset ovat samansuuntaiset.

Suhteellinen kannattavuus

Porotalouden suhteellista kannattavuutta tarkastellaan kannattavuuskertoimen avulla, jossa porotalouden yrittäjätulo jaetaan palkkavaatimuksen ja oman pääoman korkovaatimuksen summalla. Jos yrittäjätulo riittää kattamaan laskennallisen palkka- ja korkovaatimuksen, kannattavuuskerroin saa arvon 1,00. Kannattavuuskerroin soveltuu kannattavuusvertailuihin tuotantosuuntien ja erikokoisten yritysten välillä. Kannattavuuskerroin käsittelee sekä oman työpanoksen että oman pääoman tasavertaisina tuotannontekijöinä, joten se sopii myös työpanosintensiivisen ja pääomaintensiivisen tuotannon kannattavuuden vertaamiseen.

Kaava 2. Kannattavuuskertoimen laskentakaava. Tuntipalkkavaatimus on vuodelta 2006/2007.

Porotalouden yrittäjätulo, € / yritys

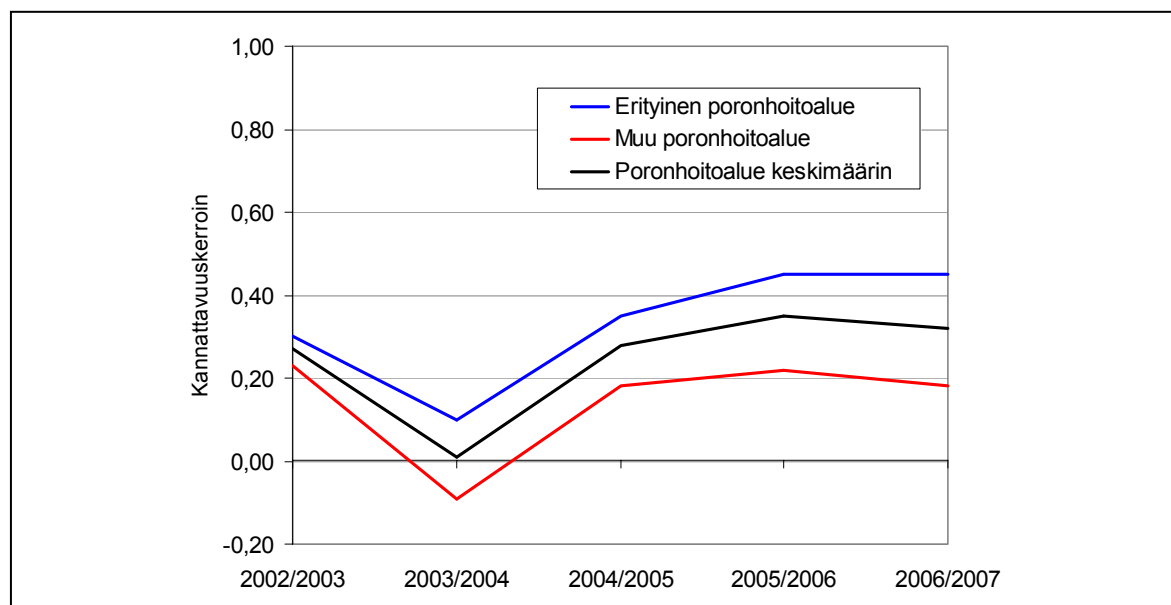
$$\text{Kannattavuuskerroin} = \frac{\text{Yrittäjäperheen oman työn palkkavaatimus (työtunnit} \times 12,40 \text{ €/h)} + \text{Oman pääoman korkovaatimus (oma pääoma, €} \times 5 \text{ \%)}}{\text{Porotalouden yrittäjätulo, € / yritys}}$$

Tilivuonna 2006/2007 porotalouden keskimääräinen kannattavuuskerroin oli 0,32, joten yrittäjäperhe sai työtulona 32 prosenttia palkkavaatimuksesta eli 4,0 € työtunnilta ja 1,6 prosentin koron porotalouteen sijoittamalleen omalle pääomalle (kuva 5). Erityisellä poronhoitoalueella kannattavuuskerroin oli 0,45 ja muulla alueella 0,18. Suhteellinen kannattavuus on heikentynyt edellisvuodesta molemmilla alueilla. Alueiden välinen kannattavuusero on kasvanut koko tarkastelujakson ajan. Jakson alussa ero oli 7 sadasosaa ja lopussa jo 27 sadasosaa. Kannattavuuskehitystä alueittain on tarkasteltu kuvassa 5.

Porotalouden suhteellinen kannattavuus on Pohjois-Suomen C3- ja C4-tukialueiden maatalojen kannattavuuteen verrattuna selvästi heikompi. Vuonna 2006 tukialueiden keskimääräinen kannattavuuskerroin oli 0,55. Koko maan maatalous- ja puutarhayritysten kannattavuuskerroin oli 0,48.

Kannattavuuskirjanpitoaineisto mahdollistaa porotalouden taloudellisen kehityksen tarkastelun myös merkkipiirialueista muodostetun tarkemman aluejaottelun pohjalta (kuva 6).

Merkkipiirialuejaolla laskettujen tulosten perusteella havaitaan alueiden välisten kannattavuuserojen voimistuneen tilikaudella 2006/2007 (kuva 7). Kainuun ja Koillismaan palis-

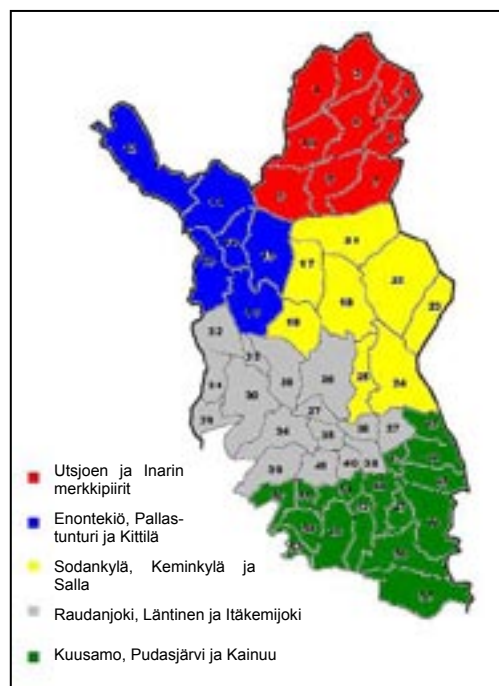

Kuva 5. Kannattavuuskertoimen kehitys erityisellä ja muulla poronhoitoalueella sekä koko poronhoitoalueella keskimäärin.

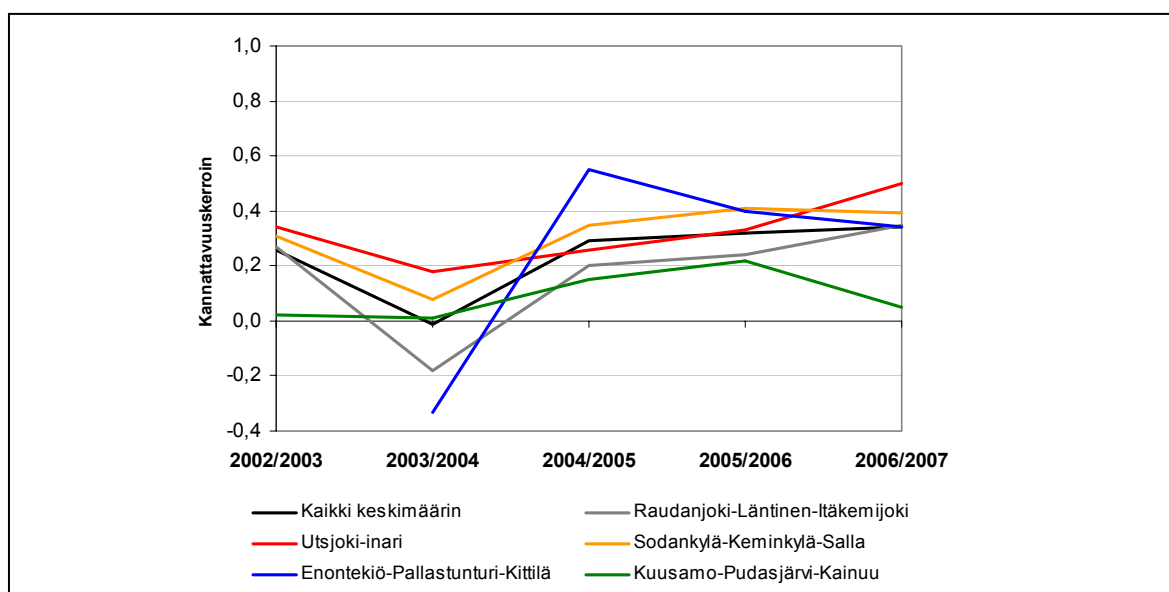
kuntien porotalouden kannattavuus on kääntynyt selvään laskuun neljän edellisvuoden lievistä kasvusta. Alueen keskimääräinen kannattavuuskerroin aleni 0,22:sta 0,05:een. Kannattavuutta heikensivät paitsi tuottojen aleneminen 4 prosentilla myös tuotantokustannusten kasvu oman työn palkkavaatimuksen myötä. Työnkäytön kasvuun alueella on oletettavasti vaikuttanut oleellisesti petotilanteen kehittyminen.

Enontekiön, Pallastunturin ja Kittilän merkkipiirialueen kannattavuus on niin ikään hieman heikentynyt. Kehitykseen ovat vaikuttaneet karjakkoon kasvun myötä tapahtunutta kokonaistuoton kasvua nopeammin kasvaneet tuotantokustannukset. Erityisesti ruokinta-, kone- ja oman työpanoksen kustannukset ovat kasvaneet edellisvuodesta. Tällä alueella vuosien välinen kannattavuusvaihtelu on ollut muihin merkkipiirialueisiin verrattuna laajempaa. Vuonna 2003/2004 alueen kannattavuuskerroin oli alueista heikoin, mutta seuraavana vuonna kaikista paras.

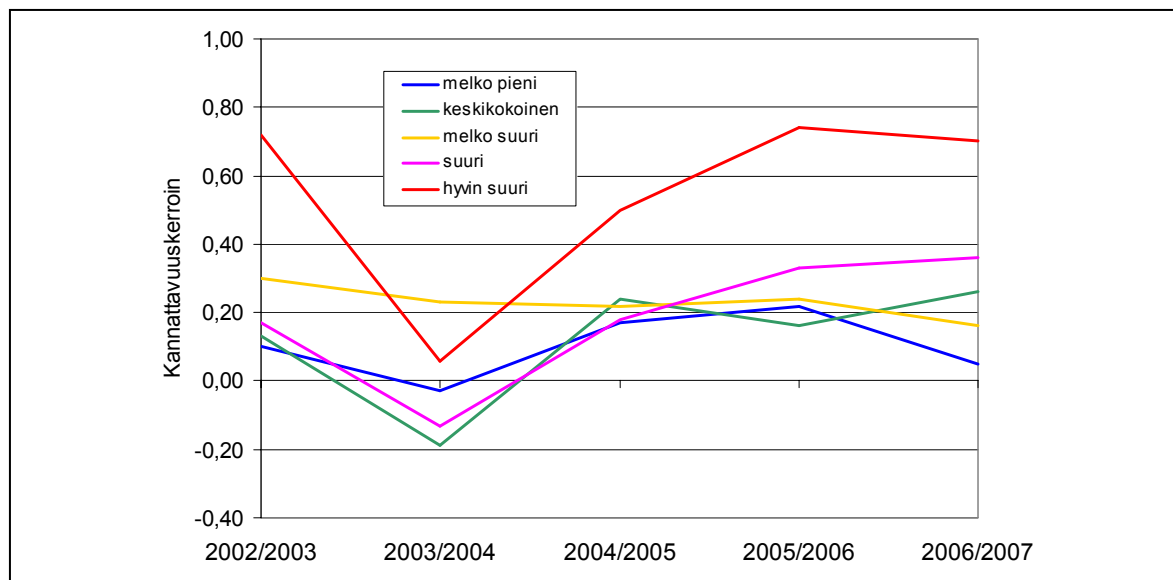
Utsjoen ja Inarin merkkipiireissä vuoden 2003/2004 jälkeen alkanut kannattavuuden kasvu on voimistunut viimeisimpänä tarkasteluvuotena. Tähän on vaikuttanut eniten oman työn palkkavaatimuskustannuksen aleneminen reilulla kolmanneksella. Myös Raudanjoen, Läntisen ja Itäkeminjoen merkkipiirien kannattavuus on myös tuottojen kasvun myötä kohentunut vuonna 2006/2007.

Kuva 6. Merkkipiirien pohjalta muodostettu aluejako.

Kuva 7. Kannattavuuskertoimen kehitys merkkipiirialuejalla laskettuna.

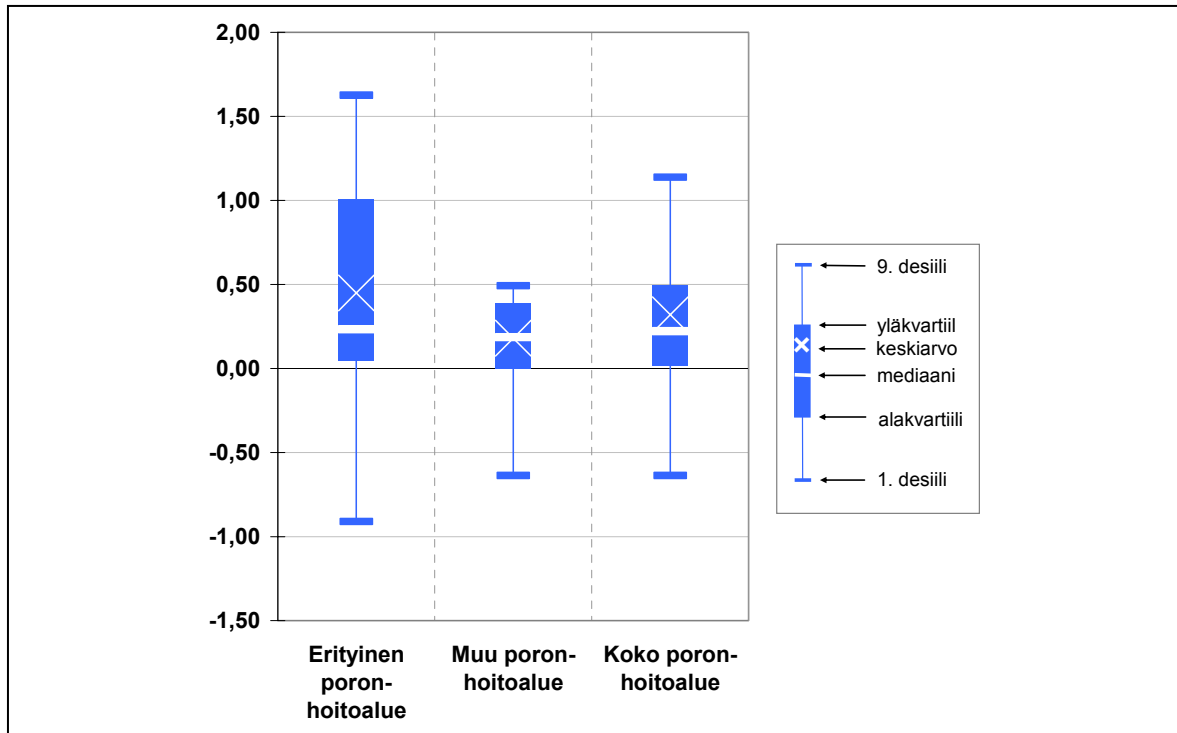
Kuva 8. Kannattavuuskertoimen kehitys kokoluokittain.

Vuonna 2006/2007 paras suhteellinen kannattavuus on suurimman kokoluokan yrityksillä. Niiden kannattavuuskertoimen arvo oli tuolloin 0,70. Kokoluokkien kannattavuusjärjestys vaihtelee vuosittain, mutta pääsääntöisesti pienimmän kokoluokan kannattavuus on heikoin, toiseksi pienimmän seuraavaksi heikoin ja suurimman paras. Kokoluokittainen kannattavuuskehitys on esitetty kuvassa 8.

Kannattavuuden vaihtelu ja hajonta

Kannattavuusvaihtelua esiintyy paitsi alueellisissa ja kokoluokittaisissa keskiarvoissa, myös alueiden ja kokoluokkien sisällä. Kuvassa 9 on kuvattu porotalousyritysten välistä kannattavuuden vaihtelua eri alueilla. Siinä esitetyt keskiarvot ovat edellä tarkasteltuja porotalousyritysten painotettuja keskimääräisiä kannattavuuskertoimia. Mediaani tarkoittaa kannattavuuskertoimen mukaan suuruusjärjestykseen järjestettyjen yritysten keskimmäisen yrityksen kannattavuuskerrointa, joka tilivuotena 2006/07 oli koko alueella 0,22. Alakvartiili kertoo kannattavuuskertoimen arvon (vuonna 2006/07: 0,01), jota pienempi kannattavuuskerroin on neljänneksellä yrityksistä. Neljänneksellä yrityksistä kannattavuuskerroin on parempi kuin yläkvartiilin (vuonna 2006/2007: 0,49) osoittama kannattavuus. Ala- ja yläkvartiilien väliin asettuu puolet yrityksistä. 1. desiili tarkoittaa, että 10 %:lla yrityksistä kannattavuuskerroin jää tämän arvon alapuolelle ja 9. desiili, että sitä parempi kannattavuuskerroin on 10 %:lla aineiston yrityksistä.

Sekä erityisen poronhoitoalueen että muun poronhoitoalueen yrityksistä jopa neljänneksellä kannattavuuskerroin on lähellä nollaa tai jopa negatiivinen. Näissä yrityksissä yrittäjäperheen omalle työlle ja pääomalle korvaukseksi jäävää yrittäjätuloa on muodostunut vain vähän tai ei ollenkaan, eivätkä tuotot ole riittäneet kattamaan kokonaan muuttuvia ja kiinteitä kustannuksia. Koko poronhoitoalueella negatiiviseen kannattavuuskertoimeen jäi 21 pro-

Kuva 9. Kannattavuuskertoimen vaihtelu alueittain vuonna 2006/2007.

senttia yrityksistä, erityisellä poronhoitoalueella 19 prosenttia ja muulla poronhoitoalueella 25 prosenttia yrityksistä.

Vuonna 2006/2007 yli yhden (1,00) kannattavuuskertoimen arvoon ylsi 15 prosenttia porotalousyrityksistä. Erityisellä poronhoitoalueella vähintään yhtä hyvään tulokseen pääsi 26 prosenttia ja muulla poronhoitoalueella vain 2 prosenttia yrityksistä.

Suoramyyntin kannattavuus

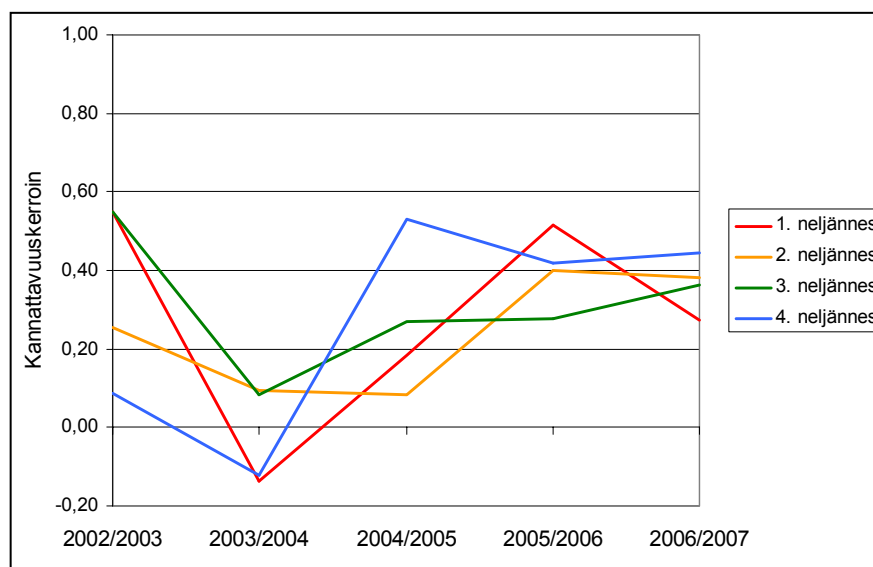
Suoramyyntin kannattavuusvaikutusta tarkasteltiin kannattavuuskirjanpitotila-aineistosta laskemalla kannattavuuskertoimet neljänneksittäin sen mukaan, kuinka suuri osuus kokonaistuotoista saatiin suoramyyntistä. Tulokset ovat muista tässä esitetyistä poiketen ko. yritysyhmän painottamattomia aritmeettisia keskiarvoja.

Vähiten suoramyyntiä harjoittavassa neljänneksessä suoramyyntiä ei useimmissa yrityksissä harjoiteta lainkaan, vaan kaikki porotalouden myyntituotot tulevat paliskuntien kautta tapahtuvasta myynnistä. Suoramyyntituotto on 1–3 prosenttia kokonaistuotosta. Eniten suoramyyntiä harjoittavassa neljänneksessä suoramyyntistä saadaan yli puolet tuotoista (taulukko 1).

Tilastollisesti suoramyyntin osuus tuotoista selittää heikosti tilojen välisiä kannattavuuseroja. Eroja on kuitenkin havaittavissa suoramyyntituotto-osuuden mukaan muodostettujen neljännesryhmien kannattavuustuloksissa (kuva 10). Tilikauden 2002/2003 jälkeen suhteellisesti eniten suoramyyntituottoja saaneet yritykset ovat olleet kannattavuudeltaan paras tai

Taulukko 1. Suoramyyntin tuotto-osuuden mukaan neljänneksittäin lasketut suoramyyntin osuudet kokonaistuotosta vuosina 2002/2003–2006/2007.

	2002/2003	2003/2004	2004/2005	2005/2006	2006/2007
1	2 %	1 %	3 %	2 %	2 %
2	5 %	6 %	11 %	10 %	11 %
3	20 %	26 %	28 %	23 %	26 %
4	53 %	66 %	51 %	46 %	51 %

Kuva 10. Suoramyyntineljännesten kannattavuuskehitys.

toiseksi paras ryhmä. Tilakohtaisesti suoramyyntillä voidaan merkittävästikin lisätä porotaloudesta saatavien tulojen määrää, mikä parantaa myös yrityksen kannattavuutta, jos tuottojen aikaansaamiseen käytetty tuotantopanosten määrää (mm. yrittäjän työpanos) ei jouduta kasvattamaan liikaa.

Samankokoisten yritysten kannattavuus eri alueilla

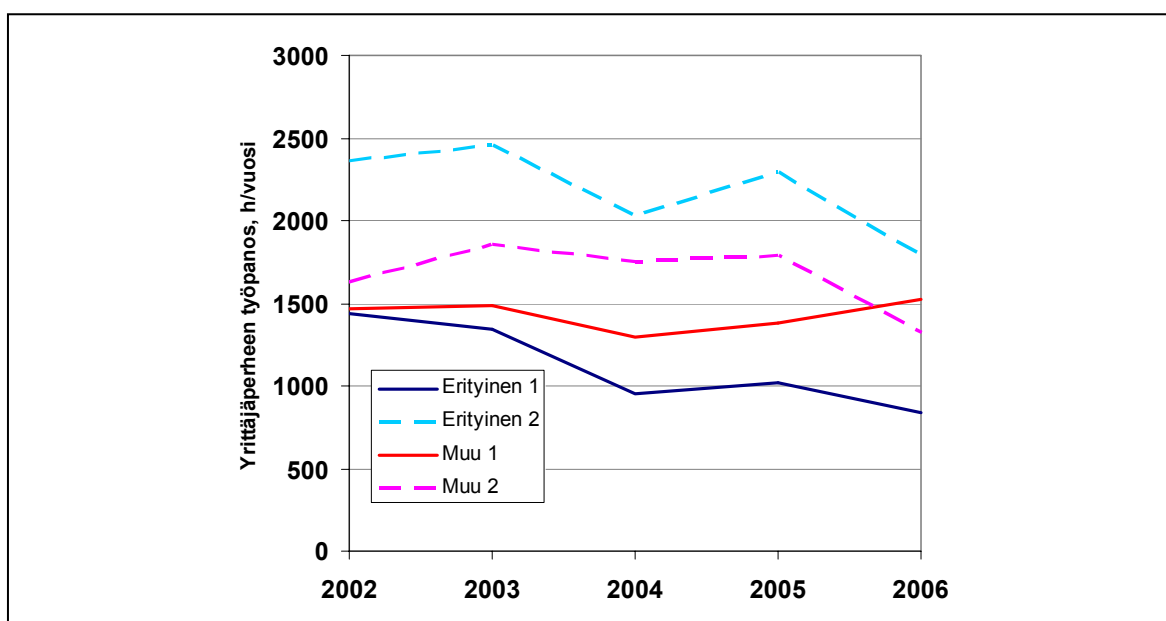
Tutkimuksessa tarkasteltiin myös samankokoisten yritysten taloudellisia tuloksia erityisellä ja muulla poronhoitoalueella. Vuoden 2006/2007 kannattavuuskirjanpitoaineistosta poimitiin seitsemän noin 120 eloporon karjan omaavia yrityksiä ja yhtä monta karjakooltaan noin 260 eloporon yritystä siten, että yritykset olivat mukana kannattavuuskirjanpidossa myös aiempina neljänä vuotena. Taloudellisia tuloksia vertailtiin tarkastelemalla molempien yritysyrihmien painottamattomia aritmeettisia keskiarvotuloksia kummaltakin alueelta. Ryhmien keskimääräiset karjakoot vuosittain on esitetty taulukossa 2.

Taulukko 2. Mahdollisimman samankokoisista yrityksistä alueittain muodostettujen vertailuryhmien keskimääräiset karjakoot 2002/2003–2006/2007.

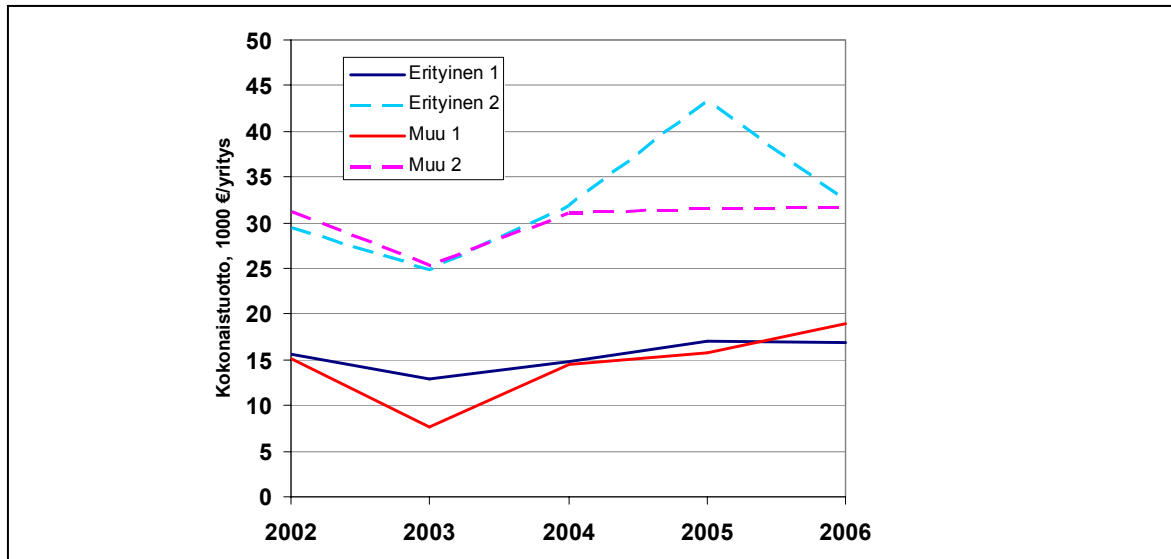
Alue	Ryhmä	2002/2003	2003/2004	2004/2005	2005/2006	2006/2007
Erityinen poronhoitoalue	1	122	133	131	124	117
Muu poronhoitoalue	1	111	110	115	119	116
Erityinen poronhoitoalue	2	224	222	251	276	266
Muu poronhoitoalue	2	191	226	246	258	259

Yrittäjäperheen työpanoksessa on alueiden ryhmien välillä huomattava ero (kuva 11). Suuremmissa kokoluokassa erityisellä poronhoitoalueella yrittäjäperheet tekivät tarkastelujakson alussa yli 700 enemmän poronhoitotöitä kuin muulla poronhoitoalueella. Vuonna 2006/2007 ero oli noin 470 tuntia. Pienemmässä kokoluokassa työpanoksen määrä oli tarkastelujakson alussa käytännöllisesti katsoen sama, mutta on jakson aikana pienentynyt voimakkaasti erityisellä poronhoitoalueella ja muulla poronhoitoalueella säilynyt lähes ennallaan. Aineistosta ei löydy selitystä työpanoksen käytön muutoksille, sillä työnkäyttö on jaettu ainoastaan paliskuntien ja oman yrityksen lukuun tehtäviin poronhoitotöihin, eivätkä näiden työlajien määrien kehitykset poikkea oleellisesti kokonaistyönmenekin kehityksestä.

Vertailuryhmien kokonaistuotoissa ei ole alueiden välillä suurta eroa lukuun ottamatta tilikautta 2005/2006, jolloin erityisen poronhoitoalueen suuremman ryhmän tuottojen summa kohosi karjakoon kasvun ja siitä aiheutuneen myyntien, kotieläinomaisuuden sekä eloporojen lisääntymisen myötä (kuva 12). Muulla poronhoitoalueella pienemmän karjakoon ryhmän kokonaistuotto reagoi voimakkaammin vuoden 2003/2004 hintaromahdukseen kuin erityisen poronhoitoalueen ryhmän. Erityisen poronhoitoalueen suuremman karjakoon yritykset ovat lisänneet poronlihan suoramyyntiä vuonna 2006/2007 tuotoista laskien peräti puolella edellisvuodesta.

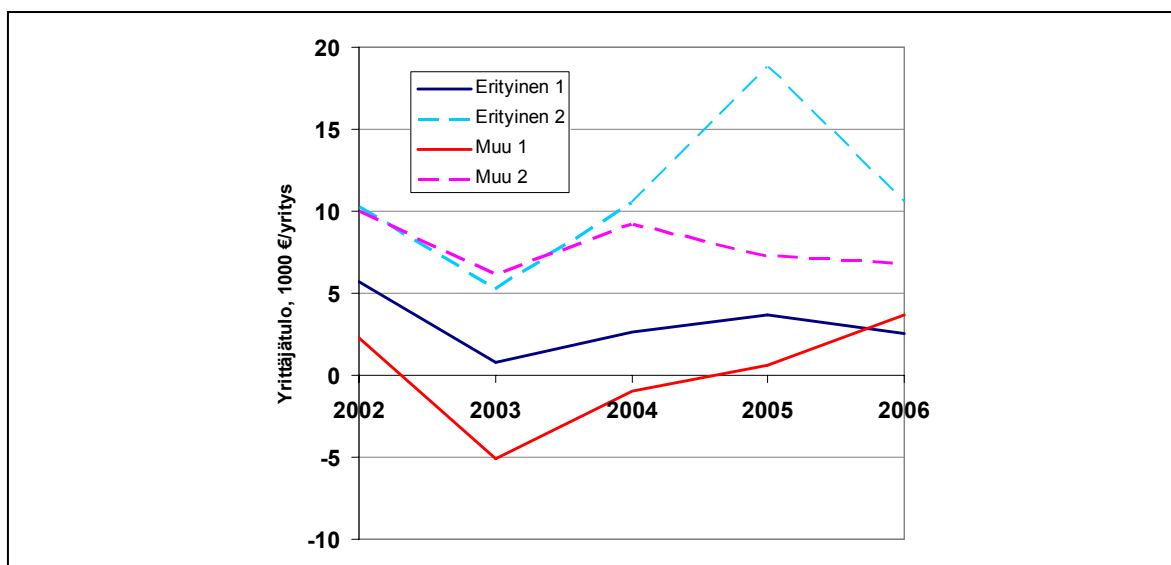
Kuva 11. Yrittäjäperheen työpanoksen kehitys vertailuryhmissä.

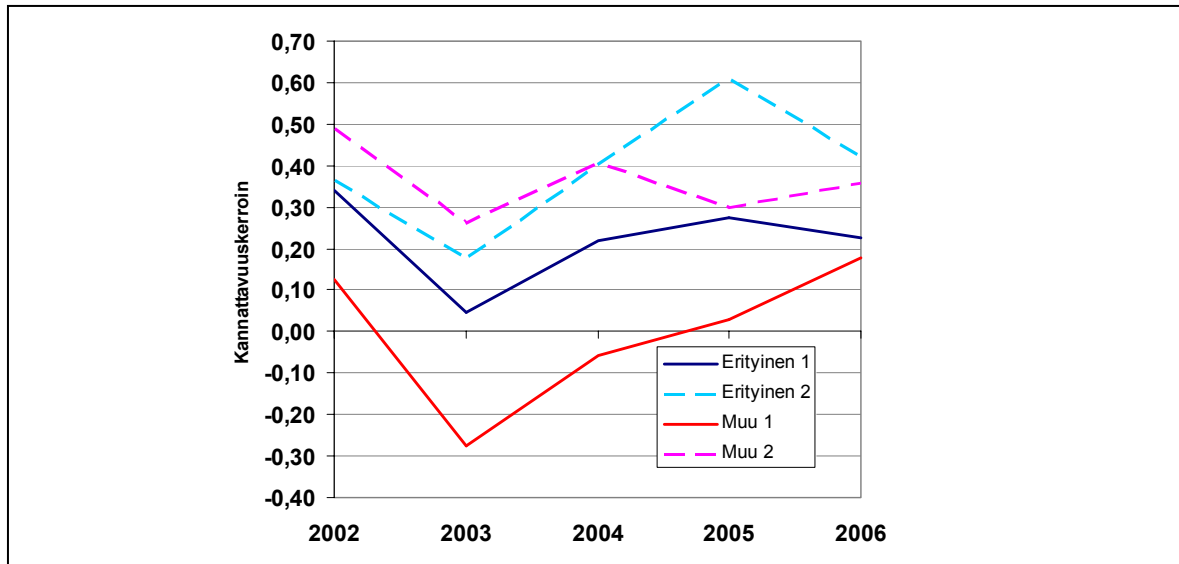
Kuva 12. Kokonaistuoton kehitys vertailuryhmissä.

Suuremmissa karjakokoryhmässä yrittäjätulossa ei ollut alueiden välillä merkittävää eroa tarkastelujakson kolmena ensimmäisenä vuotena (kuva 13). Vuonna 2005/2006 erityisen poronhoitoalueen ryhmän tulotaso harppasi ylöspäin kokonaistuoton muutoksen mukaisesti. Kustannukset eivät ole kasvaneet yhtä voimakkaasti kuin tuotot ja saatu lisätuotto on jäänyt yrittäjätuloksi. Pienemmässä karjakokoryhmässä muun poronhoitoalueen yrittäjätulo on kasvanut tarkastelujakson heikoimmasta vuodesta 2003/2004 päätyen jakson lopulla hieman alkua korkeammalle tasolle. Erityisen poronhoitoalueen yrittäjätulo sen sijaan ei kasvanut ole samaan tahtiin ja on jakson lopulla noin 30 prosenttia pienempi kuin alussa.

Suhteellinen kannattavuus on jakson puolivälin jälkeen ollut parempi erityisen poronhoitoalueen yrityksissä (kuva 14). Suuremmat yritykset ovat kannattaneet koko jaksolla pienempiä

Kuva 13. Yrittäjätulon kehitys vertailuryhmissä.

Kuva 14. Suhteellisen kannattavuuden kehitys vertailuryhmissä.

paremmin. Muun poronhoitoalueen pienemmän ryhmän yritysten kannattavuus on kokenut huomattavasti vuoden 2003/2004 jälkeen. Kehitykseen ovat suotuisasti vaikuttaneet tuottojen kasvu ja kustannusten säilyminen lähes ennallaan.

Kannattavuus muihin yrityksiin verrattuna ja työtuntiansio

Kannattavuuskerroin sopii alkutuotannon sisäisiin kannattavuusvertailuihin, mutta muiden yritysten kannattavuuteen verrattaessa parempia tunnuslukuja ovat oman pääoman tuotto-prosentti ja kokonaispääoman tuotto-prosentti.

Oman pääoman tuotoksi jäävä nettotulos (-9 860 €) saadaan, kun yrittäjätulosta vähennetään palkkavaatimus. Kun se edelleen jaetaan oman pääoman määrällä (37 000 €), saadaan oman pääoman tuotto-prosentti, joka poronhoitovuonna 2006/2007 oli -27 prosenttia.

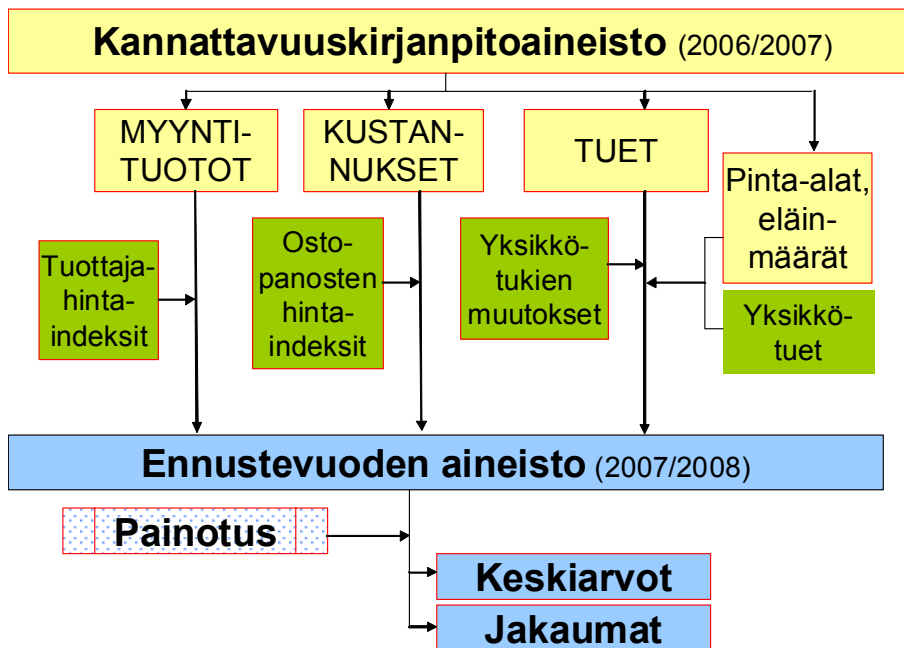
Kokonaispääomalle jäävä korvaus saadaan lisäämällä nettotulokseen lainojen korkokulut. Kun saatu tulos jaetaan pääoman määrällä, saadaan kokonaispääoman tuotto, joka poronhoitovuonna 2006/2007 oli -21 prosenttia. Kokonaispääoman tuotto-prosentti on kohentunut vuoden 2003/2004 pohjakosketuksesta -36 prosenttia 15 prosenttiyksiköllä.

Porotalouden tulosta voi verrata palkansaajien tuloihin työtuntiansion avulla. Se saadaan vähentämällä yrittäjätulosta oman pääoman korkovaatimus ja jakamalla näin saatu tulos yrittäjäperheen tekemillä porotalouden työtunneilla. Näin laskien porotalouden keskimääräinen työtuntiansio vuonna 2006/2007 oli 2,9 euroa/työtunti.

2.3.2 Porotalouden ennuste- ja simulointimallit

MTT Taloustutkimuksessa on kehitetty maa- ja puutarhatalouden kannattavuuskirjanpidon toteuttamisen yhteydessä tilakohtaiseen aineistoon perustuva tulo- ja kannattavuusennustemalli (Tauriainen 2008). Sen pohjalta on kehitetty vastaava malli porotalouteen, joka mahdollistaa porotalousyritysten lyhyen aikajänteen taloudellisen kehityksen ennustamisen. Mallissa otetaan huomioon porotalouden tuissa, tuotteiden ja tuotantopanosten hinnoissa odotettavissa oleva kehitys. Ennustemalli on poronlihan myyntimääriä lukuun ottamatta tuotantorakenteen osalta staattinen, eli tuotteiden ja panosten käyttösuhteet säilyvät ennusteissa lähtövuoden kaltaisina. Malli ei näin ollen tuota tietoa, miten yrittäjät reagoivat tuotantoympäristössä tapahtuviin muutoksiin.

Ennustemallin yhteyteen on kehitetty myös simulointimalli, jonka avulla voidaan tarkastella eri tuotto- ja kustannuserien muutosten vaikutuksia taloudellisiin tuloksiin sekä selvittää taloudellisten tulosten herkkyyttä eri tuotto- ja kustannuserien muutoksille. Lisäksi simulointimalli tuottaa simulointijaksolta tietoa tilojen jakaumasta eri tulo- ja kannattavuusmittareiden sekä niiden muutosten suhteen. Ennuste- ja simulointimalleja käytettiin tässä tutkimuksessa porotalouden kannattavuuskehityksen ennakkointiin ja analysointiin.

Kuva 15. Porotalouden tulo- ja kannattavuusennustejärjestelmän rakennekaavio.

Tilikauden 2007/2008 ennusteen laskentaperusteet

Ennusteen perusaineistona käytettiin kannattavuuskirjanpidon yrityskohtaista aineistoa vuodelta 2006/2007. Aineisto käsittää 75 yritystä, jotka edustavat noin 1 000 yli 80 eloporon karjan omaavaa porotalousyritystä. Tulosten painottamisessa on käytetty vuoden 2006/2007 porotaloutta harjoittavien ruokakuntien (porotalousyritysten) perusjoukkoa, joka on luokiteltu eloporoluvun ja sijainnin mukaan ositteisiin. Aluemuuttujana tarkastelussa käytettiin jakoa erityiseen ja muuhun poronhoitoalueeseen. Yrityskohtaiset painokertoimet laskettiin kunkin ositteen perusjoukon yritysten lukumäärän ja kirjanpitoaineiston vastaavan ositteen yritysten lukumäärän osamääränä. Painokerroin osoittaa näin ollen, montako perusjoukon yritystä yksi kirjanpitoyritys edustaa.

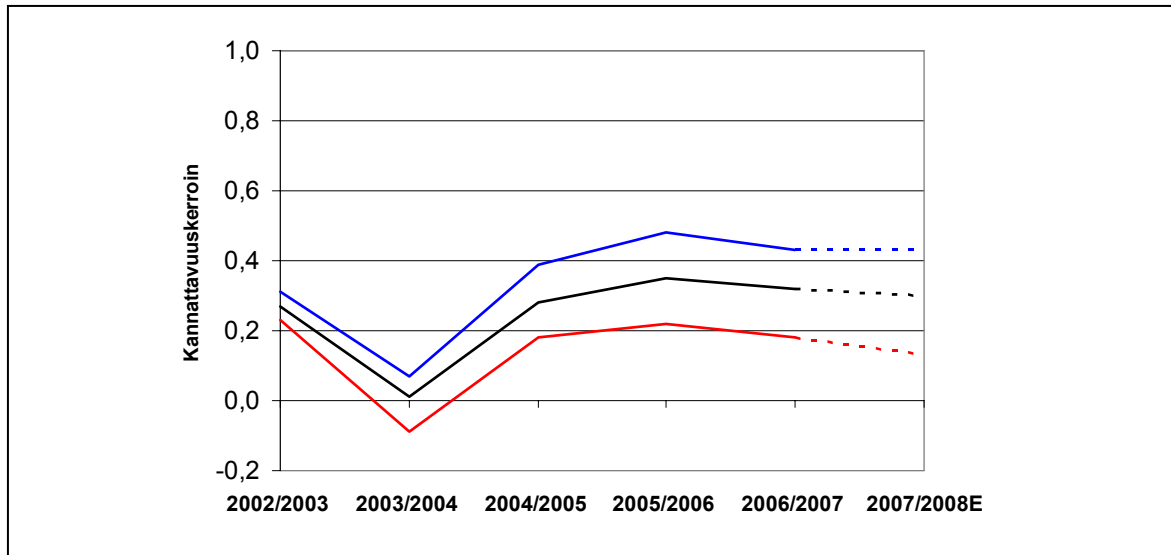
Paliskuntain yhdistyksen kilogrammamääräisistä teurastilastoista laskettujen paliskunnittaiten teurasmääräindeksien avulla malli laskee kunkin yrityksen ennustevuonna paliskuntien kautta myydyin poronlihan myyntimäärän. Teurasmäärän muutos ei muuta merkittävästi yritysten tuotantopanosten käyttöä. Tutkimusraporttia kirjoitettaessa vuoden 2007/2008 teurasmäärätilastot eivät olleet vielä valmiit, joten teurasmäärien oletettiin Paliskuntain yhdistyksen asiantuntijalausuntoon tukeutuen alentuvan edellisestä vuodesta keskimäärin 15 prosentilla (Knuuti 2008). Kaikkien paliskuntien osalta käytettiin samaa muutosprosenttia. Suoramyyntimäärän oletettiin mallissa säilyvän ennallaan, sillä myyntimäärän muutosten mallintaminen edellyttäisi tiettyjen tuotantopanosten (esim. oma työpanos) käyttömäärien mallintamista.

Mallissa on 16 tuottomuuttujaa ja 2 tukimuuttujaa. Tuottokehitystä ennustettiin Paliskuntain yhdistyksen paliskunnittaisista poronlihan myyntihintatilastoista laskettujen indeksien sekä MTT:n laskeman tuntipalkkavaatimuksen muutoksen perusteella (yrittäjien paliskuntien lukuun tekemästä työstä saamat korvaukset). Eloporotuen kehitystä ennakoitiin yksikkötuen muutoksen avulla.

Mallissa on 26 kustannusmuuttujaa. Kustannuskehitystä ennustettiin Tilastokeskuksen ylläpitämien maatalouden tuotantopanosten hintaindeksien sekä MTT:n laskeman tuntipalkkavaatimuksen muutoksen avulla. Tuotantopanosten hintaindeksit laskettiin vastaamaan poronhoitovuoden kustannuksia kuukausittaisten (esim. kesäkuu 06–toukokuu 07) indeksien pistelukujen keskiarvoina. Vuoden 2008 viiden ensimmäisen kuukauden pisteluvut laskettiin vuoden 2007 kuukausittaisista indekseistä lineaarisena trendinä. Korkokustannuksen kehitystä ennakoitiin 12 kuukauden euribor-koron kolmen vuoden liukuvan keskiarvon kehityksen avulla.

Tilikauden 2007/2008 ennustetulokset

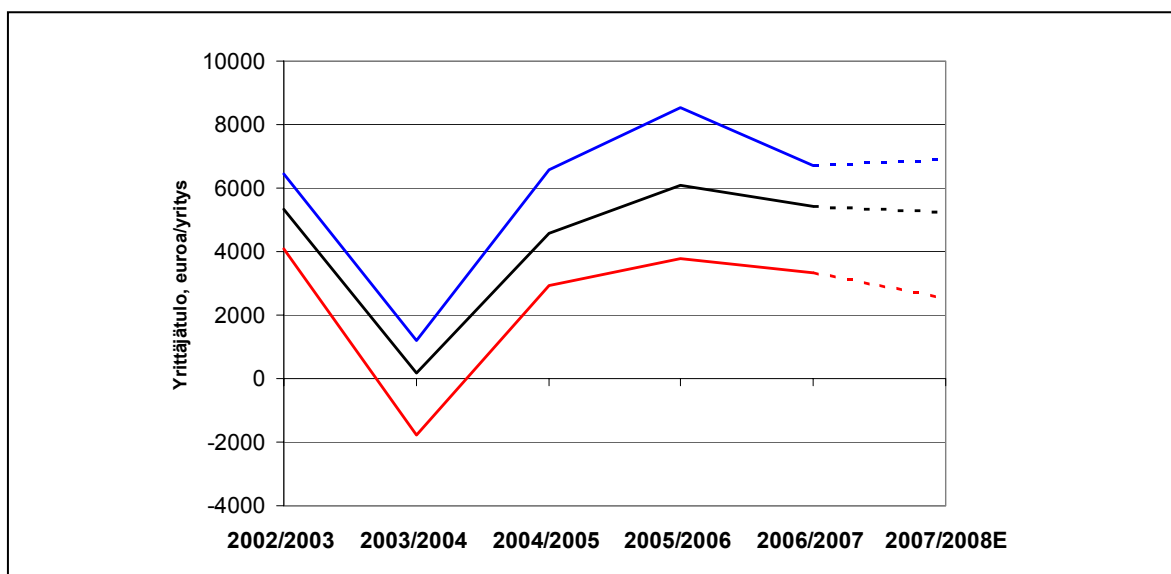
Poronhoitovuonna 2007/2008 porotalouden keskimääräinen kannattavuus heikkenee ennusteen mukaan hieman edellisvuodesta (kuva 16). Keskimääräinen kannattavuuskerroin alenee 0,30:een. Erityisen ja muun poronhoitoalueen välinen kannattavuusero kasvaa edellis-

Kuva 16. Porotalouden kannattavuuskehitys 2002/2003–2007/2008E.

vuodesta erityisen poronhoitoalueen kannattavuuden säilyessä ennallaan ja muun poronhoitoalueen kannattavuuden heiketessä 0,05 kannattavuuskertoimen yksikköä.

Yritysten, joiden kannattavuuskerroin on nollan alapuolella, osuus kasvaa koko poronhoitoalueella 26 prosenttiin. Erityisellä poronhoitoalueella näitä yrityksiä on 25 prosenttia ja muulla poronhoitoalueella 27 prosenttia yrityksistä. Kustannusten kasvu ja teurasmäärien pieneneminen yhtä aikaa heikentävät kannattavuutta poronlihan hinnannoususta huolimatta erityisesti yrityksissä, joiden kustannusrasite on muita suurempi. Kannattavuustavoitteen saavuttavien (kannattavuuskerroin yli 1) yritysten osuus kasvaa yhdellä prosenttiyksiköllä 16 prosenttiin.

Kuva 17. Porotalouden yrittäjätulon kehitys 2002/2003–2007/2008E.

Porotalouden yrittäjätulo pienenee vuonna 2007/2008 keskimäärin 3 prosentilla edellisvuodesta. Myyntituotot kasvavat poronlihan hinnannousun ansiosta vajaat 4 prosenttia, vaikka teuraiden määrä jääkin edellisvuotta pienemmäksi. Eloporotuki kasvaa 23 eurosta 24,5 euroon eloporoa kohti, mikä kasvattaa yritysten keskimääräistä tukisummaa noin 240 eurolla.

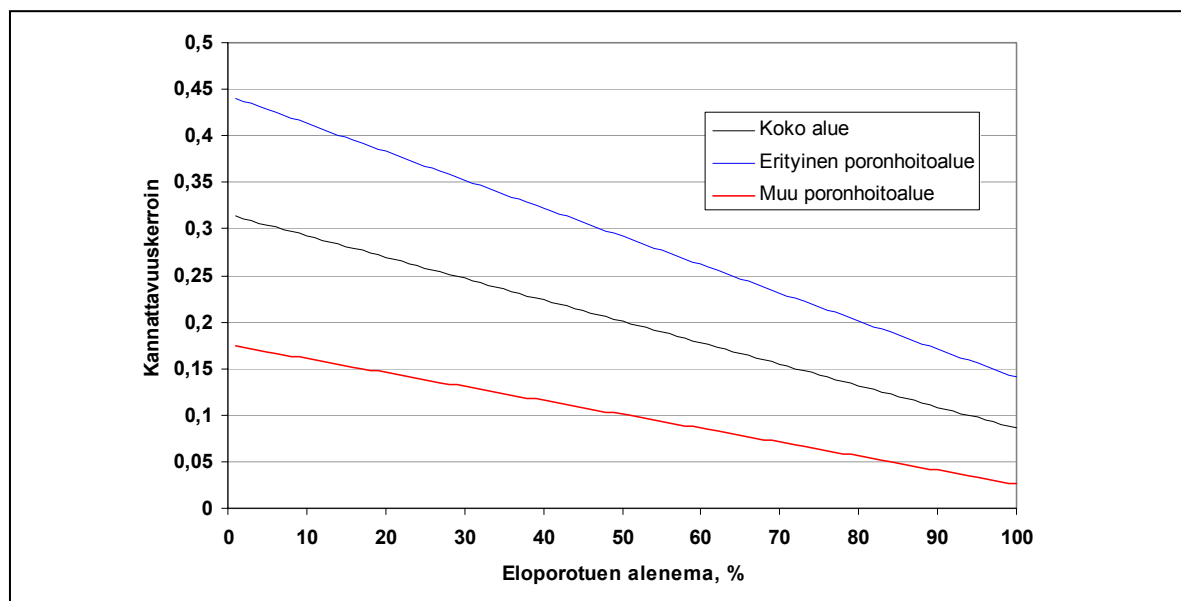
Kustannusten (kokonaistuotto-yrittäjätulo) kasvu lähes 7 prosentilla syö kuitenkin positiivisen tuottokehityksen vaikutuksen yrittäjätuloon (kuva 17). Kaikkien tuotantokustannusten mukaan lukien palkka- ja korkovaatimukset kasvu on keskimäärin 4 prosenttia.

Kannattavuuskertoimen herkkyys muutoksille

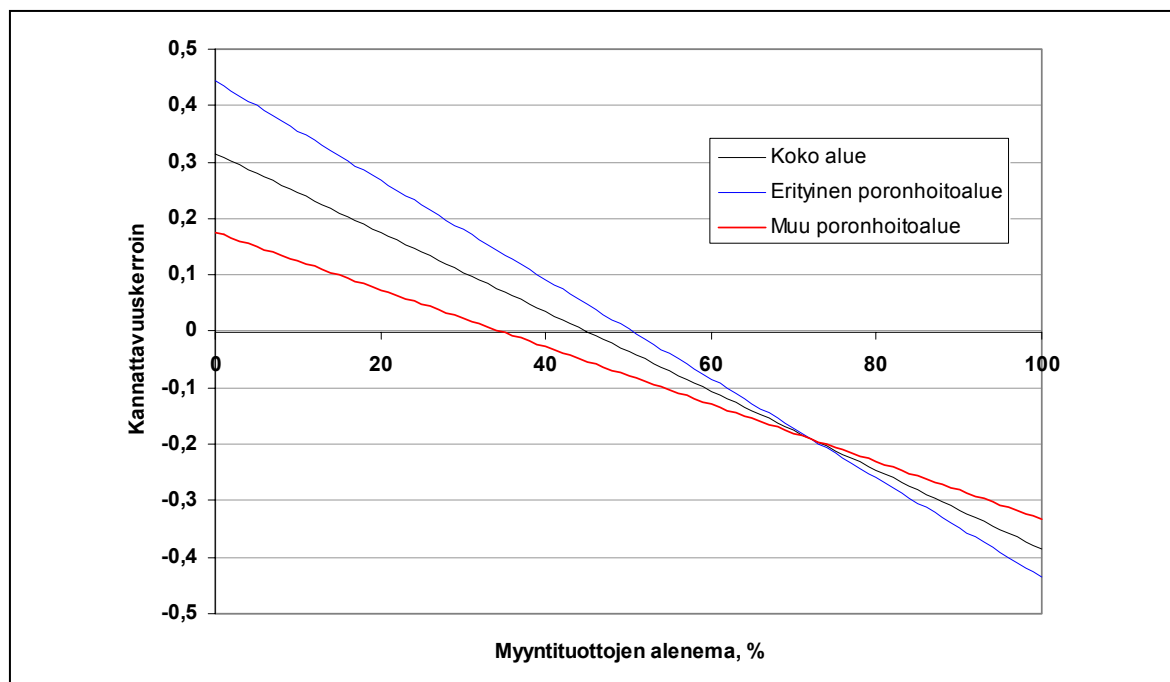
Kannattavuuskertoimen herkkyyttä eräiden tuotto- ja kustannuserien muutoksille tarkasteltiin simulointimallin avulla vuoden 2006/2007 aineistolla. Tulokset ovat painotettuja keskiarvotuloksia. Yrityksaineistossa on yrityksiä, joilla tarkasteltujen tuotto- ja kustannuserien muutosten vaikutus kannattavuuteen on huomattavasti voimakkaampi tai heikompi kuin keskimääräisessä yrityksessä.

Eloporotuen merkitys porotalouden kannattavuudelle on ilmeinen (kuva 18). Ilman tukea porotalouden keskimääräinen yrittäjätulo alenisi 73 prosentilla 1 470 euroon yritystä kohti. Kannattavuuskerroin putoaisi tuolloin 0,32:sta 0,09:een. 10 prosentin vähennys eloporotuksessa alentaisi kannattavuuskerrointa koko poronhoitoalueella keskimäärin 2,2 sadasosaa, erityisellä poronhoitoalueella 3,0 sadasosaa ja muulla poronhoitoalueella 1,5 sadasosaa.

Myyntituottojen vaikutus on suuri (kuva 19). Jos porotalouden myyntituottoja ei saataisi lainkaan, yrittäjätulo painuisi -6 700 euroon yritystä kohti. Kannattavuuskerroin romahdaisi tuolloin -0,39:ään. Jos myyntituotot (eli poronlihan hinta) alenisi enemmän kuin 45

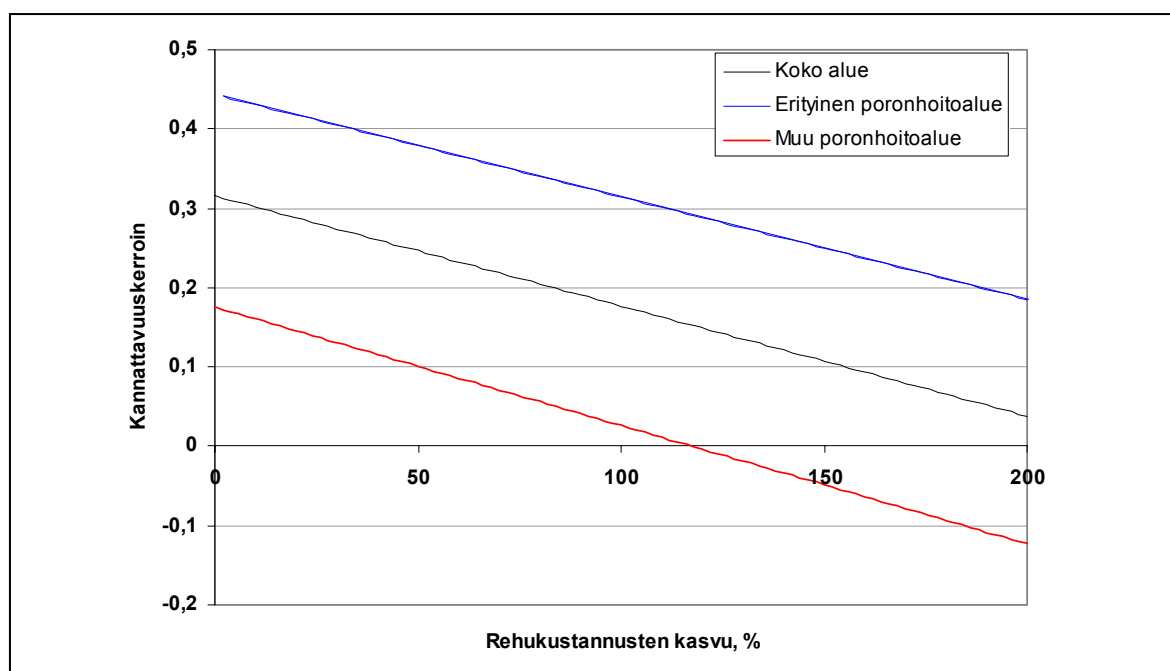
Kuva 18. Eloporotuen alenemisen vaikutus kannattavuuteen.

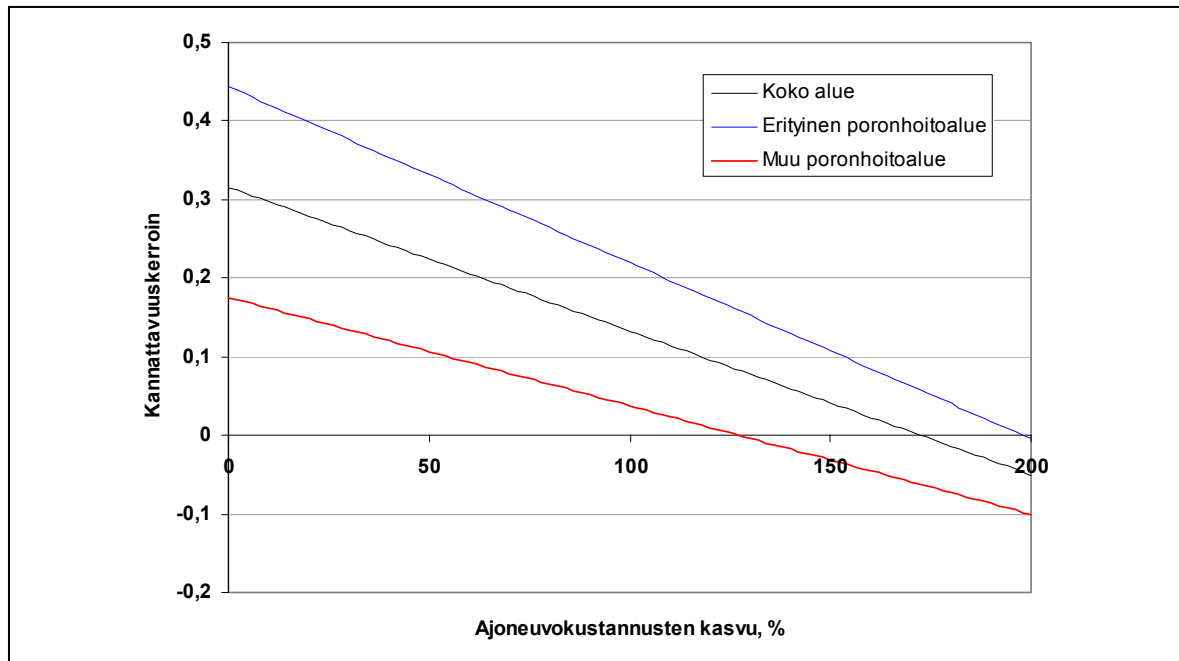
Kuva 19. Myyntituottojen alenemisen vaikutus kannattavuuteen.

prosenttia, kannattavuuskerroin olisi nolla tai negatiivinen, jolloin yrittäjä ei saisi lainkaan korvausta omalle työlleen ja omalle pääomalleen.

Erityisen poronhoitoalueen yritykset kestävät keskimäärin 50 prosentin tuottojen alennuksen ennen kuin kannattavuuskerroin painuu nolnaan. Muulla poronhoitoalueella raja tulee vastaan jo 34 prosentin aleneman kohdalla.

Kuva 20. Rehukustannusten kasvun vaikutus kannattavuuteen.

Kuva 21. Ajoneuvokustannusten kasvun vaikutus kannattavuuteen.

Rehukustannusten kaksinkertaistumisen vaikutus kannattavuuteen on huomattavasti suurempi muulla kuin erityisellä poronhoitoalueella (kuva 20). Muulla poronhoitoalueella kannattavuuskerroin putoaa lähelle nollaa, kun erityisellä poronhoitoalueella kerroin on yli 0,3:n. Erityisellä poronhoitoalueella rehukustannus voi kasvaa peräti 340 prosentilla ennen kuin kannattavuus painuu nollaan. Muulla poronhoitoalueella samaan muutokseen riittää rehukustannuksen kasvu 120 prosentilla. Tulos kuvaa vain rehun hinnannousun vaikutusta, sillä ruokinnan volyymin kasvattaminen vaatii myös poronhoitotyöhön käytettävän työpanoksen kasvattamista, jolloin negatiivinen kannattavuusvaikutus on tätä tarkastelua voimakkaampi.

Ajoneuvokustannuksiin on tässä luettu mönkijän, pakettiauton ja moottorikelkan käyttökustannukset, jotka sisältävät paitsi polttoaine- myös mm. voiteluaine- ja huoltokustannukset. Suurin osa kustannuksista on polttoainekustannusta, joten tulosten voi katsoa kuvaavan polttoaineen hinnannousun vaikutusta kannattavuuteen.

Erityisellä poronhoitoalueella kannattavuuskerroin painuu nollaan ajoneuvokustannusten kasvaessa noin 200 prosentilla (kuva 21). Sama kannattavuusvaikutus on muulla poronhoitoalueella ajoneuvokustannusten 125 prosentin kasvulla.

Lähteet

Knuuti, J. 2008. Porojen teurasmäärän kehitys. Suullinen tiedonanto.

Tauriainen, J. 2008. Maa- ja puutarhatalouden tulo- ja kannattavuusennustemalli. Pro Gradu -tutkielma. Julkaisematon käsikirjoitus.

2.4 Porolaidunten kunto ja poromäärät sekä poronomistajien että ruokakuntien poromäärien muutokset

2.4.1 Luonnonolot poronhoitoalueella

Suomen poronhoitoalueen (käsittää Lapin läänin ja osan Oulun läänistä) pinta-ala on noin 122 890 km² ja maa-ala 115 500 km². Poronhoitoalue sijaitsee varsin pohjoisessa, 65. ja 70. asteen välillä pohjoista leveyttä. Pohjois-Siperiassa, Pohjois-Kanadassa ja Alaskassa vastaavilla leveyspiireillä olosuhteet ovat jo kovin arktiset. Lämmin Golf-virta leudontaakin ilmastoja koko Luoteis-Euroopassa, ja Pohjois-Suomessa on sen laskettu kohottavan vuotuista keskilämpöä peräti 11 °C. Myös tuulet puhaltavat pääasiassa suotuisasti lounaasta, ja Jäämereltä tuulessa suojaa pohjoiselle Suomelle antaa Köli-vuoristo. Rinteet viettävät kasvuolojen kannalta usein myös edulliseen suuntaan (Kemppainen, Nieminen & Rekilä 1997).

Vuoden keskilämpötila on poronhoitoalueella noin 0 °C:een tienoilla. Vuodenaikojen vaihtelu on kuitenkin suurta, ja ilmasto äärevöityy pohjoista kohti. Heinäkuussa lämmintä on keskimäärin 12–16 °C, tammikuussa pakkasta on jo 11–16 °C. Kasvuoloja kuvaava tehoisan lämpötilan (yli +5 °C) summa on poronhoitoalueen eteläosissa vielä noin 1 000 d.d. (aste-päivää), pohjoisessa Lapissa enää 400–700 d.d. Ylävimmillä seuduilla Käsivarren pohjukassa Enontekiöllä vuorokauden lämpö saavuttaa tämän rajan enää harvoin. Terminen kasvukausi (vuorokauden keskilämpötila yli +5 °C) on poronhoitoalueella 100–145 vuorokautta (Kemppainen, Nieminen & Rekilä 1997).

Vuotuinen sademäärä on 300–550 mm, ja sateesta 40–60 % tulee lumena. Ilmasto on poronhoitoalueella humidi, ja alhaisesta lämpötilasta johtuen haihdunta kesälläkin on yleensä sademäärää pienempi. Tästä johtuen soita poronhoitoalueella on runsaasti, reilusti yli kolmannes (34,5 %) maa-alasta. Pysyvä lumipeite kestää poronhoitoalueella yleensä 5–7 kuukautta, tunturialueilla tätäkin kauemmin. Lunta on enimmillään lähes metri, itäisillä vaaramailla jopa enemmän. Lumi on hyvä lämmöneriste, jonka alla esim. jäkälä pysyy sulana kovillakin pakkasilla. Lumen alla lämpötila laskee harvoin alle -2 °C. Äärevien alueiden tapaan vuosien väliset erot ovat suuret lämpötilan ja myös lumipeitteen keston ja syvyyden suhteen (Kemppainen, Nieminen & Rekilä 1997).

2.4.2 Ilmastonmuutos ja sen mahdolliset vaikutukset

Ilmaston ennustetaan tulevaisuudessa lämpenevän ja voimakkaimmin juuri pohjoisilla alueilla. Lämpötila nousee erityisesti talvella, ja vähitellen kasvillisuusvyöhykkeet siirtyvät kohti pohjoista. Myös sateet lisääntyvät, ja pohjoisilla alueilla talvisin lumimäärä ilmeisesti kasvaa. Lämpötilan nousu talvella, ja varsinkin vaihtelevat sääolot alkutalvella, voivat lisätä myös laiturien jäätymistä. Porojen ravinnonsaanti voi siten talvella paikoin entisestään

vaikeutua johtuen lisääntyneestä lumipeitteestä tai jääkerroksista. Keväällä lumi kuitenkin sulaa nykyistä aikaisemmin, ja olosuhteet tulevat siten poroille suotuisimmiksi (Weladji ym. 2002).

Lämpötilan nousu keväällä ja kesällä lisää kasvukautta, ja mm. metsien kasvu nopeutuu. Poron kesäravinnon määrä myös lisääntyy entisestään. Poron ravintokasvien ja kesäravinnon laatu kuitenkin heikkenee. Hyönteisten aiheuttamat ongelmat poronhoidolle ilmeisesti lisääntyvät. Eri mittaritoukkien aiheuttamat koivutuhot tunturialueilla saattavat entisestään yleistyä ja laajeta. Tunturialueella poroille tärkeät viileät lumenviipymäpaikat eli jasat vähenevät jopa häviävät. Niiden reunoilla kasvavat rehevät kesäravintokasvit myös vähenevät, ja hyönteiskiusa poroille alueella voi kasvaa. Kuuma keskikesä ja kova räkkä (vertaimevät hyönteiset) aiheuttavat pahimmillaan enemmän vasakuolleisuutta ja alentavat myös syksyisiä teuraspainoja (Weladji ym. 2002). Ilmeisesti myös uudet loiset, kuten hirvikärpänen, leviävät pohjoiseen aiheuttaen haittaa poroille ja poronhoidolle. Lämpimät ja sateiset syksyt voivat heikentää porojen kiimaa ja vähentää porojen lisääntymistä. Sienten määrä syksyllä kuitenkin lisääntyy ja porojen kunto paranee.

Laidunten hyvä kunto auttaa poroja jatkossakin paremmin sopeutumaan ja kestämään ilmastomuutoksen mukanaan tuomia vaihtelevia sääoloja ja vaikeuksia. Vaikeissa lumiolosuhteissa jäkälää on oltava vähintään 1 000 kg (kuivapainoa)/ha, että poro pystyisi talvikuukausina tyydyttämään ravinnontarpeensa. Jo jäkäläpeitteen eristävä vaikutus suojaa maaperää liialta routautumiselta ja myös jäkälälaidunten jäätymiseltä (Väre, Ohtonen & Mikkola 1996). Jäkäläpeite on eriste, joka hidastaa myös maaperän kuivumista. Jäkäläpeitteen voimakas kuluminen heikentääkin jo nyt tärkeää maaperän mikrobitoimintaa. Muuttuvissa sääoloissa voimaperäinen porojen talvilaidunnus, ja varsinkin kesälaidunnus vähentyneillä ja kuluneilla jäkälälaitumilla, aiheuttaa ainakin lakialueilla eroosion vaaraa. Porojen laidunnus vaikuttaa, ja voi jatkossa vaikuttaa myös entistä enemmän eri riistalajeihin samoilla alueilla, vähentäen mm. riekon ravintoa tunturialueilla. Todennäköisesti meillä tunturialueelta metsäalueelle tuotu poro pystyy kuitenkin helpommin sopeutumaan muuttuneisiin sääoloihin kuin itse poronhoito. Esim. porojen kokoamisen vaikeutuminen ja viivästyminen syksyllä ja alkutalvella lämpimien säiden ja jäätymättömien vesistöjen takia alentaa jo nyt lihantuotantoa ja kuluttaa lisää kuluneita talvilaitumia.

Ilmastonmuutos lisää tulevaisuudessa muiden elinkeinojen, kuten matkailun sekä metsä- ja maatalouden mahdollisuuksia pohjoisilla alueilla. Muu maankäyttö kuitenkin lisääntyy poronhoitoalueella, ja porojen laidunalueet entisestään supistuvat. Ilmastonmuutoksella voi olla siten pohjoisilla alueilla sekä negatiivisia että positiivisia vaikutuksia. Viimeaikaisissa keskusteluissa ja tutkimuksissa ovat korostuneet monet porotaloudelle mahdolliset haittavaikutukset. Kovin selviä tuloksia ilmastonmuutoksen vaikutuksista poronhoitoon ei ole kuitenkaan vielä olemassa, eikä tutkimuksissa ole juuri kiinnitetty huomiota lisäruokinnan mahdollisiin vaikutuksiin nyt ja tulevaisuudessa (kts. Kumpula & Colpaert 2003, Helle 2006).

2.4.3 Kesäravinto ja kesälaidunten kunto

Poro laiduntaa koko kesäajan hyvin ekstensiivisesti ja käyttää jopa 350 eri ravintokasvia. Kesällä porot ovat jatkuvasti liikkeellä ja haukkaavat suullisen tarkasti valikoiden vain sieltä täältä. Päivittäinen laiduntamisaika lisääntyykin loppukevään kymmenestä tunnista lähes 20 tuntiin kesällä. Korkealaatuisen kasviraivon käyttö ajoittuu kevääseen ja kesään, jolloin poron energiatarve nousee suuresti talvisesta kuntoutumisen, imettämisen, sarvien kasvun, karvanvaihdon, kasvun ja lisääntyneen aktiivisuuden vuoksi. Poro suosii kesällä tuoretta kasviraivintoa, jonka ravintoainepitoisuudet ovat parhaimmillaan (Nieminen & Heiskari 1989).

Keväällä lumen sulaessa poro alkaa etsiä uutta ja vihreää ravintoa juuri paljastuvilta pälviltä. Ensiksi poro syö kasveja, joiden edellisen kesän kasvustoa on säilynyt vihreänä tai jotka talvehtivat oraina. Näistä tärkeimpiä ovat metsä- ja nurmilauha, tupasvilla, tupasluikka, kevätpiippo, lampaannata ja sarat (*Carex* sp.). Poro syö yli 50 saralajia. Porolle maittavat etenkin nuoret ja pehmeät sarat keväällä ja alkukesällä. Sarojen raakavalkuaispitoisuus on korkea ja sulavan raakavalkuaisen osuus lähes 50 %. Sarojen kivennäisaine- ja sokeripitoisuudet ovat myös korkeat (Isotalo 1971, Nieminen & Heiskari 1989). Monien sarojen, esim. vesi-, juurto-, tunturi- ja jouhisaran merkitystä lisää niiden hyvin kehittynyt juuristo ja pitkään talveenkin vihreänä säilyvä tyviosa.

Alkukesällä poro hakeutuu soille, kosteikko- ja vesistöalueille sekä koivikkoihin, joissa vihreää ravintoa on ensiksi saatavilla. Mustikan ja juolukan lehdet ovat ravitsevaa rehua juuri alkukesällä. Pajuista, koivuista ja muista lehtipuista porot riipivät mielellään silmuja, norkkoja ja lehtiä aina huhti-toukokuulta lähtien. Raatteen ja kurjenjalan mehevät juurakot ovat poroille mieluista syötävää keväällä, kun maa on jo hieman sulanut.

Kesällä porot ovat jatkuvasti liikkeellä soilla, avohakkuualueilla, jokivarsissa ja luonnonniityillä. Korkeilla tuulisilla avotuntureilla, missä laajoja lumilaikkuja eli jasoja voi olla vielä loppukesälläkin, sulavan lumen reunoilta löytyy usein kasvuvaiheessa olevia ravintokasveja. Suosituimpia ravintokasveja ovat kesällä varsinaiset suokasvit ja puronvarsien heinä- ja ruohokasvit. Puuttomilla soilla kortteet (*Equisetum* sp.) ovat poron tärkeimpiä ravintokasveja. Niitä poro käyttää ravintonaan alkukesästä syksyyn saakka. Kortteiden raakavalkuaispitoisuus on hyvä. Rasvaa ja raakakuitua niissä on vähän, kivennäisaineita runsaasti (Nieminen & Heiskari 1989). Poro syö kesälaitumilta runsaasti järvi-, metsä-, lehto-, hento-, kirjo- ja kangaskortetta. Parhaiten niistä maistuvat järvi- ja metsäkorte (Norberg, Majjala & Nieminen 1995). Myös suovilloihin kuuluvan luhtavillan juurakko maistuu hyvin porolle. Luhtavilla onkin tärkeä poron ravintokasvi ympäri vuoden. Suovilloista ja luikista poro syö myös mielellään keväällä ensimmäisinä kukkivia tupas-, töppö- ja ruostevilloja sekä tupas- ja villapääluiikkaa. Tupasvillassa on runsaasti kantaville vaatimille tärkeää kalsiumia ja fosforia.

Sarojen ja heinien osuus poron ravinnossa laskee kevään noin 50 %:sta noin 20 %:iin kesällä (Danell & Nieminen 1997). Porot syövät kesällä useita heinälajeja eri biotoopeilta.

Monet lajit kuuluvat myös poron talviravintoon, kuten lampaannata, metsä- ja nurmilauha, luhtakastikka, tunturinurmikka ja kevätpiippo. Heinien valkuaispitoisuus on varsin korkea ja sulavan raakavalkuaisen määrä ylittää usein 50 %. Varvuista mustikka ja juolukka ovat suosituimpia, ja ne ovat mieluista ja ravitsevaa ravintoa alkukesällä. Vähempiarvoisia mustikan ja juolukan varpuja (valkuaista 6–8 % kuiva-aineessa) sekä variksenmarjaa porot syövät ympäri vuoden (Nieminen & Heiskari 1989). Kanervakasvien merkitys poron kesäravinnossa ei ole suuri. Niiden ravintoarvot ovatkin varsin alhaiset verrattuna esim. ruohomaisiin kasveihin. Kanervakasvit ovat porojen talviravintoa, varsinkin kuluneilla jäkälälaitumilla. Tärkeintä talviravintoa, jäkäliä, porot syövät hieman myös kesällä kankailta ja soiden reunoilta, varsinkin jos jäkälät ovat kosteita ja pehmeitä.

Poro syö kesällä runsaasti myös lehtipuiden ja pensaiden, kuten vaivais-, tunturi-, hies- ja rauduskoivun sekä harmaalepän, pihlajan ja haavan lehtiä (Norberg, Majjala & Nieminen 1995). Raakavalkuaista koivunlehdissä on jopa yli 20 % kuivapainosta. Lehtien kuitupitoisuus on alhainen ja ne sisältävät runsaasti myös kivennäisaineita ja vitamiineja (Nieminen & Heiskari 1989). Yhden poron on arvioitu syövän kesän aikana jopa 25 kiloa (kuivapaino) koivun lehtiä. Erityisen mielellään poro syö myös kiilto-, pohjan-, kalvas-, tunturi- ja juolukkapajun lehtiä. Maittavuutta vähentäviä haitta-aineita (mm. fenoleita) koivun lehdissä on usein vähemmän kuin pajun lehdissä. Myös pihlajalla ja haavalla haitta-ainepitoisuudet ovat alhaiset (Kainulainen & Nieminen 1990).

Koivujen, pajujen ja juolukan lehtibiomassaa pitkäaikainen ja intensiivinen kesälaidunnus vähentää suuresti, ja tuloksena on usein tunturialueella ns. omenapuomainen koivikko, jossa lehdet kasvavat koivuissa vasta 120–150 cm:n korkeudelta ylöspäin. Myös juolukalla, vaivaiskoivulla ja pajuilla tapahtuu versojen kuolemista jatkuvan lehtien syönnin seurauksena (Kumpula, Norberg & Nieminen 2004). Voimakkaalla pitkäaikaisella kesälaidunnuksella on siten erityisesti tunturialueilla myös tunturikoivikoiden rakenteeseen ja uudistumiseen vaikutusta. Jos alueella on voimakasta ja jatkuvaa porojen laidunnusta, koivikot eivät uusiudu. Koivun kantovesat ovat kovin mieluista ravintoa poroille. Mustikka, metsälauha ja ruohomaiset kasvit kuitenkin lisääntyvät intensiivisen kesälaidunnuksen vaikutuksesta. Paikoittain tunturialueilla myös tunturi- (*Epirrita autumnata*) ja hallamittarin (*Operoptera brumata*) toukat ovat tuhonneet koivikoita viime vuosina. Tunturimittarin tuhoamia koivikoita oli runsaasti vuosina 1965–66 Utsjoella, ja vuosina 2003–05 Kilpisjärven alueella. Vuosina 2006–07 hallamittarin aiheuttamia laajoja tuhoja on ollut Utsjoella Nuorgamin ja Pulmankin alueella. Tuhot vaikuttavat osaltaan poronhoitoon, ja mittarituhosta toipuminen on hidasta. Esim. Utsjoen aikaisemmista koivutuhoualueista puolet ei ole vielä kukaan toipunut, vaan alueet ovat puutonta paljakkaa. Muuttuvassa ilmastossa voi uusia koivutuhouja esiintyä runsaasti myös tulevaisuudessa.

Ruohomaiset kasvit ovat porojen arvokasta kesäravintoa. Ne sisältävät paljon valkuais- ta, hiilihydraatteja ja vitamiineja. Ruohomaiset kasvit kehittyvät yleensä myöhemmin kevätkesällä kuin sarat ja heinät. Alkukesän hallayöt ja syksyllä pakkaset ja paleltuminen

alentavat ruohojen maittavuutta. Tärkeitä ruohomaisia poron kesäravintokasveja ovat raate, kurjenjalka, kultapiisku, lääte, hapro, väinönputki, maitohorsma, kuusiot, apilat, hiirenvirna ja nurmitatar. Erityisesti maitohorsmaa porot syövät läpi kesän, mutta myös kangasmaitikka ja metsäkurjenpolvi maistuvat hyvin porolle kesällä (Norberg, Maijala & Nieminen 1989). Maitohorsman latvaosan valkuaispitoisuudet ovat kasvuvaiheessa erittäin korkeat, ja haitta-ainepitoisuudet melko alhaiset (Nieminen & Heiskari 1989, Kainulainen & Nieminen 1989).

Loppukesällä ja syksyllä sienet ovat porojen kuntoutus- ja lihotusrehua. Sienet sisältävät runsaasti helposti sulavia valkuaisaineita, sokereita ja muita hiilihydraatteja sekä kivennäisaineita ja vitamiineja (Lehtonen & Nieminen 1986). Erityisen mieluisia porolle ovat erittäin valkuaispitoiset ja hyvin sulavat tatit, mutta porot syövät runsaasti myös rouskuja ja haperoita. Punainen kärpässienikin maistuu hyvin poroille (Norberg, Maijala & Nieminen 1995).

Suoalueet ovat tärkeää porolaidunalueita paikoin ympäri vuoden, ja erittäin tärkeää laidunta ne ovat poroille juuri kesällä. Poronhoitoalueella suota on yhteensä noin 4 miljoonaa hehtaaria, eli reilusti yli kolmannes (34,5 %) maa-alasta. Poronhoitoalueella esim. tunturialueilla, Inarin altaassa, Kemijärven seuduilla ja Länsi-Lapissa on kuitenkin alueita, joilla soiden osuus maa-alasta on vain 10–20 %. Tärkeimpiä porojen kesälaitumia ovat pohjoisboreaalisen vyöhykkeen suot, jokivarsien tulvaniityt, tunturikoivikot ja -niityt. Avohakkuualueiden merkitys sekä kesä- että talvilaitumina on viime vuosikymmeninä kasvanut. Poronhoitoalueen keski- ja eteläosissa avohakkuualueet kuuluvat myös poron tärkeimpiin kesälaitumiin. Esim. Kuusamon alueella avohakkuut ja suot ovat olleet porojen kesälaitumina aikaisemmin yhtä suosittuja. Avohakkuualueilla porot syövät metsälauhaa, maitohorsmaa, kultapiiskua sekä hieskoivun, haavan, pihlajan, kiiltopajun ja raidan lehtiä. Aurasalueilla kasvilajivalikoima on varpuvoittoisempi kuin avohakkuualueilla.

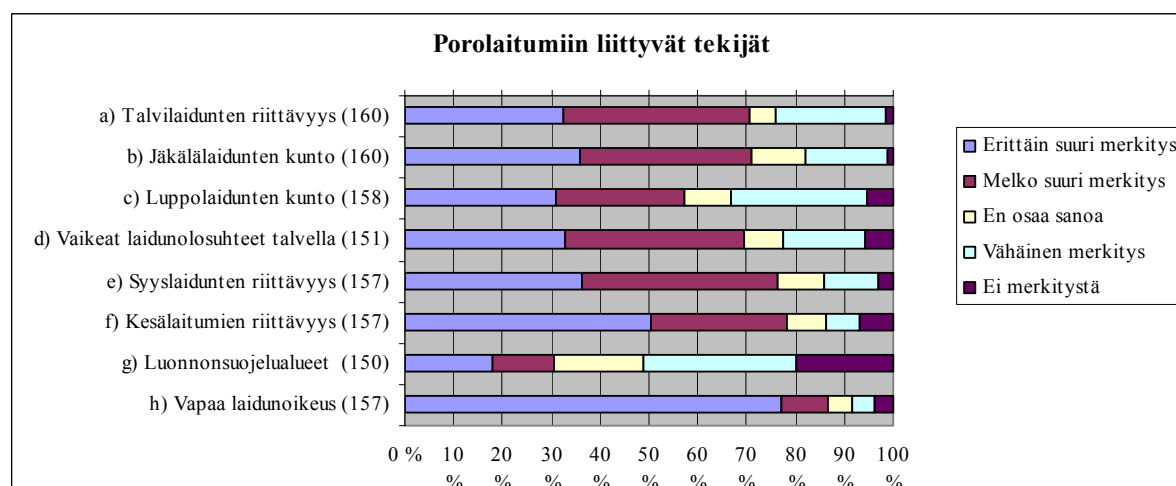
Puuttomat suotyypit tarjoavat tuulisella säällä ravinnon lisäksi helpotusta myös hyönteisten aiheuttamaan kiusaan eli räkkään. Aavoilla nevoilla ei ole läheskään niin paljon sääskiä, paarmoja ja poron loiskärpäsiä kuin metsissä. Kesällä poroja ja porojen polkuja näkeekin runsaasti soilla. Soiden merkitystä porojen kesälaitumina lisää myös niiden suuri pinta-ala, ja suurin merkitys soilla on poronhoitoalueen keski- ja eteläosissa. Parhaita porolaitumia kesällä ovat letot, ruohoiset ja tulvaiset nevat, nevakorvet, nevarämeet ja erityisesti koivuletot. Lapin soista on kuitenkin ojitettu yli 20 %. Edullisimmat ojituskohdeet ovat olleet usein myös parhaita porolaitumia. Ojituksen jälkeen porojen tärkeät ravintokasvit, kuten raate, kurjenjalka, järvikorte ja sarat yleensä ovat vähenneet tai hävinneet kokonaan. Muutokset ovat johtaneet mustikka- ja puolukkavaltaiseen kasvipeitteeseen, jossa sarojen, ruohojen ja heinien osuus on voimakkaasti vähentynyt (Nieminen & Heiskari 1985).

Runsaimmin poron kesäravintokasveja esiintyy korvissa, lehdoissa ja lehtomaisilla kankailla, lehtipuustoisilla kankailla, tuoreissa ja kuivahkoissa tunturikoivikoissa sekä hakkuualueilla.

Vähiten poron kesäravintokasveja on avosoilla ja tunturipaljakoilla (Kumpula, Colpaert & Nieminen 1999). Poron kesäravintokasvien kokonaisbiomassa on yleensä suurin korvissa. Karujen korpien biomassarvot ovat korkeimmat, mutta niiden kesäravinto koostuu pääosin varpumaisista kasveista. Rehevissä korvissa ja myös muilla rehevillä soiden laiduntyypeillä on runsaasti ja käyttöarvoltaan hyviä poron ravintokasveja. Tunturipaljakoilla on yleensä vain vähän poron kesäravintoa. Parhaita porojen kesälaitumia ovatkin kaikki runsaasti ruohomaisia ravintokasveja kasvavat laiduntyytit, kuten rehevät korvet, hakkuuaukeat ja lehti-puustoiset kankaat.

Pohjoisin Lappi erottuu tutkimuksissa selvästi muusta poronhoitoalueesta vähäisten soiden perusteella. Tyypillistä tälle alueelle ovat kuivahkot ja tuoreet tunturikoivikot sekä laajat tunturipaljakat. Reheviä soita löytyy hyvin poroille mm. Enontekiön eteläosista, Muonion, Kittilän ja Sodankylän pohjoisosista, Sallan eteläosista sekä Ranuan, Tervolan ja Simon alueelta. Selvästi karuimpia suot ovat mm. Inarin ja Utsjoen alueella sekä myös Enontekiön pohjoisosissa, Rovaniemen, Pudasjärven, Taivalkosken ja Suomussalmen alueilla (Kumpula, Colpaert & Nieminen 1999). Runsaimmin kesäravintoa maa-alaa kohti onkin Keski- ja Lounais-Lapin paliskunnissa ja vähiten Tunturi-Lapin ja useimmissa Metsä-Lapin paliskunnissa. Ero näiden alueiden paliskuntien välillä on yli kaksinkertainen, enimmillään jopa nelinkertainen.

Laadultaan ja käyttöarvoltaan parasta kesäravintoa (kaikki ruohomaiset kasvit, heinät ja kortteet) on eniten poroilla poronhoitoalueen keskiosissa ja vähiten yleensä pohjoisosissa. Ero näiden alueiden välillä on noin 3,5-kertainen, enimmillään lähes seitsenkertainen. Parasta kesäravintoa eloporoa kohti laskien on eniten poronhoitoalueen etelä- ja keskiosissa, vähiten Tunturi- ja Metsä-Lapin paliskunnissa. Ero parhaan kesäravinnon määrässä on näiden alueiden välillä lähes seitsenkertainen, enimmillään yli 20-kertainen (Kumpula, Colpaert & Nieminen 1999).

Kuva 1. Porolaitumiin liittyvät tekijät. Kyselytutkimuksen vastausten lukumäärä on ilmoitettu suluis-sa.

Ennen uskottiin kesälaidunten riittävän hyvin ja tarjoavan ravinnon jopa 6–7-kertaiselle poromäärälle talveen verrattuna. Tutkimusten mukaan kesälaidunten määrä rajoittaa kuitenkin jo porokannan tuottavuutta osassa poronhoitoalueen pohjoisosaa (Kumpula, Colpaert & Nieminen 1999). Kyselytutkimuksessa noin puolet vastaajista olikin sitä mieltä, että laitumista juuri kesälaidunten riittävyydellä on paliskuntansa poronhoidolle erittäin suuri merkitys. Lähes kolmanneksen mielestä kesälaidunten riittävyydellä on vielä melko suuri merkitys. Vastaajista yli 35% oli myös sitä mieltä, että syyslaidunten riittävyydellä on erittäin suuri merkitys, ja noin 40 % oli sitä mieltä että, sillä on melko suuri merkitys paliskunnan poronhoidolle (kuva 1).

2.4.4 Talviravinto ja talvilaidunten kunto

Talvella porot laiduntavat meillä lähinnä kangasmailla, joita on koko poronhoitoalueella lähes 7 milj. ha. Kangasmaiden määrä kasvaa pohjoiseen mentäessä, ja esim. Utsjoella niiden osuus metsä-, kitu- ja joutomaasta on peräti 85 %. Jäkälät (*Cladonia* sp.) ovat villipeurojen/karibujen ja myös puolikesyn poron haluttua talviravintoa koko luontaisella levinneisyysalueella. Monin paikoin ne muodostavat edelleen 30–80 % niiden talviravinnosta. Meillä poronhoitoalueella jäkälälajeja on runsas tuhat, joista ns. suurjäkäliä on lähes 250 ja porolle kelpaaviakin noin 50. Poron käyttämistä maajäkälistä tärkeimpiä ovat maittavuusjärjestyksessä harmaa-, pallero- ja mietoporonjäkäliä (Norberg, Maijala & Nieminen 1995). Porot käyttävät ravintonaan tietyissä oloissa myös tina- ja lapalumijäkälää.

Skandinavian porojen pötsin (rapamahan) sisällöstä oli aikaisemmin talvella jäkälää jopa 80 %, kesälläkin paikoin 10–20 %. Porot syövät myös heikosti sulavaa sammalta, tosin pötsin suurta sammalmäärää pidetään usein huonon laidun- ja ravitsemustilan merkinä. Laidunten kulumisen ja jäkäläravinnon vähenemisen seurauksena porot joutuvatkin entistä enemmän syömään talvisin myös heiniä, saroja, varpuja ja pensaiden oksia. Näin on meillä jo monissa tunturialueen paliskunnissa (Kojola ym.1995), paikoin myös Norjan tunturipeura-alueilla ja pääporonhoitoalueella Finnmarkissa. Varpujen osuus talviravinnosta voi olla jopa yli 50 %. Varpuita sisältävät hieman enemmän valkuaista kuin jäkälät (6–8 %), mutta ne ovat heikommin sulavia. Vähäinenkin jäkälämäärä helpottaa näiden ravintokasvien käyttöä ja hyödyntämistä talvella poron ruuansulatuksessa.

Puilla kasvavat loppojäkälät (*Bryoria* sp., *Alectoria* sp.) ovat porojen talviravintona havumetsäalueella, varsinkin kevättalvella, kun hanki tai paksu lumi estää jäkälän kaivun. Porot syövät musta- ja harmaaluppoa kuusi- ja mäntypuista, kanadanluppoa valoisimmista männiköistä ja korpiluppoa vanhoista kuusikoista. Tunturiseuduilla lumettomilta harjanteilta porot syövät myös maassa kasvavaa tummatunturiluppoa ja tunturikoivujen rungoilta eri loppo- ja karvelajeja. Naavoista tärkeimmät ovat riippunaava ja tupsunaava. Poronhoitoalueen keskijä eteläosissa porot kaivavat talvisin hakkuuaukeilta myös metsälauhaa (*Deschampsia flexuosa*). Taimikoiden kasvaessa ja metsän sulkeutuessa metsälauhan määrä ja merkitys poron ravintona vähenee.

Jäkälät eroavat kasveista, sillä ne muodostuvat symbioosissa elävistä vihreistä levistä ja sienistä. Jäkäliä pidetäänkin nykyään enemmän sieninä kuin kasveina. Jäkälät kasvat erittäin hitaasti, vain 2–3 mm vuodessa. Jäkälät ja lupot ovat herkkiä myös ilman saasteille. Ne keräävät kasvupaikoillaan itseensä pieninäkin pitoisuuksina esiintyviä aineita ilmasta (myös seleeniä), ja niitä voidaan käyttää apuna saastemittauksissa. Luppojen määrät vanhoissa kuusimetsissä pienentyivät saasteiden vaikutuksesta meillä 1970–80-luvuilla jopa 76 % Taivalkoskella ja 50 % Sodankylän Pomokairassa. Kuolan niemimaalla ja Itä-Lapissa Suomen rajalla jäkälän peittävyys on viime vuosina lisääntynyt, mutta saasteiden vaikutusta näkyy edelleen alueen jäkälissä ja lupoissa, eniten lähempänä Nikkelin tehtaita. Norjassa Finnmarkin alueen jäkäläköt ovat viimeisten 30–40 vuoden aikana vähentyneet jopa 70–80 %. Syynä ovat olleet kuitenkin ylisuuret poromäärät, eivät saasteet (Johansen & Karlsen 2002).

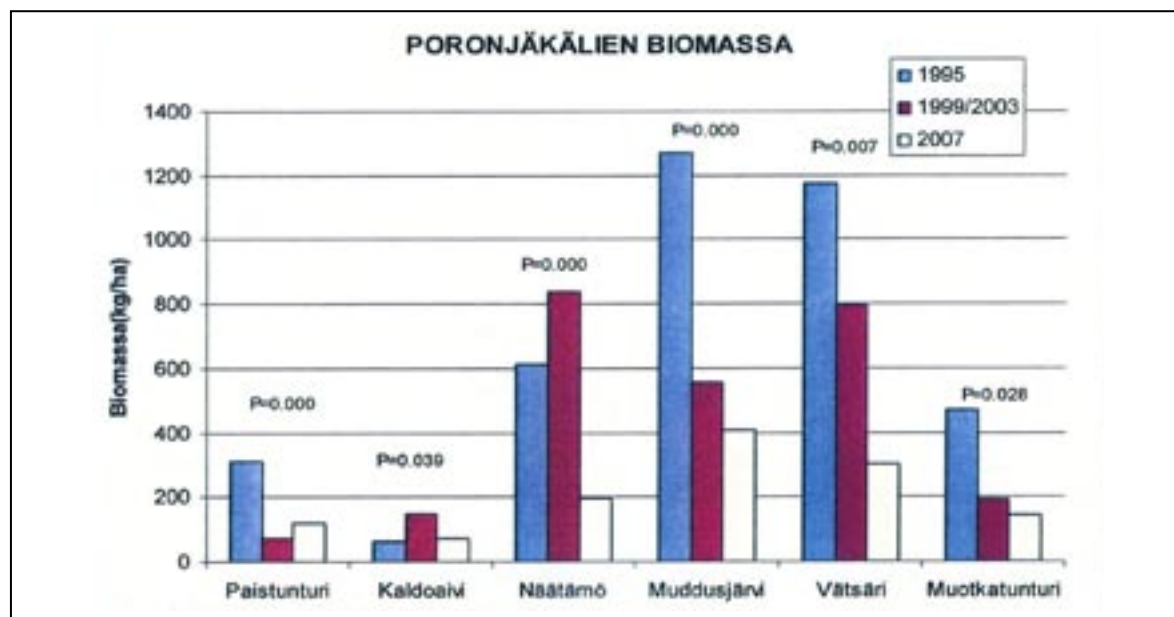
Jäkälille tyypillisiä aineita ovat ns. asetogeninit ja jäkälähapot. Lähinnä usniinihapo sisältää runsaasti haitallisia bakteereja tappavia aineita pitäen osin poron ruuansulatuselimistönkin talvella kunnossa esim. tarharuokinnassa. Poronjäkälien raakavalkuaispitoisuudet ovat erittäin alhaiset (vain 2–4 % kuiva-aineessa), ja ne sisältävät vähän myös kivennäis- ja hivenaineita sekä vitamiineja. Tuhkapitoisuus on keskimäärin vain prosentin luokkaa. Seleeniä jäkälissä on kuitenkin melko runsaasti (keskimäärin 0,3 mg/kg). Luppojen ja karveiden raakavalkuaispitoisuudet (5–7 %) ovat yleensä korkeammat kuin poronjäkälien, ja ne ovat myös helpommin sulavia (Nieminen 2006). Lupot ovat siten sopivaa hätäravintoa nälkiintyneille poroille.

Koska jäkälien valkuaisaineet ovat heikosti sulavia, poro on talvella usein ns. negatiivisessa tyypitaseessa, eli se kuluttaa enemmän tyypeä kuin saa sitä ravinnosta pötsin mikrobitoiminnan kautta. Syötyään kilon puhdasta jäkälää poro menettääkin aina noin 30 g omia valkuaisaineitaan. Pelkällä jäkälä- ja lupporavinnolla poro siten talvella laihtuu. Jäkälkien kuitupitoisuudet ovat myös melko korkeat, mutta kuidut ovat helposti sulavia. Jäkälkien orgaanisen aineen sulavuus on 50–80 %, typpettömien uuteaineiden lähes sama ja raakakuidun jopa 90 %. Sieniosassa on runsaasti jäkälille tyypillisiä polysakkarideja, lähinnä likeniiniä ja isolikeniiniä. Nämä hiilihydraatit ovat helposti sulavia. Jäkälät sisältävät myös monia yksinkertaisia sokereita. Jäkälisiä ja lupoista porot saavat talvella lähinnä vain tarpeellista energiaa. Sienissä on runsaasti valkuaista ja kivennäisaineita sekä kohtalaisesti kuituja. Sienien kuidut sulavat ”hampaattomankin” poron suussa, ja sienillä porot yleensä viimeistelevät syksykontonsa.

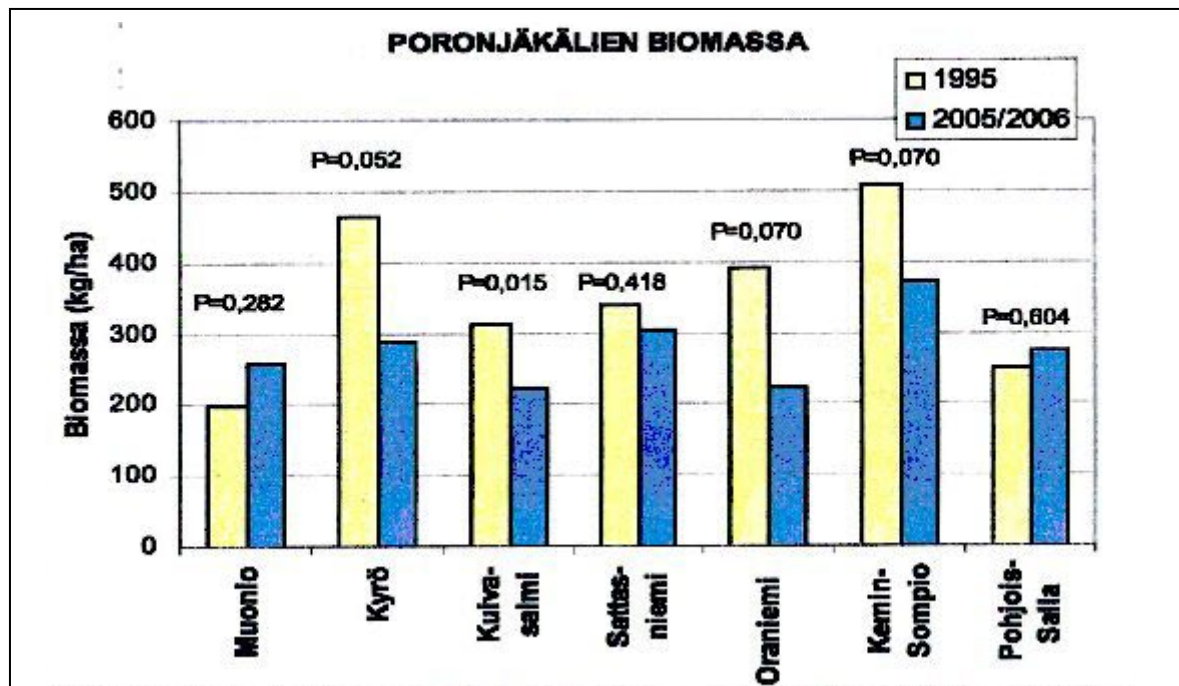
Rasvaa poronjäkälissä ja lupoissa on vähän, vain 2–3 % kuiva-aineessa. Jäkälissä on myös vähän monitydyttymättömiä rasvahappoja, saman verran kuin järvikortteessa (noin 23 % rasvahapoista). Hyvälläkin jäkäläruokinnalla vasojen kasvu pysähtyy ja veren seerumin rasvat ja monitydyttymättömät rasvahapot vähenevät talvella (Soppela ym. 2000). Lupossa monitydyttymättömiä rasvahappoja on huomattavasti enemmän (noin 52 % rasvahapoista).

Varsinaista jäkälälaidunta oli meillä 1990-luvun lopulla koko poronhoitoalueella vielä noin 1,8 milj. ha (15,4 % alueen maa-alasta). Pohjoisessa erityisellä poronhoitoalueella jäkälälaidunta oli noin 1,1 milj. ha (20,6 % alueen maa-alasta, 63 % koko poronhoitoalueen jäkäläköistä), muulla alueella noin 0,7 milj. ha (10,7 % alueen maa-alasta, 37 % koko poronhoitoalueen jäkäläköistä). Jäkälää oli laskennallisesti jo tuolloin koko poronhoitoalueen jäkälälaitumilla kuitenkin vähän, vain noin 350 kg (kuivapainoa)/ha. Erityisellä poronhoitoalueella jäkälää oli enemmän, noin 554 kg/ha, ja muulla alueella vain 235 kg/ha. Yhteensä jäkälää oli 1990-luvun lopulla koko poronhoitoalueen jäkälälaitumilla arviolta noin 743 milj. kg (kuivapainoa). Erityisellä poronhoitoalueella jäkälää oli noin 562 milj. kg (76 % koko poronhoitoalueen jäkälästä) ja muulla alueella vain 181 milj. kg (24 %) (Kumpula, Colpaert & Nieminen 1999).

Varsinkin poronhoitoalueen pohjoisosissa porojen laidunnus on johtanut monin paikoin jäkäläpeitteen lähes täydelliseen häviämiseen. Laidunnus on vähentänyt kiertävien ravinteiden määrää orgaanisessa kerroksessa 30–60 %, mutta runsas lisäruokinta heinällä lisää ravinteita maaperään (Väre, Ohtonen & Mikkola 1996). Laidunnus ja talleaminen ovat muuttaneet myös maisemaa ja aiheuttaneet eroosiota (den Herder ym. 2003). Koko poronhoitoalueen talvilaidunvarat ja laidunten kunto inventoitiin RKTL:n porontutkimuksen johdolla 1990-luvun lopulla. Runsaimmin keskeisimmillä talvilaitumilla jäkälää ja jäkälälaitumia oli tuolloin Pohjois-Lapin paliskunnissa ja Kainuun Hallassa (Kumpula, Colpaert & Nieminen 1999). Hyvin jäkälää löytyi vain Inarista Paatsjoen, Vätsärin ja Muddusjärven jäkälälaitumilta. Vuosina 1999–2003 tehty uusintainventointi osoitti jäkälämäärän kuitenkin vähentyneen Näätämöä lukuun ottamatta kaikissa muissa Inarin merkkipiirin paliskunnissa, myös Utsjoen Paistunturissa. Ivalon, Sallivaaran ja Muotkatunturin jäkäläköt olivat kunnoltaan huonoja (jäkälää alle 360 kg (kuivapainoa)/ha), Hammastunturin ja Muddusjärven välttäviä.

Kuva 2. Poronjäkälien keskimääräisen biomassan (kg, kuivapainoa/ha) muutokset poronhoitoalueen pohjoisosan paliskuntien jäkälälaidunten koelaloilla eri inventointien välillä (Kumpula ym. 2007).

Kuva 3. Poronjäkälien keskimääräisen biomassin (kg, kuivapainoa/ha) muutokset poronhoitoalueen keskiosan paliskuntien jäkälälaidunten koekoilla eri inventointien välillä (Kumpula ym. 2006).

Jäkälän määrä oli lisääntynyt ja selvästi tuolloin vain Enontekiöllä Käsivarren ja Näkkälän paliskunnissa (Kumpula ym. 2004). Runsaasti näissä paliskunnissa oli poroille heikommin kelpaavaa tinajäkälää. Sattasniemen ja Pohjois-Sallan jäkäliköt olivat hieman parantuneet, Oraniemen ja Keminsompion huonontuneet. Kaikissa näissä paliskunnissa jäkäliköiden kunto oli kuitenkin edelleen huono (Kumpula ym. 2005).

Uusintainventoinnit vuosina 2005–07 osoittavat jäkäläkankaiden jäkäliköiden edelleen huonontuneen lähes kaikissa poronhoitoalueen pohjois- ja keskiosan paliskunnissa. Erityisen selvää jäkäläbiomassojen väheneminen oli ollut niissä paliskunnissa, joissa ne olivat korkeimmat vielä 1990-luvun puolivälissä. Jäkäläbiomassojen vähenemistä oli tapahtunut suuresti 2000-luvulla poronhoitoalueen pohjoisosan paliskunnissa (kuvat 2 ja 3). Parhaiten jäkälää löytyi vain säästyneiltä ja toimivan laidunkierron piirissä olevilta talvilaidunalueilta (Kumpula ym. 2006, 2007).

Myös metsäntutkimuslaitoksen valtakunnan metsien inventointiin liittyvät uusimmat ja tulokset osoittavat jäkälälaidunten kunnan romahtaneen koko poronhoitoalueella. Viimeisen 25 vuoden aikana vanhat metsät olivat vähentyneet 28 %, naavojen ja luppojen määrä oli kuitenkin hieman noussut poronhoitoalueen keskiosissa. Metsälauhan keskibiomassa oli laskenut selvästi, ja hyvin voimakkaasti poronhoitoalueen eteläosassa. Kankailla oli tapahtunut voimakas tuoreutumisen, ja muutos oli suurinta poronhoitoalueen keskiosan nuorissa metsissä. Poronjäkälien keskipeittävyys ja keskibiomassa olivat romahtaneet keski- ja eteläosissa, ja jäkälämäärät olivat vähentyneet pääosin porojen laidunnuksesta johtuen 80–90 %.

Suurinkin jäkälän keskibiomassa kangasmailla oli poronhoitoalueen keskiosissa Sodankylän merkkipiirissä alle 50 kg (kuivapainoa)/ha (Mattila 2006a). Myös etelässä Kainuun merkkipiirissä poronjäkälien maksimibiomassat jäivät alle 400 kg/ha, ja jäkälää oli keskimäärin jo seitsemän kertaa vähemmän kuin poronhoitoalueen ulkopuolella (Mattila 2004). Poronhoitoalueen ulkopuolella oli enemmän myös palleroporonjäkälää. Talvilaidunten nykyinen tila ja tapahtunut jatkuva muutos huonompaan suuntaan poronhoitoalueen keski- ja eteläosissa viittaavat jo siihen, että nykyisen poromäärän ylläpito ei ole mahdollista enää luontaisen talviravinnon varassa (Mattila 2006a).

Utsjoella ja Inarin merkkipiirissä Ylä-Lapin alueella myös metsälauhan määrä oli vähentynyt viimeisten 26 vuoden aikana. Enontekiön merkkipiirissä metsälauha oli hieman lisääntynyt (Mattila 2006b). Jäkälää oli kuitenkin Ylä-Lapin alueella eri kangasmailla enää keskimäärin vain 180–230 kg (kuivapainoa)/ha, eli jäkäliköiden kunto oli huono. Heikommin laidunnusta kestävä palleroporonjäkälän osuus oli myös pienentynyt. Jäkälän määrä oli vähentynyt eniten Inarin paliskunnissa, muualla väheneminen oli pientä. Kaikilla kangasmailla jäkälää oli eniten Utsjoen merkkipiirin paliskunnissa, tosin sielläkin keskimäärin enää vain noin 310 kg (kuivapainoa)/ha. Vähiten jäkälää oli Inarin merkkipiirissä, keskimäärin vain 140 kg/ha. Inarissa mahdollisesti suurempi laidunnuspaine kohdistuikin jo muita enemmän kituja joutomaihin, sillä niillä jäkälää oli erittäin vähän, alle 120 kg/ha. Inarissa kuivahkoilla ja karuilla yli 70 vuotta vanhoillakin kankailla jäkälää oli myös vähän, vain 200–400 kg (kuivapainoa)/ha (Hyppönen & Helle 2005). Enontekiöllä jäkälää oli kaikilla kangasmailla keskimäärin vain noin 285 kg/ha. Luppo näytti lisääntyneen Inarissa ja Enontekiöllä, mutta Utsjoella luppoa ei ollut koealoilla (Mattila 2006b).

Poronjäkälikön vuotuinen tuotto on ollut aikaisemmissa tutkimuksissa noin 11 %, ja jäkälikkö tuottaa parhaiten (60–160 kg kuivapainoa/ha), kun laidunnus pitää sen noin 4 cm:n korkuise-
na. Tällaisilla yhtenäisillä laitumilla jäkälää on noin 1 000 kg (kuivapainoa)/ha (Kärenlampi 1973, Kärenlampi & Kytöviita 1988). Jäkälän tuotto oli meillä jo 1990-luvun lopulla kulu-
neilla laitumilla koko poronhoitoalueella kuitenkin alhainen, alle 60 kg (kuivapainoa)/ha, eli vain noin 34 % maksimituottoisesta jäkäliköstä (Kumpula ym. 2000). Erityisellä poron-
hoitoalueella jäkälän tuotto oli hieman parempi, noin 80 kg/ha (48 % maksimituottoises-
ta). Muulla poronhoitoalueella jäkälikön tuotto oli vain noin 45 kg (kuivapainoa)/ha (26 %
maksimituottoisesta). Kovin heikoilla jäkäliköillä (jäkälää noin 120 kg/ha) jäkälikön tuotto
oli vain 2 % maksimaalisesta ja 5 % optimaalisesta (Helle, Kojola & Niva 2007). Kulunut
jäkälikkö kasvaakin vain 1–2 mm vuodessa, ja ylilaidunnetut jäkäliköt tarvitsevat vähintään
7–15 vuoden toipumisajan saavuttaakseen edes laidunnusta kestävä tilan. Ilman porojen
laidunnusta kuivimpien kangasmetsiä ja tunturipaljakoita peittäisi meillä 30 vuoden kuluttua
lähes yhtenäinen jäkälämatto, jolla paksuutta olisi yli 10 cm ja elävän osan korkeus vähin-
tään 6–8 cm. Tällainen jäkälikkö kasvaisi vuosittain jo noin 6 mm (Kärenlampi & Kytöviita
1988). Vaikka laidunnus lopetettaisiin kokonaan, kestäisi nykyisten jäkäliköiden palautumi-
nen tuottavimpaan ihannetilaankin meillä ilmeisesti yli 20 vuotta.

Kyselytutkimuksen vastaajista koko poronhoitoalueella vain noin 35 % oli sitä mieltä, että talvilaidunten riittävyydellä ja jäkälälaidunten kunnolla on paliskuntansa poronhoidolle erittäin suuri merkitys. Lähes 40 % vastaajista oli sitä mieltä, että niillä on melko suuri merkitys (kuva 1). Muulla poronhoitoalueella vain vajaa 15 % vastaajista, oli sitä mieltä, että talvilaidunten riittävyydellä on erittäin suuri merkitys paliskuntansa poronhoidolle. Alle 10 % alueen vastaajista oli myös sitä mieltä, jäkälälaidunten kunnolla on erittäin suuri merkitys paliskuntansa poronhoidolle. Yli 150 poroa omistavista vastaajista yli 90 % oli sitä mieltä, että talvilaidunten riittävyydellä on vähintäänkin melko suuri merkitys paliskuntansa poronhoidolle. Noin 90 % näistä vastaajista oli myös sitä mieltä, että jäkälälaidunten kunnolla on vähintäänkin melko suuri merkitys paliskuntansa poronhoidolle.

Luppolaidunta ja loppoa oli 1990-luvun lopulla RKTL:n laiduninventoinnin mukaan eniten poronhoitoalueen keski- ja eteläosan vanhoissa kuusikoissa. Loppoa oli yhteensä koko poronhoitoalueella arviolta noin 9,6 milj. kg (kuivapainoa). Erityisellä ja muulla poronhoitoalueella loppoa oli yhtä paljon, molemmilla alueilla noin 4,8 milj. kg (Kumpula, Colpaert & Nieminen 1999). Inarin alueella loppoa oli laskennallisesti porojen saatavilla (< 2 m korkeudessa) kuivissa ja karuissa mäntymetsissä vain keskimäärin 1,3 kg, tuoreissa ja kuivahkoissa mäntymetsissä 1,7 kg ja kuusikoissa 5 kg (kuivapaino)/ha. Uusintainventoinnissa vuosina 1999–2003 luppolaidunten pinta-alat olivat laskeneet eniten niissä paliskunnissa, joissa metsätalous oli ollut voimakkainta. Ivalon ja Hammastunturin paliskunnissa vastavasti varpu-, heinä- ja ruoholaidunten määrä oli lisääntynyt. Porojen saatavilla oli yleensä vähän loppoa kaikissa Inarin alueen paliskunnissa. Paras tilanne inventoiduilla koealueilla oli Muddusjärven, Sallivaaran ja Näkkälän paliskunnissa. Erittäin vähän koko puustossa ja porojen saatavilla oli loppoa Kaldoaivin, Vätsärin ja Lapin paliskunnissa (Kumpula ym. 2005). Lapin paliskunnan omassa selvityksessä eri biomassaluokkia edustavassa kolmessa kuudessa oli loppoa 0,4–5,5 kg (kuivapaino)/kokopuu. Paliskunnan parhaat luppolaitumet sijaitsivat Peurakairassa, jossa kokopuissa oli loppoa keskimäärin noin 570 kg/ha (Sipilä ym. 2002). Vuonna 2007 loppoa oli edelleen erittäin vähän Inarin paliskuntien jäkälävaltaisilla koealueilla. Tunturi-Lapin alueella Paistunturissa ja Kaldoaivissa loppoa ei esiintynyt koealoilla käytännössä lainkaan (Kumpula ym. 2007). Lemmenjoen kansallispuistossakin loppoa oli eri kankailla poron ulottuvilla vain 1–2 kg, 2–4 m:n korkeudella 5–18 kg ja koko puussa 23–120 kg (kuivapaino)/ha. Pallas-Ounastunturilla loppoa oli vähän enemmän, tosin sielläkin poron ulottuvilla vain 3–4 kg (kuivapaino)/ha (Jaakkola ym. 2006).

Ennen kevättalvella tärkeät porojen luppolaitumet ovat eri inventointien mukaan vähentyneet. Normaalioloissa vanhassa ja sulkeutuneessa metsikössä lupon kasvu ja poistuminen ovat yleensä yhtä suuret. Luposta enintään 5 % on poron saatavilla. Lumi, jää ja tuuli edistävät kuitenkin lupon tippumista, ja pääosa lupoista karisee ilmeisesti talvella (Mattila 2006b). Vuosittaiseksi luposadannaksi on arvioitu meillä aikaisemmin jopa 15 kg kuivapainoa/ha (Kuusinen & Jukola-Sulonen 1987), mutta vain osa joutuu poron ravinnoksi. Mittausten mukaan loppoa tippuu kuitenkin hyvissäkin luppometsissä talvella vähän. Hehtaarilta saatavalla pelkällä lupolla (1,4–1,6 kg kuivapaino) Inarin vanhoissa mänty- ja kuusimetsissä

porovaadin (energiantarve 1,1–1,7 ry/vrk) eläisi keväällä vain yhden vuorokauden (Nieminen 2007). Saatavilla oleva loppo on edelleen vain porojen hätäravintoa.

Vanhojen kuusimetsien luppolaitumilla oli kuitenkin vielä 1970-luvulla 20 % poroista, lähes sama hakkuutyömailla ja tarhoissa hoidettiin vain 15 % poronhoitoalueen poroista. Sopivilla hakkuilla porojen saatavilla olevaa loppoa voidaan nykyäänkin alueittain ja hetkellisesti talvisin lisätä. Näin on tehty viime vuosina esim. Narkauksen paliskunnassa. Ennen ns. luppokaskien kaataminen poroille oli tavallista. Pudasjärvellä kaadettiin 1880-luvulla vuosittain 60–100 luppokuusta/poro, ja pahoina talvina kaadettiin poroille yhteensä jopa 120 000–300 000 luppokuusta. Luppokaskien pinta-ala oli vuosittain 2 400–6 000 ha. Vuonna 1912 myös Kuusamon Kitkassa luppokaskia oli yhteensä 12 500 ha, eli 5 % hoitoalueen metsistä. Luppokaskien kaataminen valtion metsissä kiellettiin kuitenkin meillä jo 1930-luvulla.

Kyselytutkimuksessa vain hieman yli kolmannes koko poronhoitoalueen vastaajista oli sitä mieltä, että luppolaidunten kunnolla on erittäin suuri merkitys paliskuntansa poronhoidolle. Noin kolmanneksen mielestä luppolaidunten kunnolla on melko suuri merkitys, mutta kolmanneksen mielestä luppolla on vähäinen tai ei lainkaan merkitystä paliskuntansa poronhoidolle (kuva 1). Muun poronhoitoalueen vastaajista vain noin 13 % oli sitä mieltä, että luppolaitumilla on erittäin suuri merkitys paliskuntansa poronhoidolle. Yli 150 poroa omistavista vastaajista koko poronhoitoalueella reilut 60 % oli sitä mieltä, että luppolaitumilla on vähintäänkin melko suuri merkitys paliskuntansa poronhoidolle.

Metsikön iällä ei ole kovin selvää vaikutusta porolaitumiin, mutta porojen laidunnus keskittyy jäkälänkaivussakin usein varttuneisiin metsiin. Poro näyttää suosivan jo paremman näkyvyyden vuoksi väljentyneitä metsiä. Hakkuut, ja varsinkin aikaisemmin voimakkaat maaperän käsittelyt, ovat muuttaneet porolaitumia ja vaikeuttaneet poronhoitoa. Vanhojen metsien tilalle on tullut hakkuuaukeita, taimikoita ja nuoria metsiä, joissa ei ole poroille loppoa mutta aikaisempaa enemmän kesä- ja syksyravintoa. Hakkuutähteet haittaavat poronhoitoa, ja niiden peittävyys esim. Ylä-Lapissa eri hakkuutavoilla oli keskimäärin 24 %. Kahden vuoden kuluttua hakkuusta hakkuutähteiden määrä väheni kuitenkin jo reilulla kolmanneksella (Kumpula 2003). Porot laiduntavat yleensä hakkuualueillakin, jos vain jäkälää löytyy sen verran, että lisäruokintaan tottuneen poron kannattaa sitä kaivaa. Ivalon paliskunnan pohjoisosissa porot laidunsivat maaliskuuhuhtikuussa lähinnä vanhoissa metsissä, vaikka niissäkin loppoa oli vähän. Keski- ja eteläosassa porot laidunsivat keväällä kuitenkin pääosin kuivien ja karujen kankaiden taimikoissa, ja lumiolosuhteiden vuoksi yleensä myös keskimääräistä alempana olevilla laitumilla (Kumpula, Colpaert & Nieminen 2003). Tiheissä taimikoissa ja nuorissa kasvatusmetsissä sammat saattavat syrjäyttää poronjäkälät pitkäksi aikaa. Myös laidunnuksen aiheuttama jäkälän väheneminen luo tilaa heinäkasveille ja sammaloitumiselle (Suominen & Olofsson 2000). Väljennys- ja harvennushakkuut lisääisivät valoa ja jäkälän kasvua tiheissä metsissä. Todennäköisesti ongelmat kuitenkin esim. Inarissa porojen kuluneilla talvilaitumilla edelleen jatkuvat valtion vähentyneestä metsätaloudesta huolimatta. Ongelmia porolaitumille tuovat myös viime vuosina lisääntyneet yhteis- ja yksityismetsien hakkuut koko poronhoitoalueella.

Kyselytutkimuksen mukaan reilu kolmannes koko poronhoitoalueen vastaajista oli sitä mieltä, että vaikeilla laidunolosuhteilla talvella on erittäin suuri merkitys paliskuntansa poronhoitoon. Vielä lähes 40 % vastaajista oli sitä mieltä, että niillä olisi melko suuri vaikutus paliskuntansa poronhoitoon (kuva 1). Vaihtelevat säät aiheuttavat jatkossakin enemmän ongelmia kovin kuluneilla kuin kunnossa olevilla talvilaitumilla. Jos ei ole maanpinnalla suojaavaa jäkälää ja varpuja, paljaat laitumet routaantuvat ja myös jäätyvät talvella entistä herkemmin. Vaikeissa laidunolosuhteissa porot hakeutuvat myös viljelyksille, porojen ”luppoilu-aika” pitenee, eikä niitä saada pysymään heikoilla talvilaitumilla edes ruokinnan avulla. Muun poronhoitoalueen vastaajista vain noin 10 % oli sitä mieltä, että vaikeilla laidunolosuhteilla talvella on erittäin suuri merkitys paliskuntansa poronhoitoon. Yli 150 poroa omistavista vastaajista koko poronhoitoalueella reilut 80 % oli sitä mieltä, että vaikeilla laidunolosuhteilla talvella on vähintäänkin melko suuri merkitys paliskunnan poronhoidolle.

2.4.5 Luonnonsuojelualueiden laitumet poronhoitoalueella

Poronhoitoalueella on kaikkiaan 620 suojelualuetta (yhteispinta-ala 31 830 km²) metsähallituksen hallinnassa. Yksityisten suojelualueiden määrä on vähäinen. Suojeltu alue on noin 28 % poronhoitoalueen pinta-alasta. Vaikka suojelualueiden lukumäärä väheneekin etelästä pohjoiseen siirryttäessä, kasvavat niiden pinta-alat. Tunturi-Lapista onkin jo 80 % jonkin asteisesti suojeltua. Inarissa metsämaastakin on suojeltu jo 53 %. Poronhoitoalueen 7 kansallispuiston yhteenlaskettu pinta-ala on noin 81 % koko Suomen 35 kansallispuiston pinta-alasta. Suomen suurimmat Lemmenjoen (2 856 km²), Urho Kekkosen (2 541 km²) ja Pallas-Yllästunturin (1 020 km²) kansallispuistot sijaitsevat erityisesti poronhoitoa varten tarkoitettulla alueella Pohjois-Lapissa (kuva 4). Pohjois-Suomessa poronhoitoalueen ulkopuolelle jää vain Tornion ja Kemin ulkosaariston Perämeren kansallispuisto, jonka 157 km²:n pinta-alasta tosin vain 2,5 km² on maata. Muulla poronhoitoalueella sijaitsevat pienemmät Pyhä-Luoston (142 km²), Oulangan (142 km²), Riisitunturin (77 km²) ja Syötteen (294 km²) kansallispuistot.

Poronhoitoalueella on 10 luonnonpuistoa (yhteispinta-ala 1 426 km²), ja ne kattavat noin 93 % kaikista Suomen 19 luonnonpuistosta. Paljakka (30 km²) ulottuu vain osittain poronhoitoalueen eteläisimpään paliskuntaan Hallaan. Luonnonpuistot ovat tiukemmin suojeltuja, ja virkistyskäyttö ja liikkuminen ei ole mahdollista muualla kuin Kevon, Mallan, Sompion ja Paljakan luonnonpuistoissa Pohjois-Suomessa. Näissä puistoissa on yleisölle avoimet reitit, joilta ei tosin saa poiketa kuten kansallispuistoissa. Vuonna 1938 perustettu Malla on toinen Suomen vanhimmista luonnonpuistoista, ja se on nykyään myös ainoa porotaloudelta suljettu luonnonsuojelualue. Luonnonpuistoissa kaikki ilman lupaa tapahtuva rakentaminen, luontoa vahingoittava tai häiritsevä toiminta on kielletty.

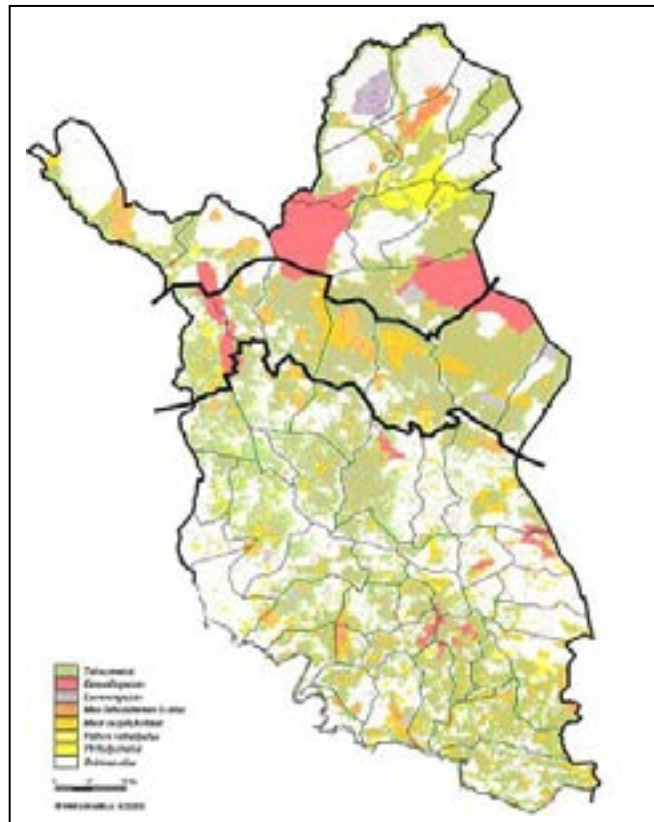
Vuonna 1991 varsinaisesti poronhoitoon tarkoitettulle alueelle Pohjois-Lappiin on perustettu alkuperäiselinkeinoja turvaamaan 12 mahdollisimman luonnontilaista erämaa-alueita (kuva 4). Erämaaluonteiden säilyttämiseksi teiden rakentaminen alueille on kiellettyä, mutta

luonnonmukainen metsänhoito eli harvennushakkuut ovat sallittuja (Erämaalaki 1991). Poroilla on vapaa laidunnusoikeus koko poronhoitoalueella maan omistus- tai hallintaoikeudesta riippumatta (Poronhoitolaki 1990), ja poronhoitotyöt on sallittu paliskuntien poronhoitajille myös luonnonsuojelualueilla Käsivarressa sijaitsevaa Mallan 30,5 km² suuruista luonnonpuistoa lukuun ottamatta.

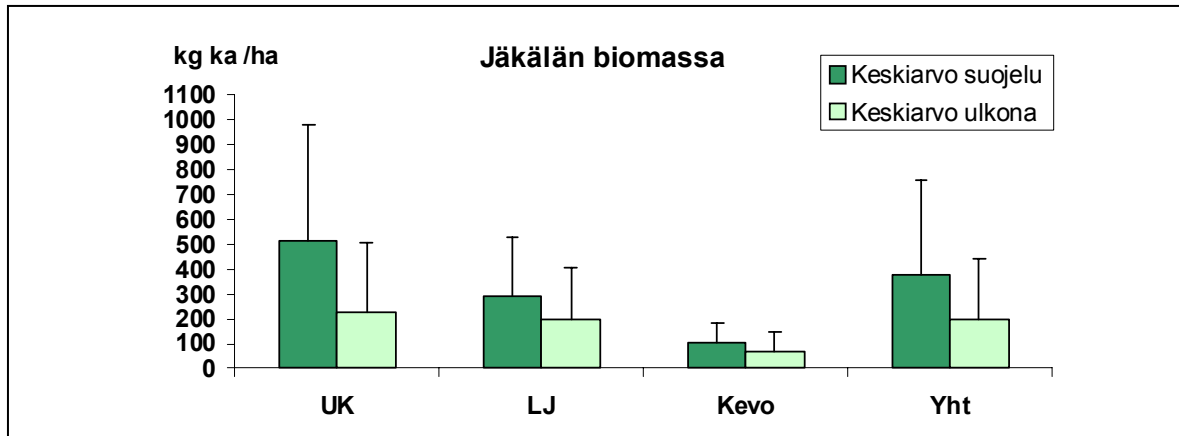
Jäkälä- ja luppolaitumista 33 % sijaitsi tutkimusalueen paliskuntien (Paistunturi, Muotkatunturi, Sallivaara, Ivalo, Lappi ja Kemin-Sompio) kansallis- ja luonnonpuistoissa. Lehti-, varpu- ja ruoholaitumista 27 % sijaitsi kansallis- ja luonnonpuistoissa. Koko tutkimusalueen maa-alasta jäkälälaitumia oli kansallis- ja luonnonpuistoissa 2 030 km² eli 10 % ja niiden ulkopuolella 4 155 km² eli 20 %. Luppolaitumia oli kokonaismaa-alasta kansallis- ja luonnonpuistoissa 1 535 km² eli 7 % ja niiden ulkopuolella 2 950 km² eli 14 %. Tutkimusalueen maa-alasta lehti-, varpu- ja ruoholaitumia oli kansallis- ja luonnonpuistoissa 1 664 km² eli 8 % ja niiden ulkopuolella 4 433 km² eli 21 % (Forsblom 2007).

Jäkälä- ja luppolaitumia oli säilynyt siten enemmän tutkimusalueen kansallis- ja luonnonpuistoissa kuin ulkopuolella. Lehti-, varpu- ja ruoholaitumia oli puolestaan enemmän puistojen ulkopuolella. Jäkälälaitumia oli yhteensä 33 % puistojen kokonaismaa-alasta ja 29 % muusta tutkimusalueen maa-alasta. Luppolaitumia oli 25 % puistojen kokonaismaa-alasta ja 20 % muusta tutkimusalueen maa-alasta. Lehti-, varpu- ja ruoholaitumia oli puistojen kokonaismaa-alasta 27 %, muusta tutkimusalueen maa-alasta 31 % (Forsblom 2007).

Utsjoella Paistunturin paliskunnassa jäkälää oli vain noin 84 kg (kuivapainoa)/ha. Kevon luonnonpuistossa jäkälää oli 104 kg/ha. Puiston ulkopuolella jäkälää oli merkitsevästi vähemmän kuin puistossa, ja vähiten koko Paistunturin paliskunnan alueella, vain alle 70 kg/ha. Inarissa Lemmenjoen kansallispuiston alueen paliskunnissa jäkälää oli keskimäärin 260 kg/ha. Lemmenjoen puistossa jäkälää oli keskimäärin noin 290 kg/ha. Puiston ulkopuolella jäkälää oli merkitsevästi vähemmän, vain 197 kg/ha. Urho Kekkonen kansallispuiston palis-

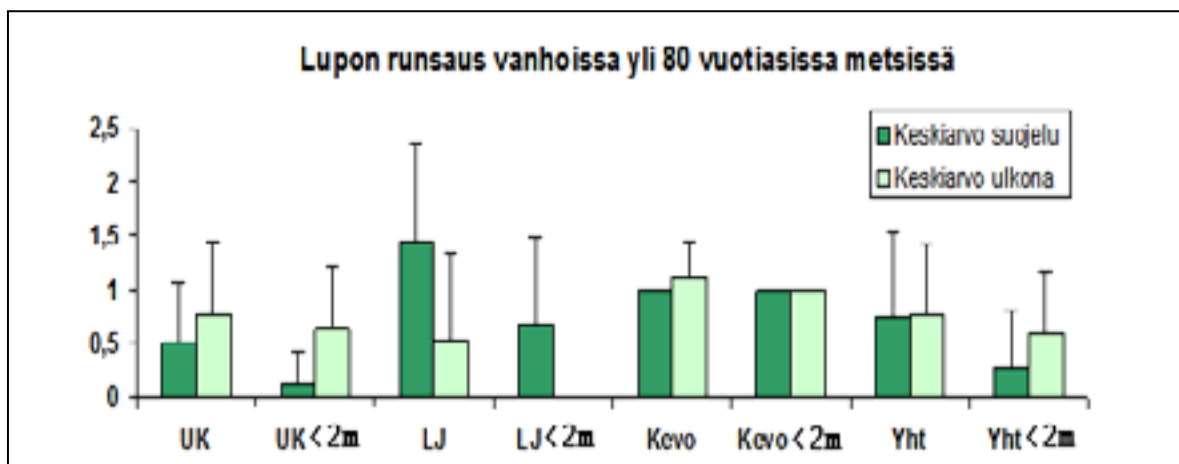
Kuva 4. Poronhoitoalue, paliskunnat ja eri suojelualueet valtioneilla. Alempi musta viiva rajaa pohjoisimmat paliskunnat varsinaisesti poronhoitoa varten tarkoitukseksi alueeksi, johon sisältyy myös saamelaiden kotiseutualue ylemmän mustan viivan yläpuolella. Kartta: Metsähallitus 4/2005, RKTL:n porontutkimusasema on lisännyt siihen paliskuntien rajat.

Kuva 5. Poronjäkälän määrä (kg, kuivapainoa/ha) paliskuntien luonnonsuojelualueilla ja niiden ulkopuolella. UK = Urho Kekkosen kansallispuiston paliskunnat Ivalo, Lappi ja Kemin-Sompio, LJ = Lemmenjoen kansallispuiston paliskunnat Muotkatunturi ja Sallivaara, Kevo = Kevon Luonnonpuiston paliskunta Paistunturi, Yht = Kaikki paliskunnat yhteensä ja niiden kansallis- ja luonnonpuistot (Forsblom 2007).

kunnissa jäkälää oli noin 360 kg/ha. Tutkituista puistoista jäkälää oli eniten Urho Kekkosen kansallispuistossa, keskimäärin 510 kg/ha. Puiston ulkopuolella jäkälää oli kuitenkin yli puolet vähemmän, vain alle 230 kg/ha. Koko tutkimusalueella poronjäkälää oli keskimäärin vain 290 kg/ha. Kaikissa kansallis- ja luonnonpuistoissa jäkälää oli yhteensä noin 375 kg/ha. Suojelualueiden ulkopuolella jäkälää oli keskimäärin vain noin 197 kg (kuivapainoa)/ha (kuva 5).

Koko tutkimusalueen koaloilla puissa loppoa oli vähän, runsausindeksi (maksimissaan 3) oli keskimäärin 0,6 ja poron ulottuvilla (< 2 m) vain 0,4. Kaikkien kansallis- ja luonnonpuistojen yhteinen loppojen runsausindeksi oli 0,7 ja suojelualueiden ulkopuolella 0,6. Porojen ulottuvilla olevan loppojen runsausindeksi oli kansallis- ja luonnonpuistoissa 0,3, ja suojelu-

Kuva 6. Lupon määrä (koko puusto ja < 2 m) yli 80 vuotta vanhoissa metsissä paliskuntien luonnonsuojelualueilla ja niiden ulkopuolella. Indeksä 0 = ei loppoa, 1 = vähän loppoa, 2 = kohtalaisesti loppoa ja 3 = paljon loppoa. UK = Urho Kekkosen kansallispuiston paliskunnat Ivalo, Lappi ja Kemin-Sompio, LJ = Lemmenjoen kansallispuiston paliskunnat Muotkatunturi ja Sallivaara, Kevo = Kevon Luonnonpuiston paliskunta Paistunturi, Yht = Kaikki paliskunnat yhteensä ja niiden sisältämät kansallis- ja luonnonpuistot (Forsblom 2007).

alueiden ulkopuolisilla koealoilla 0,5. Yli 80 vuotta vanhojen metsien lupon runsausindeksi oli koko tutkimusalueella 0,6 ja alle 2 metrissä 0,5. Vanhojen metsien lupon runsausindeksi kaikissa kansallis- ja luonnonpuistoissa oli 0,7 ja suojelualueiden ulkopuolella metsissä 0,8. Kuitenkin vanhojen metsien lupon runsausindeksi alle 2 metrissä oli kaikissa kansallis- ja luonnonpuistoissa vain 0,3. Suojelualueiden ulkopuolella lupon runsausindeksi oli hieman korkeampi, 0,6 (kuva 6).

Jäkälিকöt olivat kaikkein kuluneimmat tunturialueen suojelualueilla Paistunturin paliskunnassa. Porojen saatavilla oli myös erittäin vähän loppoa. Kevon luonnonpuistossa jäkälিকöt olivat voimakkaasti kuluneet. Luonnonpuiston jäkälিকöt olivat kuitenkin merkittävästi paremmassa kunnossa ja heinäkasvien osuus oli alhaisempi kuin puiston ulkopuolella erämaa-alueella. Jäkälä ei ollut pidempää, mutta sen peittävyys ja biomassa olivat merkittävästi suuremmat luonnonpuiston porolaitumilla kuin puiston ulkopuolella. Huonompilaitumia jäkälälaitumia oli myös luonnonpuiston ulkopuolella laajemmalla alueella ja kolme kertaa enemmän kuin puistossa (Forsblom 2007). Porojen laidunnus onkin suurin kasvillisuutta muuttava tekijä ja eroosion aiheuttaja luonnonpuistossa (Heikkinen & Kalliola 1989). Heikkisen (1997) mukaan laidunten kulumisen on Kevolla nähtävissä erityisesti harjukasvillisuudessa ja maa on kulunut paikoitellen myös paljaaksi. Tunturialueella myös kesälaitumet ovat osittain ylilaidunnettuja eikä kesälaidunalueiksi sopivia kosteikkoja ole riittävästi tarjolla (Colpaert, Kumpula & Nieminen 2003). Luonnonsuojelulla ei näytä olleen tarpeeksi vaikutusta alueen luonnon säilymiseen, vaikka luonnonpuisto onkin tiukimmin suojeltu alue, jossa ei saa liikkua vapaasti reittien ulkopuolella.

Jäkälिकöiden kunto oli merkittävästi parempi Lemmenjoen kansallispuistossa kuin sen ulkopuolella. Poronjäkälä oli Muotkatunturin paliskunnan puoleisessa puistossa merkittävästi pidempää kuin sen ulkopuolella. Sallivaaran puoleisella puistoalueella jäkälä oli kuitenkin lyhyintä ja merkittävästi lyhyempää kuin puiston ulkopuolella. Poronjäkälän peittävyys ja biomassa olivat merkittävästi korkeampia Lemmenjoen kansallispuistossa kuin sen ulkopuolella. Jäkälিকöt olivat kuitenkin sekä puistossa että sen ulkopuolella voimakkaasti kuluneet. Muotkatunturin paliskunnan jäkälälaitumilla varpu- ja heinäkasveja oli merkittävästi vähemmän puistossa kuin sen ulkopuolella (Forsblom 2007). Ylilaidunnuksen seurauksena Lemmenjoen kansallispuiston luonnonsuojelulliset arvot näyttävät olevan vaarassa eikä alueen suojelu ole ollut tarpeeksi tehokasta, varsinkaan Sallivaaran paliskunnan puolella.

Urho Kekkosen kansallispuistossa jäkälিকöt olivat kohtalaisessa ja Kevon luonnonpuistoa ja Lemmenjoen kansallispuistoa hieman paremmassa kunnossa. Urho Kekkosen kansallispuistossa jäkälिकöiden tila oli hitaasti uudistuva. Puiston ulkopuolella jäkälিকöt olivat kuitenkin voimakkaasti kuluneita. Ivalossa porolaitumet olivat voimakkaasti kuluneet koko paliskunnan alueella, ja pienellä kansallispuiston alueella on merkitystä lähinnä vain keväisenä porojen vasomisalueena. Kemin-Sompion jäkälিকöt olivat parhaimmassa kunnossa verrattuna muihin Urho Kekkosen kansallispuiston paliskuntiin (Forsblom 2007). Ivalon ja Lapin paliskunnissa talousmetsäalueella metsätalous oli vähentänyt loppolaitumia ja lisännyt samalla

ruoho-, heinä- ja varpulaidunten määriä (Kumpula ym. 2004). Luppoa oli kuitenkin enemmän paliskunnissa puiston ulkopuolella.

Myös muulla poronhoitoalueella esim. Oulangan kansallispuistossa jäkäläköiden kunto oli huono, kuivahkoilla kankailla jäkälää oli vain 257 kg (kuivapainoa)/ha. Viime vuosina jäkäläköiden kunto on kuitenkin hieman parantunut johtuen ilmeisesti poronhoidon muutoksista. Nykyään Alakitkan poroista noin 90 % on talvisin tarhoissa (Fischer 2005). Luppoa oli poron saatavilla erityyppisissä metsissä Oulangassa vain 1–7 kg (kuivapainoa)/ha (Jaakkola ym. 2006).

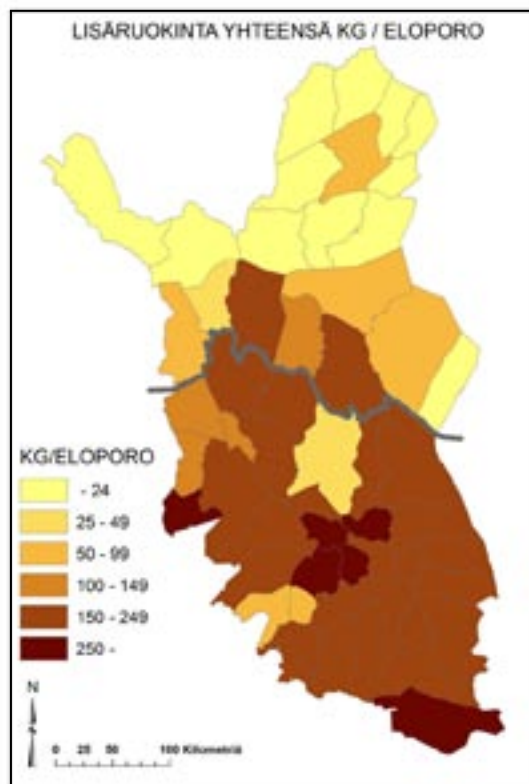
Porojen ruokinnan lisääntyminen ja poronhoidon muutokset ovat herättäneet keskustelua vapaasta laidunoikeudesta. Kyselytutkimuksen vastaajista koko poronhoitoalueella lähes 80 % ja noin 45 % muulla alueella oli sitä mieltä, että vapaalla laidunoikeudella on erittäin suuri merkitys paliskuntansa poronhoidolle. Yli 150 poroa omistavista vastaajista reilut 90 % oli sitä mieltä, että vapaalla laidunoikeudella on vähintäänkin melko suuri merkitys paliskuntansa poronhoidolle. Kuitenkin vain noin kolmannes vastaajista oli sitä mieltä, että luonnonsuojelualueilla on erittäin suuri tai melko suuri merkitys paliskuntansa poronhoidolle. Noin 20 % vastaajista oli sitä mieltä, että luonnonsuojelualueilla ei ole lainkaan merkitystä paliskuntansa poronhoidolle (kuva 1). Yli 200 poroa omistavista vastaajista kuitenkin noin 66 % oli sitä mieltä, että luonnonsuojelualueilla on vähintäänkin melko suuri merkitys paliskuntansa poronhoidolle. Aikaisemman kyselyn mukaan tosin 70 % suojelualueilla olevien paliskuntien vastaajista piti suojelualueita erityisen tärkeinä laidunalueina talvella ja keväällä. Suojelualueet vähensivät myös metsätalouden ja muiden maankäyttömuotojen vaikutusta porotalouteen. Kielteisimpänä asiana suojelualueilla koettiin suurpetojen suojele (Forsblom, Siitari & Nieminen 2006). Luonnonsuojelualueiden havaittuun kulumiseen on kiinnittänyt aikaisemmin huomiota myös Kansainvälinen asiantuntijaryhmä, joka totesi porojen ylilaidunnuksen vakavimmaksi uhaksi suojelualueilla. Asiantuntijaryhmä suositteli ylilaidunnuksen vaikutusten vähentämistä ja kestäväää käyttöä myös suojelualueilla.

2.4.6 Porojen lisäruokinta

Suomessa porojen lisäruokinta yleistyi jo 1960-luvulla aluksi poronhoitoalueen eteläosissa. Lisäruokinta lisääntyi ja levisi seuraavina vuosikymmeninä eri puolille poronhoitoaluetta. Pohjois-Sallaa lukuun ottamatta lisäruokintaa on nykyään kaikissa poronhoitoalueen paliskunnissa. Aikaisemmin lisäruokinnan arveltiin lisäävän porokarjan tuottavuutta ja vähentävän porokatoja. Ruokinnan arveltiin vähentävän ennen myös porojen tekemiä viljelysvahinkoja ja liikennekuolemia. Nykyään lisäruokinnalla pyritään turvaamaan porojen selviytyminen poikkeuksellisissa luonnonoloissa, kyseessä on silloin porojen hätäruokinta. Yleensä porojen paimentamista voidaan helpottaa pitämällä ne aitojen ja/tai lisäruokinnan avulla tietyllä alueella. Lisäruokinnalla voidaan myös lisätä poronhoidon tuottoa (poromäärää/vasatuottoa/teuraspainoa) ja vakautta. Tällöin ruokinta toteutetaan viemällä lisäravintoa joko maastoon (maastoruokinta) tai pitämällä poroja talvella/keväällä tarhoissa (tarharuokinta).

Porojen talvinen maastoruokinta on nykyään yleisintä poronhoitoalueen keski- ja pohjoisosissa. Tarharuokinta painottuu poronhoitoalueen etelä- ja keskiosiin, ns. muulle poronhoitoalueelle. Porojen tarhavasotus ja keväinen ruokinta on edelleen yleisintä poronhoitoalueen pohjoisosissa. Lisääntynyt ruokinta on muuttanut poronhoitoa vähentäen elinkeinon riippuvuutta talvilaitumista ja luonnonoloista. Lisäruokinta onkin nykyään jokavuotista, ja siitä on tullut eteläisellä ja keskisellä poronhoitoalueella jo laitumiin rinnastettava välttämätön tuotantotekijä. Pohjois-Lapin paliskunnissakin tarve säännölliseen talviruokintaan on ollut jo pitkään merkinä siitä, että poromäärät ovat olleet niin suuria, että poronhoito ei ole voinut perustua enää pelkästään luonnonlaitumiin (Kojola, Aikio & Helle 1993). Lisäruokinnan avulla poromäärät pystytään nykyään pitämään selvästi korkeampana kuin muutama vuosikymmen sitten, jolloin poroja hoidettiin pelkästään luonnonlaitumilla. Lisääntyneeseen lisäruokintaan ei ole kuitenkaan estänyt jäkälälaidunten kulumista ja kunnan huonontumista koko poronhoitoalueella. Laitumiin kohdistuu lisäruokinnasta huolimatta edelleen kova laidunuspaine, ja ainakaan talvilaitumet eivät ehdi elpyä.

Poronhoitovuonna 2003/04 poronhoitoalueen eloporoista jo yli 41 % (83 623 poroa) oli tarharuokinnassa. Tarhoja oli yhteensä 1 317, ja niissä ruokittiin keskimäärin 64 poroa/tarha 88 vrk:n ajan. Ruokintaan käytettiin kuivaksi heinäksi laskettuna rehua yhteensä yli 18 milj. kg. Muulla poronhoitoalueella oli 1 030 tarhaa ja niissä yhteensä 58 562 poroa (71 % eloporoista). Heinää käytettiin yli 13 milj. kg. Pohjoisessa erityisellä poronhoitoalueella oli

Kuva 7. Porojen lisäruokintamäärät (kuivaksi heinäksi laskettuna, kg/eloporo) paliskunnittain poronhoitovuonna 2003/04 (Nieminen 2006).

vielä 287 tarhaa, ja niissä oli alueen eloporoista 21 %. Näissä tarhoissa oli keskimäärin 87 poroa 84 vrk:n ajan, ja heinää käytettiin yli 5 milj. kg (Nieminen 2006). Porojen lisäruokintaan kuivaksi heinäksi laskettuna käytettiin poronhoitovuonna 2003/04 rehua yhteensä (tarha- ja maastoruokinta) 22 milj. kg, eli lähes 110 kg/eloporo. Erityisellä poronhoitoalueella käytettiin noin 6 milj. kg heinää, keskimäärin 47 kg/eloporo. Muulla poronhoitoalueella käytettiin heinää yli 16 milj. kg, eli keskimäärin lähes 196 kg/eloporo. Muutamassa muun poronhoitoalueen paliskunnassa heinää käytettiin jo yli 250 kg/eloporo (kuva 7).

Kaupallisia pororehujia alettiin valmistaa Suomessa jo 1970-luvulla, ja 1980-luvulla kehitettiin useita porojen talvi- ja kesärehujä sekä myös nälkiintyneiden porojen hoitoon kaupallisia erikoisrehujä. Vuonna 1990 valmistettiin myyntiin Suomessa vain noin 1,7 milj. kg, vuonna 1995 noin 3,5 milj. kg ja vuonna 1999

jo lähes 13 milj. kg kaupallisia pororehuja. Vuonna 2004 kaupallisia pororehuja valmistettiin edelleen yli 12 milj. kg, vuotta myöhemmin jo 16 milj. kg. Osa Suomessa valmistetuista pororehuista meni myyntiin myös Ruotsissa ja Norjassa (Nieminen 2006).

Ruokinnan kustannuksia ei ole aina helppo laskea, mutta porojen maastoruokinta on tavallisesti kannattavampaa kuin tarharuokinta (Kemppainen ym. 1999). Hätäruokinta kannattaa yleensä vain, jos sillä voidaan pelastaa nälkiintyneitä poroja. Ruotsissa lisäruokinnan havaittiin olevan kalliimpaa kuin siitä saatu hyöty. Talvella (3 kk) 1999 Kaamasen koetarhalla tehdyt kokeet ja laskelmat porojen hoitokustannuksista olivat seuraavat: Luonnonlaidun noin 11 €, maastoruokinta 38 €, tarharuokinta (normi) 42 € ja tarharuokinta (vapaa) 73 €/poro. Ympärivuotinen tarharuokinta (vapaa) ei ollut lihantuotannollisesti kannattavaa, sillä yhden teuraskilon tuottamiseen tarvittiin kaupallista rehua peräti 54 kg. Poroilla oli myös paljon sairauksia ja kuolemia (Maijala & Nieminen 2004). Jos porot voidaankin hoitaa luonnonlaitumilla, se on monella tapaa edullisinta. Esim. Pohjois-Sallassa, jossa poroja ei ruokita, poronhoidon ns. puhdas tuotto oli vuosina 1999–2003 lähes 30 €/lukuporo (vuotta vanhempi poro) korkeampi kuin porojen tarharuokintaa harjoittavassa Sallan paliskunnassa. Ruokinta lisäsi suuresti myös kuljetuskaluston (autot, moottorikelkat) käyttöä ja kustannuksia (Siitari ym. 2003).

Ruokintamenot olivat paliskuntien menoista koko poronhoitoalueella poronhoitovuonna 2003/04 lähes 18 %, muulla poronhoitoalueella jo yli 25 % ja erityisellä alueella lähes 12 %. Lisäruokinnan osuus teurastulosta oli koko poronhoitoalueella yli 23 %, muulla poronhoitoalueella peräti 33 % ja erityiselläkin alueella pohjoisessa yli 15 %. Joissakin paliskunnissa lisäruokintakustannusten osuus teurastulosta oli jo yli 40 %. Lukuporoa kohti laskien ruokintamenot olivat koko poronhoitoalueella noin 13 €. Muutamissa paliskunnissa ruokintamenot olivat jo yli 30 €/lukuporo (Nieminen 2006).

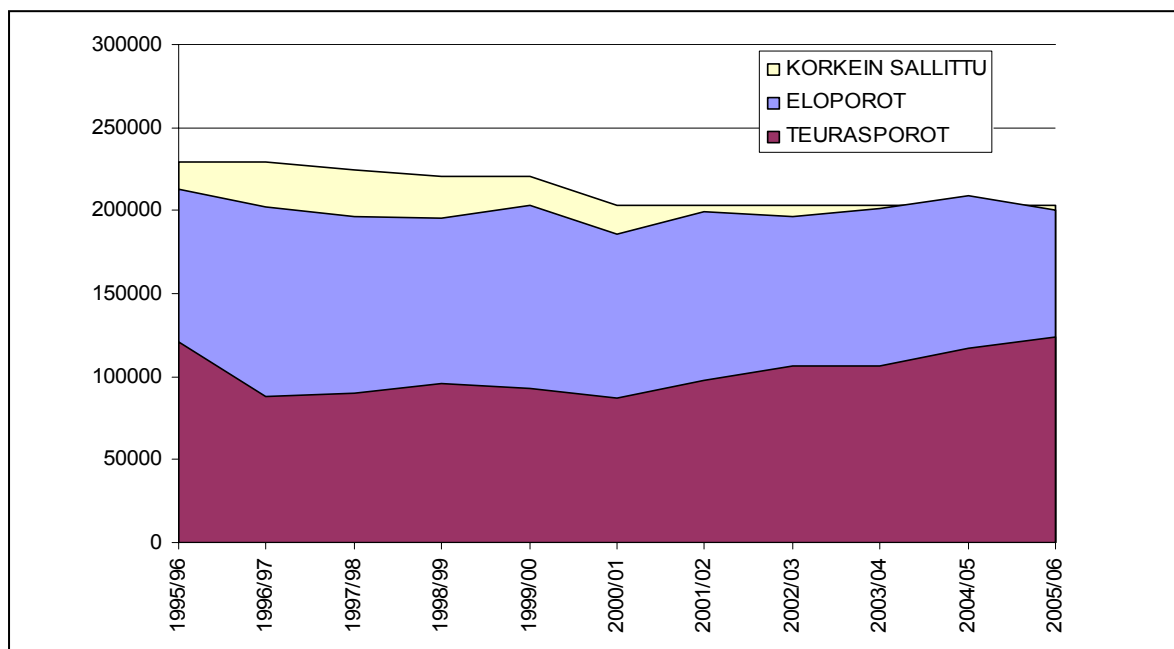
Kyselytutkimuksessa koko poronhoitoalueella poroja ruokkineiden vastaajien porot olivat maastoruokinnassa keskimäärin kaksi tai tarharuokinnassa kolme kuukautta. Poroja ruokkineiden pienporonomistajien (<80 eloporoa) porot olivat vuosittain maasto- tai tarharuokinnassa keskimäärin noin kolme kuukautta. Peltoa näillä vastaajilla oli käytettävissä keskimäärin noin 5 ha. Yli 200 poroa omistavat ruokkivat porojaan joko maastossa tai tarhoissa noin kolme kuukautta, mutta peltoa käytössä oli jo noin 11 ha.

2.4.7 Poromäärät ja porotiheys

Suomen poromäärä lisääntyi sotien jälkeen ja nopeasti 1970-luvulta alkaen. Poronhoitovuonna 1972/73 lukuporoja oli 143 000 ja poroja kaikkiaan noin 175 000. Seuranneen kadon jälkeen poroluku aleni runsaaseen 110 000 lukuporoon. Tultaessa 1980-luvulle lukuporoja oli noin 170 000, viisi vuotta myöhemmin yli 226 000 ja poronhoitovuonna 1990/91 jo 286 000. Erotuksissa luettiin ennätyselliset 428 600 poroa. Lukuporojen määrä kasvoi siten 15 vuoden aikana 2,5-kertaisesti. Yleisesti porojen määrä oli noussut sallittua suuremmaksi ja

jouduttiin pakkoteurastuksiin. Poronhoitovuonna 1995/96 erotuksissa luettiin noin 333 500 poroa. Lukuporoja oli runsaat 220 000 ja vasoja noin 113 000. Korkein sallittu eloporoluku oli tuolloin 228 900 poroa, ja ylilukua oli vielä 16 paliskunnassa (Kemppainen, Nieminen & Rekilä 1997). Vielä 1960–70-luvuilla arveltiin, että vuosittain eri syistä lukematta jäisi noin 15 % poroista. Nykyään porojen käsittely on tehostunut ja lukemistarkkuus parantunut. Ongelmia on ollut viime vuosina vain joidenkin paliskuntien porojen lukemisessa. Siirryttäessä kymmenvuotiskaudelle 2000–10 eloporomääriä alennettiin 34 paliskunnassa yhteensä 17 200 eloporolla. Suurimmat leikkaukset paliskunnissa olivat noin 2 000 eloporoa. Maa- ja metsätalousministeriön vahvistama korkein sallittu eloporoluku on nykyään 203 700. Poronhoitovuonna 2004/05 eloporoluku ylitti korkeimman sallitun, mutta vuotta myöhemmin se oli hieman alle ja yhteensä 200 196 (kuva 8). Teurasporojen määrä on hieman noussut 2000-luvulla, ja oli poronhoitovuonna 2005/06 se oli jo yli 124 000. Erityisellä poronhoitoalueella oli poronhoitovuonna 2005/06 eloporoja noin 119 000 (60 % kaikista) ja muulla alueella lähes 82 000 (40 %). Teurasporoja oli vastaavasti näillä alueilla noin 77 000 (62 %) ja 47 000 (38 %).

Koko poronhoitoalueella oli eloporoja poronhoitovuonna 1995/06 maaneliökilometriä kohti vajaat 1,9. Erityisesti poronhoitoa varten tarkoitettulla alueella eloporoja oli noin 2,4/km², saamelaisten kotiseutualueella jopa tätäkin enemmän. Muulla poronhoitoalueella porotiheys oli vain 1,4 eloporoa/km² (Kemppainen, Nieminen & Rekilä 1997). Paliskunnittain porotiheys vaihteli kuitenkin jopa yli viisinkertaisesti. Eräissä Inarin paliskunnissa eloporoja oli keskimäärin yli 3/km². Kainuun merkkiipiirin paliskunnissa porotiheys oli vain 0,6–0,7 eloporoa/km². Poronhoitovuosina 1995/96–2005/06 porotiheys maaneliökilometriä kohti oli koko poronhoitoalueella keskimäärin 1,7. Muulla poronhoitoalueella porotiheys oli edelleen

Kuva 8. Poromäärien muutokset poronhoitovuosina 1995/96–2005/06 (Paliskuntain yhdistys).

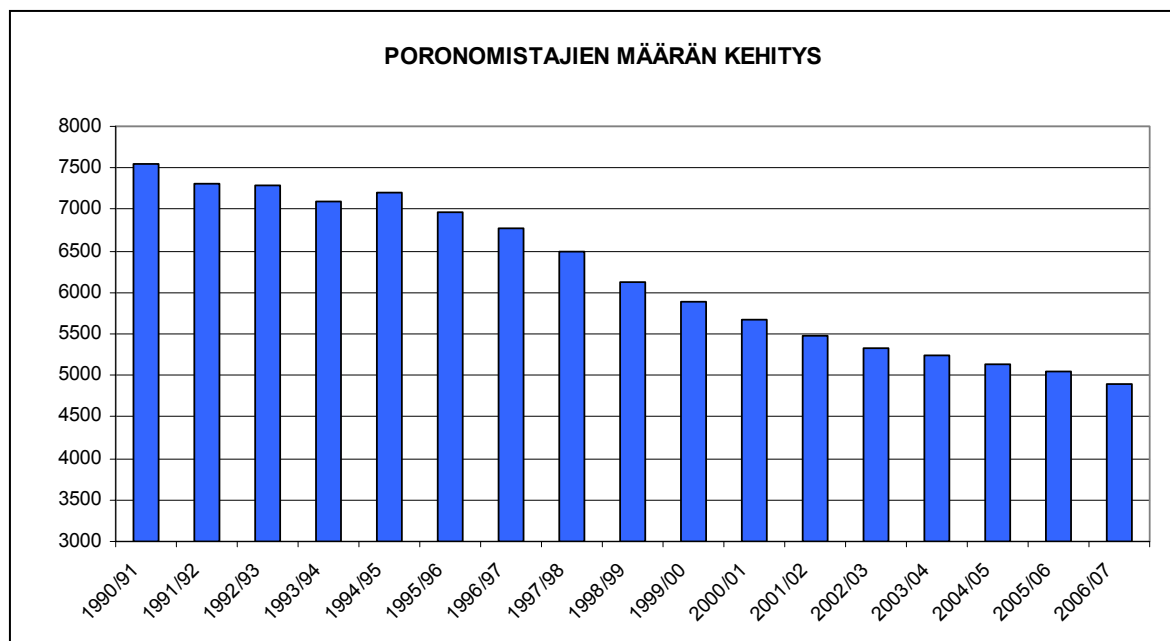
vain 1,4 ja erityisesti poronhoitoa varten tarkoitettulla alueella 2,3 eloporoa/km². Porotiheys jäkälälaitumilla oli kuitenkin koko poronhoitoalueella keskimäärin 14/km². Erityisellä poronhoitoalueella porotiheys jäkälälaitumilla oli keskimäärin 12 ja muulla alueella jo yli 15 eloporoa/km². Paliskuntien porotiheydet jäkälälaitumilla vaihtelivat kuitenkin suuresti, erityisesti poronhoitoa varten tarkoitettulla alueella välillä 2–26 ja muulla alueella välillä 5–33 eloporoa/km². Suositellut porotiheydet Fennoskandian pohjoisosassa pelkillä talvilaidunalueilla ovat kuitenkin vain 7–8 poroa/km², etelämpänä metsäalueella 9 poroa/km². Ympärivuotisilla laitumilla tiheys voisi olla vain 2,5–3,5 poroa/km² (Solberg ym. 2004). Meillä sopiva porotiheys talvilaitumilla olisi alle 4 poroa/km², ja sitäkin alhaisempi riippuen laidunten kunnosta (Helle, Aikio & Kilpelä 1990). Vaikka laidunkierto paliskunnissa parantaa laidunten käyttöä, esim. Venäjällä ihanteellisena pidetään tilannetta, jossa aina vuoden käytön jälkeen talvilaidun saa levätä kaksi vuotta.

Vaikka esim. Ylä-Lapin paliskuntien jäkäläköt ovat olleet selvästi ylilaidunnettuja jo 1970-luvulta lähtien, ne eivät näyttäisi tilastojen mukaan ainakaan viime vuosikymmeninä vähentäneen paliskuntien lihantuotantoa (Helle, Kojola & Niva 2007). Syynä on ilmeisesti vaihtoehtoisen ravinnon, lähinnä varpujen ja heinien, arveltua suurempi käyttö talvella ja myös jatkuvasti kasvanut lisäruokinta. Talvinen lisäruokinta ja kesälaidunten määrä ovatkin nykyään tärkeimmät porotalouden tuottavuuteen vaikuttavat tekijät koko poronhoitoalueella (Kumpula, Colpaert & Nieminen 2002). Poro tarvitsee talvella pelkkää jäkälää 2–3 kg (kuivapainoa)/vrk, ja laidunnuksen yhteydessä 30–50 % jäkälästä menee tavallisesti myös hukkaan. Jos poron ravinnosta kuluneillakin laitumilla olisi 50 % jäkälää, olisi poron jäkälän kokonaiskulutus (ravinto + hävikki) koko talvikautena (200 vrk) 300–450 kg (kuivapainoa). Kuluneiden jäkälälaidunten vuosituotto (koko poronhoitoalueella <60 kg (kuivapainoa)/ha, Kumpula ym. 2000) ei riitä tähän. Laidunten kuluminen jatkuu, maksimituottoa ei saada ja ainakin ekonomisen kantokyky ylittyy. Ekonomisen kantokyky on vain noin puolet laidunten ekologisesta kantokyvystä.

2.4.8 Poronomistajat ja ruokakunnat

Poronomistajia oli poronhoitovuonna 1989/90 meillä vielä ennätysellisesti 7 750 (Kemppainen, Nieminen & Rekilä 1997). 1990-luvun alussa poronomistajien hieman laski, mutta pysyi melko tasaisena ja yli 7 000 vuosikymmenen puoliväliin saakka. Tämän jälkeen poronomistajien määrä on pienentynyt erittäin nopeasti, ja poronhoitovuonna 2006/07 poronomistajia oli enää noin 4 900 (kuva 9).

Poronhoitovuonna 1994/95 alle 15-vuotiaita poronomistajia oli vielä noin 500 ja alle 25-vuotiaita jo lähes 1 300, eli vajaa viidennes kaikista. Sekä 35–44- ja 45–54-vuotiaita poronomistajia oli eniten, molempia runsaat 1 250. Eläkeikään ehtineitä oli noin 850, 12 % kaikista poronomistajista (Kemppainen, Nieminen & Rekilä 1997). Poronhoitovuoteen 2000/01 tultaessa eniten oli vähentynyt 25–34-vuotiaiden sekä 55–64-vuotiaiden poronomistajien määrät (kuva 9). Selvästi eniten oli nyt 45–54-vuotiaita poronomistajia, yhteensä noin 1 200.

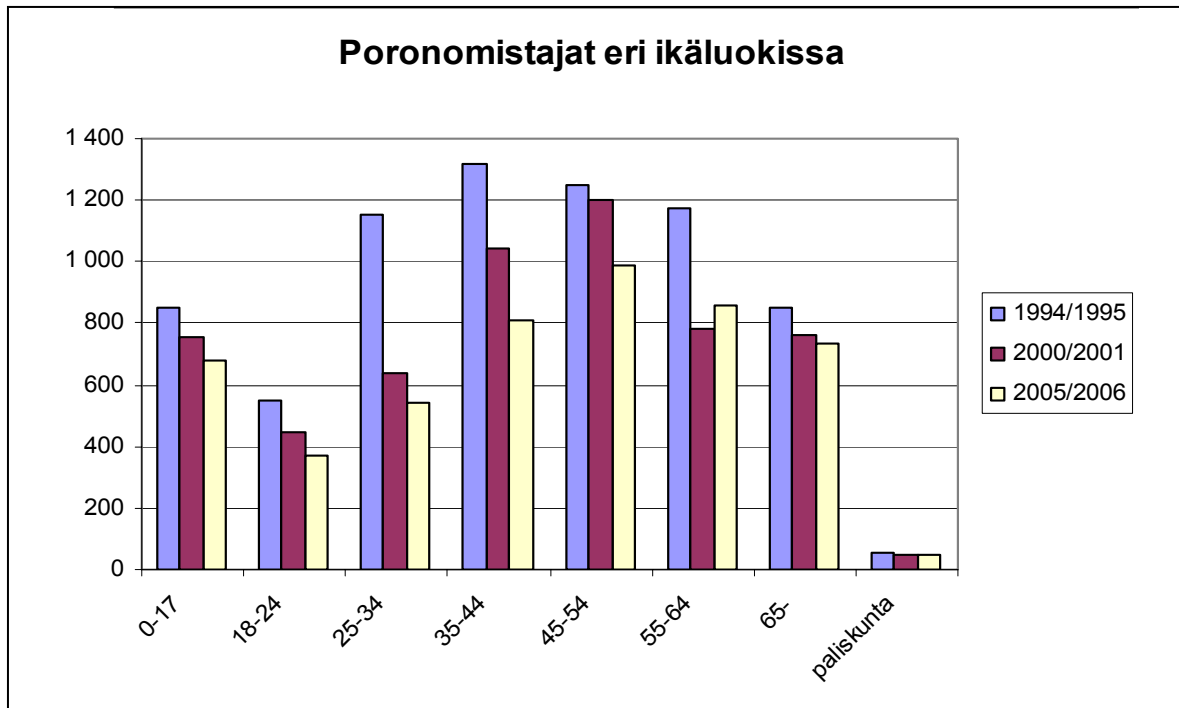

Kuva 9. Poronomistajien määrän muutokset poronhoitovuosina 1990/91–2006/07 (Paliskuntain yhdistys).

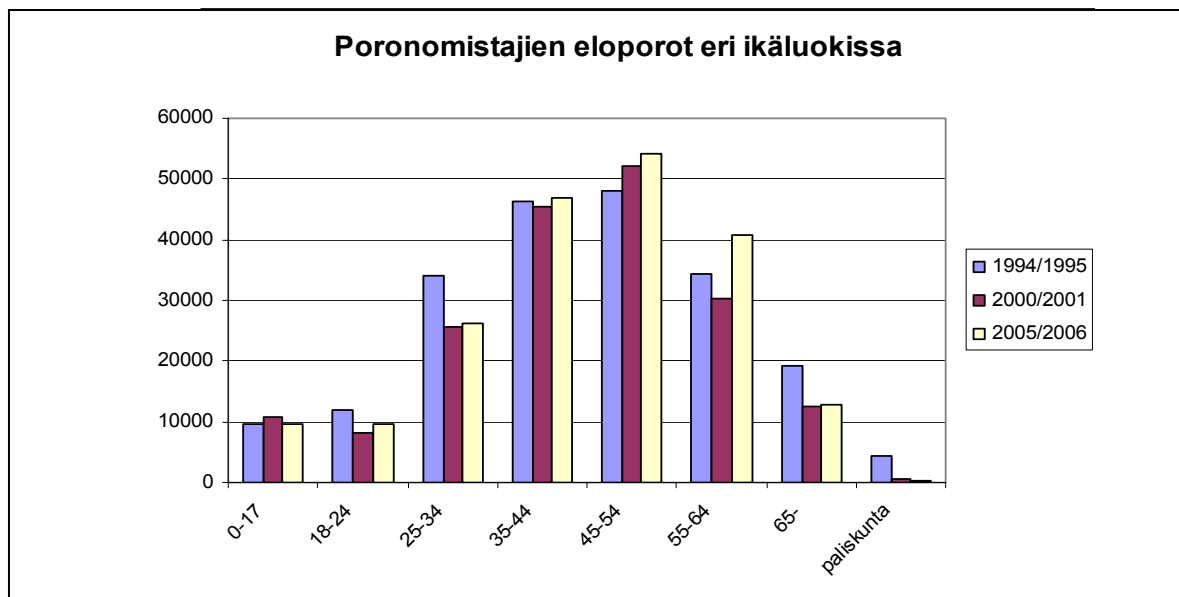
Poronhoitovuoteen 2005/06 tultaessa eniten oli vähentynyt 35–44-vuotiaiden sekä 45–54-vuotiaiden poronomistajien määrät. Eniten oli silti 45–54-vuotiaita poronomistajia, yhteensä 990. Kuitenkin 55–64-vuotiaiden poronomistajien määrä oli hieman noussut, ja heitä oli nyt jo toiseksi eniten, yhteensä 855 eli noin 20 % kaikista poronomistajista. Myös eläkeikään ehtineiden %-osuus poronomistajista oli noussut, ja heitä oli lähes 740, eli lähes 15 % poronomistajista.

Poronhoitovuonna 1994/95 sekä nuoremmissa että vanhemmissa ikäryhmissä omistettu poromäärä oli kaikkein vähäisin. Eniten poroja oli 35–54-vuotiailla, 47 % kaikista lukuporoista. Keskimäärin heillä oli 38 poroa (Kempainen, Nieminen & Rekilä 1997). Poronhoitovuoteen 2000/01 tultaessa poromäärä oli pudonnut monilla ikäryhmillä, eniten kuitenkin 25–34-vuotiailla ja jo eläkeikään ehtineillä (kuva 10). Poronhoitovuoteen 2005/06 tultaessa poromäärä oli noussut taas lähes kaikilla ikäryhmillä, eniten kuitenkin 55–64-vuotiailla. Heillä oli jo yhteensä 40 850 eloporoa, eli yli 20 % kaikista eloporoista. Eniten eloporoja oli kuitenkin edelleen 35–54-vuotiailla, yhteensä 100 930, eli yli puolet kaikista eloporoista. Eläkeikään ehtineillä oli edelleen 12 695 eloporoa, yli 6 % kaikista eloporoista.

Poronhoitovuonna 1994/95 ruokakuntia koko poronhoitoalueella oli yhteensä yli 6000. Poronomistajia oli keskimäärin vain 1,2/ruokakunta ja ruokakunnassa oli keskimäärin 36 lukuporoa (Kempainen, Nieminen & Rekilä 1997). Ruokakuntia, joilla ei ollut eloporoja, oli yhteensä 159, ja 1–24 eloporon ruokakuntia 3 694 eli peräti 62 % kaikista. Myös muita pienten porokarjojen (25–79 eloporoa) ruokakuntia oli lähes 1 400, eli noin 23 % kaikista ruokakunnista. Poronhoitovuoteen 2000/01 tultaessa ruokakuntia, joilla ei ollut poroja, oli edelleen 243. Hyvin pieniä, 1–24 poroa omistavia ruokakuntia, oli 2 512 eli 55 % kaikista.

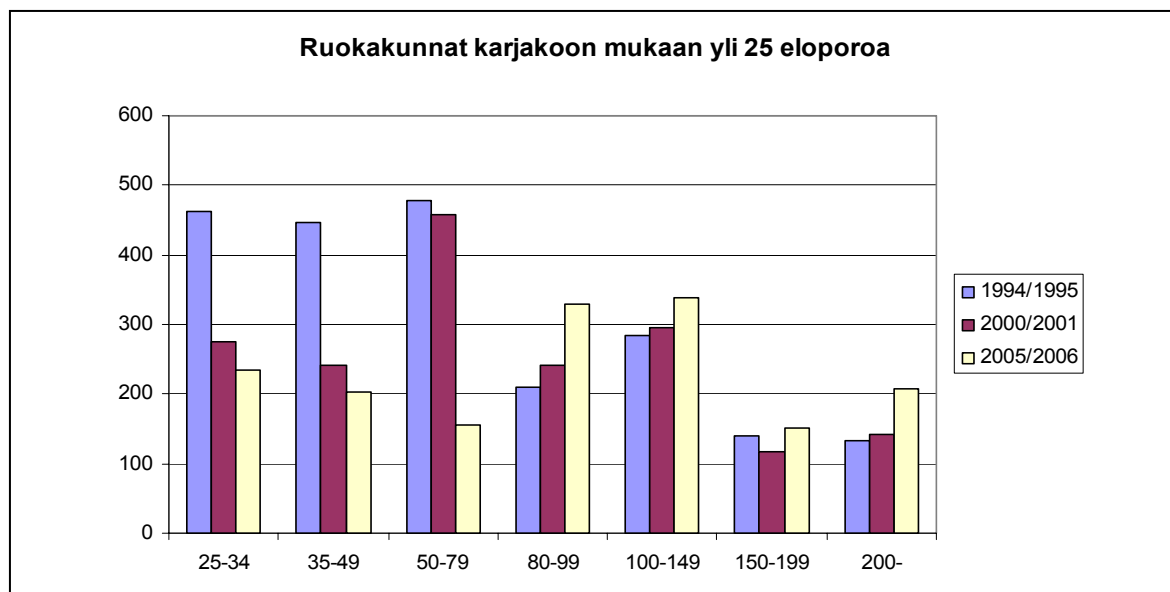

Kuva 10. Poronomistajat eri ikäluokissa ja muutokset poronhoitovuosina 1994/95–2005/06 (Paliskuntain yhdistys).

Kuva 11. Poronomistajien eloporot eri ikäluokissa ja muutokset poronhoitovuosina 1994/95 ja 2005/06 (Paliskuntain yhdistys).

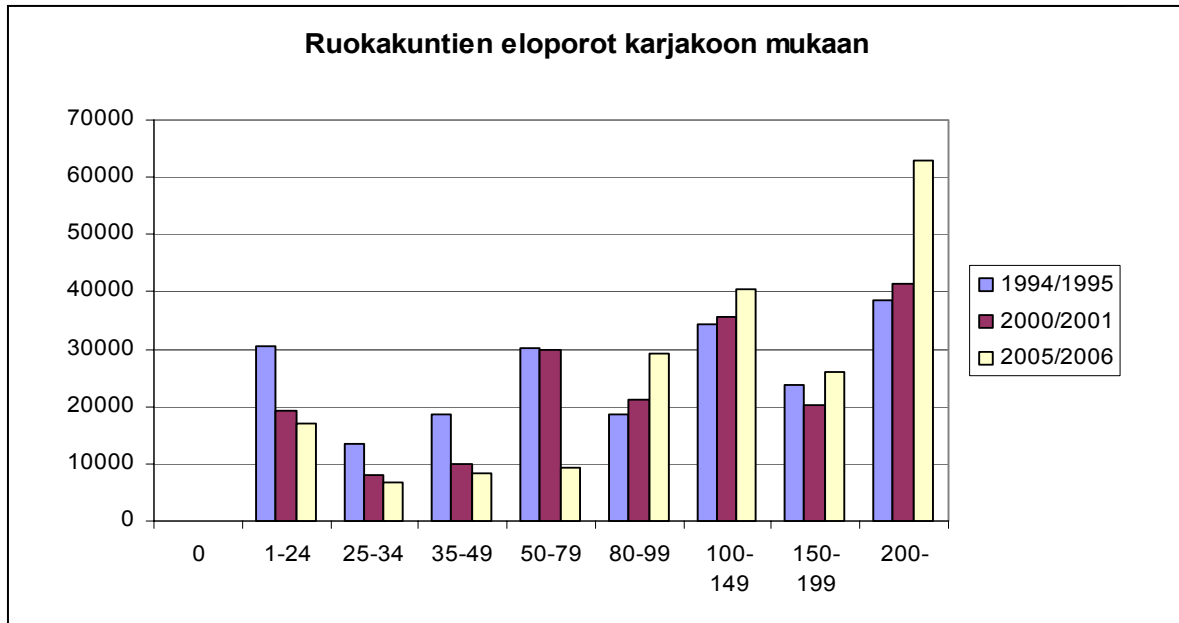
Myös pienten, vain 25–54 eloporoa omistavien ruokakuntien, määrä laski suuresti, mutta 50–79 eloporoa omistavien ruokakuntien määrä pysyi lähes samana kuin aikaisemmin (kuva 12). Kaikkiaan pieniä porokarjoja (25–79 eloporoa) omistavia ruokakuntia oli kuitenkin edelleen lähes 980, eli noin 22 % kaikista ruokakunnista.

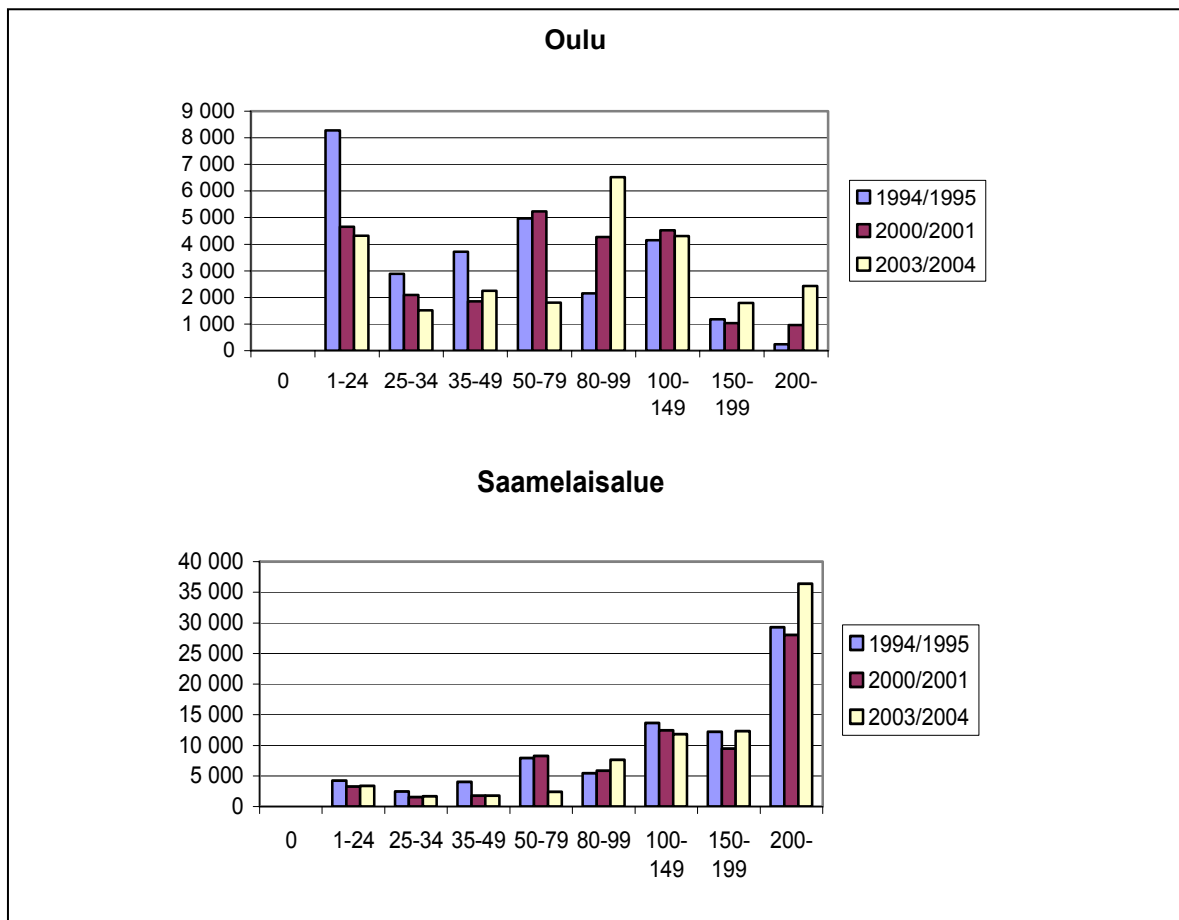
Kuva 12. Ruokakuntien määrä karjakoon mukaan (>25 eloporoa) ja niiden lukumäärän muutokset poronhoitovuosina 1994/95–2005/06) (Paliskuntain yhdistys).

Poronhoitovuonna 2005/06 ruokakuntia oli enää 4 077, ja ruokakunnissa oli edelleen keskimäärin vain 1,2 poronmistajaa. Ruokakuntia, joilla ei ollut lainkaan poroja, oli 189 ja ruokakunnalla oli keskimäärin jo 49 eloporoa. Pienten, ja varsinkin 50–79 eloporoa omistavien ruokakuntien, määrä oli laskenut suuresti ja niitä oli enää 155. Suurempien poronmistajien, varsinkin 80–99 eloporoa omistavien ja yli 200 eloporoa omistavien, määrät olivat nousseet suuresti. Pienillä ruokakunnilla (<80 eloporoa) oli yhteensä noin 41 500 eloporoa, eli vain 21 % kaikista. Yli 100 eloporoa omistavilla ruokakunnilla oli eloporoja jo lähes 130 000, eli 65 % kaikista eloporoista. Yli 200 eloporoa omistavia ruokakuntia oli jo 208, eli yli 5 % kaikista ruokakunnista. Näillä ruokakunnilla oli jo lähes 63 000 eloporoa, eli yli 31 % kaikista eloporoista (kuva 13).

Poronhoitovuonna 2003/04 eloporoja oli koko poronhoitoalueella yhteensä 201 058. Näistä Lapin läänissä oli yli 176 000 eli lähes 88 % kaikista eloporoista. Pelkästään saamelaisalueella oli noin 77 500 eloporoa, eli 39 % kaikista ja yli 78 % Lapin eloporoista. Oulun läänissä oli lähes 25 000 eloporoa (12 % kaikista). Ruokakuntia oli tuolloin Lapin läänissä yhteensä 3 370, eli noin 80 % kaikista ruokakunnista. Näistä saamelaisalueella oli lähes kolmannes, yhteensä 966 (23 % kaikista). Ruokakunnalla oli koko poronhoitoalueella keskimäärin 48 eloporoa. Oulun läänissä ruokakunnan karjakoko oli pienin, keskimäärin alle 30 eloporoa. Lapin läänissä karjakoko oli keskimäärin 52 eloporoa, ja saamelaisalueella jo 80 eloporoa/ruokakunta. Karjakooltaan pieniä ruokakuntia (1–24 eloporoa) oli tuolloin eniten eri alueilla, Lapissa yhteensä noin 1 800 eli noin 43 % kaikista ruokakunnista. Oulun läänissä näiden ruokakuntien osuus oli jo 65 % alueen kaikista ruokakunnista. Saamelaisalueella karjakooltaan suuria (>200 eloporoa) ruokakuntia oli edelleen eniten, yhteensä jo 112, eli 12 % tämän alueen kaikista ruokakunnista. Oulun läänissä tällaisia ruokakuntia oli vain 10, yli

Kuva 13. Ruokakuntien eloporit karjakoön mukaan ja muutokset poronhoitovuosina 1994/95–2005/06 (Paliskuntain yhdistys).

Kuva 14. Ruokakuntien eloporit karjakoön mukaan ja muutokset poronhoitovuosina 1994/95–2003/04 Oulun läänissä ja saamelaisalueella (Paliskuntain yhdistys).

80 eloporoa omistavia ruokakuntiakin vain 15 % kaikista. Koko poronhoitoalueella yli 80 eloporoa omistavia ruokakuntia oli yhteensä 1 019, eli vain 24 % kaikista. Saamelaisalueella näitä ruokakuntia oli jo 38 % kaikista alueen ruokakunnista.

Poronhoitovuonna 2003/04 pienillä ruokakunnilla (1–24 eloporoa) oli yhteensä noin 18 000 eloporoa, eli noin 9 % kaikista poronhoitoalueen eloporoista. Saamelaisalueella näillä ruokakunnissa oli kuitenkin vain noin 4 % alueen eloporoista. Oulun läänissä pienillä ruokakunnilla oli jo noin 17 % alueen eloporoista. Suurimmilla ruokakunnilla (>200 eloporoa) tilanne oli päinvastainen. Koko poronhoitoalueen eloporoista nämä ruokakunnat omistivat noin 29 %, Lapissa jo 32 %. Saamelaisalueella suurimmilla ruokakunnilla oli yhteensä yli 36 400 eloporoa, eli peräti 47 % alueen eloporoista (kuva 14).

2.4.9 Johtopäätökset

Monet inventointi- ja tutkimustulokset osoittavat porolaidunten, varsinkin talvilaitumista tärkeimpien jäkälälaidunten, kunnan huonontuneen suuresti viime vuosikymmeninä, jopa aivan viime vuosina koko poronhoitoalueella. Useimmissa paliskunnissa jäkälälaitumet ovat kovin kuluneet ja niiden kunto on huono. Myös kevättalvella ennen tärkeät luppolaitumet ovat vähentyneet ja porojen saatavilla on paliskunnissa nykyään vähän tai ei juuri lainkaan loppoa. Porojen laidunnuksen seurauksena paikoin tunturialueet ja myös suuret suojelualueet (kansallis- ja luonnonpuistot) ovat kuluneet, paikoin jopa enemmän kuin niiden ulkopuoliset alueet. Talvilaidunten vähenemisen ja kulumisen myötä porojen talvinen lisäruokinta on yleistynyt ja lisääntynyt koko poronhoitoalueella. Porojen lisäruokinta on nykyään jokavuotista, ja siitä on tullut varsinkin poronhoitoalueen etelä- ja keskiosissa suuri kustannustekijä ja porolaitumiin rinnastettava tärkeä tuotantotekijä. Talvilaidunten nykyinen tila ja tapahtunut jatkuva muutos huonompaan suuntaan koko poronhoitoalueella viittaavatkin siihen, että nykyisen poromäärän ylläpito ei ole enää mahdollista pelkästään luontaisen talviravinnon varassa.

Vaihtelevat sääolot ja ilmastonmuutos vaikuttavat poronhoitoon sekä porolaitumiin ja niiden käyttöön jatkossakin monella tavalla. Hyvässä kunnossa olevat talvilaitumet kestävät kuitenkin kuluneita paremmin myös näitä vaikutuksia.

Poromäärät ovat pysyneet melko tasaisina ja nousseet enää vähän viime vuosina. Lähinnä lisääntyneen lisäruokinnan, tehostuneen hoidon ja loislääkinnän avulla poromäärät on pystytty pitämään edelleen korkealla tasolla. Talvinen lisäruokinta ja kesälaidunten määrä ovatkin nykyään tärkeimmät porotalouden tuottavuuteen vaikuttavat tekijät koko poronhoitoalueella. Lisääntynyt lisäruokintakaan ei ole kuitenkaan pysäyttänyt talvilaidunten kunnan huonontumista. Poromäärät tulisi jatkossa sovittaa entistä paremmin todellisten käytössä olevien luonnonlaidunten ja laidunvarojen mukaan. Lisäruokintakustannuksiin ja yleensä ruokinnan vaikutuksiin ja poronhoidon imagoon pitää kiinnittää jatkossa enemmän huomiota.

Poronomistajien määrä on pudonnut suuresti viime vuosina, ja kehitys tulee jatkumaan, mutta ei yhtä rajuna. Poronomistajien ikärakenteessa on tapahtunut myös suuria muutoksia, varsinkin viime vuosina. Ikärakennetta voidaan pitää vielä melko hyvänä. Nuoria poronomistajia on melko runsaasti, eniten kuitenkin edelleen 45–54-vuotiaita. Myös 55–64-vuotiaiden poronomistajien määrä on hieman noussut, ja heitä on nyt jo toiseksi eniten, noin 20 % kaikista poronomistajista. Heillä on nykyään jo yli 20 % kaikista eloporoista. Myös jo eläkeikään ehtineiden osuus poronomistajista on noussut, ja heitä on nykyään lähes 15 % poronomistajista. Heillä on edelleen yli 6 % kaikista eloporoista. Eniten eloporoja oli kuitenkin edelleen 35–54-vuotiailla, yli puolet kaikista eloporoista.

Porotalouden ruokakunnat ovat yleensä pieniä, poronomistajia on keskimäärin vain 1,2/ruokakunta. Pienten, varsinkin 50–79 eloporoa omistavien ruokakuntien määrä on laskenut suuresti, ja vastaavasti suurempien poronomistajien, varsinkin 80–99 ja yli 200 eloporoa omistavien, määrät ovat nousseet suuresti viime vuosina. Pienillä ruokakunnilla (<80 eloporoa) on nykyään enää 21 % eloporoista. Yli 100 eloporoa omistavilla ruokakunnilla on eloporoja jo 65 % kaikista eloporoista. Yli 200 eloporoa omistavia ruokakuntia on yli 5 % kaikista ruokakunnista. Näillä ruokakunnilla on yli 31 % kaikista eloporoista. Eloporet ovat keskittyneet siten entistä enemmän suuremmille poronomistajille.

Pelkästään saamelaisalueella on nykyään noin 39 % kaikista ja yli 78 % koko Lapin läänin eloporoista. Noin 80 % kaikista ruokakunnista on Lapissa, ja näistä saamelaisalueella jo lähes kolmannes (23 % kaikista). Oulun läänissä ruokakunnan karjakoko on pienin, keskimäärin alle 30 eloporoa, saamelaisalueella jo 80 eloporoa/ruokakunta. Oulun läänissä pienten ruokakuntien (1–24 eloporoa) osuus onkin jo 65 % alueen kaikista ruokakunnista. Saamelaisalueella suuria, yli 200 eloporon ruokakuntia oli edelleen eniten, 12 % alueen kaikista ruokakunnista. Oulun läänissä yli 80 eloporoa omistavia ruokakuntia on vain 15 % kaikista. Saamelaisalueella näitä ruokakuntia on jo 38 % kaikista alueen ruokakunnista. Koko poronhoitoalueella yli 80 eloporoa omistavia ruokakuntia on kuitenkin edelleen vähän, vain noin 1 000, eli 24 % kaikista. Kuitenkin saamelaisalueella suurimmilla, yli 200 eloporoa omistavilla ruokakunnilla, on jo yhteensä yli 36 400 eloporoa, eli peräti 47 % alueen eloporoista.

Lähteet

- Colpaert, A., Kumpula, J. & Nieminen, M. 2003. Reindeer pasture biomass assessment using satellite remote sensing. *Arctic* 56(2): 147–158.
- Danell, Ö. & Nieminen, M. 1997. Poro ja laidun. Teoksessa: Porolaidunten kasvillisuus, Pohjoismainen Porontutkimuselin (NOR) & Landbruksforlaget 1977, s. 19–30.
- den Herder, M., Kytöviita, M.-M. & Niemelä, P. 2003. Growth of reindeer lichens and effects of reindeer grazing on ground cover vegetation in a Scots pine forest and a subarctic heatland in Finnish Lapland. *Ecography* 26: 3–12.
- Fischer, H. 2005. Ecological impacts of reindeer herding in Oulanka national park. Diplomarbeit. Faculty of Biology, Limnological Institute. Universität Konstanz, Deutschland. 63 s.

- Forsblom, V. 2007. Luonnonsuojelun vaikutukset porojen talvilaidunten ekologiseen tilaan Pohjois-Lapin kansallis- ja luonnonpuistoissa. Pro gradu -tutkielma, Helsingin yliopisto, Bio- ja ympäristötieteen laitos ja Riista- ja kalatalouden tutkimuslaitos, 60 s.
- Forsblom, V., Siitari, S. & Nieminen, M. 2006. Luonnonsuojelualueiden merkitys Suomen poronhoidolle. Poropäivät 2006. Kaamanen 27. – 28.4.2006. Riistantutkimuksen tiedote 206:34.
- Heikkinen, R. K. 1997: Patterns of species richness and distributions of vascular plant species at the mesoscale in the Kevo nature reserve, northern Finland. Academic dissertation. University of Turku, Department of Biology, 50 s.
- Heikkinen, R.K. & Kalliola, R.J. 1989. Vegetation types and map of the Kevo nature reserve, northernmost Finland. Kevo notes 8: 1–39.
- Helle, T. 2006. Poronhoito ja muuttuva ilmasto. Metlan työraportteja 25: 42–48.
- Helle, T., Kilpelä, S.-S. & Aikio, P. 1990. Lichen ranges, animal densities and production in Finnish reindeer management. Rangifer, Special Issue 3:115–121.
- Helle, T., Niskanen, M. & Aikio, P. 1995. Effects of lichen biomass on winter diet, body mass and reproduction of semi-domesticated reindeer Rangifer t. tarandus in Finland. Wildlife Biology 1: 33–38.
- Helle, T., Kojola, I. & Niva, A. 2007. Ylä-Lapin porojen talvilaitumet: kolme näkökulmaa ylilaidunnukseen. Metsätieteen aikakauskirja 3/2007: 253–266.
- Isotalo, A. 1971. Poron luonnonvaraisten rehukasvien ravintoarvoista. Lapin tutkimusseuran vuosikirja 12: 28–45.
- Jaakkola, L., Helle, T., Soppela, J., Kuitunen, M. & Yrjönen, M. 2006. Effects of forest characters on the abundance of alectorial lichens in northern Finland. Can. J. For. Res. 36: 2955–2965.
- Johansen, B. & Karlsen, S.R. 2002. Finnmarksvidda – changes in lichen cover 1987-2000. Rangifer, Report No. 6: 65–66.
- Kainulainen, P. & Nieminen, M. 1990. Kasvien puolustusaineiden vaikutuksista poron ravinnonvalintaan. Poromies 56(5): 28–33.
- Kempainen, J., Nieminen, M. & Rekilä, V. 1997. Poronhoidon kuva. Riistan ja Kalantutkimus 1997, 142 s.
- Kempainen, J., Saukko, T., Tapio, K. & Nieminen, M. 1999. Porojen kotitarhauksen maastoruokinnan tuottavuuden vertailua Narkauksen paliskunnassa. Poromies 66(2): 37–40.
- Kojola, I., Aikio, P. & Helle, T. 1993. Influences of natural food resources on reindeer husbandry in northern Lapland. Research Institute of Northern Finland, Research report 116: 1–39.
- Kojola, I., Helle, T., Niskanen, M. & Aikio, P. 1995. Effects of lichen biomass on winter diet, body mass and reproduction of semi-domesticated reindeer Rangifer t. tarandus in Finland. Wildlife Biology 1: 33–38.
- Kumpula, J. 2003. Metsänkäsittelyjen vaikutukset porolaitumiin. Kala- ja riistaraportteja nro 286, 60 s., 40 liitettä.
- Kumpula, J. & Colpaert, A. 2003. Effects of weather and snow conditions on reproduction and survival of semi-domesticated reindeer (R.t.tarandus). Polar Research 22(2): 225–233.
- Kumpula, J., Colpaert, A. & Nieminen, M. 1999. Suomen poronhoitoalueen kesälaidunvarat. - Kala- ja Riistaraportteja nro 152, 40 s., 6 liitettä
- Kumpula, J., Colpaert, A. & Nieminen, M. 2000. Condition, potential recovery rate and productivity of lichen (Cladonia spp.) ranges in the Finnish reindeer management area. Arctic 53(2): 152–160.

- Kumpula, J., Colpaert, A., & Nieminen, M. 2002. Productivity factors of the Finnish semi-domesticated reindeer (*Rangifer t. tarandus*) stock during the 1990's. *Rangifer* 22: 3–12.
- Kumpula, J., Colpaert, A. & Nieminen, M. 2003. Metsänkäsittelyn ja lumiolosuhteiden vaikutus porojen laidunten käyttöön Ivalon paliskunnassa. Kala- ja Riistaraportteja nro 271. 39 s., 6 liitettä.
- Kumpula, J., Norberg, H. & Nieminen, M. 2004. Kesälaidunnuksen vaikutukset poron ravintokasveihin. Kesälaitumet ja porojen kunto. Kala- ja riistaraportteja nro 319. 46 s., 42 liitettä.
- Kumpula, J., Colpaert, A., Anttonen, M. & Nieminen, M. 2004. Poronhoitoalueen pohjoisimman osan (13 paliskuntaa) talvilaidunten uusintainventointi vuosina 1999–2003. Kala- ja Riistaraportteja nro 303. 39 s., 20 liitettä, 14 karttaa.
- Kumpula, J., Colpaert, A., Tanskanen, J., Anttonen, M. & Nieminen, M. 2005. Porolaidunten tilan seuranta – Inventoinnin kehittämistoimet ja vuoden 2005 inventointitulokset. Tulostavoiteraportti 2005, Riistan- ja kalantutkimus, Kaamanen. 26 s., 9 karttaa ja 17 liitettä.
- Kumpula, J., Colpaert, A., Tanskanen, A., Anttonen, M., Törmänen, H. & Siitari, J. 2006. Porolaidunten inventoinnin kehittäminen. Keski-lapin paliskuntien laiduninventointi vuosina 2005–2006. Kala- ja Riistaraportteja nro 397. 42 s., 14 kuvaa, 14 liitettä.
- Kumpula, J., Colpaert, A., Tanskanen, A., Anttonen, M., Törmänen, H. & Siitari, J. 2007. Poronhoitoalueen pohjoisosan laiduninventointi – vuoden 2007 inventointitulokset. Väliraportti 2007, Riistan- ja Kalantutkimus, Kaamanen. 25 s., 18 kuvaa, 18 liitettä.
- Kuusinen, M. & Jukola-Sulonen, E.-L. 1987. Litterfall of epiphytic lichens and changes in species composition at four *Pinus sylvestris* – stands in Finland. Symposium on the Effects of Air Pollution on Forest Ecosystem, Oulu, 11-12 December 1986. *Aquilo*, 25: 83–89.
- Kärenlampi, L. 1973. Suomen poronhoitoalueen jäkälämaiden kunto ja tuottoarvot vuonna 1972. *Poromies* 40: 15–19.
- Kärenlampi, L. & Kytöviita, M.-M. 1988. Kuinka nopeasti jäkälä kasvaa? *Poromies* 1: 4–7.
- Lehtonen, E-M. & Nieminen, M. 1986. Sienet – poron ravintoa. *Poromies* 53(1): 4–10.
- Majjala, V. & Nieminen, M. 2004. Poron ympärivuotinen ruokinta ja sen kannattavuus. Kala- ja Riistaraportteja nro 304. 46 s., 4 liitettä.
- Mattila, E. 2004. Porojen eräiden ravintokasvien esiintyminen poronhoitoalueella Kainuun merkki-piirissä ja poronhoitoalueen ulkopuolisella alueella Kainuussa 2002-2003 – vertaileva tutkimus aluetasolla. *Metsäntutkimuksen tiedonantoja* 930. 42 s.
- Mattila, E. 2006a. Porojen talvilaitumien kunto Ylä-Lapin paliskunnissa vuonna 2004. *Metlan työraportteja* 28. 54 s.
- Mattila, E. 2006b. Porojen talvilaitumien kunto poronhoitoalueen etelä- ja keskiosien merkkipiireissä 2002-2004 ja kehitys 1970-luvun puolivälistä alkaen. *Metlan työraportteja* 27. 76 s.
- Nieminen, M. 2006. Porojen ruokinta. *Poromies* 73(4): 23–27.
- Nieminen, M. 2007. Riittääkö poroille jäkälää ja luppoo? *Poromies* 74(1): 49–54.
- Nieminen, M. & Heiskari, U. 1989. Diets of freely grazing and captive reindeer during summer and winter. *Rangifer* 9(1): 17–34.
- Norberg, H., Majjala, V. & Nieminen, M. 1995. Mitkä kasvit maistuvat poroille? *Poromies* 61(1): 17–24.
- Hyppönen, M. & Helle, T. 2005. Metla hakee ratkaisua Inarin metsäkiistoihin. *Poromies* 3: 6–7.
- Siitari, S., Kemppainen, J., Kettunen, J. & Nieminen, M. 2003. Porotalous Sallan kunnassa. Kala- ja Riistaraportteja nro 274. 45 s.

- Sipilä, P., Magga, H. & Aikio, P. 2000. Luppoa etsimässä Lapin paliskunnan alueen luppolaidunten inventointi 1995–2000. Oulu. 45 s.
- Solberg, B., Tommervik, H., Thannheiser, D. & Neuvonen, E. 2004. Economic limits and possibilities for sustainable utilization of northern birch forests. *Ecological Studies* 180. Springer Verlag.
- Soppela, P., Heiskari, U., Nieminen, M., Salminen, I., Sankari, S. & Kindahl, H. 2000. The effects of a prolonged undernutrition on serum lipids and fatty acid composition of reindeer calves during winter and spring. *Acta Physiol. Scand.* 168: 337–350.
- Suominen, O. & Olofsson, J. 2000. Impacts of semi-domesticated reindeer on structure of tundra and forests communities in Fennoscandia: a review. *Ann. Zool. Fenn.* 37: 233–240.
- Warenberg, K., Danell, Ö., Gaare, E. & Nieminen, M. 1997. Porolaidunten kasvillisuus. Pohjoismainen Porontutkimuselin (NOR) & Landbruksforlaget. 112 s.
- Weladji, R.B., Klein, D.R., Holand, Ø. & Mysterud, A. 2002. Comparative response of Rangifer and other northern ungulates to climatic variability. *Rangifer*, 22(1): 29–46.
- Väre, H., Ohtonen, R. & Mikkola, K. 1996. The effects and extent of heavy grazing by reindeer in oligotrophic pine heaths in northeastern Fennoscandia. *Ecography* 19: 245–253.

2.5 Porotilojen jatkamissuunnitelmat ja sukupolvenvaihdokset

2.5.1 Johdanto

Tutkimushankkeen '*Porotilojen jatkamissuunnitelmat ja sukupolvenvaihdokset*' tavoitteena on selvittää jo toteutuneita porotalouden sukupolvenvaihdoksia ajanjaksolla 2000–2006 ja selvittää mahdollisia tulevia sukupolvenvaihdoksia luopumistukilain voimassaoloaikana ajanjaksolla 2007–2010. Pääasiallinen tutkimusaineisto muodostuu keväällä ja kesällä 2007 kerätyistä kyselylomaketiedoista. Tutkimuksen taustatietona on käytetty asiantuntijahaastatteluja, joiden tarkoituksena on ollut saada erityisesti käytännön tason lisätietoa sukupolvenvaihdosjärjestelmästä. Tutkimuksessa on neljä kohderyhmää: sukupolvenvaihdoksen tehneet poromiehet, sukupolvenvaihdoksen jatkajat sekä sukupolvenvaihdosikäiset poromiehet ja heidän mahdolliset jatkajansa. Tutkimuksessa tarkastellaan vastauksia eri poronhoitoalueittain, koska eri poronhoitoalueilla on erilaista lainsäädäntöä ja omat toimintaympäristönsä.

Porotalouden sukupolvenvaihdosta ei ole tutkittu kattavasti, vaikka muutamia tutkimuksia porotalouden tulevaisuudennäkymistä ja kannattavuudesta onkin tehty. Uusin tutkimus porotiloista on Lapin yliopiston tutkijoiden Marja Rengon ja Taru Sutisen tutkimus '*Poroja kahta puolen puuta – tutkimus porotilojen kehityksestä ja toimeentulosta*'. Tutkimuksessa tarkastellaan porotilalain toteutumista sekä porotilojen kannattavuutta ja tulevaisuutta sekä sukupolvenvaihdoksia. Tutkimus on koennut huomattavan määrän perustietoa porotilojen määrästä ja sijoittumisesta (Renko & Sutinen 2006). Tutkimuksessa haastateltiin porotilallisia heidän suunnitelmistaan ja noin 40 %:lle heidän aineistonsa saamelaisalueen porotilallisille oli tai oli tulossa varmuudella jatkaja, muulla erityisellä poronhoitoalueella 11 %:lle oli tiedossa jatkaja ja muulla poronhoitoalueella 29 %:lle. Tiedon puute vallitsevista tukijär-

jestelmistä ja tukien saannin edellytyksistä on vaikeuttanut useilla tiloilla nuorten porotilan jatkajien toimintaa (2006, s. 90–91).

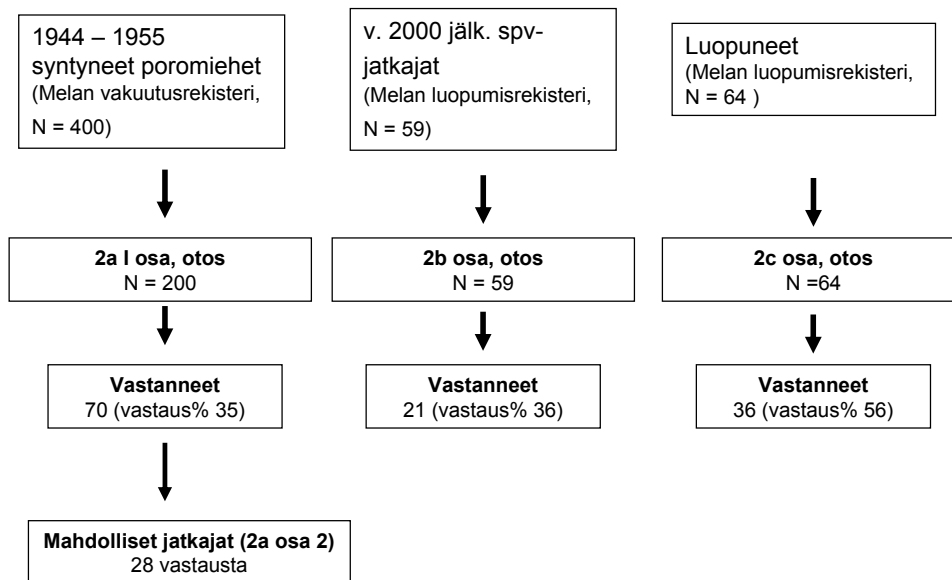
Irja Määränen on agrologin opinnäytetyössään tarkastellut poronhoidon jatkuvuutta ja sukupolvenvaihdosjärjestelmää tapaustutkimuksen ja vallitsevan lainsäädännön kautta. Hänen mukaansa poronhoitoa jatkavilla on voimakas tarve jatkaa perinnettä ja säilyttää poronhoitokulttuuria. Nuorten vähäiseen haluun jatkaa porotilallisena liittyy usein vanhempien antama kielteinen kuva maaseudun mahdollisuuksista. Vähäiseen kiinnostukseen on vaikuttanut myös porotalouden epävarma tulevaisuus (Määränen 2005).

Sukupolvenvaihdosjärjestelmä on hyvin nuori ilmiö poronhoidossa. Se on ollut käytössä vuodesta 2000 lähtien, kokemuksia lain toteutumisesta, toimivuudesta ja vaikutuksista poroelinkeinoille ei ole tutkittu. Tämä tutkimus on ensimmäinen koko poronhoitoalueen kattava tutkimus porotalouden sukupolvenvaihdosjärjestelmästä. Hankkeen tulokset tarjoavat hyvin käytännönläheistä tietoa jo tapahtuneista sukupolvenvaihdoksista ja mahdollisista sukupolvenvaihdoksista alueittain. Tutkimushankkeen tuloksia voidaan hyödyntää viranomaistiedotuksen kohdentamisessa sekä poronhoidon sukupolvenvaihdosjärjestelmän houkuttavuuden ja soveltuvuuden arvioimisessa. Tutkimus tuo tietoa myös poronhoidon jatkuvuuteen, kannattavuuteen ja hallinnolliseen järjestelmään liittyvistä tekijöistä ja niiden vaikutuksista poronhoitajien toimintaan ja tulevaisuudensuunnitelmiin.

2.5.2 Otos ja menetelmät

Kysymyslomakkeet lähetettiin keväällä 2007 ja samana kesänä lähetettiin vastaamatta jättäneille kysymyslomakkeet uudelleen. Kysymyslomakkeet postitti Maa- ja elintarviketalouden tutkimuskeskus (MTT). Kysymyslomakkeiden tietokoneajon SPSS-ohjelmistoon suoritti Lapin yliopiston alueellisista tutkimuspalveluista Mika Rantaharju ja analyysin Leena Rantamäki-Lahtinen MTT:stä. Kysymyslomakkeissa oli kaikille yhteisiä kysymyksiä sukupolvenvaihdosjärjestelmästä, poronhoidosta ja poronhoidon tulevaisuudesta. Tutkimushankkeessa lähetettiin kolme erillistä kyselylomaketta. Ensimmäinen kyselylomake koski sukupolvenvaihdoksen tehnyttä poromiestä, jolta kysyttiin sukupolvenvaihdokseen johtaneita syitä, kokemuksia sukupolvenvaihdoksesta ja näkemyksiä järjestelmän toimivuudesta. Toisessa kysymyslomakkeessa tilan jatkajalta kysyttiin porotalouden jatkamiseen johtaneita syitä, kokemuksia sukupolvenvaihdoksesta, näkemyksiä järjestelmän toimivuudesta ja tulevaisuudensuunnitelmia. Kolmas kysymyslomake oli kaksiosainen, johon ensimmäiseen vastasi mahdollinen sukupolvenvaihdoksen tekijä ja toiseen osaan mahdollinen tiedossa oleva jatkaja.

Kyselyä varten tilattiin Maatalousyrittäjien eläkelaitokselta (MELA) aineisto, jossa oli eritelty sukupolvenvaihdoksissa vuonna 2000 tai sen jälkeen porotaloudesta luopuneet, porotaloutta sukupolvenvaihdoksen jälkeen jatkaneet sekä sukupolvenvaihdosikäiset maatalousyrittäjien eläkelaitoksen piirissä olevat MYEL-vakuutetut poromiehet vuoden 2006

Kuva 1. Otos ja vastausprosentti.

lopun tilanteen mukaisesti. Tiedot oli poimittu MELA:n luopumis- ja vakuutusrekistereistä. Aineisto sisälsi nimi-, osoite- ja syntymäaikatiedot sekä mahdollisen sukupolvenvaihdoksen ajankohtatiedot.

Porotaloudesta luopuneita oli 64, joille toimitettiin kaikille oma kysymyslomake 2C. Porotaloutta jatkavia oli 59, joille kaikille toimitettiin oma kysymyslomake 2 B. Sukupolvenvaihdosikäisiä poromiehiä ovat luopumislain mukaan vuosina 1945–1955 syntyneet poromiehet. Heitä oli kaikkiaan 422. Tutkimushankkeen ohjausryhmä päätti lähettää spv-ikäisille tarkoitetun kyselyn (2A I ja II) satunnaisotantana 200:lle.

Vastauksia palautui yhteensä 162 kappaletta. Sukupolvenvaihdoksen tehneistä kyselyyn vastasi 36 henkilöä ja jatkajista 21 henkilöä. Lähes kaikki sukupolvenvaihdoksen tehneet ovat vastanneet kyselyyn. Sukupolvenvaihdosikäisistä poromiehistä kyselyyn vastasi 77 henkilöä ja jatkamista suunnittelevista 28 henkilöä vastasi kyselyyn. 12 % vastauksista tuli saamelaisten kotiseutualueelta, 27 % muulta erityiseltä poronhoitoalueelta, 50 % muulta poronhoitoalueelta ja 11 %:n poronhoitoalue ei ole tiedossa.

Vastaajien keski-ikä on 53 vuotta. Nuorimmat vastaajat ovat 20-vuotiaita ja he ovat mahdollisia sukupolvenvaihdoksen jatkajia. Iäkkäimmät, jo sukupolvenvaihdoksen tehneet vastaa-

Taulukko 1. Vastaajien ikäjakauma.

Poronhoitoalue	Määrä	Keskiarvo	Mediaani	Pienin arvo	Suurin arvo
Saamelaisten kotiseutualue	19	51,79	59,00	21	68
Muu erityinen poronhoitoalue	41	47,83	54,00	20	65
Muu poronhoitoalue	75	56,08	59,00	23	68
Ei aluetta	3	57,67	57,00	54	62
Yhteensä	138	53,07	57,50	20	68

jat ovat yli 60-vuotiaita. Vastaajista 25 on naisia (16 %). Suurin osa kyselyyn vastanneista naisista on sukupolvenvaihdosikäisiä poromiehiä (13 henkilöä), kolme on poronhoidon jatkajaa ja neljä poronhoidosta luopunutta.

2.5.3 Lainsäädännöllinen tausta

Maatalouden luopumistukijärjestelmä on ollut käytössä eri muodoissaan vuodesta 1974 lähtien. Järjestelmän tavoitteet ovat sekä maatalous- että sosiaalipoliittiset. Luopumistukijärjestelmä ei koskenut vuosina 1974–1999 poronhoitoa. Luopumistukijärjestelmästä säädetään määräaikaisina lakeina. Vuonna 1999, kun luopumistukijärjestelmää valmisteltiin koskemaan myös poronhoitoa, poronhoitajien keskimääräinen poroelokokoo oli 83 poroa ja poronhoitajien keski-ikä oli 44,6 vuotta. (Maatalouden ja porotalouden...1999, s. 1–2). Luopumistukijärjestelmän tavoitteena on ohjata ikääntyviltä luopujilta vapautuvat tilat nuorille, ammattitaitoisille henkilöille (sukupolvenvaihdokset) tai luovuttamalla poroja jo elinkeinoa harjoittavalle nuorelle henkilölle. Sukupolvenvaihdoksilla pyritään edistämään keskimääräisen porokarjan koon kasvua, lisätä poronhoidon kannattavuutta ja poronhoitajien ikärakenteen nuorentumista. Vuodesta 2000 luopumistukijärjestelmä on alkanut koskea myös poronhoitoa. Luopumistukijärjestelmän valmistelun yhteydessä on esitetty arvio, että vuosittain porotalouden sukupolvenvaihdoksia tapahtuisi vuosittain 25. (Maa- ja metsätalouden...2005, s. 8, 13, 16–17). Tavoite ei kuitenkaan toteutunut ajanjaksolla 2000–2007, sukupolvenvaihdoksia tehtiin vain muutamia, korkeintaan kymmeniä vuosittain.

Luopuminen porotaloudessa voi tapahtua luovuttamalla porot sekä luovutuksensaajalle tarpeelliset tuotantorakennukset ja rakennelmat porotalouden jatkajan edellytykset täyttävälle luovutuksensaajalle, jolle muodostuu vähintään 80 poron porokarja; tai luovuttamalla porot porotaloutta ennestään harjoittavalle poronomistajalle, joka on ottanut maatalousyrittäjille tarkoitetun vakuutuksen poronomistajana ja joka on alle 55-vuotias ja jonka poroelo luovutuksen johdosta kasvaa vähintään 20 porolla. Porotilan luovutus voi tarkoittaa myös maatalon luovutusta, koska ei voida edellyttää luopujien luovuttavan oman kotinsa. Luovutus voi tapahtua kauppana tai lahjana. Luovutus voi tapahtua useammalle kuin yhdelle luovutuksensaajalle, jos kullekin luovutuksensaajalle luovutuksen seurauksena muodostuu vähintään 150 poron porokarja (612/2006, s. 16–17, 22–23 ja 25 §). Luopuja voi olla poronhoidon harjoittajan aviopuoliso, vaikka hän ei omistaisikaan tuotantorakennuksia ja poronhoitajan leski oman avio-osuutensa osalta. Laissa rinnastetaan maatalousyrittäjän avopuoliso aviopuolisoon, mikäli hänellä on maatalousyrittäjien eläkevakuutus. Luopumistuen saamisen edellytyksenä on, että luopuja on harjoittanut kymmenen luopumista edeltäneen vuoden aikana poronhoitoa ja on ollut vähintään viimeiset viisi luopumista edeltänyttä vuotta vakuutettuna maatalousyrittäjänä maatalousyrittäjien eläkelain nojalla (612/2006, s. 1, 4–6 §).

Luopujan tulee olla luovutuksen tapahtumahetkellä alle 63-vuotias ja luopuminen voi tapahtua porotalousyrittäjän ollessa 55-vuotias. Sukupolvenvaihdos voi tapahtua luovuttamalla tilan ja porot tai luovuttamalla porot. Vuonna 1952 syntyneillä ja sen jälkeen syntyneillä

sukupolvenvaihdos vain porot luovuttamalla tapahtuu 56–62-vuotiaana, vuonna 1951 ja sitä aiemmin syntyneet tekevät sukupolvenvaihdoksen vain porot luovuttamalla 55–62-vuotiaana. (612/2006: 83 §). Luopumisen jälkeen luopuja/luopijat saa/saavat pitää omaa käyttöä varten korkeintaan kolme poroa (612/2006, 8, 10–12 §).

2.5.4 Poronhoitajien määrä ja kehitys

Suomessa toimii päätoimisina poromiehiä noin 800 henkilöä ja sivutoimisina noin 1200 henkilöä (Renko-Sutinen 2006, s. 9). Poronomistajien määrä on laskenut tasaisesti 1990-luvun loppupuolelta lähtien. Poronomistajien määrä on ollut korkeimmillaan 1990- ja 2000-luvuilla poronhoitovuonna 1990/1991, jolloin poronomistajia oli reilut 7500. Poronomistajien määrä on laskenut poronhoitovuoteen 2006/2007 mennessä vajaaseen 5000 poronomistajaan. Poronomistajien määrä on vähentynyt yli 30 prosentilla.

MYEL-vakuutettujen poronhoitajien määrä on laskenut vuodesta 1999 noin 17 prosentilla, kehitys on samansuuntainen kun poronomistajien määrän kehitys. Naisten osuus MYEL-vakuutetuista poronhoitajista on kasvanut vähäisesti vuodesta 1999 lähtien, vaihdellen kuitenkin vuosittain. MYEL-vakuutettujen poronhoitajien keski-ikä on hyvin korkea, vuoden 2007 lopussa 46,5 vuotta. Keski-ikä on noussut vajaalla kahdella vuodella vuodesta 1999. Poroelinkeinon tulevaisuuden ja jatkuvuuden kannalta poronhoitajien keski-ikä on hyvin korkea. Noin 20 % kaikista poronomistajista on ottanut MYEL-vakuutuksen joko vapaaehtoisesti tai pakollisesti. Vapaaehtoisten vakuutusten osuus on noin 3–6 %, tarkka vakuutusten määrää ei ole Melalla tiedossa poronhoitajien osalta ilman erillistä tietokoneajoa.

Paliskuntain yhdistykseltä, Lapin TE-keskukselta ja Verotoimistosta kerätyn aineiston mukaan poronhoitoalueella vuonna 2006 on yhteensä 589 porotilaa, joista 547 sijaitsee Lapin läänissä ja 42 Oulun läänissä. Poronhoitovuonna 2003/2004 poroja oli 398 porotilalla eli 68 prosentilla kaikista porotiloista. Porotilain perusteella perustettiin vain 256 (43 %) uutta porotilaa, jo aiemmin maata omistaneita porotilallisia oli 333 (57 %) henkilöä (Renko & Sutinen 2006, s. 23–24, 36, 41).

Taulukko 2. MYEL-vakuutetut poronhoitajat vuosina 1999–2007 (Mela).

	31.12. 1999	31.12. 2000	31.12. 2001	31.12. 2002	31.12. 2003	31.12. 2004	31.12. 2005	31.12. 2006	31.12. 2007
MYEL-vakuutetut	1459	1394	1329	1274	1230	1198	1179	1182	1201
miehet	1311	1252	1187	1141	1099	1072	1051	1045	1066
naiset	148	142	142	133	131	126	128	137	135
Keski-ikä	44,8	45,0	45,3	45,5	45,8	46,1	46,4	46,6	46,5
miehet	44,4	44,7	45,1	45,3	45,6	46,0	46,2	46,4	46,5
naiset	48,0	47,8	47,8	47,2	47,4	47,4	47,6	47,8	47,3

Taulukko 3. Sukupolvenvaihdoksen tehneet ja jatkajat vuosittain (Mela).

Vuosi	Luopujia	Jatkajia
2000	7	6
2001	14	13
2002	23	18
2003	8	6
2004	9	9
2005	5	5
2006	7	7
2007	13	10
Yht.	86	74

Sukupolvenvaihdoksen tekeminen on ollut vuositasolla hyvin tasaista, noin 10 poronhoitajaa tekee vuosittain sukupolvenvaihdoksen. Vuosi 2002 on ollut vilkkain sukupolvenvaihdoksenteke vuosi.

2.5.5 Toteutuneet sukupolvenvaihdokset

Kyselyyn vastanneet sukupolvenvaihdoksen tehneet poromiehet ovat pääosin muulta erityiseltä poronhoitoalueelta ja muulta poronhoitoalueelta. Saamelaisten kotiseutualueella sukupolvenvaihdoksia tehdään vähemmän kuin muulla poronhoitoalueella, syynä voi olla nuorten aloitustukijärjestelmän hyödyntäminen. Sukupolvenvaihdoksen jälkeen poroja omistaa yksi saamelaisten kotiseutualueen, seitsemän erityisen poronhoitoalueen ja kahdeksan muun poronhoitoalueen vastaajaa. Noin puolet vastaajista on lopettanut poronhoidon harjoittamisen täysin, eivätkä ole pitäneet lain mahdollistamaa kolmea eloporoa luopumisen jälkeen. Viiden sukupolvenvaihdoksen tehneen poromiehen puoliso on myös MYEL-vakuutettu. Kahdeksan poronhoidosta luopuneen poromiehen lapsi on saanut poronhoidon aloitustukea.

Saamelaisten kotiseutualueen vastaajien tärkeimmät tulonlähteet olivat poronlihan tuotanto sukupolvenvaihdoksen aikaan. Merkittävä tulonlähde oli myös poronlihan suoramyynti ja puolison palkkatyö. Muulla erityisellä poronhoitoalueella tärkeimpiä tulonlähteitä oli poronlihan tuotanto, poronhoidon tuet ja avustukset sekä puolison tilan ulkopuolinen palkkatyö. Merkittäviä tulonlähteitä olivat metsätalous, poronlihan myynti jalostajille, poronlihan tuotanto ja poronhoidon tuet ja avustukset. Vähäisiä tulonlähteitä olivat jalostus, maatalous, metsätalous ja poronlihan suoramyynti. Matkailulla, palkkatyöllä ja avustuksille ei ollut merkitystä perheen tuloihin. Muulla poronhoitoalueella tärkeimmät tulonlähteet olivat poronlihan tuotanto, myynti jalostajille ja maatalous. Merkittäviä tulonlähteitä olivat maa- ja metsätalous, lihan myynti jalostajille sekä oma ja puolison poronhoidon ulkopuolinen palkkatyö. Vähäistä tuloa tuotti poronlihan suoramyynti, poronhoidon tuet ja avustukset ja metsätalous. Poronlihan jalostuksella ja matkailulla ei ollut merkitystä muun poronhoitoalueen poronhoitajien tuloihin.

Poronhoitajien tulonlähteissä on eroja poronhoitoalueittain, muulla poronhoitoalueella tulot muodostuvat myös maa- ja metsätaloudesta. Myös erityisellä poronhoitoalueella metsätalous on merkittävä tulonlähde, saamelaiden kotiseutualueella tärkeimmät tulonlähteet olivat poronhoito ja sen tukijärjestelmä eli liitännäiselinkeinot eivät olleet merkittäviä tulonlähteitä kuten muilla poronhoitoalueilla.

Jatkaja on pääasiassa oma lapsi (10 tapausta) tai lähisukulainen (8 tapausta). Jatkaja voi olla myös saman paliskunnan jäsen (12 tapausta), toisen paliskunnan jäsen ei ole ollut jatkajana sukupolvenvaihdoksessa. Sukupolvenvaihdoksessa on tärkeää, että jatkaja on tuttu. Jatkaja, myös sukulaiset ovat kaikki saman paliskunnan jäseniä.

Sukupolvenvaihdos toteutettiin pääasiassa kauppana, vain yhdessä muulla poronhoitoalueella tapahtuneessa sukupolvenvaihdoksessa se toteutui lahjana. Jatkaja on pääasiassa mies, yhdessä erityisen ja yhdessä muun poronhoitoalueen sukupolvenvaihdoksessa jatkajana on nainen. Jatkaja harjoittaa poronhoitoa kahdessa erityisen poronhoitoalueen ja viidessä muun poronhoitoalueen sukupolvenvaihdoksessa yhdessä puolison kanssa.

Tärkeimmät syyt sukupolvenvaihdoksen tekemiselle oli luopumistuki (26 % maininnoista) ja oma ikääntyminen (25 % maininnoista). Seuraavaksi eniten sukupolvenvaihdokseen vaikutti jatkajan kiinnostus poronhoitoa ja sukupolvenvaihdosta kohtaan. Luopujille oli myös tärkeää turvata poronhoidon jatkuminen omassa perheessä ja turvata poronhoitokulttuurin jatkuvuus (11 % maininnoista). Jatkajien osalta tärkein syy sukupolvenvaihdoksen tekemiseen oli se, että sukupolvenvaihdosjärjestelmä mahdollisti sen tekemisen (70 % maininnoista). Muita syitä sukupolvenvaihdoksen tekemiselle oli mm. tarve lisätä poromäärää tai jatkaja ei ollut saanut nuoren yrittäjän aloitustukea.

69 % sukupolvenvaihdoksista on ollut lisäporoluovutuksia. Saamelaisen kotiseutualueella ja muulla erityisellä poronhoitoalueella on tehty sukupolvenvaihdos myös luovuttamalla yhteismetsäosuus. Muulla poronhoitoalueella on luovutettu porojen lisäksi myös viljelypalsta. Sukupolvenvaihdoksessa kaikkein vaikeinta on vastaajien mukaan elämäntavasta ja poroista luopuminen. Elinkeinolliset tekijät eivät ole niin merkittäviä tekijöitä sukupolvenvaihdoksessa.

Suurin osa sukupolvenvaihdoksen tehneistä osallistuu poronhoitotöihin luopumisen jälkeenkin (76 %). Jopa 27 % vastaajista osallistuu myös arkipäiväiseen poronhoitotyöhön auttaen tilan jatkajaa poronhoitotyössä. Poronhoidon vuosityöt, vasanmerkinnät ja erotukset ovat tärkeitä poronhoidon lopettaneillekin (38 %). Vaikka sukupolvenvaihdosjärjestelmä edellyttää että luopujien on luovuttava poronhoidosta, suurin osa haluaa siltikin osallistua poronhoitotöihin ja jatkaa omalla toiminnallaan poronhoitokulttuuria.

Poronhoidon jatkajien tärkeimmät ja pääasialliset tulonlähteet ovat saamelaiden kotiseutualueella poronlihan suoramyynti, myynti jalostajille, lihan tuotanto ja poronhoidon tuet ja

avustukset. Muulla erityisellä poronhoitoalueella selkeästi tärkein tulolähde on poronlihan tuotanto. Myös poronlihan suoramyynä ja poronhoidon tuet ja avustukset ovat tärkeimpiä tulonlähteitä poronhoidon jatkajille. Merkittäviä tulonlähteitä ovat poronhoidon tuet ja avustukset, poronlihan myynti jalostajille ja maatalous. Vähäistä tuloa tuo palkkatyö poronhoidon ulkopuolella, maatalous ja metsätalous. Muilla avustuksilla ja matkailulla ei ole merkitystä jatkajien tulonlähteinä.

Muulla poronhoitoalueella poronlihan tuotanto on selkeästi tärkein tulonlähde. Merkittäviä tulonlähteitä ovat poronhoidon tuet ja avustukset, poronlihan myynti jalostajille ja suoramyynä omalta tilalta. Vähäistä tuloa tuovat poronlihan suoramyynä, tuet ja avustukset, matkailu ja puolison palkkatyö poronhoidon ulkopuolella. Poronlihan jalostuksella ja muilla avustuksilla ei ole ei merkitystä jatkajien tulonlähteinä.

Jatkajat ovat kehittäneet tilan poronhoitoa lisäämällä poronlihan suoramyynä (11 mainintaa), kahdeksan on jatkanut poronhoidon harjoittamista kuten ennekin, muuttamalla poromäärää (7 mainintaa) ja myös poronlihan ja porotuotteiden markkinointia on kehitetty. Muutamat jatkajat ovat kehittäneet tilalla harjoitettavaa poronhoitoa sukupolvenvaihdoksen jälkeen mm. uusimalla kalustoa, aloittamalla käsitöiden valmistuksen tai maatalouden harjoittamisen. 15 poronhoidon jatkajaa aikoo jatkaa poronhoidon harjoittamista eläkeikään asti. Neljä poronhoitajaa aikoo jatkaa poronhoidon harjoittamista niin kauan kun se on mahdollista, kannattavaa tai kun omat rahat riittävät.

2.5.6 Sukupolvenvaihdosikäisten poronhoitajien jatkamissuunnitelmat

Saamelaiden kotiseutualueen sukupolvenvaihdosikäisten poromiesten tärkein tulonlähde on poronlihan tuotanto ja sen myynti jalostajille sekä poronhoidon tuet ja avustukset. Merkittäviä tulonlähteitä ovat poronhoidon tuet ja avustukset ja myynti jalostajille. Vähäisiä tulonlähteitä on useita, matkailulla ja muulla yritystoiminnalla ei ole merkitystä tulonlähteenä. Muulla erityisellä poronhoitoalueella tärkein toimeentulolähde on poronlihan tuotanto sekä puolison palkkatyö. Merkittävänä tulonlähteenä ovat poronlihan tuotanto, suoramyynä, poronhoidon tuet ja avustukset sekä metsätalous. Vähäisiä tulonlähteitä ovat metsätalous, poronlihan suoramyynä ja maatalous. Pääasiassa suoramyynnillä ei ole kuitenkaan merkitystä tulonlähteenä, kuten ei matkailullakaan ja erillisillä avustuksilla. Muulla poronhoitoalueella tärkeimmät tulonlähteet ovat poronlihan tuotanto, maatalous, muu yritystoiminta, poronlihan suoramyynä, puolison palkkatyö ja poronhoidon tuet ja avustukset. Merkittävimpinä tulonlähteenä ovat poronhoidon tuet ja avustukset, metsätalous, poronlihan tuotanto, poronlihan suoramyynä ja maatalous. Vähäistä merkitystä on poronlihan suoramyynnillä, metsätaloudella, poronlihan jalostuksella, poronlihan tuotannolla ja lihan myynnillä jalostajille. Suurelle osalle vastaajista matkailulla, avustuksilla ja maataloudella ei ole merkitystä tulonlähteenä.

Taulukko 4. Sukupolvenvaihdosikäisten poromiesten tulevaisuussuunnitelmat vuoteen 2010 mennessä.

Poronhoitoa koskevat suunnitelmat vuoteen 2010 mennessä	Saamelaiden kotiseutualue	Muu erityinen poronhoitoalue	Muu poronhoitoalue	Ei aluetta	Yhteensä	
Poronhoitoa jatketaan entiseen tapaan	6	7	21	4	38	54 %
Poronhoitoa laajennetaan	0	0	4	0	4	6 %
Poronhoitoa supistetaan	0	0	4	1	5	7 %
Poronhoidon sukupolvenvaihdos	1	4	1	0	10	15 %
Poronhoito lopetetaan	1	3	5	2	11	16 %
Poronhoitoon kehitetään uutta liiketoimintaa			1		1	1 %
Suunnitelmia ei ole	0	0		1	1	1 %
Yhteensä	8	14	36	8	70	100 %

Eri poronhoitoalueiden välillä on selkeitä eroja miten poronhoitajien ja yrittäjien tulot muodostuvat. Saamelaiden kotiseutualueella tulot muodostuvat pääasiallisesti suoraan poronhoidosta ja sen tukijärjestelmästä. Muulla erityisellä poronhoitoalueella poronhoitajien tulot muodostuvat poronhoidon lisäksi myös muista elinkeinoista, kuten metsä- ja maataloudesta. Muulla poronhoitoalueella muiden elinkeinojen merkitys poronhoitajien tulojen muodostumisessa on muita poronhoitoalueita suurempi ja tärkeimpinä tulonlähteinä ei välttämättä ole poronhoito, vaan sen liitännäiselinkeino, metsätalous.

Sukupolvenvaihdosikäiset poromiehet jatkavat pääosin poronhoitoa entiseen tapaan (54 % vastauksista). Melkein kaikki saamelaisen kotiseutualueen vastaajat aikovat jatkaa poronhoitoa entiseen tapaan. Erityisen poronhoitoalueen vastaajista puolet aikoo jatkaa poronhoitoa entiseen tapaan. Neljä vastaajaa muulta poronhoitoalueelta suunnittelee laajentavansa poronhoitoa, myös neljä muun poronhoitoalueen vastaajaa suunnittelee supistavansa poronhoitoa. Kymmenen vastaajaa, 15 % kaikista vastaajista, suunnittelee tekevänsä sukupolvenvaihdoksen, joka vastaa prosenttimäärältään yleistä arviota tulevasta sukupolvenvaihdoksista vuoteen 2010 mennessä. Suurin osa sukupolvenvaihdoksista suunnitellaan tehtäväksi erityisellä poronhoitoalueella. Poronhoidon suunnittelee lopettavansa 16 % vastaajista.

Suurin osa kaikista vastaajista (51 %) näkee, että heillä ei ole mitään syytä lopettaa poronhoitoa. Suurin osa saamelaiden kotiseutualueen ja muun poronhoitoalueen vastaajista ei näe syytä lopettaa poronhoitoa. 26 % vastaajista kokee, että heillä ei ole muita tulonsaannin vaihtoehtoja kuin poronhoito. Mahdollista jatkajaa ei ole myöskään usealla vastaajalla tiedossa.

Sukupolvenvaihdosikäisille poromiehille toimitettiin kaksiosainen kysymyslomake, toinen osa pyydettiin toimittamaan mahdolliselle sukupolvenvaihdoksen jatkajalle. Tulevien jatkajien tärkeimmät syyt haluun toimia sukupolvenvaihdoksen jatkajana ovat vanhempien/luopujan pyyntö ja koska sukupolvenvaihdosjärjestelmä mahdollistaa sukupolvenvaihdoksen tekemisen. Muita syitä on poronhoitokulttuuri, oma halu ja poroelon koko.

2.5.7 Sukupolvenvaihdosjärjestelmän toimivuus

Sukupolvenvaihdosjärjestelmässä parhaimmat puolet ovat kulttuurisia: 59 % maininnan mukaan kulttuuriset syyt ovat tärkeimmät tekijät sukupolvenvaihdosjärjestelmässä (poroelon säilyttäminen suvussa, kulttuurin jatkuvuus ja sukumerkin säilyminen). 39 % maininnoista sai luopumistuki ja poronlihan saatavuuden turvaaminen sukupolvenvaihdosjärjestelmän parhaiksi puoliksi. Alueellisia eroja eri poronhoitoalueittain ei ole suuresti. Saamelaisten kotiseutualueella ja erityisellä poronhoitoalueella sukumerkin säilyminen suvussa on merkittävämmässä roolissa kuin muulla poronhoitoalueella. Luopumistuen merkitys on kaikilla poronhoitoalueilla suuri, erityisellä poronhoitoalueella ei kuitenkaan niin merkittävä. Muulla poronhoitoalueella ja erityisellä poronhoitoalueella poronlihan saatavuuden turvaaminen on myös merkittävä tekijä sukupolvenvaihdosjärjestelmässä, saamelaisten kotiseutualueella lihan saannin turvaamisella ei ole niin suurta merkitystä.

Eniten mainintoja sukupolvenvaihdosjärjestelmän puutteista sai prosessin byrokraattisuus ja luopujalle sallitun poromäärän alhaisuus (yht. 45 %). Seuraavaksi eniten mainintoja sai luopujan sivutulosten ansiorajan alhaisuus. Ongelmallisena pidettiin myös sitä, että jatkajille myönnetään liian vähän tukea. Sukupolvenvaihdosjärjestelmän puutteet ovat vastaajien mukaan pääasiassa taloudellisia. Sukupolvenvaihdosjärjestelmän huonojen puolien tarkastelussa ei ole havaittavissa merkittäviä eroja poronhoitoalueittain. Saamelaisten kotiseutualueella nähdään suurempana ongelmana luopumisjärjestelmässä se, että myös puoliso joutuu luopumaan poronhoidosta kuin muilla alueilla. Myös asiantuntijat ovat todenneet saman puutteen haastatteluissa.

Luopumistukijärjestelmässä on porotalouden osalta asiantuntijoiden mukaan neljä ongelma-kohtaa: luopumiseläkkeen pienuus, puolison poronhoidon lopettamisen velvoite, eläkkeellä saatujen ansioiden tuloajan alhaisuus ja vähäinen porojenpitomahdollisuus. Osa luopujista on tyytyväisiä eläkkeen suuruuteen, mutta he ovat todennäköisesti sellaisia, jotka ovat maksaneet suurempia MYEL-maksuja. Vähän eläkemaksuja maksaneilla tulotaso jää alhaiseksi, koska eläke määräytyy käytännössä suoraan maksettujen eläkevakuutusmaksujen perusteella.

2.5.8 Poronhoidon houkuttavuus

Poronomistajien kuten myös MYEL-vakuutettujen poronhoitajien määrä on vähentynyt 1990-luvun loppupuolelta lähtien. Poronhoidon hallintoa on myös lisätty, ja poronhoitajien on pidettävä kirjanpitoa saadakseen eloporotukea ja investointiavustuksia. Poronhoidon muu toimintaympäristö on myös muuttunut, myyntiteurastus on siirtynyt teurastamoihin, ilmastonmuutos ja kilpailevat maankäyttömuodot ovat kaikki vaikuttaneet poronhoitoon. Poro on yksi keskeisimmistä Lapin matkailuvalteista, mutta poronhoidon julkista kuvaa ei voida muutoin pitää kovin hyvänä. Poronhoidon kannattavuus ja laidunahtaus ovat heikentäneet poronhoidon imagoa. Poronomistajien ja MYEL-vakuutettujen poronomistajien keski-ikä on korkea, ja tulevaisuuden haasteena onkin saada alalle osaavia nuoria. Poronhoidon

Taulukko 5. Poronhoidon hyvät puolet.

Mainintoja	Saamelaisten kotiseutualue		Muu erityinen poronhoitoalue		Muu poronhoitoalue		Ei aluetta		Yhteensä	
Oman kulttuurin harjoittaminen	8	16 %	18	16 %	27	12 %	1	10 %	54	14 %
Omanvaraisuus poronlihan suhteen	11	22 %	16	14 %	22	10 %	2	20 %	51	13 %
Elannon ansaitseminen	8	16 %	18	16 %	33	15 %	2	20 %	61	16 %
Ei tarvitse neuvotella poronlihan hinnasta myytäessä suurille lihajalostamoille	0		0		1	0 %	0		1	0 %
Itsenäisyys	8	16 %	18	16 %	31	15 %	1	10 %	59	15 %
Yhteisöllisyys	2	4 %	1	1 %	9	4 %	0		12	3 %
Kotiseudulla työskentelemien	8	16 %	25	22 %	51	24 %	2	20 %	86	22 %
Luonnossa kulkeminen	4	8 %	16	14 %	41	19 %	1	10 %	62	17 %
Muu	1	2 %	1	1 %	2	1 %	0		4	1 %
Yhteensä	50	100 %	113	100 %	217	100 %	10	100 %	390	100 %

houkuttavuus elinkeinona vaikuttaa selvästi myös sukupolvenvaihdosjärjestelmään ja mahdollisten jatkajien haluun tulla elinkeinon pariin. Poronhoito on muuttotappioalueiden ja syrjäseutujen elinkeino. Alueiden tulevaisuuden kannalta poronhoidon houkuttavuudella ja kannattavuuden lisäämisellä on merkittävä rooli.

Poronhoito on vastausten ja asiantuntijahaastatteluiden perusteella kutsumusammatti, johon kuuluu kovaa työtä ja huonoa palkkaa. Poronhoidon kannattavuus on tällä hetkellä alhainen, ja asiantuntijoiden mukaan ainoita mahdollisia keinoja lisätä sen kannattavuutta on nostaa poronhoidon tukitasoa nykyisestä, nostaa poronlihan jalostusasetta ja lisätä kilpailua jalostussektorilla. Paliskuntien pienjalostamot ovat mahdollistaneet poronlihan hinnan kohtuullisen tason isojen ostajien paineessa, mutta monilla paliskunnilla ei ole omia jalostamoita ja heidän ainoa vaihtoehtonsa on myydä porot ruhoina suurostajille. Omatoiminen jalostaminen on myös paljon aikaa vievää työtä, joka on poissa muulta poronhoitotyöltä.

Poronhoidossa on vastausten perusteella useita hyviä puolia, eikä yhtä selkeätä parasta tekijää voi eritellä. Taloudelliset tekijät eivät ole vastausten perustella tärkeimmät poronhoidon harjoittamisen syyt. Kaikkien vastaajien mielestä poronhoidon hyvinä puolina on se, että voi työskennellä kotiseudulla ja luonnossa sekä elannon ansaitseminen. Eri poronhoitoalueittain ei ole merkittäviä eroja näkemyksissä poronhoidon hyvistä puolista. Poronhoitoa ei vastausten perusteella koeta yhteisölliseksi elinkeinoksi, vaan päinvastoin poronhoidon yksi hyvä puoli on työn itsenäisyys. Poronhoidon yksi hyvistä tekijöistä on yhden informantin mukaan sen vapaus, poromies on oman itsensä herra. Vastauksista päätellen saamelaisten kotiseutualueella ja erityisellä poronhoitoalueella korostetaan hieman enemmän poronhoitoa kulttuurisena elinkeinona kuin muulla poronhoitoalueella. Saamelaisten kotiseutualueella poronhoidon yksi keskeisistä hyvistä puolista on poronlihan omanvaraisuus, muihin poronhoitoalueisiin verrattuna merkitys on suurempi. Muulla ja erityisellä poronhoitoalueella korostuu kotiseudun merkitys ja poronhoito on tekijä, joka mahdollistaa kotiseudulla olemisen.

Taulukko 6. Poronhoidon huonot puolet.

Mainintoja	Saamelaisten kotiseutualue		Muu poronhoitoalue		Muu erityinen poronhoitoalue		Ei aluetta		Yhteensä	
Hallinnollinen byrokratia	5	10 %	12	10 %	11	5 %	0		28	7 %
Kasvavat polttoainekulut	13	24 %	21	18 %	45	20 %	3	23 %	82	20 %
Kasvavat lisäruokintakulut	0		24	20 %	38	17 %	4	30 %	66	16 %
Porotalouden kannattamattomuus ja porolihan alhainen tuottajahinta	12	22 %	27	23 %	54	24 %	3	23 %	96	23 %
Keskittetty poronlihan hinnan määrääminen	6	11 %	9	8 %	14	6 %	1	8 %	30	7 %
Kilpailevat maankäyttömuodot	6	11 %	11	9 %	15	7 %	0		32	8 %
Liikenne	0		0		3	1 %	0		3	1 %
Pedot	4	7 %	7	6 %	34	15 %	1	8 %	46	11 %
Motorisoituminen	3	6 %	2	1 %	4	2 %	0		9	2 %
Laidunahtaus/laitumien kuluminen	4	7 %	5	4 %	3	2 %	0		12	3 %
Muu	1	2 %	2	1 %	1	1 %	1	8 %	5	2 %
Yhteensä	54	100 %	120	100 %	222	100 %	13	100 %	409	100 %

Muulla poronhoitoalueella poronhoidon hyvänä puolena korostuu mahdollisuus luonnossa liikkumiseen. Saamelaisten kotiseutualueella luonnossa liikkumista ei koeta itsessään niin merkittävänä poronhoidon hyvänä puolena.

Vastausten perusteella poronhoidon huonot puolet tulevat pääasiassa toimintaympäristöstä ja poronhoidon kannattavuudesta. Poronhoitoalueittain on havaittavissa selkeitä eroja, jotka johtuvat pääasiassa erilaisista toimintaympäristöistä. Kaikille poronhoitoalueiden vastaajille yhteistä on näkemys siitä, että poronhoidon huonoina puolina ovat sen huono kannattavuus, alhainen tuottajahinta sekä kasvavat polttoainekulut. Asiantuntijoiden mukaan poronlihan hintaa ei ole enää mahdollista kovin paljon nostaa. Poromies tarvitsisi 7–8 euroa kilolta, jotta kulut peittyisivät, mutta suurostajat eivät ole valmiita maksamaan kyseistä hintaa. Asiantuntijoiden mukaan muiden porotuotteiden hinta on nykyisin aivan liian alhainen, yhdestä taljasta maksetaan 0–9 euroa. Porotaljojen jalostajista on pulaa ja heitä tarvittaisiin lisää.

Eryteisesti saamelaisalueella ja erityisellä poronhoitoalueella poronhoidon huonona puolena pidetään hallinnollista byrokratiaa. Vastaajien mukaan lisäruokintakulut ovat ongelmana vain erityisellä ja muulla poronhoitoalueella. Saamelaisten kotiseutualueella porot eivät ole lisäruokinnassa kaikissa paliskunnissa. Liikenne ei ole ongelmana saamelaisalueella eikä erityisellä poronhoitoalueella. Eryteisesti saamelaisalueella ja muulla erityisellä poronhoitoalueella poronhoidon harjoittamisen huonoina puolina nähdään keskittetty poronlihan hinnan määrääminen ja kilpailevat maankäyttömuodot.

2.5.9 Poronhoidon tulevaisuus

Poronhoidon tulevaisuus on keskeinen kysymys, kun halutaan tarkastella elinkeinon houkuttavuutta ja kehittämisenäkökohtia. Saamelaisten kotiseutualueella poronhoidon harjoittamisen edellytykset eivät tule vastaajien mukaan paranemaan. 33 % vastaajista mainitsee poronhoidon vaikeutuvan saamelaisten kotiseutualueella kustannusten kasvun myötä. Vastaajien mukaan porolaitumien kunto huononee ja laitumet pienenevät eli saamelaisten kotiseutualueella laidunahtaus lisääntyy vuoteen 2010 mennessä. Muulla erityisellä poronhoitoalueella poronhoidon uskotaan vaikeutuvan samalla tavoin. 39 % vastaajista näkee poronhoidon harjoittamisen vaikeutuvan muulla erityisellä poronhoitoalueella kustannusten kasvun myötä. 27 % mukaan porolaitumien kunto huononee ja laitumet pienenevät. Kilpailevat maankäyttömuodot tulevat vaikeuttamaan poronhoidon harjoittamista kuten saamelaisten kotiseutualueellakin.

Muulla poronhoitoalueella poronhoidon harjoittamisen koetaan myös vaikeutuvan tulevaisuudessa. 46 % vastaajista näkee kustannusten kasvun tulevan vaikeuttamaan poronhoidon harjoittamista, muulla poronhoitoalueella kustannusten kasvu on vastaajien mukaan suurempi uhka kuin erityisellä poronhoitoalueella. 7 %:n mukaan poronhoidon harjoittaminen helpottuu laidunten kunnon parantuessa ja kilpailevien maankäyttömuotojen vaikutusten pienentyessä.

Saamelaisten kotiseutualueella suurempana ongelmana muita alueita enemmän pidetään suurimman sallitun poromäärän pienuutta ja sen koetaan vaikeuttavan poronhoitoa. Muulla poronhoitoalueella kahdeksan vastaajan mukaan poronhoito loppuu heidän paliskuntansa alueella vuoteen 2010 mennessä. 44 vastaajan, eli valtaosan, mukaan poronhoito tulee jatkumaan poronhoitoalueella suunnilleen samalla tavalla eli vastaajien mukaan ulkoiset muutokset eivät tule muuttamaan kuitenkaan poronhoitokulttuurin ydintä ja elinkeinon harjoittamisen perustaa.

Saamelaisten kotiseutualueella 45 % maininnan mukaan poronhoidon harjoittajat ikääntyvät, vain 3 %:n mukaan poronhoidon harjoittajien keski-ikä alenee. Sukupolvenvaihdoksien ei uskota lisääntyvän saamelaisten kotiseutualueella. Kotiseutualueen poronhoito tulee keskittymään vastaajien mukaan muutamien henkilöiden käsiin ja muuttuu liikeyritysmäiseksi (26 % maininnoista). Poronhoidon harjoittaminen tulee vähenemään vastaajien mukaan saamelaisten kotiseutualueella (20 % maininnoista).

Muulla erityisellä poronhoitoalueella samoin kuin saamelaisten kotiseutualueella poronhoidon harjoittajat ikääntyvät (38 % maininnoista). Muulla poronhoitoalueella uskotaan poronhoitajien keski-ikä alenevan kaikista poronhoitoalueista eniten (7 % maininnoista). Poronhoidon harjoittaminen ei lisääny yhdenkään vastaajan mukaan muulla erityisellä poronhoitoalueella. Poronhoito tulee keskittymään vastaajien mukaan muutamien henkilöiden käsiin ja muuttuu liikeyritysmäiseksi (26 % maininnoista).

Muulla poronhoitoalueella poronhoitajat tulevat ikääntymään (40 % maininnoista) ja vain 1 % näkee, että poronhoidon harjoittajien keski-ikä alenee. Myös muulla poronhoitoalueella poronhoidon harjoittaminen keskittyy ja muuttuu liikeyritysmäiseksi (29 %). Poronhoidon harjoittaminen tulee vähenemään (24 % maininnoista), vain yhden prosentin mukaan poronhoidon harjoittaminen lisääntyisi. Vastaajien mukaan sukupolvenvaihdokset poronhoidossa tulevat lisääntymään vähäisesti (5 %).

Saamelaisalueen poronhoitajat suhtautuvat kohtalaisen luottavaisesti siihen, että poronhoidon tukijärjestelmä helpottaisi poronhoidon harjoittamista (36 % maininnoista). Toisaalta 16 % mukaan poronhoito tulee vaikeutumaan valtion tukijärjestelmän myötä. Saamelaisten kotiseutualueen poronhoitajilla on aito huoli siitä, että lainsäädäntö tulee heikentämään poronhoitajien oikeuksia saamelaisten kotiseutualueella (29 % maininnoista). Poronhoitajat odottavat, että vuoteen 2010 mennessä suurimman sallitun poromäärän määräämisessä tullaan huomioimaan paremmin paliskuntien näkemyksiä (16 % maininnoista).

Muulla erityisellä poronhoitoalueella suhtaudutaan kahtalaisesti poronhoidon hallinnon kehittymiseen. Lainsäädäntö tulee huonontamaan poronhoitajien oikeuksia poronhoitoalueella vastaajien mukaan (26 % maininnoista). Valtion tukijärjestelmä joko helpottaa poronhoidon harjoittamista (25 % maininnoista) tai vaikeuttaa sitä (24 %). Muulla erityisellä poronhoitoalueella odotetaan samoin kuin saamelaisten kotiseutualueella että suurimman sallitun poromäärän määräämisessä tullaan huomioimaan paremmin paliskuntien näkemyksiä (19 % maininnoista).

Muulla poronhoitoalueella suurempi osa uskoo valtion tukijärjestelmän helpottavan poronhoidon harjoittamista (27 % maininnoista) kuin tukijärjestelmän vaikeuttavan poronhoidon harjoittamista (19 % maininnoista). Lainsäädäntö tulee heikentämään poronhoitajien oikeuksia poronhoitoalueella enemmän (21 % maininnoista) kuin parantaa poronhoitajien oikeuksia (13 % maininnoista). Myös muulla poronhoitoalueella uskotaan, että vuoteen 2010 mennessä suurimman sallitun poromäärän määräämisessä tullaan huomioimaan paremmin paliskuntien näkemyksiä (20 % maininnoista).

2.5.10 Yhteenveto ja loppupäätelmiä

Luopumistukijärjestelmä ja aloitustukijärjestelmä käsitetään yleisesti saman järjestelmän eri osiksi, vaikka kyse on kahdesta eri järjestelmästä. Luopumistuessa jatkajalle ei myönnetä erityisiä tukia, joka on koettu puutteena nykyisessä sukupolvenvaihdosjärjestelmässä. Asiantuntijahaastatteluiden mukaan luopumistukijärjestelmä ei ole ainakaan vielä täyttänyt sille asetettuja odotuksia. Luopumistukijärjestelmää kohtaan oli suurta kiinnostusta järjestelmän alettua koskemaan porotaloutta vuoden 2000 alusta lähtien, mutta sen jälkeen kiinnostus sitä kohtaan on vähentynyt. Tutkimuksen mukaan luopumistukijärjestelmässä on porotalouden osalta neljä ongelmakohtaa: luopumiseläkkeen pienuus, puolison poronhoidon lopettamisen velvoite, eläkkeellä saatujen ansioiden tulorajan alhaisuus ja vähäinen porojenpitomahdollisuus.

MYEL-vakuutettujen poronhoitajien määrä on laskenut vuodesta 1999 noin 17 prosentilla, kehitys on samansuuntainen kun poronomistajien määrän kehitys. MYEL-vakuutettujen poronhoitajien keski-ikä on hyvin korkea, vuoden 2007 lopussa 46,5 vuotta. Keski-ikä on noussut vajaalla kahdella vuodella vuodesta 1999 lähtien. Poroelinkeinoon tulevaisuuden ja jatkuvuuden kannalta poronhoitajien keski-ikä on hyvin korkea.

Poronhoitajien tulot muodostuvat saamelaisten kotiseutualueella pääosin poronhoidosta ja sen rahoitusjärjestelmästä, muulla erityisellä poronhoitoalueella tulonlähteinä ovat poronhoidon ja sen tukijärjestelmän lisäksi maa- ja metsätalous ja muulla poronhoitoalueella muiden poronhoidon liitännäiselinkeinojen merkitys on selkeästi suurempi kuin saamelaisten kotiseutualueella ja muulla erityisellä poronhoitoalueella.

Sukupolvenvaihdosikäisiä poromiehiä, jotka ovat olleet kymmenen vuotta MYEL-vakuutettuina ja ovat syntyneet vuosina 1945–55 on 423. Näistä 104 henkilöä on saamelaisten kotiseutualueelta (25 %), 135 muulta erityisellä poronhoitoalueella (32 %) ja 184 muulta poronhoitoalueella (43 %). Vuoden 2007 loppuun mennessä 86 poronhoitajaa on luopunut poronhoidosta ja jatkajia on ollut 74 henkilöä. Vuosina 2000–2007 poronhoidosta on luopunut keskimäärin 10–15 henkilöä vuosittain. Vastausten perusteella ja aikaisempien vuosien luopumisten perusteella vuosina 2008–2010 poronhoidosta luopuu 30–45 henkilöä. Noin 8–14 prosenttia¹ sukupolvenvaihdosikäisistä poronhoitajista tekee vuosina 2007–2010 sukupolvenvaihdoksen. Käytännössä kaikki sukupolvenvaihdoksen tehneet tai lisäporoja luovuttaneet ovat Lapin läänistä. Muutama poromies on tehnyt Oulun läänissä lisäporoluovutuksen. Suurin osa luopumisista ja lisäporon luovutuksista tapahtuu erityisellä poronhoitoalueella. Eteläisellä poronhoitoalueella on ollut muutama lisäporoluovutus.

Sukupolvenvaihdoksen jatkaja on pääasiassa oma lapsi tai lähisukulainen. Jatkaja voi olla myös saman paliskunnan jäsen, toisen paliskunnan jäsen ei ole ollut jatkajana sukupolvenvaihdoksessa. Tärkeimmät syyt sukupolvenvaihdoksen tekemiselle on luopumistuki ja oma ikääntyminen. Seuraavaksi eniten sukupolvenvaihdokseen vaikutti jatkajan kiinnostus poronhoitoa ja sukupolvenvaihdosta kohtaan. 69 % sukupolvenvaihdoksista on ollut lisäporoluovutuksia. Mikäli sukupolvenvaihdos ei olisi ollut mahdollinen, luopujat olisivat jatkaneet poronhoitoa. Vain 15 % olisi lopettanut poronhoidon. Sukupolvenvaihdoksessa kaikkein vaikeinta on elämäntavasta ja poroista luopuminen. Vaikka sukupolvenvaihdosjärjestelmä edellyttää, että luopujien on luovuttava poronhoidon harjoittamisesta, suurin osa haluaa siltikin osallistua poronhoitotöihin ja jatkaa omalla toiminnallaan poronhoitokulttuuria.

Tutkimukseen vastanneista sukupolvenvaihdosikäisistä poromiehistä noin 15 % aikoo tehdä sukupolvenvaihdoksen, 16 % lopettaa poronhoidon ja 54 % tulee jatkamaan poronhoitoa samalla tavalla kuin nykyisin. Sukupolvenvaihdosikäisistä 51 %:lla ei ole mitään syytä lopettaa poronhoitoa. 26 % vastaajista kokee, että heillä ei ole muuta tulonsaannin mahdollisuutta

¹ Luvuissa mukana vuonna 2007 sukupolvenvaihdoksen tehneet poromiehet.

kuin poronhoito. Sukupolvenvaihdoksessa tärkeimpänä pidetään sitä, että se mahdollistaa poroelinkeinoon pysymisen oman perheen ja suvun parissa ja turvaa poronhoitokulttuurin jatkuvuuden.

Kaikkien vastaajien mukaan (poronhoidosta luopuneet, poronhoidon jatkajat, sukupolvenvaihdosikäiset poromiehet ja heidän mahdolliset jatkajansa) sukupolvenvaihdosjärjestelmän paras puoli on kulttuurin jatkuvuuden turvaaminen. Sukupolvenvaihdosjärjestelmän parhaiksi puoliksi luopumistuki ja poronlihan saatavuuden turvaaminen sai 39 % maininnoista. Sukupolvenvaihdosjärjestelmän suurimpina puutteina nähdään prosessin byrokraattisuus ja luopujalle sallitun poromäärän alhaisuus. Seuraavaksi eniten mainintoja sai luopujan sivutulojen ansiorajan alhaisuus. Ongelmallisena pidettiin myös sitä, että jatkajille myönnetään liian vähän tukea. Sukupolvenvaihdosjärjestelmän puutteet ovat vastaajien mukaan pääasiassa taloudellisia.

1990-luvun loppupuolelta lähtien poronomistajien kuten myös MYEL-vakuutettujen määrä on vähentynyt. Poronhoidon hallintoa on myös lisätty ja poronhoitajien on pidettävä kirjanpitoa saadakseen eloporotukea ja investointiavustuksia. Vastausten ja asiantuntijahaastatteluiden perusteella poronhoito on kutsumusammatti, joka on raskastöistä ja huonopalkkaista. Vastausten perustella tärkeimmät poronhoidon harjoittamisen syyt eivät ole taloudellisia. Kaikkien vastaajien mukaan poronhoidon hyvinä puolina ovat kotiseudulla ja luonnossa työskenteleminen sekä elannon ansaitseminen. Kaikille poronhoitoalueiden vastaajille yhteistä on näkemys siitä, että poronhoidon huonona puolena on sen huono kannattavuus ja alhainen tuottajahinta sekä kasvavat polttoainekulut.

Vastaajien mukaan poronhoidon harjoittaminen tulee vaikeutumaan vuoteen 2010 mennessä. Vastaajat eivät pidä kovin valoisana poronhoidon tulevaisuutta kustannusten kasvun, kilpailevien maankäyttömuotojen ja poronhoitajien ikääntymisen johdosta sekä poronhoidon harjoittamisen vähenemisestä johtuen. Mahdollisena keinona vastata haasteisiin on vastaajien mukaan poronhoidon muuttuminen liikeyritysmäiseksi ja jalostusasteen nostaminen. Valtiolta odotetaan apua toimintaympäristön muutokseen vastaamiseen kehittämällä tukijärjestelmää sellaiseksi, että se helpottaa poronhoidon harjoittamista. Poronhoitajat joutuvat turvautumaan yhä enemmän tarhaukseen ja lisäruokintaan, joka osaltaan vaikuttaa siihen, että poronhoidon kannattavuus huononee.

Poro on yksi keskeisimmistä Lapin matkailuvalteista, mutta poronhoidon julkista kuvaa ei voi pitää kovin hyvänä. Poronhoidon kannattavuus ja laidunahtaus ovat heikentäneet poronhoidon imagoa. Poronomistajien ja MYEL-vakuutettujen poronomistajien keski-ikä on korkea, ja tulevaisuuden haasteena onkin saada alalle osaavia nuoria. Poronhoidon houkuttavuus elinkeinona vaikuttaa selvästi myös sukupolvenvaihdosjärjestelmään ja mahdollisten jatkajien halun tulla elinkeinon pariin. Poronhoito on muuttotappioalueiden ja syrjäseutujen elinkeino. Alueiden tulevaisuuden kannalta poronhoidon houkuttavuudella ja kannattavuuden lisäämisellä on merkittävä rooli. Poronhoitajilla on vahva poronhoidollinen identiteetti ja näkemys poronhoidosta kulttuurisena elinkeinona. Poronhoidon tulevaisuuden kannalta

poronhoidon kulttuurinen rooli on suuri vahvuus, ja auttaa poronhoitoa sopeutumaan toimintaympäristössä tapahtuviin muutoksiin.

Lähteet

612/2006. Laki maatalouden harjoittamisesta luopumisen tukemisesta.

Maa- ja metsätalouden luopumistukityöryhmän muistio 2005. MMM Työryhmämuistio 2005: 12. Maa- ja metsätalousministeriö, Helsinki.

Maatalouden ja porotalouden luopumistukityöryhmän muistio 1999. MMM Työryhmämuistio 1999:18. Maa- ja metsätalousministeriö, Helsinki.

Määränen, I. 2005. Poronhoidon jatkuvuus – sukupolvenvaihdoksen kautta tulevaisuuteen. Agrologin opinnäytetyö, Rovaniemen Ammattikorkeakoulu, Rovaniemi.

Renko, M. & Sutinen, I. 2006. Poroja kahta puolen puuta – tutkimus porotilojen kehityksestä ja toimentulosta. Lapin yliopiston kauppatieteiden ja matkailun tiedekunnan julkaisuja B tutkimusraportteja ja selvityksiä 5. Lapin yliopisto, Rovaniemi.

3 Poronlihamarkkinat

Poronlihan hyvästä imagosta ja muihin lihatuotteisiin verrattuna korkeammasta lihan hinnasta huolimatta useimmilla porotiloilla ei mene taloudellisesti kovin hyvin ja poronlihan markkinointiin liittyy lukuisia ongelmia. Porotilojen kannattavuus on jäänyt maatalouden kannattavuuteen verrattuna suhteellisen heikoksi. Viime vuodet ovat olleet varsin ongelmallisia porotaloudelle. Poronlihan hinta on ollut alhainen, ajoittain jopa alle 4 €/kg, ja tuotantokustannukset nousseet, mikä heijastuu porotilojen taloudelliseen tulokseen. Poronlihan tuottajahinnan alhaisuus viime vuosina on aiheutunut osin Norjan kaupan supistumisesta.

Myös saksanhirven tuonti on ollut sellainen kilpailutekijä, joka on aiheuttanut poronlihan hinnan alenemista.

Poronlihan substituuttien, esimerkiksi naudanlihan, korkeamman hinnan lisäksi syy poronlihan alhaiseen kysyntään lienee se, ettei porolla ole riittävän hyvää tuotekuvaa asiakkaiden keskuudessa. Yksi merkittävä syy tuotekuvan puuttumiseen saattaa olla poronlihantuotannon ja jatkojalostuksen epäyhtenäisyys. Epäyhtenäisyys voi johtaa myös siihen, että pääosa kuluttajalle myytävän poronlihan hinnasta jää kaupalle, tukkuportaalille ja jalostajalle ja alkutuottaja joutuu samaansa hintaan nähden kantamaan hintavaihtelusta johtuvan ylisuuren hintariskin.

3.1 Teoreettista johdantoa

Poronlihanjalostuksen toimialarakennetta on pidetty keskittymisasteeltaan tavanomaisena: 20 % yrityksistä vastasi 80 % tuotannosta vuonna 2004 (Saarni ym. 2005). Poronlihaa jalostavilla yrityksillä ei ole siten yhtä vahvaa markkina-asemaa tuottajiin nähden kuin esimerkiksi naudan- ja sianlihanjalostajilla.

Markkinoiden kilpailuedellytyksiä tarkastellaan usein tuotteiston laajuuden ja yritysten keskittymisasteen perusteella. Poronlihamarkkinoilla on tarjolla runsaasti tuotteita eri tuoteryhmissä ja poronlihaa jalostavia yrityksiä on useita. Näistä kuitenkin vain muutama toimii valtakunnallisilla markkinoilla. Poronlihatuotteiden markkinoilla onkin ominaisuuksia, joita voidaan pitää tyypillisinä epätäydelliselle, oligopoliselle kilpailulle: määräävä markkina-asema on 3–4 poroa jalostavalla yrityksellä. Suhteellisen pieni joukko poronlihaa jalostavia yrityksiä tuo markkinoille sekä pitkälle erilaistettuja tuotteita että muutamia yhtenäisiä tuotteita.

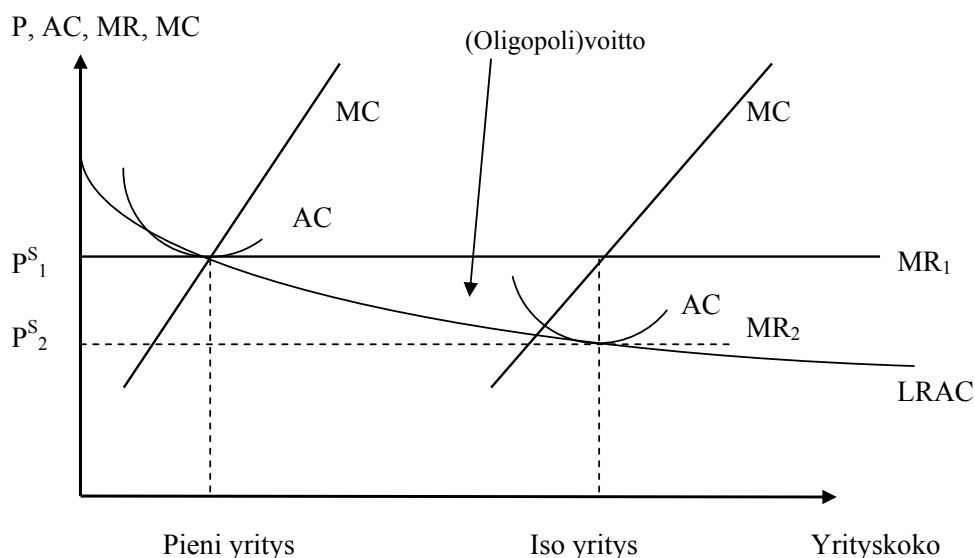
Poronlihamarkkinoilla on nähtävillä tiukka oligopolisoituminen, joille kollusiivinen¹ käyttäytyminen hintakilpailun välttämiseksi on verrattain helppoa (Shepherd 1990) Vaikka poron-

¹ Oligopolit voidaan jakaa 1) ei-kollusiivisiin oligopoleihin, jossa yritykset muovaavat omat strategiansa itsenäisesti, ja 2) kollusiivisiin oligopoleihin, jossa kilpailevat yritykset tekevät näkyvää tai salaista yhteistyötä (viite)

Taulukko 1. Markkinoiden toimintaa ja rakennetta kuvaavia tunnusmerkkejä.

Markkinarakenne	Tunnusmerkki			
	Yritysten lukumäärä	Tuotteiston kuvaus	Hintakontrolli	Markkinoilletulon vapaus
Täydellinen kilpailu	Lukemattomia	Yhtenäinen	Ei lainkaan	Helppoa
Monopolistinen kilpailu	Paljon	Erialaistunut	Vähän	Suhteellisen helppoa
Oligopoli	Vähän	Yhtenäinen tai erilaistunut	Vähän, seurataan markkinajohtajaa	Osittain rajoitettu/ rajoittunut
Monopoli	Yksi	Yksi tuote	Huomattava	Täysin rajoitettu/ rajoittunut

lihaa jalostavia yrityksiä on paljon, viisi suurinta teurastamoaa hallitsee 85 % ja kaksi suurinta hallitsee 54 % poronlihamarkkinoista. Isojen jalostajien osuus poronlihan jalostuksesta on lisääntynyt poronlihan hinnan nousemisen myötä. Oligopolitilanteessa tehokkaat, pienillä yksikkökustannuksilla toimivat yritykset saavat oligopolivoittoja. Kuvassa 1 on esitettyinä yrityksen koon suhde pitkän aikavälin keksimääräisiin tuotantokustannuksiin (LRAC). Pystyakselilla on hinta (P), keskimääräinen yksikkökustannus (AC), rajatuotto (MR) ja rajakustannus (MC). P^S_1 on poronlihan myyntihinta. Esimerkkitalanteessa pieni yritys ei tuota voittoa pitkälläkään aikavälillä ($P = AC$), mutta yritys toimii silti. Hinnan pudotessa P^S_2 :een, pieni yritys tuottaa tappiota ($P < AC$), ja pitkällä aikavälillä joutuu lopettamaan toimintansa kannattamattomana. Uudessa tilanteessa isokaan yritys ei tuota enää voittoa ($P = AC$). Ison yrityksen ei kuitenkaan kannata laajentaa toimintaansa, koska yrityksen kannattaa toimia siinä tarjontamäärässä, jossa rajatuotto on samansuuruinen kuin rajakustannus ($MR = MC$). Oligopolitilanne muodostuu silloin, jos pieni yritys seuraa ison yrityksen hinnoittelua. Tämä voi tapahtua sekä myyntihinnoissa, että panosten hinnoissa.

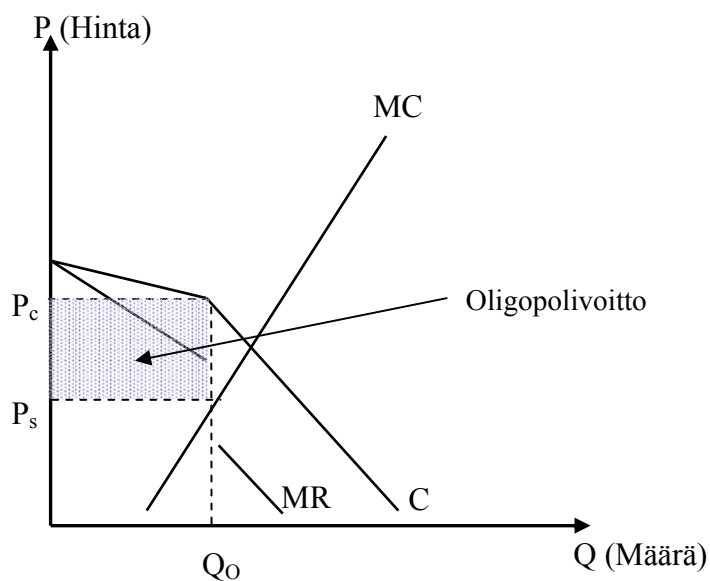
Kuva 1. Yrityskoon vaikutus yksikkökustannuksiin.

Isot, oligopolimarkkinoilla toimivat yritykset, jotka antavat hintasignaalin myös pienille yrityksille, kohtaavat markkinoilla polveikkaan kysyntäkäyrän: myyntihintaa nostamalla he menettäisivät nopeasti asiakkaita kilpailijoille, kun taas myyntihintaa alentamalla he eivät saisi kovin paljon lisää asiakkaita. Siten yritykset asemoituvat markkinoille sekä hinnoilla että tuotantomäärillä (Just 1982).

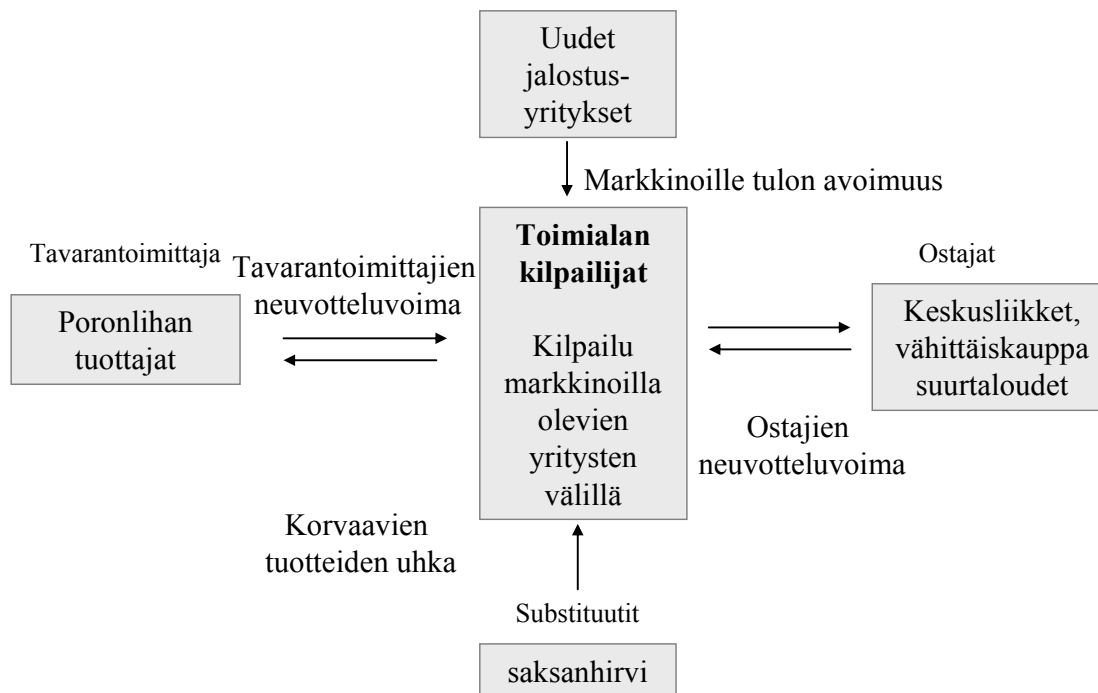
Poronlihan hankinnassa hinnannosto voisi tuoda nopeasti lisää tarjontaa, mutta se merkitsisi samalla oman jatkojalostustuotannon laajentamista ja valmiiden tuotteiden myyntihinnan laskua. Panosten hankinnassa tarjonta on joustavaa, mutta valmiiden tuotteiden kysyntä on joustamatonta. Siksi tuotannon laajentaminen on taloudellisesti kannattamatonta.

Kuvassa 2 on esitetty yksinkertaistettu kuva oligopolimarkkinoilla toimivan hinnanmääräjän markkinakohtaanto. Jos hinnan määrääjä (jokin iso yritys) nostaa myytävän poronlihan hintaa (P_c), hän menettää nopeasti poronlihan kysyttyä määrää, mutta jos taas laskee myyntihintaa, se ei saa kuitenkaan markkinoita kovin paljon lisää. Lihan ostajilla on tässä tapauksessa epätäydellinen informaatio (imperfect information) tai vaillinainen informaatio (incomplete information) muiden markkinoilla olevien yritysten (laatu)hinnoittelusta. (Philips 1988, Salanie 1997). Kummatkin sekä myyntihinnan nosto että sen laskeminen alentavat yrityksen (oligopoli)voittoa. Siksi hintaa ei kannata muuttaa. Jos yritys nostaa poronkasvattajalle maksettavaa hintaa (P_s), hänen voittonsa alenee, koska määrää ei kannata nostaa. Hintaa ei voi myöskään laskea, koska silloin ostaja ei saa riittävästi raaka-ainetta. Taloudellisessa optimissa yrityksen kannattaa tuottaa aina se määrä, jossa rajakustannukset (MC) = rajatuotto (MR).

Poronlihan niukkuudesta johtuen jalostustoimialan kilpailuasetelma poikkeaa monella tapaa muusta lihanjalostuksesta. Raaka-aine on haluttua, mutta tuottajat eivät ole pystyneet

Kuva 2. Hinnanmääräjän markkinakohtaanto oligopolimarkkinoilla (Philips 1988).

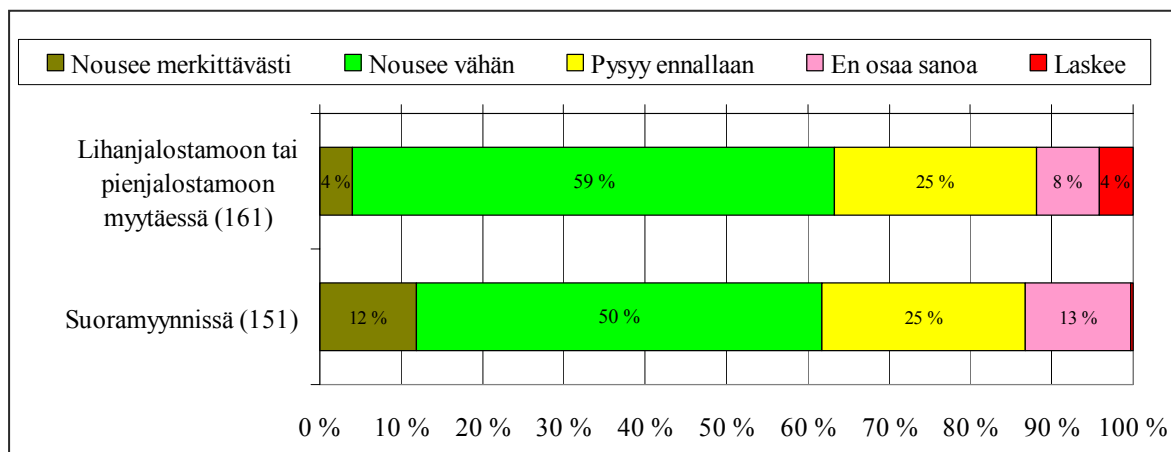
Kuva 3. Poronlihanjalostajien kilpailuasetelma.

hyödyntämään neuvotteluasemaa ostoliikkeiden kanssa, sillä tuottajien hajanaisuus ja epäyhtenäisyys on heikentänyt niiden markkinavoimaa. Viime vuosina tuottajat ovat pyrkineet vahvistamaan neuvotteluasemiaan myymällä lihaa suoraan kuluttajille. Uusien yritysten markkinoille tulo muuttaa poronlihanjalostuksen kilpailutilannetta. Toimialalle onkin viime vuosina tullut uusia yrittäjiä. Raaka-aineen niukan saatavuuden takia yritykset ovat olleet pieniä ja perustuneet usein oman tuotannon tai lähialueen tuottajien lihan jalostukseen. Uusien yrittäjien tulo markkinoille on kasvattanut lihan kysyntää ja nostanut raaka-aineen hintaa. Vähittäiskaupalla on vahva neuvotteluasema, jota se pyrkii hyödyntämään kilpailuttamalla poronlihanjalostajia. Poronlihan hyvästä mielikuvasta johtuen vähittäisliikkeissä on tarjolla poronlihaa huolimatta sen korkeasta hintatasosta. Poronlihanjalosteiden suurimmaksi uhaksi on viime vuosina noussut saksanhirvi, josta valmistetaan samantyyppisiä tuotteita kuin porosta. Jalostusteollisuus onkin vahvistanut kilpailuasetelmiaan sisällyttämällä saksanhirven raaka-ainevaihtoehtoihin.

3.2 Poronlihan hintakehitys

Poronomistajista yli kaksi kolmesta arvioi poronlihan hinnan nousevan lähivuosien aikana. Ainoastaan neljä prosenttia poronomistajista arvioi hinnan laskevan. Alueittaiset ja porokarjan kokoluokittaiset erot olivat pieniä. Kuvassa 4 on esitetty poronomistajien arvio poronlihan hintakehityksestä.

Markkinakaudella 2006–2007 poronlihan määrällä painotettu keskihinta tuottajalle oli 4,50 euroa/kg ja markkinakaudella 2007–2008 se oli noussut jo 5,32 euroon kilolta. Eri yritysten

Kuva 4. Arvio poronlihan hintakehityksestä lähivuosina.

maksamassa hinnassa ei ollut juurikaan vaihtelua. hintavaihtelun hajonta kasvoi kuitenkin poron lihan hinnan noustessa. Jakauma oli kuitenkin siten vinoutunut, että ainoastaan kaksi yritystä maksoi alle keskihinnan (moodi 5,10 euroa/kg). Määrällisesti ne kuitenkin ostivat noin puolet Suomessa myytävästä poronlihasta.

Taulukossa 2 on esitetty keskimääräinen poronlihan hinta ja tuotettu poronlihämäärä kausina 2006–2007 ja 2007–2008. Vaihtoehtoiskestannus porojen teurastukselle oli 0,11 euroa poronlihakiloa kohti kaudella 2006–2007 ja 0,13 euroa kaudella 2007–2008. Suoramyyntissä poronliharuhon keskihinta vaihtelee 5–8 euron välillä lihakiloa kohti. Suoramyyntin määrä väheni 18 % ja poronlihan oman käytön osuus väheni 36 % hinnan noustessa. Poronlihan keskihinnan noustessa 18 prosenttia, neljä pientä poronlihan jatkojalostusta harjoittavaa yritystä lopetti jatkojalostamisen.

Taulukko 2. Tuotettu poromäärä (kpl) ja keskimääräinen poronlihanhinta ilman suora-myyntiä (€/kg).

	Jatkojalostajien ostama poronliha			Suoramyyntimäärä		
	2006–2007	2007–2008	Muutos-%	2006–2007	2007–2008	Muutos-%
Määrät, kpl	68 125	60 176	-13 %	26 076	22 039	-18 %
Määrillä painotettu keskihinta	4,50	5,32	15 %			
Painottomaton keskihinta	4,53	5,36	16 %			
Hintavaihtelu	4,00–4,90	4,70–5,96		Oma käyttö		
Keskiahajonta	0,16	0,20	23 %	2006–2007	2007–2008	Muutos-%
Mediaani	4,55	5,44	16 %	13 058	9 634	-36 %
Moodi	4,37	5,10	14 %			
Teurastuksesta saatu tulo teurastamolle	0,11	0,13	16 %			
Sopimuslisä	0,06	-0,04	-250 %			

3.3 Poronlihan suoramyynti

Merkittävä osa vuosittaisesta poronlihantuotannosta ei tule kulutukseen vähittäiskauppojen tai suurtalouskeittiöiden kautta. Tämän poronlihan määrän arvioitiin käytettiin eri lähteitä. Porokyselyn (luku 2.1) mukaan 61 % teuraista myytiin lihajalostamoihin tai pienjalostajille ja 27 % myytiin rajakaupan tai suoramyynnin kautta kuluttajille. Poromiestalouksien omaan käyttöön päätyi noin 12 %, joka on noin 260 000 kiloa.

Aiemmassa tutkimuksessa on suoramyynnin ja omankäytön osuus arvioitiin noin 30 % suuruisiksi. Vuoden 2005 poronlihan tuotannosta arvioitiin noin 750 000 kilon päätyvän kulutukseen suoramyynnissä tai poromiestalouksien omassa käytössä (Saarni ym. 2005). Suoramyynnin kautta myydyn poronlihan jalostusaste jää todennäköisesti alhaiseksi. Suurin osa myydään paloitetuna lihana joko pakasteena tai tuoreena (Saarni ym. 2005). Tärkeimmäksi syyksi suoramyynnille oli suoramyynnistä saatava korkeampi myyntihinta. 92 prosenttia poronomistajista koki saavansa kaikista ruhonosista paremman hinnan suoramyynnin kautta. 82 prosenttia poromiehistä piti ostajaliikkeiden hintaa liian alhaisena. Lähialueen muilla työnsaantimahdollisuuksilla, tai niiden puutteella ei ollut juurikaan vaikutusta suoramyyntiin.

Parhaimmista ruhonosista saatava korkeampi hinta oli pohjoisilla poronhoitoalueilla eteläistä aluetta merkittävämpi syy suoramyynnille. Kuvassa 5 on esitetty poronlihan suoramyynnin syyt.

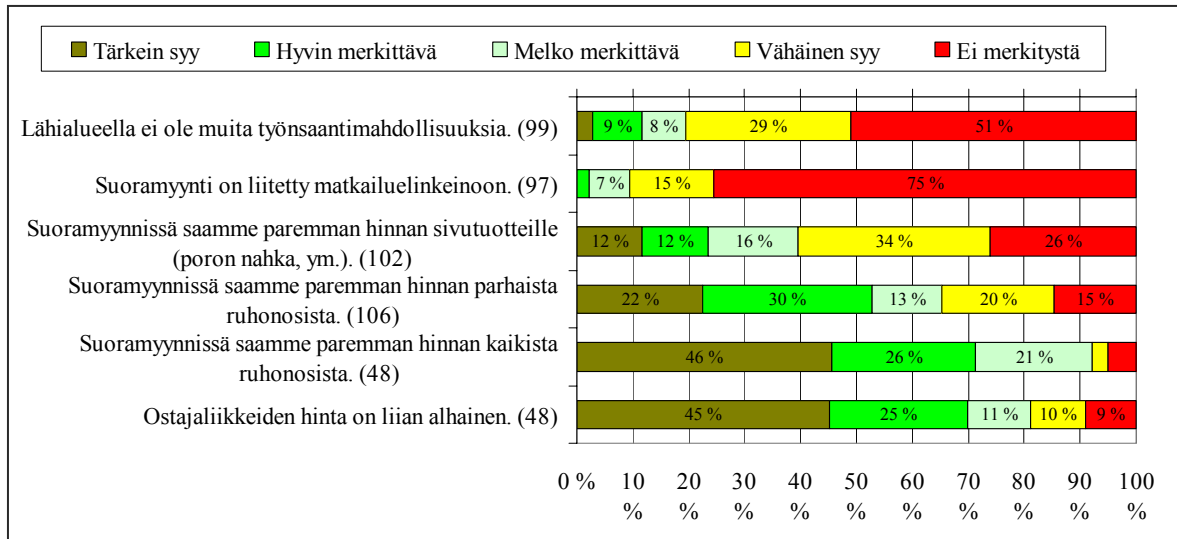
Taulukossa 5 on esitettynä suoramyynnissä olevan poronlihan hinnoitteluperusteet suoramyynnissä. Alueellisia eroja oli kuitenkin havaittavissa: eteläisellä poronhoitoalueella suoramyyntihinnoista sovitaan enemmän paliskunnissa kuin pohjoisilla poronhoitoalueilla. Isojen porokarjojen omistajat pystyvät pieniä enemmän paremmin määrittelemään itse hinnan suoramyydylle poronlihalle. Pienten porokarjan omistajat joutuvat pääosin tyytymään paliskunnassa yhteisesti neuvoteltuun hintatasoon.

Taulukko 3. Kyselyn mukaan noin 600 000 kiloa poronlihaa myytiin muualle kuin lihanjalostusliikkeisiin. Se jakaantui seuraavasti.

	Tulokset porokyselyn perusteella	Arvio kiloina
Suoramyynti	76 %	450 000
Rajakauppa	4 %	25 000
Muualle	20 %	120 000

Taulukko 4. Suoramyynnin alueellinen jakaantuminen.

	Tulokset porokyselyn perusteella %
Lapin lääni, paikkakunnan kuluttajille	40
muualle läänin alueelle	12
Oulun lääni	16
Pääkaupunkiseutu	14
Muualle	16

Kuva 5. Poronlihan suoramyyntin syyt.

Kyselytutkimuksella selvitettiin, kuinka alas voisi poronlihan hinta voisi pudota, jotta poronmistajat lopettaisivat suoramyyntin. Poronlihan suoramyyntin lopettamiskynnys on esitettyinä taulukossa 6. Puolet poromiehistä on valmis jatkamaan poronlihan suoramyyntiä vielä silloinkin, jos pororuhon keskimääräinen kilohinta olisi kuusi euroa. Poronhoitoalueella P1 lopettamiskynnys oli korkein: puolet alueen poronmistajista lopettaisi suoramyyntin, jos poronliharuhon keskimääräinen kilohinta olisi alle seitsemän euroa kilolta.

Kahdessa tapauksessa kolmesta poronmistajat myyvät sivutuotteet (mm. taljat ja sarvet) itse. Tapauksia, joissa samalla kun lihan ostaja ostaa poronlihat, ottaa myös nahan ja sarvet, muttei maksa niistä, oli 17 prosenttia. 15 prosentissa tapauksista lihanostajat ottavat myös

Taulukko 5. Hinnoitteluperusteet poronlihan suoramyyntissä.

Muuttuja	%
Hinta on ostajan määräämä	1
Paliskunnan poromiehet neuvottelevat hinnan yhdessä	40
Seuraamme muiden hintoja	20
Luomme omat hinnat	39

Taulukko 6. Poronlihan suoramyyntin lopettamiskynnys.

Keskimääräinen poronliharuhon hinta	%
Alle 5 euroa/kg	25
5–6 euroa/kg	30
6–7 euroa/kg	22
7–8 euroa/kg	10
8–9 euroa/kg	0
Yli 9 euroa/kg	14
	100

sarvet ja taljan ja maksavat niistä poronomistajille. 40 prosenttia poronomistajista piti sivutuotteiden myymistä vähintään melko merkittävänä syynä sille, että harjoittaa suoramyyn-
tiä.

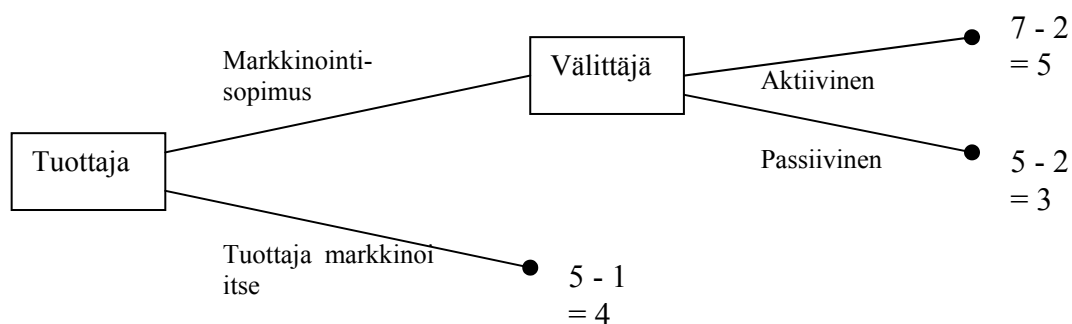
3.4 Poronlihan sopimustuotanto

Tässä tutkimusosiossa tarkastellaan poronlihan sopimustuotantoa ja tarjontaketjun toimintaa pääasiassa poronlihantuottajien näkökulmasta. Tavoitteena on tunnistaa poronlihantuotannon keskeiset ongelmat sekä pohtia poronlihaketjun vertikaalisen koordinaation merkitystä ja mahdollista laajuutta. Tutkimuksessa tarkastellaan erityisesti informaation ja poronlihan tarjontaan liittyvien sopimusten kannustavuuden vaikutuksia koko poronlihaketjun tehokkuuteen ja selvitetään millaisia ovat eri osapuolten motiivit ja rajoitteet sopimustuotannon lisäämiseen ja kehittämiseen.

3.4.1 Teoreettinen viitekehys

Uusklassisen talousteorian mukaan kaikki päätöksenteot ovat rationaalisia ja ne tapahtuvat aina tilanteessa, jossa informaatiota on rajaton määrä käytettävissä ilman kustannuksia. Tällöin päätöksentekijä tietää mitkä tulokset ovat mahdollisia hänen tekemiensä päätösten seurauksena. Todellisissa tilanteissa kuitenkin päätöksentekoa vaikeuttavat käytettävissä olevan tiedon rajallisuus ja markkinoiden kyvyttömyys siirtää kustannusinformaatio hintoihin (Pekkarinen & Sutela 1996, s. 112). Lisäksi informaatio on usein jakautunut taloudellisissa suhteissa eri osapuolten välille epätasaisesti (Macho-Stadler & Pérez-Castrillo 1997, s. 6).

Phlips (1988) esitti esimerkin täydellisestä informaatiosta (complete information) sovelletuna kamerakauppaan: kaupungissa on useita kameroiden myyntiliikkeitä ja ostajat haluaisivat löytää myyntiliikkeen, joka myy halvimmalla. Esimerkissä informaatio olisi täydellinen, jos kukin kameranostaja tietäisi mikä hintataso eri kameraliikkeissä on. Siten halvin liike valittaisiin todennäköisyydellä 1 (ja todennäköisyys, että mikään muu liike myisi halvemmalla, olisi 0).

Kuva 6. Pelipuu täydellisessä informaatiossa.

Sexton (1993) tarkastelee täydellistä informaatiota (perfect information) peliteorian avulla. Kuvassa 6 on esitetty pelipuu poronlihantuottajan ja välittäjän välisestä neuvottelusta lihan markkinoimiseksi. Jokaisessa päätöksentekopisteessä kullakin osapuolella on kaksi valintamahdollisuutta. Tuottajan voi joko markkinoida poronlihansa itse tai antaa sen välittäjän markkinoitavaksi. Välittäjä taas voi valita markkinoiko lihaa aktiivisesti vai passiivisesti.

Esimerkissä poronlihan tuottaja voi saada itse markkinoimastaan lihasta 5 euroa, mutta häneltä menee markkinointikustannuksiin 1 euro kilolta, näin ollen tuottajalle jää 4 euroa poronlihakilolta. Jos tuottaja jättää lihan markkinoinnin välittäjän hoidettavaksi ja välittäjän markkinoi lihaa aktiivisesti, voi tuottaja saada 7 euroa kilolta, jolloin hän joutuu maksamaan välittäjälle välityspalkkiota 2 euroa. Näin ollen tuottajalle jää 5 euroa poronlihakilolta. Jos välittäjä toimii markkinointitehtävässään passiivisesti, jää tuottajalle vain 3 euroa kilolta.

Epätäydellinen (imperfect) informaatio voi olla joko symmetristä (symmetric) tai epäsymmetristä (asymmetric). Symmetristä informaatio on silloin, kun kullakin toimijalla on sama informaatio käytettävissään. Vaikka informaatio onkin samanlainen kaikille toimijoille, se voi olla kuitenkin epätäydellistä. Epäsymmetrisestä informaatiosta puhutaan silloin kun epätäydellinen informaatio on jakautunut epätasaisesti toimijoiden kesken, eli joillakin toimijoilla on enemmän informaatiota käytettävissään kuin toisilla. (Rasmusen 1991, s. 51–54).

Phlips (1988) on lisäksi tehnyt eron epätäydellisen informaation (imperfect information) ja vaillinaisen informaation (incomplete information) välille. Epätäydellistä informaatiota esiintyy silloin, kun valintaa tekevä pelaaja ei tunne pelissä aikaisemmin tehtyjä valintoja (esimerkiksi kuvassa 1 tuottaja ei tiedä onko poronlihan välittäjä markkinointitoiminnassaan aktiivinen vai passiivinen). Vaillinaista informaatio puolestaan on silloin, kun kaikkia lopputulokseen vaikuttavia tekijöitä ei kyetä tunnistamaan (Phlips 1988, s. 8–10).

Tässä tutkimuksessa sovelletaan informaation taloustieteen päämies–toimija-ongelmaa (Principal–Agent problem) poronlihan sopimustuotannon tutkimiseen. Päämies–toimija-mallissa on kaksi taloudellista toimijaa: informoitu osapuoli ja tietämätön osapuoli. Päämies–toimija-mallissa kutsutaan *johtohenkilöä*, joka ehdottaa sopimusta, päämieheksi (principal) ja *seuraaajaa*, joka hyväksyy tai hylkää sopimuksen, toimijaksi (agent). Usein toimijalla on informaatioetu päämieheen nähden.

Päämies–toimija-ongelmaa voidaan ratkaista tehokkailla sopimuksilla. Sopimukseen liitetään kannustin-yhteensopivuusehto (incentive-compatibility constraint), joka ohjaa toimijan toimintaa halutun tehokkuuden suuntaan. Sopimusten täytyy olla toimijaa kannustavia, jotta toimija hyväksyisi ne. Sopimuksen hyväksymiseen liittyvät ehdot edellyttävät, että sopimuksen antamat hyödyt ovat vaihtoehtoisia mahdollisuuksia paremmat (eli vaihtoehtoiskustannukset ovat alempia) (Rasmusen 1991, s. 176; Salanie 1997, s. 4–6). Nämä vaihtoehtoiset mahdollisuudet asettavat toimijalle varaushyödyn (reservation utility) (Salanie 1997, s. 5–6).

Epätäydellisen informaation tapauksessa päämies–toimija-teoria voidaan jakaa kolmeen eri malliin (Salanie 1997, s. 5–6):

1. *Haitalliseen valikoitumiseen* (adverse selection), jossa tietämätön osapuoli on epätäydellisesti informoitu informoidun osapuolen ominaisluonteesta. Tietämätön osapuoli tekee valinnan ensin.
2. *Signaalin antamiseen* (signaling), jossa informatiivinen tilanne on sama, mutta informoitu osapuoli tekee valinnan ensin. Toimijalla on informaatioetu ja hän voi ennen sopimuksen allekirjoittamista lähettää signaalin päämiehelle joko toiminnallaan tai päätöksenteollaan. Toimija ei tuo julki yksityistä informaatiotaan, jos hän saavuttaa suuremman hyödyn pitämällä sen salassa.
3. *Peiteltyyn toimintaan* (moral hazard), jossa toiminta on peiteltyä ja tietämätön osapuoli on epätäydellisesti informoitu informoidun osapuolen toiminnasta. Tietämätön osapuoli tekee valinnan ensin.

Andersson (1997) luokittelee sopimukset seuraavasti

1. Markkinaohjautuvat – klassiset sopimukset
2. Kolmikantasopimukset (Trilateral contracts) – neoklassiset sopimukset
3. Liiketoimintaspesifinen ohjautuminen – suhdesopimukset (Relation contracts)

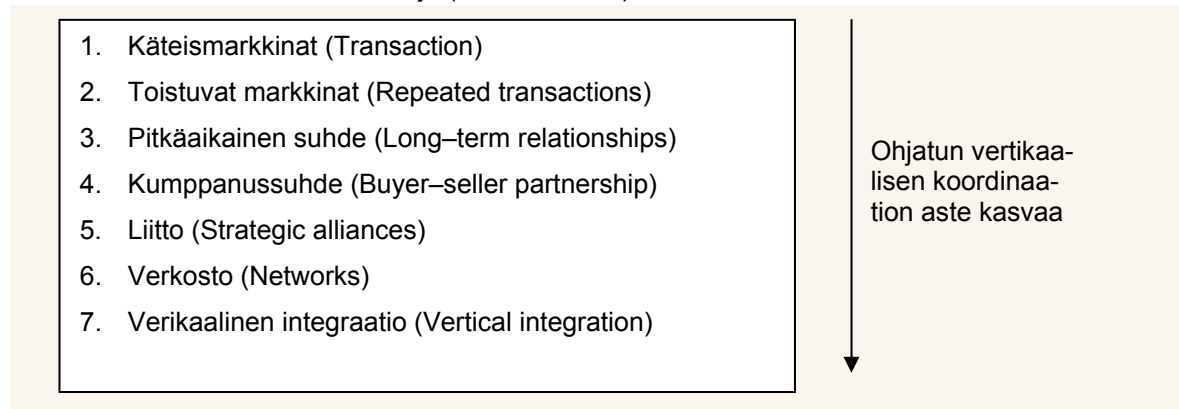
Markkinaohjautuva sopimus on yleisin sopimus, joka soveltuu standardoiduilla tuotteilla käytäviin liiketoimiin. Hinta määräytyy markkinoiden määräämän tasapainohinnan mukaan. Sopimuksessa sovitaan toimenpiteistä, mikäli toinen osapuoli ei pysty täyttämään sopimuksessa sovittuja ehtoja. Näin voi käydä, jos esimerkiksi ennakkokauppatapauksessa poronlihan tuotanto, esimerkiksi rehupulan takia epäonnistuu, eikä hän voikaan toimittaa sovittua määrää jalostajalle.

Satunnaiset liiketoimet, jotka ovat luonteeltaan joko spesifisiä tai osittain spesifisiä, tarvitsevat kolmikantaohjausta. Sopimukset saattavat edellyttää spesifisiä investointeja, jotka motivoivat sopimusosapuolet toteuttamaan sopimuksen ehtoja. Kolmikantasopimus tarkoittaa kolmannen osapuolen arviointia sopimusehtojen täyttämistä ja erimielisyyksien ratkaisemisessa.

Suhdesopimuksissa sovitaan periaatteista, jotka kuvaavat ja ohjaavat osapuolten suhteita. Sopimus kehittyy ajan myötä ja se perustuu osapuolten väliseen luottamukseen. Liiketoimien monipuolisuuden lisääntyessä sopimukset muuttuvat klassisista sopimuksista neoklassisiksi ja lopulta suhdesopimuksiksi. Liiketoimien koordinointi on riippuvainen liiketoimien luonteesta ja epävarmuuden asteesta.

Boonin (1999) mukaan poronlihan tarjontaketjun voidaan sanoa olevan vertikaalisesti toisiinsa liittyvien eri tasojen välinen ketju, jossa tasot ovat yksittäisiä yrityksiä. Bakerma ym. (1993) kutsuvat vertikaaliseksi koordinoinniksi sitä ketjun eri osien välistä toimintaa, jolla

Taulukko 7. Markkinasuhteiden ketju (Webster 1992).

markkinoiden eri osapuolet saadaan kohtaamaan toisensa. Taulukko 7 esittää vertikaalisen koordinaation hypoteettista jatkumoa. Jatkumon alussa on olemassa ”näkyttömän käden” koordinaatio, joka Petersonin ja Wysockin (1998) mukaan tarjoaa lyhytaikaista yhteistyötä. Koordinaatio on joustavaa ja informaation kulku tarjontaketjussa rajoitettua, opportunistista ja tarjoaa yhteistyökumppaneille itsenäisyyden. Jatkumon siirtyessä kohti vertikaalista integraatiota, ohjattu koordinaatio ja vastavuoroisuus lisääntyvät ja informaation kulku on avoimempaa. Samalla sopimussuhteesta tulee pitkäaikaisempi, hyötyjä jakava ja vallitsee vakaampi keskinäinen riippuvuussuhde. Webster (1992) on luokitellut vertikaalisen koordinaation asteen seitsemään eri luokkaan (taulukko 7).

Eri koordinaatiomuotojen välillä erona on kontrollin voimakkuus. Käteismarkkinoilla koordinaation kontrolli on pientä. Markkinoilla toimijat päättävät osallistuvatko liiketoimintaan vai eivät. Näin ollen kontrollin käyttö tapahtuu ennen vaihdantaa. Ohjatun koordinaation kasvaessa yksityiskohtaisilla sopimuksilla asetetaan tarkoin määritetyt ja yksityiskohtaiset ehdot vaihdannalle. Petersonin ja Wysockin (1998) mukaan osapuolten pitää tällöin lisäksi uhrata enemmän aikaa sopimusten suunnittelulle ja sopimusten noudattamisen valvomiselle. Tämä aiheuttaa vaihdantakustannuksia (Transaction cost).

Martinin ym. (1993) mukaan strategisen liittoutuman (strategic alliance) tulisi täyttää seuraavat kolme vaatimusta:

1. Yhteinen tavoitteiden määrittäminen
2. Yhteinen päätöksentekojärjestelmä
3. Riskin ja hyödyn jako

Tällöin kontrolliprosessi sisältää liikesuhteen rakentamisen ja liikesuhteen molempipuolisen analysoinnin mukaan virallisessa yhteistyössä koordinaatio toteutetaan erillisen organisaation kautta. Tällöin pääoman sijoittaminen tekee velvollisuuksien ja päätöksenteko-oikeuksien rajaamisen selvemmäksi kuin strategisen liittoutuman koordinaatitasossa. Vertikaalisessa integraatiossa puolestaan kaksi tai useampi liiketoiminnan osapuoli sulautuu yhdeksi organisaatioksi valvomaan toiminnan koordinaatiota. (Peterson & Wysocki 1998).

Vertikaalinen koordinaatio voidaan jakaa myös sisäiseen ja ulkoiseen koordinaatioon. Ulkoisessa koordinaatiossa vaihdanta tapahtuu yritysten ulkopuolella, kohdemarkkinoilla, joilla ei ole olemassa minkäänlaisia sopimuksia ja tuote tuotetaan ennen kuin se markkinoidaan. Ulkoisessa koordinoinnissa tarvitaan hyvin määritellyt hinta- ja laatu järjestelmät, joilla voidaan ohjata tuotteiden vaihtoa. Koordinointi edellyttää hyvin toimivia markkinoita, jolla informaatio välittyy tehokkaasti (esim. Bakerma ym. 1993, Boon 1999). Sisäisen koordinoinnin järjestelmälle ovat puolestaan ominaisia erilaiset sopimukset sekä pisimmälle vietyinä vertikaalinen integraatio. Vertikaalisessa integraatiossa markkinaketjun eri osat toimivat täydellisessä yhteistyössä ja niiden välillä tapahtuva hyödykkeiden vaihto tapahtuu yrityksen johdon määrittelemänä. (Bakerma ym. 1993).

Ollilan ja Nilssonin (1997) mukaan institutionaaliset tekijät, tuotantokustannukset sekä vaihdantakustannukset selittävät vertikaalisen integraation tarvetta. Myös kysynnän muutokset johtavat tarjontaketjun muuttumiseen koordinoituksi järjestelmäksi. Tarjontaketjun täytyy pyrkiä vastaamaan kuluttajien vaatimuksiin, mikäli he haluavat säilyttää markkinaosuutensa. Jalostavat yritykset joutuvat muuttamaan toimintaansa saadakseen tuotettua kuluttajien eri toiveiden mukaisia hyödykkeitä. Tuotteiden pitkälle viety erilaistaminen vaatii myös tuotteiden raaka-aineiden erilaistamista (Bakerma ym. 1993, Sheldon 1996).

Franchising on yhteistoimintamuoto, joka muodostuu yhdestä franchisingin antajasta (päämies) ja yhdestä tai useammasta franchisingin saajasta (toimija). Sopimus perustuu päämiehen kehittämään konseptiin, joka luovutetaan sopimusajaksi korvausta vastaan toimijalle, joka voi olla toinen yritys. Päämies antaa konseptin käyttöön liittyvän tietotaidon toimijalle ja kantaa päävastuun koko franchising-ketjusta. Sekä päämies että toimija esiintyvät ulospäin yhtenevästi. (Mathewson & Winter 1985, s. 503).

Sopimuksia voidaan luokitella myös päätöksenteon sijoittumisen suhteen. Frank ja Hendersson (1992) ovat jakaneet sopimukset seuraavalla tavalla:

1. Markkinaspesifinen sopimus (Marketing specified contract)
2. Tuotantoa ohjaava sopimus (Production management contract)
3. Vertikaalinen integraatiosopimus (Vertical integration)

Markkinaspesifinen sopimus sisältää toimitettavan poronlihan määrän, laadun ja hinnan. Mikäli hintaa ei ole annettu, vaan on annettu pelkästään hinnan määräytymisperuste, epävarmuus pienenee, mutta hintariski säilyy. Lopullinen hinta voi vaihdella laadun ja markkinatason mukaan. Markkinaspesifinen sopimus kuuluu klassisten sopimusten ryhmään. Tuotantoa ohjaava sopimus antaa ostajalle suuremman mahdollisuuden kontrolloida tuotantoa. Sopimuksessa voidaan määrätä ja ohjata tuotannossa käytettäviä menetelmiä. Tuotantoa ohjaava sopimus kuuluu suhdetosopimusten ryhmään. Vertikaalisessa integraatiosopimuksessa poronlihantuottaja antaa työ- ja pääomapanoksensa ostajan hallitsemaan tuotantoprosessiin. Päätöksenteko on siirtynyt lähes täydellisesti tuottajalta ostajalle, joka kontrolloi täydellisesti poronlihantuotannon kasvatusprosessia.

Frank ja Hendersson (1992) esittivät myös, että päätöksenteon siirtymisasteen lisäksi sopimukset voidaan luokitella hintariskin jakautumisen suhteen:

1. Ennako-ostosopimus (Cash forward contract)
2. Minimihintainen ennakkosopimus (Minimum price forward contract)
3. Siirretyn hinnoittelun sopimus (Deferred pricing contract)

Ennako-ostosopimuksessa määritetään tuotteen hinta, määrä, laatu ja toimitusajankohta. Minimihintaisessa sopimuksessa sovitaan tietyn poronlihamäärän toimittamisesta sopimuksessa sovittuna ajankohtana. Minimihinta määrätään ennakolta, mutta poronlihantuottajalla on markkinatilanteen mukaan mahdollisuus myös korkeampaan hintaan. Sopimus kuuluu suhdetosopimusten ryhmään. Siirretyn hinnoittelun sopimuksessa sovitaan poronlihan toimitusmäärästä, joka toimitetaan tietyssä ajankohtana ostajalle. Sopimuksessa sovitaan hinnasta, jonka määräytymisperusteena on toimitusajankohdan futuurihinta. Sopimuksessa määritetyt määrä- ja laatuvaatimukset sitovat poronlihantuottajaa. Mikäli tuotanto epäonnistuu, poronlihantuottajan tulee hankkia sovittu määrä samanlaista poronlihaa muualta tai hän joutuu korvaamaan ostajalle aiheutuneet vahingot.

Hinnan määräytymisen suhteen äärimmäisenä sopimuksena voidaan pitää *kiinteähintaista sopimusta*, jossa poronlihan tuottajahinta asetetaan ostajan tuotantokustannusten perusteella. Tällainen kiinteähintainen sopimus on riippumaton markkinatilanteesta (Sheldon 1996, s. 18). Ideaalisopimus syntyisi, jos poronlihan ostaja (Päämies) kantaisi vastuun tuotannosta ja epävarmuudesta. Tällöin kiinteän maksun maksaminen poronlihan tuottajalle olisi epävarmuustekijöistä huolimatta mahdollista, jos poronlihantuottaja tekisi koko ajan parhaansa tuotannon eteen. Tällöin jos päämies pystyy vaikuttamaan poronlihantuottajan toimintaan ja kontrolloimaan sitä, kannattaa päämiehen kantaa kaikki vastuu tuotannosta ja maksaa tuottajalle kiinteän hinnan riskin ja epävarmuuden siihen vaikuttamatta (Monczka ym. 1998, Sheldon 1996, s. 18).

Toisena ääripäänä voidaan pitää sopimusta, jossa poronlihantuottajalle maksettava lihan hinta perustuu tuottajan tuotantokustannukseen, johon lisätään tuottajan voittovaatimus. Tällöin puhutaan *kustannus–marginaalihinnasta* (cost-plus), jota esimerkiksi Buhr (1999) on tutkinut yhdysvaltain sianlihamarkkinoilla. Tällaisessa tapauksessa tuottajalla on pienempi riski, koska hän tietää saavansa kustannuksensa katetuksi. Tällöin ostaja kantaa suuremman riskin, koska hän ei tiedä tulevia kustannuksia. Kustannusperusteisessa sopimuksessa on haittana se, että poronlihan markkinoijalla (päämies) on pienempi kannustin tehokkaaseen toimintaan, koska ei saa kaikkia markkinoinnista saatavia voittoja itselleen. Kuitenkaan tuottaja ei voi välttyä tehokkuusvaatimuksilta, jos hän aikoo jäädä markkinoille (Monczka ym. 1998)

Futuurihinnoittelu kuuluu siirretyn hinnoittelun sopimukseen (Deferred pricing contract). Futuurisopimus on poronlihan tuottajan ja ostajan (jatkojalostajan) välinen sitova sopimus poronlihakaupasta myöhempänä ajankohtana ennalta sovittuun hintaan. Sopimuksessa määritetään hinta, määrä, laatu, paikka ja aika (Leuthold ym. 1989, s. 111) Futuurisopimusta

tehtäessä sekä ostaja, että myyjä tallentavat marginaalimaksun, jonka tarkoituksena on väärinkäytösten ehkäiseminen. Futuurimarkkinoiden tuottama informaatio vähentää hintojen vaihtelua ja siten hyödyttää sekä poronlihan tuottajia että ostajia (Leuthold ym. 1989, s. 111).

Optiot antavat omistajilleen oikeuden, mutta ei velvoitetta ostaa tai myydä poronlihaa ennalta määrättyyn hintaan rajattuna ajanjaksona. Osto-optiot voidaan liittää futuurisopimukseen. Tällöin Osto-option haltija saa optiota lunastaessaan myyntifutuurin, jonka hinta on optiossa määrätty. Vastaavasti myyntioption haltijalla on oikeus saada ostofutuuri. Jos hinnat eivät muutu option haltijan kannalta suotuisasti, osapuoli voi jättää option käyttämättä. Optiosopimus voidaan myydä eteenpäin ennen eräpäivää, jolloin optio on vielä voimassa. Option haltija joutuu maksamaan osto- tai myyntioikeudestaan premion toiselle sopimusosapuolelle. Mahdollinen option käyttämättä jättämisestä aiheutuva tappio rajoittuu tällöin vain premioon. Osto-option myyjän eli asettajan on pakko myydä sovittu tuote, jos ostooption ostaja haluaa käyttää optionsa. Samoin myyntioption asettajan on pakko ostaa sovittu tuote, jos myyntioption ostaja haluaa käyttää optionsa (Leuthold ym. 1989, s. 317, Taipale & Kola 1997, s. 58). Taulukossa 8 on esitetty optioiden ja futuureiden perusstrategiat.

Kaavahinta (formula price) on minimitalkuuhinta, joka perustuu avainpanosten hintaan sekä kiinteään marginaaliin. Tällöin hintamuutokset ovat maltillisia. Esimerkiksi poronlihamarkkinoilla päämiehen toimijalle (tuottajalle) maksama hinta on sidottu toimijan kustannuksiin ja toimijan vaatimaan marginaaliin. Markkinahinnan ollessa minimihinnan alapuolella, maksaa päämies minimihinnan. Jos markkinahinta on minimihintaa korkeampi, jakavat päämies ja toimija minimihinnan ja markkinahinnan erotuksen. (Buhr & Smith 1998, s. 3). Kaavahinta voidaan yhdistää kustannus–marginaalihintaan (cost–plus).

Taulukko 8. Futuureiden ja optioiden perusstrategiat (Taipale & Kola 1997, s. 58).

Strategia	Tarkoitus	Kustannukset	Sitoutuminen	Riski
Myyntifutuuri ja käteissitoumus	Tulevan myyntihinnan kiinnitys	Pieni toimitusmaksu	Pakko toimittaa/position sulkua	Muutokset markkinoilla.
Ostofutuuri ja käteissitoumus	Tulevan ostohinnan kiinnitys	Pieni toimitusmaksu	Pakko ottaa vastaan/position sulkua	Muutokset markkinoilla.
Osto-option osto	Varmistetaan ostohinta tai hyödytään nousevista hinnoista myynnin jälkeen	Preemio	Ei ostopakkoa	Rajoittuu maksettuun premioon. Rajaton voittomahdollisuus
Myyntioption osto	Varmistetaan myyntihinta tai hyödytään laskevista hinnoista oston jälkeen	Preemio	Ei myyntipakkoa	Rajoittuu maksettuun premioon. Rajaton voittomahdollisuus
Osto-option myynti	Spekulointi	Saa premion	Pakko ostaa	Rajaton
Myyntioption myynti	Spekulointi	Saa premion	Pakko myydä	Rajaton

Hintakehikolla (price window) voidaan poronlihan hintoja vakaannuttaa asettamalla hinnalle ylä- ja alahintojen raja-arvot. Mikäli markkinahinta on hintakehikon sisällä, tällöin päämies (poronlihan markkinoija) ja toimija (poronlihan tuottaja) käyttävät markkinahintaa. Mikäli markkinahinta on kehikon ulkopuolella, päämies ja toimija jakavat hintaerotuksen. Lisäksi poronlihantuottaja velvoitetaan sopimuksin toimittamaan päämiehelle kaikki tuottamansa poronlihan (Buhr & Smith 1998, s. 3).

Perushinta (price floor) asettaa hinnalle alarajan. Perushinta voi olla esimerkiksi poronlihan tuottajan (toimija) ja markkinoijan (päämies) välinen sopimus siitä, että kaikesta poronlihan tuottajan tuottamasta lihastaan maksetaan kiinteä perushinta siitä huolimatta onko tuottajan tuottamaa lihaa myyty markkinoille. Tällä tavalla voidaan tasata yksittäisiä tuottaja/paliskuntakohtaisia riskejä.

3.4.2 Aineisto ja menetelmät

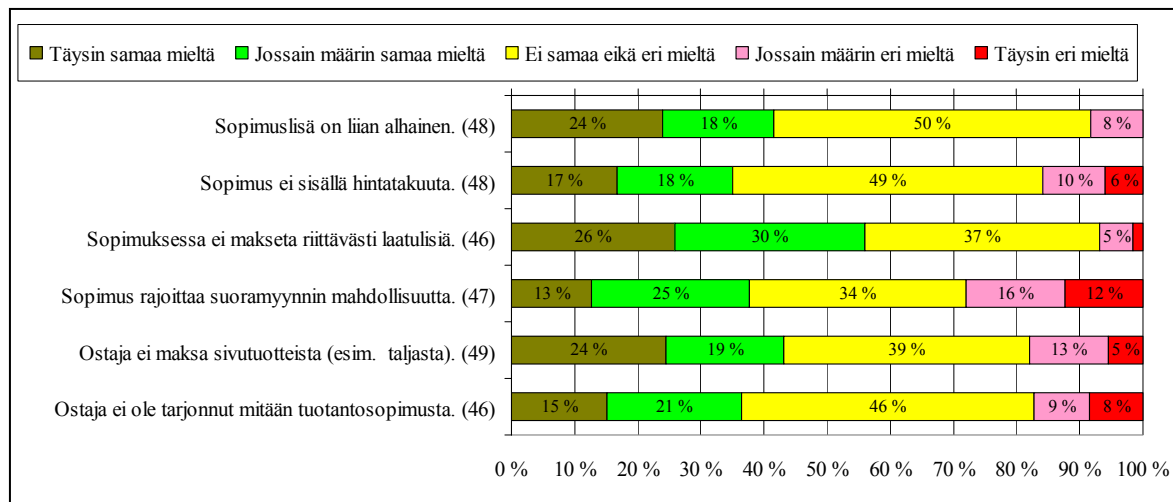
Tämän tutkimuksen tutkimusaineisto perustuu pääosin kyselytutkimukseen, syvähaastatteluihin ja Paliskuntain yhdistyksen tilastoihin. Syvähaastattelututkimuksessa haasteltiin kuutta poronlihan jatkojalostajaa ja kahta poronlihateurastamon edustajaa. Tilastotietoja kerättiin 41 Suomessa poronlihaa jalostavalta yritykseltä, joista markkinakaudella 2007–2008 poronlihaa osti 18 yritystä ja poroja ostettiin yhteensä 60 176 kappaletta. Syvähaastattelututkimus on kvalitatiivinen haastattelumenetelmä, jossa tutkittavasta kohteesta saatiin sellaista tietoa, jota kyselytutkimuksella ei olisi saatu. Samalla haastateltava kohde saatiin mukaan tutkimuksen suunnitteluun sekä tutkimusongelman määrittelyyn (Grönfors 1982)

3.4.3 Tulokset ja tulosten tarkastelu

Horisontaalinen, eli porotilojen välinen yhteistyö on paliskuntien sisällä voimakasta, mutta vertikaalinen, eli porotilojen, teurastamojen, jalostajien ja vähittäiskauppojen välinen yhteistyö on vähäistä ja sirpaloitunutta. Yhteistyön sirpaloituminen sai alkunsa Poro ja Riista Oy:n konkurssista vuonna 1989. Samaan aikaan poronlihan hinta laski lähes 40 %. Vaikka ylisuurat poronliharastot on saatu purettua, näillä ei kuitenkaan ole saatu nostettua poronlihan tuottajahintaa. Myös poronlihan suoramyynä on lisääntynyt ja poronlihan jatkojalostus on menettänyt suurtuotannon edut.

Poronlihan tarjontamäärät ovat pieniä. Siksi isoilla, kustannustehokkailla teurastamoilla ja jatkojalostajilla ei ole teurasketjua suunniteltuna poronlihan jatkojalostamiselle. Ongelma on samantyyppinen lampaanlihan tuotannossa (Laurikainen 2003).

Syvähaastatteluaineiston perustella pienet poronlihaa jalostavat yritykset pääsääntöisesti seuraavat isompien yritysten hinnoittelua ostaessaan poronlihaa tuottajilta. Pienet yritykset asettavat hinnan hieman korkeammaksi kuin markkinajohtajat. Sillä hinnalla he saavat poronlihaa niin paljon kuin pystyvät tämänhetkisinä kapasiteeteilla jalostamaan.

Kuva 7. Syyt, miksi poronmistajat eivät ole kiinnostuneita pitkäaikaisiin myyntisopimuksiin.

Poronlihamarkkinoilla sopimustuotanto on lyhytjänteistä. Yli 90 prosenttia tuotantosopimuksista tehdään vain vuodeksi kerrallaan. Porotilan itse tekemistä sopimuksista 81 prosenttia tehdään pienjalostamon kanssa, mutta paliskunnissa tehdyistä tuotantosopimuksista 96 prosenttia on tehty ison jalostuslaitoksen kanssa. Paliskunnan tekemät sopimukset ovat yleensä kirjallisia ja sisältävät ehtoja lihan laadusta ja maksettavasta hinnasta. Laatusiien ja yleensä sopimusliien puute on yksi merkittävä syy, miksi poronmistajat eivät ole kiinnostuneet sopimusten allekirjoittamiseen. Kuvassa 7 on esitetty syitä, miksi poronmistajat eivät ole kiinnostuneet pitkäaikaisiin poronlihan myyntisopimuksiin jalostajien kanssa.

Keskimääräinen sopimuslisä pitkäaikaisissa tuotantosopimuksissa oli kaudella 2006–2007 kuusi senttiä poronlihakilolta. Kaudella 2007–2008 poronlihasta maksettiin sopimustuotannossa vähemmän kuin sopimuksettomilla markkinoilla. Sopimustuotannossa hinnat olivat ennalta määrättyjä ja eivät nousseet niin nopeasti kuin käteismarkkinoilla.

Tuotantopanosten hankintasopimuksia poronmistajat tekevät hyvin vähän. Heinän ja säilörehun hankintasopimuksia tekee keskimäärin 1,1–1,4 % ja kaupallisten rehujen hankintasopimuksia 19,8 % poron omistajista.

Syvähaastattelututkimuksen mukaan poronmistajat pitävät porotalouden verotusta yhtenä tärkeänä tekijänä, joka kannustaa suoramyyniin ja vähentää kiinnostusta sopimustuotantoon. Porotalouden verotus suoritetaan paliskunnan kautta. Poromiehet maksavat veroa eloporojen mukaan. Suoramyyntissä poromies ei maksa veroa myyntitulosta lainkaan. Lisäksi suoramyyntissä poronlihan myynnistä saatava arvonlisävero jää poromiehen käyttöön ja näin arvonlisäverosta muodostuva korkohyöty jää poromiehelle. Jos poronliha myydään keskitetysti paliskunnan kautta, arvonlisävero jää paliskunnalle ja samalla korkohyöty jää paliskunnalle. Verojärjestelmä ei myöskään kannusta yksittäistä poromiestä investoimaan porotalouteen, koska investoinnin verotusvähennysoikeus menee paliskunnalle. Tämä myös rajoittaa porotalouden rakennekehitystä.

3.4.4 Johtopäätökset

Sopimustuotanto poronlihan ostajien kanssa on lyhytjänteistä. Osa poromiehistä näkee, että paliskunta on liian jäykkä organisaatio markkinoiman poronlihaa. Silloin pelkäästään lihan hinta vaikuttaa ostajan päätöksentekoon ja laatu jää toisarvoiseksi tekijäksi. Paliskunnan kautta myytävässä porossa ei ole myöskään hintatakuuta. Hinta sovitaan usein vain yhdeksi kaudeksi kerrallaan.

Kun poro kasvatetaan, ruokitaan, teurastetaan ja usein myös markkinoidaan paliskunnissa keskitetysti yhteistyönä, on yksittäisen poromiehen vaikeaa vaikuttaa poronlihan laatuun. Tämä haitallisen valikoitumisen ongelma (adverse selection problem) laskee koko tarjontaketjun, myös kuluttajan, hyötyä (Salanié 1997, Tuomisto 2007). Laatuinformaatio ei silloin tavoita poron kasvattajaa. Kuluttaja ei myöskään tule tietoiseksi siitä, millainen on laadukas poronliha. Silloin kuluttajan päätöksissä ratkaisee ainoastaan hinta. Suoramyyntissä on keskitettyä yhteismyyntiä parempi mahdollisuus keskittyä laadun tuottamiseen. Syvähaastatte lututkimuksen mukaan sopimuslisien alhaisuus tai niiden puute rajoittaa eniten kiinnostusta tuotantosopimusten tekoon. Lisäksi pohjoisilla poronhoitoalueilla haluttaisiin poronlihan tuotantosopimukseen hintatakuuta ja laatulisiä.

Erityiseksi ongelmaksi poronlihamarkkinoilla osoittautui oligopolihinnoittelu yhdistettynä epäsymmetriseen informaatioon: muutamalla poronlihan jatkojalostusyriyksellä on informaatioetu, joka antaa poronlihamarkkinoille hintasignaalin. Muut yritykset seuraavat tätä signaalia hinnoitteleamalla poronlihan hinnan hieman korkeammaksi kuin hintasignaalin antaneet yritykset. Informaatioetua nauttivat yritykset tarjoavat muita etuja (sopimus)tuottajille, esimerkiksi porojen hakeminen elävänä erottelupaikasta, jolla ne asemoivat itsensä markkinoille.

Keskitetyssä myyntissä poronlihan hinta lyödään lukkoon syksyllä. Alituotantotilanteessa poronlihasta on kuitenkin talven ja kevään aikana mahdollista saada korkeampi hinta. Korkeampi hinta kannustaa suoramyyntiin ja vähentää kiinnostusta sopimustuotantoon.

Porotalouden verotus myös rajoittaa sopimustuotantoa ja kannustaa poromiehiä lisäämään suoramyyntiä. Varsinaista poronkasvatustyötä tekevät poromiehet kokevan pienimuotoisen jatkojalostuksen ongelmallisena, koska poronhoitotyöt jäävät silloin yhä pienemmälle työvoimalle.

Sopimustuotannon avulla paliskunnat voisivat yhdistää myyntitoimintansa kilpailuttamalla poronlihan ostajat. Ostajaliikkeiden pienen koon takia yksittäinen ostajaliike ei voi kuitenkaan käsitellä kovin suuria lihamääriä. Siksi tarjouskilpailussa paliskunnat voisivat pyytää tarjouksia useilta pieniltä jatkojalostajilta. Tämän jälkeen poronlihan myynnistä saatu keskihinta maksetaan poronomistajille. Tällainen poolihinnoittelu on käytössä muun muassa siemenperunamarkkinoilla. Yhteismyyntin avulla poronomistajat voisivat saada suuremman neuvotteluvoiman hintaneuvotteluissa.

3.5 Poronliha elintarvikemarkkinoilla

Kaupan rakenteelliset ja toiminnalliset muutokset ohjaavat elintarvikemarkkinoiden kehitystä. Kansainvälinen elintarvikekauppa on kasvanut voimakkaasti ja Suomen elintarviketuonnin arvo on viime vuosina kohonnut vuosittainen 7–8 prosenttia. Kuluttajien valinnanmahdollisuudet ovat kasvaneet, koska tarjolla on aiempaa monipuolisemmin tuotteita ja tuotenimikkeitä. Vähittäiskaupan keskittymisaste on Suomessa korkea, sillä kahden suurimman kaupparyhmittymän markkinaosuus oli yli 70 prosenttiin vuonna 2006. Kilpailu markkinaosuuksista jatkuu kireänä myös tulevaisuudessa. Tuotevalikoimista on tulossa entistä tärkeämpi vähittäiskauppojen kilpailukeino. Kaupparyhmät kilpailuttavat säännöllisesti eri tavarantoimittajia tuotevalikoimapäätöksiä tehdessään. Lisäksi ne pyrkivät vahvistamaan neuvotteluasemiaan etsimällä korvaavia toimittajia muista EU-maista.

Kilpailun kiristyessä suomalainen elintarviketeollisuus on joutunut tarkastelemaan kilpailumahdollisuuksiaan uusista lähtökohdista. Tehokkuus, innovatiivisuus, joustavuus tai markkinaosaaminen ovat nousemassa uusiksi menestystekijöiksi. Suuret yksiköt ovat viime vuosina panostaneet tuotekehitykseen ja toimintojen tehostamiseen investoimalla pitkälle automatisoituihin tuotantolinjoihin. Pienet elintarvikejalostajat ovat puolestaan löytäneet oman markkinaraon erikoistuotteilla tai paikallismarkkinoilla. Keskisuuret yritykset ovat panostaneet esimerkiksi alihankintaan tai alueelliseen erikoistumiseen.

Poro on lihanjalostusyriyksille haastava raaka-aine. Se on kallista ja raaka-aineen saatavuus on niukkaa. Lisäksi vuosinen tuotanto tulee markkinoille laajalta ja hajanaiselta alueelta luonnonolosuhteiden määräämään teurastuskauden aikana. Haasteista huolimatta poronliha on arvostettu ja haluttu raaka-aine monien myönteisten ominaisuuksiensa ansiosta. Sillä on vahva lappilaisuuteen, luonnonmukaisuuteen ja terveellisyteen liittyvä imago, mitä hyödynnetään monin tavoin tuote- ja yritysmarkkinoinnissa.

Yrityksen on vaikea saavuttaa suurtuotannon etuja jalostuksessa tai markkinoinnissa hyödyntäessään niukkaa raaka-ainetta. Tämän takia yritys pyrkii luomaan tuotteilleen turvallisen markkinalokeron, 'nichen'. Jotta markkinalokero olisi yrityksen kannalta mielenkiintoinen, sen on oltava tarpeeksi suuri ja tarjottava riittävästi kasvupotentiaalia. Onnistuakseen ja saavuttaakseen voittoja yritykseltä vaaditaan kilpailijoita vahvemmat taidot ja voimavarat. Yrityksen on kyettävä puolustautumaan kilpailijoiden hyökkäyksiltä kuluttajilta saavuttamansa luottamuksen turvin (Kotler 1984).

Myös kulutustottumusten muutokset vaikuttavat elintarvikemarkkinoiden kehitykseen. Kuluttajat arvostavat arkiruokailun helppoutta, aterioiden terveellisyyttä ja vaihtelevuutta. Valmisruokien ja muiden pitkälle jalostettujen tuotteiden kysyntä kasvaa samaan aikaan kun kodin ulkopuolinen ateriointi lisääntyy. Nopeista kulutusmuutoksista huolimatta perinteiset ruoka- ja makutottumusten ovat säilyttäneet vahvan kansallisen aseman ja arvostuksen. Lisäksi suomalaiset ovat entistä kiinnostuneempia elintarvikkeiden ravintoarvoista tai raaka-aineen alkuperästä. Tulevaisuudessa kuluttajien uskotaan vaativan myös luonnonvaroja

säästäviä ja eettisesti kestäviä tuotantomuotoja, sillä ympäristökysymykset tulevat vaikuttamaan ostokäyttäytymiseen yhä voimakkaammin (Mononen & Silvasti 2006)

Tämän markkinaosion tarkoituksena on kuvata poronlihatuotteiden asemaa eri kulutussektoreilla. Vähittäiskauppamarkkinoiden erikoislihatuotteiden tuotteistoa ja kilpailutilannetta kuvataan ympäri maata kerättyjen hintatietojen perusteella. Jalostusteollisuuden näkemyksiä valmisruokatuotteistosta selvitetään haastattelukyselyllä kerätyn aineiston avulla. Kodin ulkopuolisessa ruokailussa käytetyn poron- ja saksanhirven lihamäärää ja poronlihan kulu- tukseen vaikuttavia tekijöitä analysoidaan otantatutkimuksessa kerätyn aineiston avulla.

3.5.1 Poro- ja riistatuotteet vähittäiskaupassa

Tiedot vähittäiskaupassa myytävistä tuotteista kerättiin Rovaniemeltä (5 myymälää), Oulusta (4 myymälää), Vaasasta (2 myymälää), Kuopiosta (5 myymälää), Jyväskylästä (3 myymälää), Turusta (8 myymälää) ja Helsingistä (6 myymälää). Tuotetietoja kerättiin yhteensä 780 tuotteesta lokakuun 2006 ja tammikuun 2007 välisenä aikana.

Vähittäiskaupoissa myytävä poronlihatuotteisto on laaja. Valtakunnallisessa jakelussa on poronlihasta valmistettuja pakasteita, leikkeleit, säilykkeitä ja eineksiä. Lisäksi tuoretta poronlihaa on teurastuskausina tarjolla ympäri maata.

Suurin tuoteryhmä on pakasteet. Ylivoimaisesti suosituin tuote on poronkärityks, jota on tarjolla eri valmistajien erikokoisissa pakkauksissa. Yleisimmin valmistajilla on omat hieman kilpailijoista poikkeavat pakkaukset. Kaikkein yleisintä 240 gramman pakkausta valmistaa kuitenkin kaksi suurta lihanjalostajaa, joista toinen valmistaa oman tuotannon rinnalla myös Pirkka-tuotemerkkiä. Kilpailu pienimmän pakkaukseen tuoteryhmässä on kireä, sillä hintaero kahden valmistajan tai tuotemerkkien välillä jää alle 0,5 euroon kilolta. Suurempia pakkaukset valmistaa useimmiten vain yksi jalostaja, ja kilohinta asettui hieman korkeammaksi. Hintakilpailu on kuitenkin kaikissa pakkauksissa kovaa, sillä saksanhirvikärityks on tarjolla samankokoisissa pakkauksissa kuin poroa. Poron ja saksanhirven välinen hinnat oli Pirkka-tuotteissa pienintä. Suurin hinnat oli isoimmista pakkauksissa, joissa poronlihan hinta oli yli kaksinkertainen saksanhirven verrattuna. Porosta ja saksanhirvestä valmistetun kärityksen lisäksi tarjolla oli lampaasta valmistettua käritystä. Se oli poronkäritystä edullisempaa.

Arvokkaimpia osia kuten pakastettuja paisteja ja fileitä oli myös tarjolla ympäri maata, mutta niiden tarjonta painottui usein erikoisliikkeisiin tai keskustan tavarataloihin. Näitä laajemmin oli myynnissä pakattuja pakastejauhelihatuotteita, joita tarjosi markkinoille kaksi jalostajaa. Kummallakin oli eri pakkaukset poronjauhelihalle. Pirkka-tuotemerkillä myytiin samankokoisissa pakkauksissa sekä poron- että lampaanjauhelihaa. Niiden hintatasoissa ei ollut eroja. Lisäksi pakastealtaissa oli myynnissä jauhettua hirvenjauhelihaa, jonka hinta oli hyvin lähellä poronlihan hintatasoa.

Taulukko 9. Kärityksen tuotetietoja.

PAKASTE				Keskiarvo	Min	Max	Yksikkö- hinta €/ pakkaus
Käritys	Huom.	Pakkaus- koko (g)	N	€/ Kg	€/ Kg	€/ Kg	
Poro		vaihtelee	5	14,43	11,9	15,95	
Poro		240	27	13,27	10,38	14,38	3,18
Poro	Pirkka	240	10	12,83	10,38	13,71	3,08
Saksanhirvi		240	33	8,6	6,88	11,46	2,06
Saksanhirvi	Pirkka	240	7	8,96	8,71	9,46	2,15
Poro		270	3	17,09	16,3	18,33	4,61
Saksanhirvi		300	4	11,58	9,17	14,33	3,47
Lammas		300	2	11,74	11,67	11,8	3,52
Poro		400	3	17,87	14,98	19,88	7,15
Saksanhirvi		400	1	14,75	14,75	14,75	5,90
Poro	Paistik.	400	2	19,32	18,75	19,88	7,73
Poro	Paistik.	vaihtelee	3	20,73	17,5	22,9	
Poro		500	1	19,9	19,9	19,9	9,95
Saksanhirvi		500	2	10,48	6,98	13,98	5,24
Poro		700	4	13,69	11,5	19,86	9,58
Poro		750	16	13,93	11,87	19,93	10,45
Saksanhirvi		750	8	6,03	5,32	6,6	4,52

Yksikköhinnaltaan arvokkain tuoteryhmä on savuleikkeet. Yleisin tuote on 100 gramman kylmäsavupaistileike, jota valmistavat kaikki suurimmat valtakunnalliset jalostajat: Lapin Liha, Kotivara, Rönkä ja Kylmänen. Tuoteryhmän hintakilpailua kiristää Pirkka-tuote, joka on selkeästi muita edullisempi. Muutamit valmistajat ovatkin erilaistaneet tuotteensa omalla tuotemerkillä. Kylmäsavuleikkeiden Premium-tuotteena voidaan pitää Lapin Lihan valmistamaa 80 gramman ohutleikepakkausta. Sama valmistaja markkinoi myös muista poiketen savupaistirullaleikettä. Kovimmin kilpailevia tuotteita kylmäsavuporoleikkeille ovat hevosesta, saksanhirvestä tai siasta valmistetut erikoisleikkeet. Niiden hinta jää kuitenkin selvästi porotuotteita edullisemmaksi. Poronlihasta valmistettuna erikoistuotteena voidaan pitää myös usean valmistajan markkinoimaa kylmäsavurouhetta, jolla tarjotaan vaihtelua ruuanlaittoon.

Porosta valmistetaan myös valtakunnanlaajuisesti markkinoituja valmisruokia ja eineksiä. Saarioinen valmistaa mikrossa lämmitettäviä poronkärityksaterioita ja savuporokeittoa. Jalostajan valikoimiin kuuluu valmis riistakeitto, jonka liharaaka-aineena käytetään pää-

Taulukko 10. Pakastejauhelihojen tuotetietoja.

PAKASTE				Keskiarvo	Min	Max	Yksikkö- hinta
Jauheliha	Huom.	Pakkaus- koko (g)	N	€/ Kg	€/ Kg	€/ Kg	
Poro		100	1	14,75	14,75	14,75	1,48
Poro	Pirkka	240	10	12,12	8,71	12,46	2,91
Lammas	Pirkka	240	7	12,21	10,8	12,46	2,93
Poro		400	5	14,98	13,73	18,95	5,99
Lammas	Meri- Lappi	400	4	10,4	9,98	12,25	4,16
Hirvi		400	3	15,08	14,25	16,25	6,03

Taulukko 11. Savutuotteiden tuotetietoja.

SAVUTUOTTEET			N	Keskihinta €/ Kg	Min €/ Kg	Max €/ Kg	Yksikkö- hinta	
Kylmäsavu- paistileikke- leet	Poro	vaihtelee	10	50,6	46	59,9		
	Poro	Ohutleike	80	67,5	62,4	71,2	5,40	
	Poro		100	52,39	39,9	62,38	5,24	
		Pirkka	100	42,7	42	42,9	4,27	
		Kotasavu	100	7	52,53	47,5	55	5,25
		Tokka	100	2	58,9	58,9	58,9	5,89
		Saksanhirvi	100	7	40	38,9	41	4,00
		Sika	100	15	30	26,3	32,9	3,00
		Hevonen	100	19	29,2	25,9	36,13	2,92
Kylmäsavu- paistirulla- leikkeleet	Poro	100	12	46,6	19,9	55	4,66	
Lämmin- savuleike	Poro	vaihtelee	3	34,7	29	40		
Viileä- savuleike	Poro	100	2	49,9	49,9	49,9		
Savurouhe	Poro	150	8	27,9	24,6	44		

asiassa saksanhirveä. Lapin Liha on tuonut valtakunnalliseen jakeluun pakastettua, valmista poronkäritystä. Lapin Liha ja Kylmänen markkinoivat poropyöryköitä, cocktailpyöryköitä tai poro-punajuuripyöryköitä, joissa kaikissa käytetään myös poronlihaa.

Poronlihasta valmistettuja säilykkeitä markkinoidaan ympäri maata. Ainoa valtakunnallinen valmistaja on Kylmänen. Sen tuotevalikoimaan kuuluu poronliha-, kärityks-, poropata-, poropatee-, porokeitto- ja poropyörykkäsäilykkeet. Kylmänen valmistaa eri pakkauskokoja. Yleisin koko on 400 grammaa, mutta valmistaja markkinoi myös Sompion eräherkuttuotenimellä pienempiä ja kalliimpia säilykkeitä. Myös Riipinen markkinoi ympäri maata erilaisia porosäilykkeitä, mutta tarjonta keskittyy pitkälti kaupunkien keskusta-alueiden erikoisliikkeisiin tai tavarataloihin. Poronlihasäilykkeiden kanssa kilpailee samojen yritysten markkinoimat saksanhirvi-, lammas- ja hirvisäilykkeet. Säilykkeiden koostumuksissa ja hintatasossa on suuria eroja, sillä lihapitoisuudet vaihtelevat huomattavasti eri säilykkeiden välillä.

Taulukko 12. Valmisruokien tuotetietoja.

VALMISRUUUAT			N	Keskihinta €	Min €	Max €
Keitto *mikroateria	Poro	300	21	1,89	1,59	2,69
	Saksanhirvi	300	12	2,04	1,89	2,5
Käritys *mikroateria	Poro	350	21	3,7	2,49	4,22
Käritys *pakaste	Poro	300	15	4,85	4,5	5,09
Pyörykkä	Poro	300	4	9,56	8,67	10,5

Taulukko 13. Säilykkeiden tuotetietoja.

SÄILYKKEET			N	Keskiarvo €/ Kg	Min €/ Kg	Max €/ Kg	Yksikkö- hinta	
	Huom	Pakkaus- koko (g)						
Lihäsäilyke	Poro	Sompio	200	4	26,43	22,45	28,25	5,29
	Hirvi		200	12	24,72	21,25	51,5	4,94
	Poro		210	1	15,95	15,95	15,95	3,35
	Hirvi		250	1	17	17	17	4,25
	Poro		300	2	12,83	12,83	12,83	3,85
	Poro		400	21	11,94	8,95	21,25	4,78
	Hirvi		400	12	18,01	15,1	21	7,20
	Saksanhirvi		400	2	9,25	9,25	9,25	3,70
	Lammas		400	2	14,32	11,13	17,5	5,73
Käristys	Poro	Sompio	200	2	24,98	22,45	27,5	5,00
			220	1	14,75	14,75	14,75	3,25
			300	2	29,83	29,83	29,83	8,95
			400	12	15,01	10,5	16,25	6,00
Pata	Poro	Sompio	200	3	35,82	32,45	37,5	7,16
	Hirvi	Sompio	200	2	37,5	37,5	37,5	7,50
Patee	Poro		200	4	17,69	14,25	20,5	3,54
			210	2	18,19	17,57	18,81	3,82
Keitto	Poro		400	14	8,33	7,38	11,38	3,33
	Hirvi		400	1	14,73	14,73	14,73	5,89
Pyörykkä	Poro		400	7	8,84	8,25	9,75	3,54

Tuotevalikoiman laajuus vaihtelee eri vähittäiskauppaketjujen välillä, joka todennäköisesti johtuu kaupparyhmittymien erilaisesta tuotteistostrategiasta. Useimmilla paikkakunnilla K-ryhmän myymälöissä oli poronlihatuotteiden nimikkeitä tarjolla lähes kaksi kertaa runsaammin kuin S-ryhmän myymälöissä. Ainoastaan Oulussa ei myymäläketjujen välillä ollut eroja poronlihatuotteiden tarjonnassa. Kerättyjen näytteiden perusteella ei voitu tehdä johtopäätöksiä tuotteiston laajuuden välisistä eroista eri paikkakunnilla. Liitteessä 5 esitetään eri paikkakuntien ja kaupparyhmittymien tuotteisto.

3.5.2 Valmisruoat ja ainekset

Aineisto

Tiedot jalostajien näkemyksistä poronlihasta valmistettujen valmisruokien ja säilykkeiden markkinoista ja käytetyistä lihamääristä kerättiin puhelinhaastatteluilla. Kohdejoukkoon valittiin eri tietolähteitä käyttäen 18 lihaa jalostavaa yritystä, joista 15 osallistui haastatteluun.

Taulukko 14. Puhelinhaastattelun kohdejoukkoon valitut yritykset sekä niiden poron ja riistan käyttö.

	Haastatteluun osallistuneet	Haastatteluun osallistumattomat	Yhteensä
Käyttää poroa	7	1	8
Ei käytä poroa, mutta riistaa	2	-	2
Ei käytä riistaa eikä poroa	6	2	8
YHTEENSÄ	15	3	18

Taulukko 15. Valtakunnallisilla markkinoilla tarjolla olevat einekset ja pakasteut valmistuotteet.

		Valmistaja	Pakkausko (g)
Savuporokeitto valmisateria	Annospakattu	Saarioinen	300
Riistakeitto valmisateria*	Annospakattu	Jalostaja	300
Käristys valmisateria	Annospakattu	Saarioinen	350
Käristys pakastettu tuote	Valmis	Lapin Liha	300
Poro-punajuuri -pyörykkä	Eines	Lapin Liha	
Poro-pyörykkä	Eines	Kylmänen	300

* Liharaaka-aineena käytetty sekä saksanhirveä että poroa.

3.5.2.1 Poronlihan käyttö

Jalostusteollisuus käyttää valmiiksi kypsytettyjen tuotteiden, eli tuoreiden einesten, pakastettujen valmisruokien ja säilykkeiden valmistamiseen vajaa 200 000 kiloa poronlihaa. Siitä noin neljännes menee kulutukseen suurkeittiöiden kautta ja loput markkinoidaan annospakattuina valmisruokina, tuoreina eineksinä, pakastettuna valmiiksi kypsennettynä tuotteena tai säilykkeenä. Merkittävimmät valmisruokien valmistajat ovat Saarioinen, Lapin Liha, Kylmänen ja Riipinen.

3.5.2.2 Poroa jalostavien yritysten näkemyksiä

Valmisruokamarkkinoiden näkymiä pidettiin hyvinä. Selvä enemmistö yrityksistä oli sitä mieltä, että poronlihasta valmistettujen valmisruokatuotteiden markkinat tulevat kasvamaan ja kehittymään He katsoivat, että mielikuva puhtaasta, maukkaasta ja terveysvaikutteisesta poronlihasta on luonut hyvät edellytykset pitkälle jalostettujen tuotteiden kysynnän kasvulle. Lisäksi arveltiin, että kasvava Lapin matkailu on vahvistanut poronlihan markkinoita, minkä ansiosta poronkäristys on muuttunut arkisemmaksi, aiempaa useammin nautittavaksi ateriaksi.

Ne yritykset, joiden mielestä poronlihasta valmistettujen valmisruokatuotteiden markkinat tulevat pysymään ennallaan, perustelivat näkemyksiään raaka-aineen korkealla hinnalla ja yrityksen vähäisellä markkinointipanoksella. Raaka-aineen nykyistä parempi saatavuus oli lähes kaikkien yritysten mielestä markkinoiden kasvun edellytys. Jotkut yritykset pitivät kasvun edellytyksinä myös onnistunutta reseptisuunnittelua tai panostusta gourmet-tuotteiden kohdemarkkinointiin. Markkinoiden kasvua rajoittavana tekijänä pidettiin myös poronlihan korkeaa hintaa ja sen hintaeroa kilpailevaan saksanhirveen. Yksi yritys korosti, että kuluttajien puolelta ei ole näkyvissä markkinoiden kasvua rajoittavia tekijöitä, vaan kasvua rajoittaa yksinomaan saatavilla oleva raaka-aineen määrä.

Perinteisellä poronkärityksellä arveltiin olevan parhaimmat markkinanäkymät. Kukaan jalostaja ei ollut suunnittelemassa markkinoille uusia tuotteita ja syyksi todettiin poikkeuksetta poronlihan niukka saatavuus. Kaikki suuret lihanjalostusyrietykset pitivät poronlihasta valmistamia tuotteita yhtenä tuoteryhmänä muiden lihajalosteiden joukossa. Ne on kehitetty yhdeksi vaihtoehdoksi muiden rinnalle ja niillä saattaa olla tärkeä merkitys yrityksen imagolle.

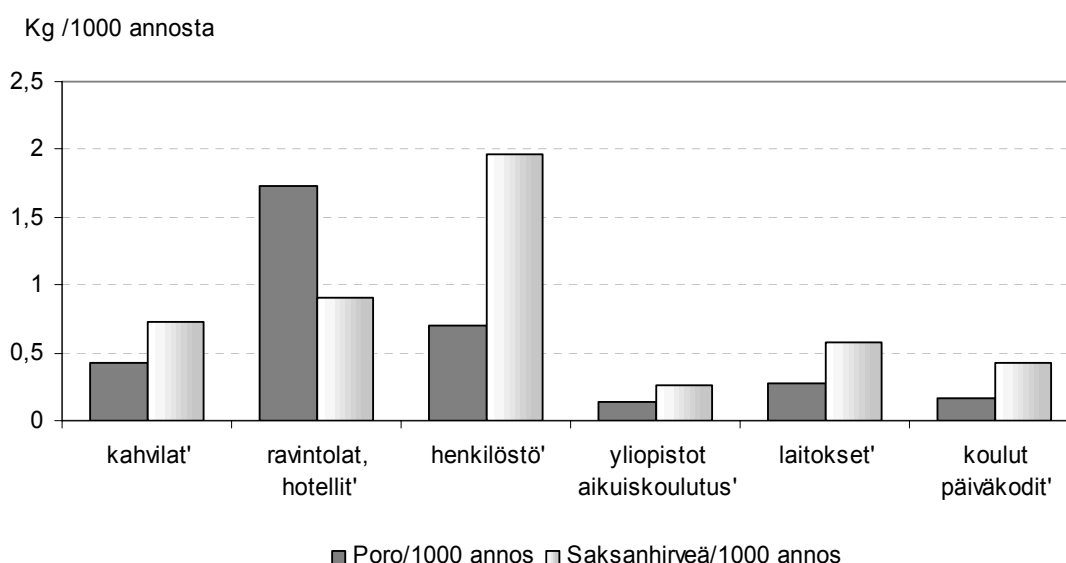
3.5.2.3 Muiden lihanjalostajien näkemyksiä

Yrietykset, jotka eivät käytä poroa raaka-aineena, perustelivat toimintaansa yrityksen pienellä koolla, poronlihan korkealla hinnalla, heikolla laadulla, tai huonoilla aiemmilla kokemuksilla. Lähes kaikki pitivät epätodennäköisenä poronlihan käytön aloittamista. Riistaa, eli saksanhirveä käyttävät yrietykset olivat tyytyväisiä käyttämänsä lihan laatuun eivätkä suunnitelleet laajentavansa jalostusta poronlihaan. Haastatellut riistaa käyttävät yrietykset valmistivat vähittäiskauppaan ja suurtalouskeittiöihin mm. riistakäritystä, pizzoja, pihvejä ja riistapyöryköitä.

3.5.3 Poron käyttö kodin ulkopuolisessa ruokailussa

Aineisto ja menetelmät

Tiedot suurtalouksien käyttämistä poron ja saksanhirven määristä kerättiin tilastollisella otannalla. Otokseen poimittiin yhteensä 2 263 keittiötä. Tiedot kerättiin puhelinhaastattelulla tammi-maaliskuun aikana vuonna 2006. Haastatteluvastausten kokonaismäärä oli 1 741. Poronlihan käyttöön vaikuttavia tekijöitä arvioitiin logistisen regressio -menetelmän avulla. Menetelmän kuvaus on esitetty liitteessä 6.

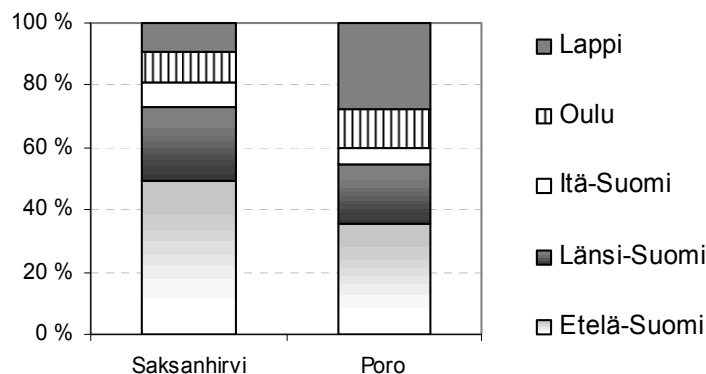
Kuva 8. Poron ja saksanhirven käyttö eri suurtalouksien toimialoilla.

3.5.3.1 Porosta ja saksanhirvestä valmistettujen aterioiden tarjonta

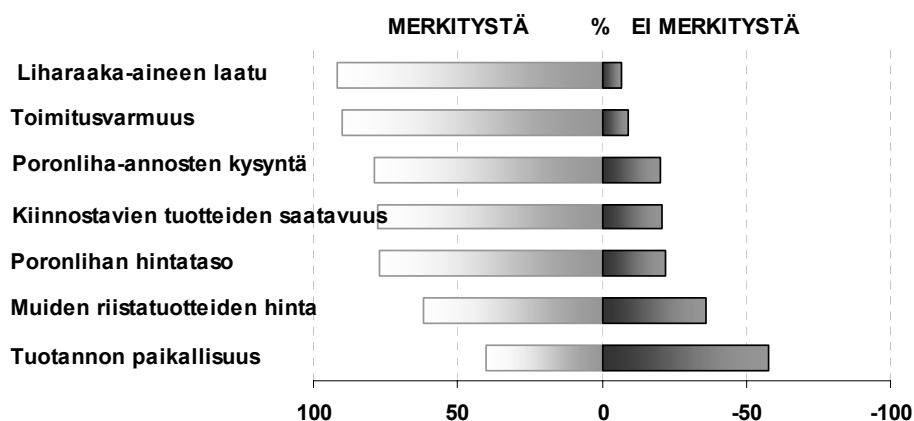
Poroa ja saksanhirveä käytettiin suurtalouksissa yhteensä vajaat miljoona kiloa. Poroa käytettiin noin 430 000 kiloa ja saksanhirveä 560 000 kiloa. Tarjottua annosta kohti poronlihaa käytettiin eniten ravintoloiden tai hotellien keittiöissä. Erittäin vähän poronlihaa käytettiin julkisten laitosten keittiöissä. Saksanhirven käyttö oli yleisintä henkilöstöravintoloissa.

Etelä-Suomi oli saksanhirven ja poron tärkein markkina-alue. Myös Lappi oli merkittävä poronlihan markkina-aluetta, mutta saksanhirven kulutus oli siellä vähäistä.

Poron- ja saksanhirvenliha ostettiin useimmiten tukusta. Keskusliikkeiden tai lihanjalostamoiden merkitys jäi vähäisemmäksi. Harva suurtalous hankki poronlihan suoraan tuottajalta. Suurtaloudet arvioivat markkinoiden säilyvän vakaana. Enemmistön mielestä poron ja hirven kysyntä pysyy nykyisellä tasolla. Viidennes suurtalouksista ennakoivat myös kasvavaa kysyntää kotimaiselle hirvälle ja porolle. Merkittävin poron hankintapäätökseen vaikuttava tekijä oli henkilökunnan mielestä raaka-aineen laatu ja toimitusvarmuus. Myös tuotteiden saatavuudella ja hintatasolla oli merkitystä hankintapäätökseen. Pienin merkitys hankintapäätöksiin oli tuotannon paikallisuudella.

Kuva 9. Saksanhirven ja poron käytön jakaantuminen lääneittäin.

Kuva 10. Poronlihan hankintapäätöksiin vaikuttavien tekijöiden merkitys.

3.5.3.2 Poronlihan käyttöä määräävät tekijät

Keittiöhenkilökunnan mielipiteillä oli käytännössä vain vähäinen merkitys siihen, miten paljon suurtalouslyksikössä loppujen lopuksi käytettiin poronlihaa. Suurtalouslyksiköissä käytettyyn poronlihamääriin ei vaikuttanut henkilökunnan mielipide poronlihan laadusta, toimitusvarmuudesta tai poronlihan tai muiden riistatuotteiden hinnasta. Ainoastaan henkilökunnan myönteinen näkemys poronliha-annosten kysynnästä oli tekijä, jonka yhteys yrityksessä käytetyn poronlihan määrään oli selkeä. Näissä yrityksissä poronlihan käyttö oli muita suurtalouslyksiköitä runsaampaa.

Suurtalouslyksikön koolla ja toimialalla oli merkitystä poronlihan käyttömääriin. Pienemmissä, alle tuhat päivittäistä annosta tarjoavissa yksiköissä poronlihan merkittävä käyttö oli huomattavasti yleisempää kuin suurissa yksiköissä. Vastaavasti ravintoloissa poronliha merkittävä käyttö oli yleisempää kuin henkilöstöravintoloissa tai julkisissa keittiöissä. Suurtalouksissa, joissa saksanhirven käyttö oli merkittävää, oli poronlihan käyttö yli viisi kertaa yleisempää kuin yksiköissä, joissa käytettiin vain vähän saksanhirveä. Sen sijaan alueellisia eroja poronlihan käytössä ei havaittu. Vaikka Pohjois-Suomessa paljon poronlihaan tarjoavien yksiköiden osuus oli Etelä-Suomea suurempi, ei alueiden välillä ollut merkittävää eroa.

Taulukko 16. Logistisen regressioanalyysin tulokset poronlihan merkittävään käyttöön vaikuttavista tekijöistä. Kerroinsuhde kuvaa, montako kertaa yleisempää poronlihan käyttö on ensin mainitun tyyppisessä suurtalouslyksikössä.

			Kerroinsuhde
Yksikön koko	• Alle 1000 annosta/vrk	vs Yli 1000 annosta/vrk	5,8
Toimiala	• Ravintola	vs Henkilöstöravintola	1,2
	• Ravintola	vs Julkinen keittiö	3,6
Saksanhirven käyttö	• Merkittävä käyttö	vs Vähäinen käyttö	5,6
Henkilökunnan mielipide poronliha-annosten kysynnästä	• Kysynnällä on merkitystä	vs Kysynnällä ei ole merkitystä	4,0

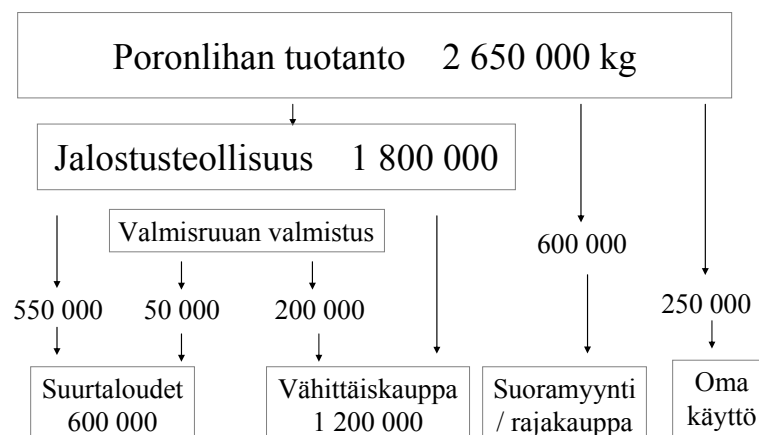
3.5.4 Johtopäätökset

Vuosittainen noin 2,5 miljoonan kilon poronlihan tuotanto päätyy kulutukseen erilaisten myyntikanavien kautta. Kaikkein pidemmälle jalostettuna ja arvokkaimpina poronliha päätyy kulutukseen suurtalousannoksina. Suurtaloussektorilla onkin huomattava merkitys poronlihamarkkinoilla ja noin viidennes tuotannosta tulee kulutukseen tätä kautta. Poronlihan käyttö painottuu suurtalouksissa ravintoloihin ja hotelleihin, joissa ateriat valmistetaan usein poron arvokkaimmista osista. Tämän takia suurtaloussektorin taloudellinen merkitys poronlihamarkkinoilla on todennäköisesti käytettyä lihamäärää suurempi.

Vähittäiskauppojen kautta kulutukseen päätyy vajaa puolet vuosittain tuotetusta poronlihasta. Merkittävin tuoteryhmä on pakastettu poronkärstys, jota muutamat suuret lihanjalostajat tarjoavat eri kaupparyhmittymien kautta markkinoille. Vähittäiskaupan kautta kulutukseen päätyy myös säilykkeitä ja arvokkaita, pitkälle jalostettuja savulihaleikkeitä. Lisäksi poronlihasta valmistetut annospakatut valmisruuat ovat viime vuosina saavuttaneet vakaan aseman valmisruokavalikoimissa.

Jalostusteollisuuden kautta kulkeutuneen poronlihan osuus on viime vuosina supistunut, sillä merkittävä osuus poronlihasta päätyy kulutukseen poronlihan tuottajien oman suoramyyntin kautta. Poronlihan jalostusarvo jää suoramyyntissä usein alhaiseksi. Suurin osa suoraan myydystä lihasta päätyy jalostamattomana loppukuluttajille.

Saksanhirvi vaikuttaa monin tavoin poronlihamarkkinoihin. Vähittäiskaupassa saksanhirvi kiristää kilpailua, sillä poronkärstysten rinnalla on pakastealtaissa lähes aina tarjolla saksanhirvestä valmistettua kärstystä. Saksanhirvikärstys myydään poronkärstystä edullisemmin, minkä seurauksena poronkärstysten hinta on joutunut joustamaan. Kaikkein yleisimmässä

Kuva 11. Poronlihamarkkinoiden jakelukanavat. (Poronlihan tuotanto perustuu kolmen vuoden keskiarvoon; arvio valmisruokateollisuuden kulutuksesta perustuu vuoteen 2006; arvio suurtalouskulutuksesta vuoteen 2005 ja arviot omasta kulutuksesta ja suoramyyntistä perustuu vuoden 2007 kyselyyn).

pienimmässä pakkauskoossa hintakilpailu on niin kovaa, että hintaero poron ja saksanhirven välillä jää hyvin pieneksi. Kirein kilpailu rajoittuu kuitenkin vain yhteen pakkauskokoon, sillä suurimmissa pakkauksissa poronlihan hinta asettuu saksanhirven yläpuolelle.

Myös suurtalousmarkkinoilla saksanhirvi kilpailee poronlihan kanssa. Saksanhirvi ei kuitenkaan ole korvannut poronliha-annoksia, vaan molemmista raaka-aineista valmistettuja annoksia tarjotaan rinnan. Suurtaloudet haluavat tarjota kuluttajille vaihtoehtoja, sillä yrityksissä, joissa valmistetaan aterioita saksanhirvestä tarjotaan myös runsaasti poronlihasta valmistettuja annoksia. Saksanhirvi todennäköisesti täydentää poronlihan käyttöä. Saksanhirven suosio perustuukin siihen, että se tuo edullista vaihtelua ateriavalikoimiin.

Poronlihamarkkinoiden tuotteiston ja kulutuskanavien kehitys riippuu poronlihan kysynnästä. Jos poronlihan kysyntä edelleen nousee ja hintaero muuhun lihantuotantoon kasvaa, tulee poronliha yhä selkeämmin erilaistumaan muusta lihasta omaan erikoislihasegmenttiin. Raaka-aineen korkea hinta tulee johtamaan poronlihatuotteiden jalostusasteen nousuun, jolloin raaka-aineen osuus tuotteen lopullisesta hinnasta jää aiempaa pienemmäksi. Jalostusyrietykset vastaavat kysynnän kasvuun uusia tuotteita, reseptejä ja tuotepakkauksia kehittämällä. Vakiintuneilla, vakavaraisilla yrityksillä on usein parhaimmat mahdollisuudet panostaa pitkäjänteiseen kehitystyöhön, koska ne tuntevat markkinoiden erityispiirteet ja pitkän ajanjakson kehityssuunnat. Toisaalta pororaaka-aineen niukkuus saattaa myös vähentää suurten yritysten tuotekehityshalukkuutta, sillä pienillä tuotantoerillä ei aina saavuteta suurtuotannon etuja. Tämän takia myös pienissä ja ammattitaitoisissa yrityksissä voidaan ennakkoluulottomalla kehitystyöllä luoda menestyviä tuotteita erikoismarkkinoille.

Poronlihatuotteiden erilaistamisen ja kuluttajahintojen kohoamisen edellytyksenä on poronlihan entistä selkeämpi erilaistuminen saksanhirvituotteista. Niin kauan kun poronlihatuotteet joutuvat kilpailemaan samalla tuotesegmentillä edullisen saksanhirven kanssa, ei poronlihan vähittäishinta pysty merkittävästi kohoamaan. Poronlihatuotteiden erilaistaminen edellyttää, että poronlihatuotteilla on selkeästi parempi laatuvaikutus kuin saksanhirvituotteilla. Se edellyttää panostusta sekä poronlihan laadun parantamiseen että ammattitaitoista ja pitkäjänteistä markkinointia poronlihan imagon erilaistamiseksi. Tällä hetkellä jalostusyrietysten mielenkiinto markkinointiponnistuksiin poronlihakaristuksen erilaistamiseksi on jäänyt vähäiseksi, sillä poronlihaa valmistavat yritykset tuovat markkinoille myös saksanhirvikaristystä.

Yrietysten kiinnostus poronlihatuotteiden jalostukseen, markkinointiin ja tarjontaan perustuu osittain sen hyvään imagoarvoon. Sisällyttämällä poronlihatuotteita valikoimaansa yritykset vahvistavat yrityskuvaansa. Niukan pororaaka-aineen mahdollisimman tehokas käsittely saattaa johtaa siihen, että eri yritykset pyrkivät erikoistumaan tiettyihin tuotteisiin, tuoteryhmiin tai pakkauskokoihin. Jos pitkälle erilaistettujen poronlihatuotteiden valmistajat toimivat pitkälle erilaistuneilla, mutta kilpailullisilla markkinoilla, kuluttajille tarjotaan lukuisia laadukkaita, korkean jalostusasteen poronlihatuotteita. Mutta jos markkinat toimivat epätäydellisesti, voivat jalostusyrietykset sopia keskenään markkinasegmenteistä ja hinnoittelusta.

Suoramyyntin kautta kulutukseen päätyvän poronlihan määrä on huomattava. Tuottajat perustelevat suoramyyntiä taloudellisilla syillä. He ovat olleet tyytymättömiä jalostusliikkeiden tarjoamaan hintaan ja ovat ryhtyneet myymään omaa tuotantoaan suoraan kuluttajalle. Vaikka poronlihan tuottajat ovat saattaneet olla tyytyväisiä suoramyyntin määrän kasvuun ja myyntitulojen nousuun, seuraukset ovat koko arvoketjun kannalta voineet olla heikot. Suoramyyntin jalostusaste jää usein alhaiseksi, mistä johtuen myöskään kokonaismyyntitulot eivät nouse korkeiksi. Suoramyyntiä voidaan kuitenkin perustella aluetaloudellisella merkityksellä. Suoramyyntissä tuotantoalueelle jää suurempi osa myyntituloista kuin jalostettaessa ja markkinoitaessa yrityksissä, jotka toimivat poronhoitoalueen ulkopuolella.

Poronliha on nykyaikaiseen elintarviketeollisuuteen ja kuluttajavaatimukseen sopiva raaka-aine. Viime vuosina markkinoille nousseiden poronlihatuotteiden suosio perustuu kuluttajien vaihtelunhaluun ja poronlihan myönteiseen mielikuvaan. Myönteisistä markkinaedellytyksistä huolimatta tuoteisto ei tule nopeasti monipuolistumaan, sillä raaka-aineen niukkuus saattaa jo nykyisin rajoittaa tarjontaa. Lihanjalostajat eivät ole kovinkaan halukkaita kehittämään uusia tuotteita, jos raaka-aineen saatavuus tai hinta eivät luo riittäviä edellytyksiä. Toisaalta lihanjalostajat saattavat kehittää uusia tuotteita, joiden resepteissä huomioidaan entistä tarkemmin poronlihan niukkuudesta ja hintatasosta johtuvat erityispiirteet. Todennäköisesti yritykset pyrkivät entistä enemmän hyödyntämään poron imagoarvoa korkealuokkaisten tuotteiden markkinoinnissa. Mutta jalostusteollisuuteen päätyvän poronlihan määrän supistuminen on johtanut jo ennestään niukan raaka-aineen saatavuuden heikkeneeseen. Kovassa kilpailutilanteessa toimivat jalostuslaitokset ovat haastavassa tilanteessa. Kaikkien poronlihatuotteiden kysyntään ei pystytä vastaamaan raaka-aineen riittämättömyyden takia.

Lähteet

- Bakerma, A., Drabenstott, M. & Cooc, M. 1993. The Industrialization of the U.S. Food System. Symposium on Food and Agricultural Marketing Issues for the 21st Century, Food and Agricultural Marketing Consortium. Daniel I. Padberg (editor) 93-1: 3–19.
- Buhr, B.L. & Smith, R.B. 1998. Formula Market Contracts in the Swine Industry. Paper presented at the 6 th Joint conference on Food, Agriculture and the Environment, August 31, St. Paul. 18 s.
- Buhr, B.L. 1999. A Guide to Swine Marketing Contracts. University of Minnesota. Department of Applied Economics College of Agricultural, Food, and Environmental Sciences. Staff Paper P99-7, s. 33. Minnesota.
- Frank, S. & Hendersson, D. 1992. Transactions Cost as Determinants of Vertical Coordination in the U.S. Food Industries. *American Journal of Agricultural Economics* 74: 941–950.
- Gravelle, H. & Rees, R. 1992. *Microeconomics*. Second Edition. Longman Group UK Limited. United Kingdom. 752 s.
- Grönfors, M. 1982. *Kvalitatiiviset kenttätutkimusmenetelmät*. WSOY, Porvoo. 233 s.
- Kotler, P. 1984. *Marketing management: Analysis, planning and control*. Prentice/Hall International. Fifth edition. 792 s.

- Just, R.E., Hueth, D.L. & Schmitz, A. 1982. Applied welfare economics and public policy. Prentice-Hall: Engelwood Cliffs. 491 s.
- Laurikainen, K. 2003. Suomenlammas – Harvinainen ja herkullinen.YLE Pallo Hallussa. Elänlääkäri ja lammasneuvoja Johanna Rautiaisen haastattelu 26.10.2003.
- Macho-Stadler, I. & Pérez-Castrillo, D. 1997. An Introduction to the Economics of Information. Incentives and Contracts. 277 s. Oxford.
- Martin, L., Westgren, R., Scchrader, L., Cousineau, L., LeRoc'h, N., Paguaga, R. & Amanor-Boadu, V. 1993. Alternative Business Linkages: The Case of Poultry Industry. George Morris Centre Food Industry Research Group. Working Paper 10-93. Ontario.
- Mathewson, G.F. & Winter, R. 1985. The economics of franchise contracts. The Journal of Law and Economics 28: 503–526.
- Mononen, T. & Silvasti, T. (toim.). 2006. Ruokakysymys. Näkökulmia yhteiskuntatieteelliseen elintarviketutkimukseen. Gaudeamus.
- Milgrom, P. & Roberts, J. 1992. Economics, Organization & Management. Prentice Hall, Upper Saddle River, New Jersey.
- Monczka, R., Trent, R. & Handfield, R. 1998. Purchasing and Supply Chain Management. International Thomson Publishing 1998. Cincinnati.
- Peterson, H.C. & Wysocki, A. 1998. Strategic Choice Along the Vertical Coordination Continuum. Michigan State University, Department of Agricultural Economics. Staff Paper 98-16: 25.
- Phlips, L. 1988. The Economics of Imperfect Information. 281 s. Cambridge.
- Rasmusen, E. 1991. Games and Information. An Introduction to Game Theory. 352 s. Cambridge.
- Salanie, B. 1997. The economics of contract: a primer. Cambridge, MA: MIT Press. 223 s.
- Sexton, R. 1993. Non-cooperative Game Theory: A Review with Potential Application to Agricultural Markets. Food Marketing Policy Center. Research Report 22. 62 s.
- Shepherd, W.G. 1990. The Economics of Industrial Organization, Third Edition. Prentice-Hall: Engelwood Cliffs. 566 s.
- Taipale, M. & Kola, J. 1997. Futuurien ja optioiden käyttömahdollisuudet Suomen viljamarkkinoilla. Helsingin yliopisto. Taloustieteen laitoksen julkaisuja 17. s.74. Helsinki.
- Tuomisto, J. 2007. Contract production as a method to reduce welfare loss caused by market uncertainty of seed potato, Agricultural and Food Science vol. 16: 3–16, 2007.
- Webster, F.E. 1992. The Changing Role of Marketing in the Corporation. Journal of Marketing 56: 1–17.

4 Loppupäätelmät

”Porotalouden taloudelliset menetystekijät” -tutkimuksessa on keskitytty poronlihan markkinoiden ja tuotannon kannattavuuden sekä porotilojen rakennemuutoksen ja näihin vaikuttavien syiden tarkasteluun poronlihan tuotantoketjussa. Hankkeen tavoitteena on ollut tuottaa monipuolista tietoa porotalouden taloudellisesta toimintaympäristöstä ja kehitysnäkymistä hallinnolle ja porotalouden muille sidosryhmille. Hankkeessa on selvitetty porotalouden rakenteen kehittämismahdollisuuksia huomioon ottaen poromääriin liittyvät rajoitteet ja porotaloudesta luopumiseen vaikuttavat demografiset ja muut tekijät. Aineistoina käytettiin kahta erillistä kyselytutkimusta, kannattavuuskirjanpitoaineistoa ja siitä tuotettua ennusteaineistoa sekä asiantuntijahaastatteluita. Yksittäisten tutkimusosioiden tulokset ja johtopäätökset on esitelty tämän julkaisun erillisissä artikkeleissa. Tässä luvussa vedetään yhteen saatuja tuloksia ja keskustellaan tulosten valossa porotalouden tulevaisuuden mahdollisuuksista ja kehittämistarpeista.

4.1 Porotalouden nykytila

Hankkeen osatutkimusten tulosten perusteella voidaan arvioida, että alan suuri vahvuus on itse päätuote, poronliha. Se on haluttu ja osittain myös melko pitkälle tuotteistettu erikoiselintarvike, jolla olisi enemmän kysyntää kuin tällä hetkellä on tarjontaa. Porotaloudella on merkittävä rooli pohjoisen harvaanasutun maaseudun elinkeinona: se luo toimeentulomahdollisuuksia, se on merkittävä imagollinen sidostoimiala matkailulle ja sillä on myös kulttuurinen merkityksensä. Porotalouden keskeisinä kipupisteinä voidaan pitää porotalousyritysten heikkoa kannattavuutta, käytettävissä olevien laidunten pinta-alaan nähden liian suurta poromäärää sekä tarjontaketjun heikkoutta ja osittaista tehostomuutta.

Porotalouden heikolla kannattavuudella on erilaisia heijastusvaikutuksia alan kilpailukykyyn yleensä, poromiesten ja paliskuntien mahdollisuuksiin kehittää elinkeinoaan, aluekehitykseen sekä poromiesperheiden toimeentuloon ja elinkeinon kiinnostavuuteen nuorten parissa. Heikon kannattavuuden merkitys toistui eri näkökulmista molemmissa tämän tutkimushankkeen erillisissä kyselytutkimuksissa sekä kannattavuuskirjanpitoalojen tuloksissa, minkä vuoksi tulosten luotettavuus on korkea. Toinen keskeinen pitkään esillä ollut kipupiste on porolaidunten, varsinkin talvilaidunten, kunnan huonontuminen eri syistä monien paliskuntien alueella. Poronhoitajat ovat asiassa puun ja kuoren välissä. Mikäli poroille ei löydy riittävästi ruokaa luonnosta, suuri osa poroista voi menehtyä talven aikana. Tilannetta korjataan ruokkimalla poroja. Talviruokinnan kustannukset puolestaan heikentävät porotilojen kannattavuutta entisestään ja sillä arvellaan myös olevan negatiivisia imago vaikutuksia. Vaihtelevat sääolot ja ilmastonmuutos vaikuttavat porolaitumiin ja niiden käyttöön jatkossakin monella tavalla. Hyvässä kunnossa olevat talvilaitumet kestävät paremmin näitä vaikutuksia. Poronhoitoalueella on myös muita luonnonoloista johtuvia kannattavuuteen vaikuttavia seikkoja, esimerkiksi petovahinkoja on runsaasti joidenkin paliskuntien alueella.

Porotaloudessa rakenne on muuttunut siten, että poronmistajien määrä on pudonnut ja vastaavasti porokarjojen koko on kasvanut. Pienissä yksiköissä (<80 eloporoa) on nykyään noin 21 % eloporoista. Yli 200 eloporoa omistavia ruokakuntia on yli 5 % kaikista ruokakunnista ja ne omistavat 31 % poroista. Tämäntyyppistä kehitystä on pyritty edistämään myös poliittikakeinoin. Kannattavuustutkimuksen valossa voidaan arvioida, että valittu suunta on ollut oikea, sillä suuremmat porokarjat ovat olleet keskimäärin kannattavampia kuin pienet. Alan sisäinen rakennekehitys tulee jatkumaan siihen suuntaan, että porokarjojen keski koko kasvaa ja ruokakuntien määrä vähenee, sillä kokonaisporomäärää ei voida kasvattaa. Laidunten vähyys suhteessa poromäärään, ja sen aiheuttamat seuraukset poronhoidon taloudelliselle ja ekologiselle kestävyydelle aiheuttavat paineita porojen kokonaismäärän pienentämiseen.

Myös poronmistajien ikärakenteessa on tapahtunut muutoksia. Ikärakennetta voidaan kuitenkin pitää melko hyvänä. Nuoria poronmistajia on melko runsaasti. 55–64-vuotiaiden poronmistajien määrä on hieman kasvanut. Ikäluokka onkin jo toiseksi suurin käsittäen noin 20 % kaikista poronmistajista. Heillä on nykyään jo yli 20 % kaikista eloporoista. Eläkeikään ehtineiden osuus poronmistajista on kasvanut ja heitä on nykyään lähes 15 % poronmistajista. Heillä on edelleen yli 6 % kaikista eloporoista. Poromiesten ikääntyminen näkyy myös poromiesruokakuntien tulonmuodostuksessa: perheiden suurin yksittäinen tulonlähde ovat eläketulot. Poronhoidon luopumistukijärjestelmä ei ole täyttänyt sille asetettuja tavoitteita. Elinkeinon piiriin tulisi saada kuitenkin nuoria lisää, ja toisaalta poronhoidon olisi annettava luopujille riittävä eläketurva, jotta halukkaat voivat luopua ammattimaisen poronhoidon harjoittamisesta. Tulevaisuudessa tulisikin kehittää tukijärjestelmää toimivammaksi ja houkuttelevammaksi myös jatkajalle, yhdistämällä esimerkiksi nuorten poronhoitajien aloitustuen koskemaan myös sukupolvenvaihdoksen jatkajia.

Alan kolmantena isona haasteena voidaan pitää tarjontaketjun heikkoutta ja osittaista tehotomuutta. Poronlihan pääsy markkinoille voidaan jakaa karkeasti kahteen erilliseen luokkaan: osan tuottajat myyvät suoraan kuluttajille ja osan jalostusteollisuudelle. Vuosittainen noin 2,5 miljoonan kilon poronlihantuotanto päättyy kulutukseen erilaisten myyntikanavien kautta. Vähittäiskauppojen kautta kulutukseen päättyy vajaa puolet vuosittain tuotetusta poronlihasta. Kaikkein pisimmälle jalostettuna ja arvokkaimpana poronliha päättyy kulutukseen suurtalousannoksina. Suurtaloussektorilla, erityisesti hotelleilla ja ravintoloilla, onkin huomattava merkitys poronlihamarkkinoilla. Viidennes tuotannosta tulee kulutukseen tätä kautta. Jalostusteollisuuden kautta kulkeneen poronlihan osuus on viime vuosina supistunut, sillä merkittävä ja kasvava osuus poronlihasta päättyy kulutukseen poronlihantuottajien oman suoramyyntin kautta tai paliskuntien oman jatkojalostuksen kautta. Suoramyyntin syynä on se, että tuottajat ovat olleet tyytymättömiä jalostajien jalostusliikkeiden tarjoamaan hintaan. Myös porotalouden verotus kannustaa suoramyyntiin. Suoramyyntissä tuotantoalueelle jää suurempi osa myyntituloista kuin jalostettaessa ja markkinoitaessa liha poronhoitoalueen ulkopuolella toimivien yritysten kautta. Toisaalta suoramyyntin kasvu saattaa vaarantaa

poronlihamarkkinoiden kehitystä. Valtakunnallisesti toimivien lihanjalostusyri-tysten kiinnostus poronlihaan perustuu ensisijaisesti tuotteen hyvään imagoarvoon. Jos jalostaja ei saa riittävästi raaka-ainetta, sen kiinnostus tuotteiden markkinointiin ja uusien tuotteiden kehittämiseen saattaa hiipua. Tällöin poronlihatuotteiden valtakunnallinen näkyvyys heikkenisi, mikä johtaa arvostuksen ja kysynnän vähenemiseen. Jos poronlihatuotteita ei ole riittävästi tarjolla, kuluttajat siirtyvät paremmin saatavilla oleviin tuotteisiin ja poronliha jää pienen hupenevan kuluttajakunnan tuotteeksi. Koska poronlihasta on tällä hetkellä niukkuutta, teollisuuden kannalta tehokkain tapa turvata riittävä raaka-aineen saanti on pitää tuottajille maksettava hinta kilpailukykyisenä.

4.2 Kehittämisehdotuksia

Porotaloudella on paljon mahdollisuuksia. Porotalous elinkeinona on kuitenkin tällä hetkellä isojen strategisten valintojen edessä, sillä alalla on myös merkittäviä heikkouksia. Lisäksi isot globaalit ilmiöt, kuten ilmastonmuutos ja kaupan vapautuminen sekä suomalaisen yhteiskunnan muutokset tulevat asettamaan niin lisähaasteita kuin aivan uusiakin näköaloja ja mahdollisuuksia. Porotalouden kehittämiseen tarvitaan sekä yhteiskunnallisia poliittisia toimenpiteitä että erityisesti alan omaa sisäistä kehittämistä ja tahtotilaa. Ratkaisujen tulisi olla sovellettavissa paikallisiin olosuhteisiin, sillä luonnonolot, taloudellinen toimintaympäristö ja poronhoidon ongelmakohdat vaihtelevat suuresti poronhoitoalueen eri osissa. Lisäksi yksittäiset porotalousyritykset ovat erilaisia samankin paliskunnan alueella, hyvin erilaiset kehityspotut voivat johtaa positiiviseen lopputulokseen.

Yksi aivan keskeisistä asioista on porotalouden yritysکوhtaisen taloudellisen tuloksen parantaminen. Kannattavuuskirjanpidon tulosten mukaan porotalousyritykset ovat heterogeenisiä; on erittäin hyvin kannattavia ja toisaalta raskaasti tappiollisia yrityksiä. Porotaloutta on mahdollista harjoittaa niin, että se on kannattavaa, mutta suurella osalla on kannattavuusongelmia. Kannattavuuden parantamiseksi on löydettävä keinoja, millä yritysten tulovirtoja voidaan kasvattaa ja/tai kustannuksia pienentää. Yksi keino on yhteistyön lisääminen. Vaikkakin poronhoitoon liittyy jo luontaisesti paljon yhteistyötä paliskuntajärjestelmän kautta, poronmistajien välistä yhteistyötä tulisi lisätä vielä nykyisestä markkinoiden kehittämiseksi. Markkinayhteistyötä pitäisi rakentaa myös paliskuntien välille. Näin poronmistajat saisivat paremman neuvotteluaseman poronlihamarkkinoilla. Etenkin nykyisessä tilanteessa, jossa tuotetta on vähemmän kuin kysyntää, eri paliskuntien poronmistajat eivät kilpaile niinkään keskenään vaan korvaavien tuotteiden ja toisaalta muiden maiden poronlihan tuottajien kanssa. Yhteistyön lisäksi tuotteiden ja markkinoinnin kehittäminen on tärkeää. Erilaisia hankkeita, mm. laatuکoulutusta, markkinoinnin ja laadun parantamista tehdään toki jo nyt, mutta näihin tarvittaisiin vielä lisäpanostusta esimerkiksi poronlihan markkinointiprojektien osalta. Uudet avaukset ja uusi tekniikka tuo lisää mahdollisuuksia, esimerkiksi internet-kaupan kehittäminen voisi tehostaa poronlihan suoramyyntiä huomattavasti nykyisestä.

Nykyinen eloporomäärään perustuva tukijärjestelmä kannustaa maksimoimaan ruokakunnan omistaman eloporomäärän. Tukijärjestelmän muutos siihen suuntaan, että se laskisi osaltaan painetta ylläpitää poromäärää maksimissaan, tukisi ekologista kestävästä kehitystä sekä poromiesten mahdollisuuksia sovittaa poromäärää oman elämäntilanteensa ja/tai porotilan taloudellisen tilanteen mukaan. Tukijärjestelmän suunnittelu on hyvin herkkä ja monitahoinen asia, sillä tuet ovat keskeinen instrumentti rakennekehityksen ohjaamisessa kohti paremmin kannattavia yksiköitä. Tukijärjestelmän muuttamista tulisi pohtia laajemmin huomioiden esimerkiksi myel-vakuutuksen ehdot. Toisaalta kansainvälinen kauppa, esimerkiksi WTO ja EU:n kauppapolitiikka, rajoittavat mahdollisia tuki-instrumentteja. Erilaisten maatalous- ja ympäristö-, maaseutupoliittisten toimenpiteiden, mukaan lukien tukipolitiikka, käytöstä ja vaikutuksista porotalouteen sekä niiden mahdollisuuksista kehittää porotaloutta tarvittaisiin lisää tutkittua tietoa.

Suomessa osaaminen ja sen kehittäminen on nähty kansallisen kilpailukyvyn perustana ja edelleen kehittäminen tärkeänä. Poronhoito ja muu alan ammatillinen osaaminen sinänsä ovat korkealla tasolla; poronhoitotaidot opitaan perinteisesti jo lapsena töissä mukana olemalla. Toisaalta tällä tavoin uudet menetelmät ja esimerkiksi liiketoiminnan uudet innovaatiot leviävät hitaasti. Porotalouden kehittämisen kannalta on huolestuttavaa, että esimerkiksi jatkajilla/mahdollisilla jatkajilla on suhteellisen vähän porotalouden koulutusta, osaamisen kehittämisestä on pidettävä huoli.

Näyttää siltä, että monet poronhoitajat kokevat liikkeenjohdon itselleen vieraaksi. Ajatellaan jopa, että ”liikemiesmäinen” johtaminen ja poronhoito eivät luontevasti kuulu yhteen. Poromiesten yrittäjä- ja liikkeenjohdollisen osaamisen kasvattaminen olisi tärkeää, jotta he pystyisivät paremmin puuttumaan porotalouden heikon kannattavuuden syihin ja toisaalta tarvittaessa kehittämään toimintaansa uusille kehitysväylille. Paremmat taloudelliset toimintaedellytykset turvaisivat osaltaan myös kulttuurisen poronhoidon jatkuvuutta. Luontevaa täydennyskoulutusta voisivat olla esimerkiksi paliskuntien, paikallisten oppilaitosten ja neuvontajärjestöjen yhdessä toteuttamat nimenomaan porotalouteen räätälöidyt liiketoimintaosaamisen kehittämishankkeet. On selvää, että tämäntyyppinen koulutus ei tavoita eikä kiinnosta kaikkia poromiehiä, mutta olisi tärkeää luoda tarjontaa kiinnostuneille ja koulutusta tarvitseville.

Monialaisuus, useamman erilaisten yritystoiminnan samanaikainen harjoittaminen, on yleistä Pohjois-Euroopan maaseutualueilla. Euroopan unionin maista Suomessa on suhteellisesti mitattuna eniten ns. monialaisia tiloja, eli maatiloja joilla maatalouden ohella harjoitetaan myös muun toimialan yritystoimintaa (Eurostat 2007). Vastaavasti Lapissa on eniten monialaisia tiloja Suomessa, ja porotaloudella on merkittävä rooli tässä toiminnassa. Kaikkiaan yli 600 aktiivitulalla harjoitettiin porotaloutta, näistä yli 500 porotalous oli tärkein yksittäinen maatalouden ulkopuolinen toimiala (Tike 2006), porotalous työllisti näillä tiloilla keskimäärin 0,53 HTV/tila. Monialainen yritystoiminta on luontevaa porotaloudessa muutenkin, porotalous saattaa linkittyä yrityksen sisällä esimerkiksi jatkojalostukseen ja/tai matkailuun.

Monialaisuudella voidaan tasata riskejä, saada lisätuloja ja voimavarojen yhteiskäytöllä voidaan saavuttaa mittakaavaetuja. Toisaalta riskinä saattaa olla voimavarojen ylihajauttaminen (Rantamäki-Lahtinen 2004). Porotalouden tulevaisuustutkimushankkeessa monialayrittäjyyden todettiin tarjoavan ainakin yksittäiselle poronmistajalle todennäköisesti suurimman menestymisen mahdollisuuden (Meristö ym. 2005). Lisää tutkimusta tarvittaisiin monialaisen porotalousyrityksen liikkeenjohdon tueksi, esimerkiksi resurssipohjaisen teorian näkökulmasta.

Poronmistajia oli poronhoitovuonna 2006/07 noin 4900, heistä pää- tai sivutoimisia poromiehiä oli noin kaikkiaan 2000 henkilöä (Renko ja Sutinen 2006, s. 9). Poronhoito on hyvin perhe- ja sukukeskeinen elinkeino, ja yleensä monella perheen jäsenellä on oma poromerkki ja muutamia poroja omistuksessaan. Perheenjäsenet yleisesti siirtävät poroja poronhoitoa pääasiallisesti harjoittavan perheenjäsenen omistukseen, jotta tukirajat täyttyisivät. Toisaalta poroja siirretään myös päin vastaisesta syystä perheenjäsenten kesken. Jos suurin henkilökohtainen porojen enimmäismäärä ylittyy, ylimenevät porot jaetaan lapsille ja lasten merkkiin. Perheenjäsenet haluavat usein pitää muutaman poron omassa omistuksessaan, jotta sukumerkki säilyisi. Tärkeintä muutaman poron omistuksessa on sukumerkin säilyttäminen, poronlihan saannin turvaaminen ei ole tässä merkittävällä sijalla. Elinkeinollista ulottuvuutta muutaman poron omistamisella omistajalleen itselleen ei ole. Muutamia poroja omistavat osallistuvat yleisesti myös poronhoidon vuotuistöihin (erotukset, vasanmerkinnät) pääasiallisissa tapahtuman yhteisöllisyyden vuoksi. Iäkkäämmille muutamia poroja omistaville on myös tärkeää säilyttää poromiesidentiteettinsä ja vuotuistöihin osallistuminen tarjoaa tähän mahdollisuuden.

Alan sisällä tulisi käydä lisää keskustelua tästä poronhoidon kahtiajakautuneesta luonteesta ja mahdollisista käytännön ratkaisuista sovittava asioita yhteen. Molemmat asiat ovat arvokkaita, kyse on vastaavasta ilmiöstä kuin erällä muillakin alkutuotannon sektoreilla, myös esimerkiksi maatalouden ja kalastuksen parissa on henkilöitä, jotka osallistuvat vapaa-aikanaan elinkeinon harjoittamiseen omasta kiinnostuksesta ja harrastuksesta johtuen. Paliskuntakohtaisesti olisikin hyvä miettiä käytännön ratkaisuja, voisiko näiden hyvin erilaisten omistajaryhmien porojen hoitoa toteuttaa eri tavoin. Poronhoidon ongelmana monissa paliskunnissa on jo nyt poronhoitajien vähyys, johon sivutoimiset poronmistajat voisivat tuoda osittain lisäapua. Yksi mahdollisuus on kehittää myös poromatkailua tähän suuntaan: esimerkiksi siten, että soveltuviin poronhoitotöihin otetaan mukaan henkilöitä, joilla on sidoksia poronhoitoon, mutta joilla ei ole mahdollisuutta omien porojen pitämiseen tai poromerkkin omistamiseen vaikkapa poronhoitoalueelta pois muuttamisen vuoksi. Eri alueiden poronhoitomallit vaikuttavat poronhoidon harjoittamisen edellytyksiin, ja myös sivutoimisten poronmistajien sekä muiden halukkaiden mahdollisuuksiin osallistua töihin. Osa muutaman poron omistavista auttaa poronhoitotöissä jo nykyisin paljon. Muutamien porojen omistaminen ei kuitenkaan välttämättä takaa riittävää ammattitaitoa kaikkien poronhoitotöiden tekemiseen. Sellaisilla alueilla, joissa poroja pidetään tarhassa suuren osan vuodesta, sivutoimisilla poronmistajilla on paremmat mahdollisuudet osallistua hoitamiseen.

Luonnonlaitumilla palkivien porojen poronhoitoyö vaatii tiettyä erikoisosaamista: pitää tietää millä alueilla ne liikkuvat, pitää hallita isoakin tokkaa, pitää tietää ne alueet joissa on riittävästi ravintoa, pitää osata tunnistaa porot yms.

Viime aikoina on keskusteltu paljon maaseutuyrittäjien jaksamisesta, ja vastaavia asioita on tullut esiin poronhoitoon liittyen. Jos poronhoitaja joutuu olemaan poronhoitotöistä pitkään poissa, käytännössä porojen hoitaminen sinä aikana perustuu ystävällisyyteen, sukulaissuhteisiin ja vastavuoroisuuteen. Poronhoitoon tarvittaisiin kipeästi lomittajia, mutta se vaatisi lainsäädännön muuttamista. Ammattitaitoisia lomittajia ei myöskään juuri ole, joten lomittaminen voisi tarjota uusia työmahdollisuuksia päteville henkilöille. Muutenkin joidenkin sopivien töiden ulkoistaminen urakoitsijalle tai vastaavalle taholle voisi tuoda tarvittavia kustannussäästöjä ja samalla tukea jaksamista. Esimerkiksi tämän hankkeen kyselytutkimuksen perusteella vain pieni osa poromiehistä käyttää tiloimistoja tai vastaavia palveluja talousasioiden hoitamiseen. Ideaalitulanteessa esimerkiksi taloushallinto pystytään ulkoistamaan alan ammattilaisille, ja tällöin aikaa jää paremmin ydintoiminnan, eli porotalouden, hoitamiseen. Ulkoistaminen vaatii myös osaamista tilaajalta, sekä luonnollisesti sitä, että sopivia palveluita on tarjolla.

Tulevaisuudessa globaali talous voidaan nähdä sekä porotalouden mahdollisuutena ja uhkana. Hyvän talouskehityksen vallitessa kuluttajien kiinnostus erikoistuotteisiin lisääntyy myös muualla kuin Suomessa. Toisaalta markkinoille saattaa tulla muitakin poronlihan kanssa kilpailevia tuotteita kuin saksanhirvi tai kotimaisten kuluttajien kiinnostus saattaa suuntautua aivan erityyppisiin tuotteisiin. Koska poronliha on erikoistuote, kuluttaja ei osta poronlihaa pelkästään ravintona vaan myös tietynlaisena elämyksenä. Kuitenkin näyttää siltä, että tuotesegmentin sisällä monissa tapauksissa lihan hinta vaikuttaa ostajan päätöksentekoon ja laatu jää toisarvoiseksi tekijäksi. Elintarvikkeiden laatu ja vastuullisuus ovat kuitenkin noussemassa keskeiseksi kilpailutekijäksi koko suomalaisen elintarvikeketjun kannalta. Yleisesti elintarvikeketjujen ongelma on, että informaatio ei kulje ketjun ääripisteiden, kuluttajan ja tuottajan välillä. Suomessa erittäin keskittynyt kauppa sanelee pitkälle mitä kuluttajille tarjotaan ja sen millaista laatua he ostavat tuottajilta. Porotaloudella on tämän hankkeen tulosten mukaan vastaavia informaatio-ongelmia. Suomessa ollaan juuri aloittamassa kansallisen, koko elintarvikealan kattavan laatuja järjestelmän kehittämisen. Porotaloudella on paljon kilpailuvaltteja ja mahdollisuuksia tämän tyyppisessä kehityskulussa. Viime aikoina esimerkiksi paikallisuus, tuotteiden laatu ja eläinten hyvinvointi ovat nousseet tärkeiksi myyntivalteiksi, samoin jäljitettävyyys ja läpinäkyvyys. Olisi kuitenkin hyvä miettiä jo nyt käytännön ratkaisuja esimerkiksi vaatimukseen raaka-aineen jäljitettävyyteen aina teurastettuun eläimeen asti. Tarvittaisiin myös lisää tutkimusta, millainen imago poronlihalla on kuluttajien keskuudessa ja mihin suuntaan porotuotteita ja/tai poronlihan imagoa kannattaisi kehittää.

Lähteet

- Eurostat 2007. Agricultural holdings with another gainful activity than agricultural production. Viitattu 20.3.2008 Päivitetty 28.2.2007. Saatavissa internetistä: <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/>
- Meristö, T., Kettunen, J. & Nieminen, M. 2005. Porotalouden tutkittu tulevaisuus. Lyhennelmä Porotalouden Tulevaisuus Foorumin loppuraportista. Poromies 2005(2): 18-19,46-50
- Rantamäki-Lahtinen, L. 2004. Maatilojen monialaistaminen: empiirinen analyysi monialaisuuteen vaikuttavista tekijöistä. Maa- Ja Elintarviketalous 50. MTT Vammala. 131 s.
- Renko, M. & Sutinen, T. 2006. Poroja kahta puolen puuta – tutkimus porotilojen kehityksestä ja toimeentulosta. Lapin yliopiston kauppatieteiden ja matkailun tiedekunnan julkaisuja B tutkimusraportteja ja selvityksiä 5. Lapin yliopisto, Rovaniemi.
- Tike 2006. Tike's statistics on secondary agricultural business activities completed: Number of diversified farms keeps rising. Viitattu 3.8.2006 2006. Päivitetty 10.5.2006 2006. Saatavissa internetistä http://www.mmmtike.fi/en/index/press_releases/2006/060510_diversified_farms.html.

Liite 1 (1/12). Kysely.

Porotalouden taloudelliset menestystekijät

Arvoisa poromies,

Porotalouden taloudellisia menestystekijöitä koskevaan tutkimukseen liittyen tarvitsemme tietoja porotiloilta ja siksi lähestymme oheisen kyselyn kanssa Teitä. Laajassa tutkimuksessa selvitetään mm. poronlihan markkinoita sekä poronlihan tuottajahintaan vaikuttavia tekijöitä. Lisäksi tarkastellaan porotalouden taloudellisen tuloksen muodostumista. Tällöin tutkitaan erityisesti porotalouden rakennekehityksen mahdollisuuksia sekä porotilojen tuotantokustannuksia. Myös porotalouden merkitys poromiesperheen taloudellisen toimeentulon kannalta ja jatkamissuunnitelmat ovat tärkeitä tietoja porotalouden tulevaisuuden ennakoinniseksi.

Tutkimus on MTT Taloustutkimuksen, Riista- ja kalatalouden tutkimuslaitoksen ja Lapin yliopiston yhteinen. Myös Paliskuntain yhdistys on tutkimuksen yhteisyökumppani. Tutkimuksen päärahoittaja on Maa- ja metsätalousministeriö.

Pyydämme vastaamaan kyselyyn ja palauttamaan kyselylomakkeen **30.3.2007 mennessä** oheisessa palautuskuoressa. Lomaketta koskeviin kysymyksiin vastaavat kirjanpitoneuvoja Asta Sipola Paliskuntain yhdistyksessä (puh. 016-331 6025, 0400-130 075, asta.sipola@paliskunnat.fi) ja tutkija Jukka Tauriainen MTT:ssa (puh. 09-5608 6235, jukka.tauriainen@mtt.fi). Kyselyyn voi vastata myös sähköisesti internet-osoitteessa: <http://www.webropol.com/porokysely.net> Sähköisessä vastauslomakkeessa on ilmoitettava oheisen palautuskuoren osoitetarrassa oleva tunnistenumero.

Kysymykset on pyritty laatimaan siten, että niihin on nopea vastata. Pienenä kannusteena arvomme kaikkien kyselyyn vastanneiden kesken kolme 100 euron lahjakorttia sekä viisi poroelinkeinoa koskevaa kirjapalkintoa.

Tietosuojan vuoksi lomakkeella ei ole poromiehen nimeä, vaan tunnistenumero. Vastaajien nimet on poimittu ruokakunnittain satunnaisotoksena Paliskuntain yhdistyksen Elopöytäluettelosta. Vastaukset käsitellään ehdottoman luottamuksellisinä ja ne tulevat vain tutkimusryhmän tietoon eikä niitä luovuteta kolmansille osapuolille. Yksittäisiä vastauksia ei julkaista missään muodossa, vaan julkaistavat tiedot perustuvat aina vähintään viiden ruokakunnan keskiarvotuloksiin.

Tutkimuksen tuloksia käytetään porotalouden kannattavuuden kehittämiseksi, elinkeinoa koskevan päätöksenteon tueksi ja porotaloutta koskevan tiedon lisäämiseksi. Tuloksista julkaistaan vuonna 2008 raportti, johon sisältyy ruotsin- ja saamenkielinen yhteenveto. Raportti on sähköisesti saatavilla MTT:n sivuilta www.mtt.fi. Tutkimuksen tuloksia tullaan esittelemään myös Poromieslehdessä ja muissa lehdissä sekä Poropäivillä ja muissa alan tilaisuuksissa. Toivomme, että tutkimuksen tulokset hyödyttävät myös Teitä porotalouselinkeinon harjoittajana.

Tutkimuksen tekijät taustayhteisöineen kiittävät Teitä hyvästä yhteistyöstä.

Ystävällisin terveisin,

Maija Puurunen
tutkimuksen vastuullinen johtaja, MTT Taloustutkimus

Yhteisyökumppanit:

RIISTAN- JA KALANTUTKIMUS

UNIVERSITY OF LAPLAND
LAPIN YLIOPISTO

Porotalouden taloudelliset menestystekijät

Kysymykset poromiehille

Vastatkaa kysymyksiin täydentämällä tiedot, rastittamalla ruutu tai ympyröimällä Teille sopivat vaihtoehdot.

Vastatkaa kysymyksiin edustamanne ruokakunnan puolesta. (Poromiesruokakuntaan luetaan tässä ne henkilöt, joilla on yhteisiä tuloja ja/tai tulojen käyttö on yhteinen.)

I TAUSTATIEDOT

Mihin paliskuntaan kuulutte? _____

1. Vastaajan syntymävuosi 19____ Vastaajan sukupuoli mies nainen

2. Kuinka monta jäsentä ruokakuntaanne kuuluu?

	Henkilömäärä	Heistä poronhoitoa päätoimisesti harjoittavat	Heistä poronhoitoa osaaikaisesti/satunnaisesti harjoittavat
a) Vastaajan puoliso			
b) Yli 18-vuotiaat lapset			
c) Alle 18-vuotiaat lapset			
Ruokakunnan muut henkilöt:			
d) Eläkeläiset			
e) Muut yli 18-vuotiaat			
f) Alle 18-vuotiaat			

3. Mikä on porotilanne tyyppi? Mitä muita toimintoja siihen kuuluu?

1 Porotila (asunto/muita rakennuksia)

2 Maatila: peltoa viljelyksessä _____ ha, josta vuokrattua _____, metsää _____ ha

3 Muu, mikä _____

4. Mikä on porotalouden kokemuksenne ja koulutuksenne? Entä muu koulutus? Vastaus pelkästään oman koulutustaukustanne (ei ruokakunnan) pohjalta.

1 Oppinut osallistumalla poronhoitotyöhön kotona/muualla

2 Opiskellut porotaloutta ammattikoulussa

3 Porotalouden oppisopimuskoulutus

4 Porotalousalan kursseja

5 Muu porotalousalaa tukeva koulutus, mikä _____

6 Muu koulutus, mikä? _____

II POROKARJAN KOKOON VAIKUTTAVIA TEKIJÖITÄ

Vastatkaa kysymyksiin 1-3 sen mukaan, miten porokarjanne koko on viime vuosina muuttunut. (Tieto ruokakunnan yhteenlasketusta eloporumäärästä saadaan tutkimusta varten poroluettelosta).

1. Jos porokarjan koko on kasvanut, miten merkittäviä seuraavat syyt ovat olleet?

	Tärkein syy	Hyvin merkittävä	Melko merkittävä	Vähäinen	Ei merkittävää
a) Kannattavuuden parantaminen	1	2	3	4	5
b) Poronlihan hinta	1	2	3	4	5
c) Porotalouden eläinperusteinen tuki	1	2	3	4	5
d) Alueen eloporojen määrä mahdollistanut poroluvun lisäämisen	1	2	3	4	5
e) Porokarjojen yhdistyminen naimisiinmenon, perinnön tms. takia	1	2	3	4	5
f) Lisätyövoimaa saatu porojen hoitoon	1	2	3	4	5
g) Siirtyminen lisäruokintaan	1	2	3	4	5
h) Tavoitteena on ollut porokarjan koon lisääminen	1	2	3	4	5
i) Paliskunnan tekemät ratkaisut	1	2	3	4	5

j) Muut syyt. Mitkä?

2. Jos porokarjan koko on pienentynyt, miten merkittäviä seuraavat syyt ovat olleet?

	Tärkein syy	Hyvin merkittävä	Melko merkittävä	Vähäinen	Ei merkittävää
a) Petovahingot	1	2	3	4	5
b) Eläinperusteisen tuen vaikutus	1	2	3	4	5
c) Liikenne- yms. vahingot	1	2	3	4	5
d) Muun maankäytön aiheuttamat paineet	1	2	3	4	5
e) Muut alueen poronomistajat lisänneet poroja ja siksi on jouduttu vähentämään poroja	1	2	3	4	5
f) Työvoiman puutteen takia vähennetty poroja	1	2	3	4	5
g) Taloudellisista syistä vähennetty poroja	1	2	3	4	5
h) Sukupolvenvaihdos	1	2	3	4	5
i) Perhesyyt (esim. avioero)	1	2	3	4	5
j) Paliskunnan tekemät ratkaisut	1	2	3	4	5
k) Epäedulliset luonnonolosuhteet, sääolot	1	2	3	4	5

l) Porolaidunten riittämättömyys

m) Muut syyt, mitkä?

3) Jos porokarjan koko on pysynyt ennallaan, miten merkittäviä seuraavat syyt ovat olleet?

	Tärkein syy	Hyvin merkittävä	Melko merkittävä	Vähäinen	Ei merkittävää
a) Liikenne- yms. vahingot	1	2	3	4	5
b) Eläinperusteinen tuki (alaraja 80 eloporoa)	1	2	3	4	5
c) Ei ole ollut aihetta karjakkoon muutoksiin	1	2	3	4	5
d) Porolaidunten riittämättömyys estänyt karjakkoon kasvattamisen	1	2	3	4	5
e) Muut alueella lisänneet poroja ja siksi omaa porokarjaa ei ole voitu lisätä	1	2	3	4	5
f) Työvoiman puute estänyt karjakkoon kasvattamisen	1	2	3	4	5
g) Karjakkoon kasvattamisessa ei ole muista syistä onnistuttu	1	2	3	4	5
h) Paliskunnassa oleva kiintiöjärjestelmä	1	2	3	4	5
i) Paliskunnan teurastussuunnitelma	1	2	3	4	5
j) Petovahingot, joiden takia ei ole ollut mahdollista kasvattaa poromäärää	1	2	3	4	5
k) Muut syyt, mitkä?					

III PORONHOITOTÖIHIN LIITTYVÄT MUUTOKSET

Vastatkaa seuraavin poronhoitoa koskeviin kysymyksiin ensisijaisesti oman kokemuksenne perusteella.

1. Onko poronhoitotyö mielestänne viime vuosina yleensä muuttunut ja kuinka?

- 1 Vaikeutunut merkittävästi
- 2 Hieman vaikeutunut
- 3 Pysynyt ennallaan
- 4 Hieman helpottunut
- 5 Helpottunut merkittävästi
- 6 Muutoin, miten? _____

2. Missä määrin seuraavat tekijät ovat helpottaneet Teidän poronhoitotyötänne?

	Erittäin suuri merkitys	Melko suuri merkitys	En osaa sanoa	Vähäinen merkitys	Ei merkittävää
a) Helikopteri	1	2	3	4	5
b) Mönkijä	1	2	3	4	5
c) Laidunaidat	1	2	3	4	5
d) Porokoirien käyttö	1	2	3	4	5
e) Tieto- ja puhelin tekniikka	1	2	3	4	5
f) Porojen kuljetustekniikka	1	2	3	4	5
g) Poronhoitotyöt ovat helpottuneet muutoin, miten?					

3. Missä määrin seuraavat tekijät ovat vaikeuttaneet Teidän poronhoitotyötänne?

	Erittäin suuri merkitys	Melko suuri merkitys	En osaa sanoa	Vähäinen merkitys	Ei merkitystä
a) Pedot	1	2	3	4	5
b) Liikenne	1	2	3	4	5
c) Turismi / matkailu	1	2	3	4	5
d) Vapaa-ajanasutus ja -toiminta yms.	1	2	3	4	5
e) Maatalous	1	2	3	4	5
f) Metsätalous	1	2	3	4	5
g) Muu maankäyttö (turve- ja kaivostoiminta yms.)	1	2	3	4	5
h) Porotalouden jääminen huomiotta yhteiskuntasuunnittelussa (esim. kaavoitus)	1	2	3	4	5
i) Lisääntynyt porojen määrä alueella	1	2	3	4	5
j) Porolaidunten riittämättömyys	1	2	3	4	5
k) Lisäruokinta	1	2	3	4	5
l) Poromiesten määrän vähentyminen	1	2	3	4	5
m) Taloudelliset seikat	1	2	3	4	5

n) Poronhoitotyöt ovat vaikeutuneet muutoin, miten?

4. Mikä on arvionne poronhoitoon vuosittain käyttämästänne tuntimäärästä? (Esim. palkansaajien säännöllistä työaikaa vastaava tuntimäärä on 1 732 tuntia; eli 8 tuntia/päivä, 5 päivää/viikko, poislukien arki-työt ja noin 1 kuukauden vuosiloma).

a) Oma vuosittainen kokonaistyötuntimääräni poronhoitotöissä on noin _____ tuntia
 – siitä paliskunnalle tehdyn työtuntimäärän osuus on noin _____ %

b) Ruokakunnan (perheen) muiden jäsenten vuosittainen työtuntimäärä poronhoitotöissä on noin _____ tuntia
 – siitä paliskunnalle tehdyn työtuntimäärän osuus on noin _____ %

5. Miten arvelette oman työaikanne muuttuvan lähivuosina?

	Lisääntyy merkittävästi	Lisääntyy jossain määrin	Pysyy ennallaan	Vähentyy jossain määrin	Vähentyy merkittävästi
a) Oman porokarjan hoitotyöt	1	2	3	4	5
b) Paliskunnalle tehtävät työt	1	2	3	4	5
c) Poronlihan jatkojalostaminen	1	2	3	4	5
d) Muut poron jatkojalostukseen liittyvät työt	1	2	3	4	5
e) Sivuansiotyö	1	2	3	4	5
f) Muiden töiden muutos, minkä? _____	1	2	3	4	5

6. Kuinka porotalouden talousseuranta on järjestetty tilallanne?

	Kyllä	Jossain määrin	Vähäisessä määrin	Ei tois- laiseksi	Ei seuraavan 5 vuoden kuluessa
a) Käytän itse/perheen jäsen käyttää omaa tietokonetta porotalouden asioiden hoitoon.	1	2	3	4	5
b) Teen itse/perheen jäsen tekee porotalouden tuloista ja menoista muistiinpanoja.	1	2	3	4	5
c) Porotalouden kirjanpito teetetään tilitoimistolla tai perheen ulkopuolisella asiantuntijalla.	1	-	-	4	5
d) Teen itse/perheen jäsen tekee porotalouden suunnitteluun liittyvää budjetointia.	1	2	3	4	5
e) Tilalla käytetään POMU-laskentajärjestelmää.	1	2	3	4	5
f) Tilalla käytetään muita suunnittelun apuvälineitä, mitä? _____ _____	1	2	3	4	5

IV POROLAITUMET JA LISÄRUOKINTA

1. Miten suuri merkitys seuraavilla porolaitumiin liittyvillä tekijöillä on paliskuntanne alueen poronhoidon kannalta?

	Erittäin suuri merkitys	Melko suuri merkitys	En osaa sanoa	Vähäinen merkitys	Ei merkitystä
a) Talvilaidunten riittävyys	1	2	3	4	5
b) Jäkälälaidunten kunto	1	2	3	4	5
c) Luppolaidunten kunto	1	2	3	4	5
d) Vaikeat laidunolosuhteet talvella	1	2	3	4	5
e) Syyslaidunten riittävyys	1	2	3	4	5
f) Kesälaitumien riittävyys	1	2	3	4	5
g) Luonnonsuojelualueet	1	2	3	4	5
h) Vapaa laidunoikeus	1	2	3	4	5
i) Muu laitumen ominaisuus, mikä? _____	1	2	3	4	5

Jos Teidän poronne ovat olleet viime vuosina talvisin lisäruokinnassa, vastatkaa seuraaviin kysymyksiin 2-4.

2. Montako kuukautta poronne ovat olleet vuosittain maasto- ja tarharuokinnassa?

- a) Maastoruokinnassa _____ kuukautta
 b) Tarharuokinnassa _____ kuukautta
 c) Tilallamme on porotaloudessa käytettävissä olevaa peltoa _____ ha

3. Kuinka paljon olette käyttäneet erilaista lisärehua koko porokarjallenne keskimäärin vuodessa?

- a) Heinää _____ kg, josta tuotetaan itse _____ %
 b) Säilörehua _____ kg, josta tuotetaan itse _____ %
 c) Viljaa _____ kg, josta tuotetaan itse _____ %
 d) Kaupallisia rehuja _____ kg

4. Oletteko tehneet rehun ostosopimuksia?

- a) Heinän hankinnasta kyllä ei
 b) Säilörehun hankinnasta kyllä ei
 c) Viljan hankinnasta kyllä ei
 d) Kaupallisten rehuja hankinnasta kyllä ei

V POROMIESPERHEEN TOMEENTULON LÄHTEET

1. Mitä toimialoja tilallanne harjoitetaan? Kuinka suuri merkitys eri toimialoilla / tulonlähteillä on ruokakuntanne talouden kannalta?

	Tärkein tulonlähde	Hyvin merkittävä	Melko merkittävä	Vähäinen	Ei merkitystä
a) Porotalous (myyntitulot, palkkatulot, korvaukset, tuet)	1	2	3	4	5
b) Poronlihan jalostus	1	2	3	4	5
c) Muu poron jatkojalostus	1	2	3	4	5
d) Maatalous	1	2	3	4	5
e) Metsätalous	1	2	3	4	5
f) Matkailu yms.	1	2	3	4	5
g) Muu yritystoiminta. Mikä?	1	2	3	4	5

3. Miten arvioitte ruokakuntanne kulutukseen / säästämiseen käytettävissä olevien rahatulojen muodostuvan? Tässä tarkoitetaan tuloja, joista on jo maksettu verot ja sosiaaliturvamaksut. Arvioikaa eri tulolähteiden osuus 5-10 %:n tarkkuudella koko käytettävissä olevasta tulosta.

(Eri tulolähteiden määrittäykset ks. kyselyn viimeinen sivu: Käsitteet).

- a) Porotalouden tulot (sis. myös paliskunnalta saadut korvaukset) _____ %
 b) Poronlihanjalostuksesta / suoramyynnistä saadut tulot _____ %
 c) Maatalouden tulot _____ %
 d) Metsätalouden tulot _____ %
 e) Matkailuyrittämisen tulot _____ %
 f) Palkkatulot _____ %
 g) Omaisuustulot (osinko-, korko-, vuokratulot yms.) _____ %
 h) Eläkkeet _____ %
 i) Muut tulonsiirrot (perhevustukset, työttömyyskorvaukset, yms.) _____ %
 j) Muut tulot, mitkä _____ %
Yhteensä 100 %

3. Kuinka suuri merkitys porotalouden eläinperusteisella tuella on omalle ruokakuntanne taloudelle / koko porotaloudelle?

	Erittäin merkittävä	Hyvin merkittävä	Melko merkittävä	Vähäinen	Ei merkittävää
a) omalle taloudelle	1	2	3	4	5
b) koko porotaloudelle	1	2	3	4	5

4. Onko nykyinen eläinperusteisen tuen alaraja (80 eloporoa) mielestänne sopiva?

Kyllä Ei

Jos ei, mikä sen tulisi olla? _____ eloporoa

VI PORONLIHAN MARKKINAT JA MARKKINOINTIKÄYTÄNNÖT

1. Mikä oli ruokakuntanne myymän poronlihan kokonaismäärä päättyneenä poronhoitovuotena?

a) Lihanjalostamoon tai pienjalostamoon (luullisena painona) _____ kg

b) Muualle (luullisena painona) _____ kg

2. Miten muualle myymänne poronlihamäärä jakaantui eri markkinakanaviin?

a) Rajakauppana naapurimaihin _____ %

b) Suoramyyntiin (pienjalostamon kautta tai suoraan tilalta) _____ %

c) Muualle _____ %

3. Minne suoramyyntiin menevä poronliha myydään?

a) Paikkakunnan kuluttajille ja matkailijoille _____ %

b) Muualle Lapin läänin alueelle _____ %

c) Oulun läänin alueelle _____ %

d) Pääkaupunkiseudulle _____ %

e) Muualle _____ %

4. Mikä on ruokakunnan oma kulutus (luullisena painona) _____ kg

5. Mikä on ollut hinnoitteluperusteena suoramyyntissä tilalta?

a) Hintaa on ostajan määräämä

b) Paliskunnan poromiehet neuvottelevat hinnan yhdessä

c) Seuraamme muiden hintoja

d) Luomme omat hinnat

6. Miten arvioitte poronlihan hinnan kehittyvän lähivuosina?

	Lihanjalostamoon tai pienjalostamoon myytäessä	Suoramyynnissä
a) Laskee	1	1
b) Pysyy ennallaan	2	2
c) Nousee vähän	3	3
d) Nousee merkittävästi	4	4
e) En osaa sanoa	5	5

7. Jos harjoitatte poronlihan suoramyyntiä, mitkä ovat syyt suoramyynnille tilalta?

	Tärkein syy	Hyvin merkittävä	Melko merkittävä	Vähäinen	Ei merkitystä
a) Lähialueella ei ole muita työnsaantimahdollisuuksia.	1	2	3	4	5
b) Suoramyynti on liitetty matkailuelinkeinoon.	1	2	3	4	5
c) Suoramyynnissä saamme paremman hinnan sivutuotteille (poron nahka, ym.).	1	2	3	4	5
d) Suoramyynnissä saamme paremman hinnan parhaista ruhonosista.	1	2	3	4	5
e) Suoramyynnissä saamme paremman hinnan kaikista ruhonosista.	1	2	3	4	5
f) Ostajaliikkeiden hinta on liian alhainen.	1	2	3	4	5

8. Jos harjoitatte poronlihan suoramyyntiä, kuinka alhaiseksi suoramyynnistä saatavan poronlihan hinnan täytyy laskea, jotta lopettaisitte suoramyynnin? (Poronliharuhoⁿ veroton keskihinta Euroa/kg).

Lopetan suoramyynnin, kun poronlihan hinta on:

- 1 Alle 5 euroa/kg
- 2 5 – 6 euroa/kg
- 3 6 – 7 euroa/kg
- 4 7 – 8 euroa/kg
- 5 8 – 9 euroa/kg
- 6 Yli 9 euroa/kg

9. Mihin myytte poron sivutuotteet, taljan ja sarvet?

- 1 Lihan ostaja ottaa sivutuotteet, mutta ei maksa niistä
- 2 Lihan ostaja myy sivutuotteet edelleen ja maksaa niistä
- 3 Myymme itse sivutuotteet

10. Onko porotilallanne, tokkakunnallanne tai paliskunnallanne poronlihan myyntisopimusta lihan ostajien kanssa?

	Porotilalla	Tokkakunnalla	Paliskunnalla
a) Onko myyntisopimus?	☐ Kyllä ☐ Ei	☐ Kyllä ☐ Ei	☐ Kyllä ☐ Ei
b) Millaisen jalostajan kanssa sopimus on tehty?	☐ Iso jalostuslaitos ☐ Pienjalostaja	☐ Iso jalostuslaitos ☐ Pienjalostaja	☐ Iso jalostuslaitos ☐ Pienjalostaja
c) Millainen sopimus?	☐ Suullinen ☐ Kirjallinen	☐ Suullinen ☐ Kirjallinen	☐ Suullinen ☐ Kirjallinen
d) Onko sopimuksessa ehtoja toimitettavan lihan laadusta?	☐ Kyllä ☐ Ei	☐ Kyllä ☐ Ei	☐ Kyllä ☐ Ei
e) Onko sopimuksessa ehtoja toimitettavan lihan hinnasta?	☐ Kyllä ☐ Ei	☐ Kyllä ☐ Ei	☐ Kyllä ☐ Ei
f) Miten pitkäksi aikaa sopimus on tehty?	☐ Jatkuva (vuosia) ☐ Yksi teurastuskausi	☐ Jatkuva (vuosia) ☐ Yksi teurastuskausi	☐ Jatkuva (vuosia) ☐ Yksi teurastuskausi

11. Jos teillä Ei ole poronlihan myyntisopimusta, miksi ei ole? Mitä mieltä olette seuraavista asiaan liittyvistä väittämistä?

	Täysin samaa mieltä	Jossain määrin samaa mieltä	Ei samaa eikä eri mieltä	Jossain määrin eri mieltä	Täysin eri mieltä
a) Sopimuslisä on liian alhainen.	1	2	3	4	5
b) Sopimus ei sisällä hintatakuuta.	1	2	3	4	5
c) Sopimuksessa ei makseta riittävästi laatuksiä.	1	2	3	4	5
d) Sopimus rajoittaa suoramyyntin mahdollisuutta.	1	2	3	4	5
e) Ostaja ei maksa sivutuotteista (esim. taljasta).	1	2	3	4	5
f) Ostaja ei ole tarjonnut mitään tuotantosopimusta.	1	2	3	4	5

g) Muista syistä. Mistä?

VII POROTILAN JATKAMISSUUNNITELMAT

1. Mitkä ovat tilanne porotaloutta koskevat suunnitelmat kuluvan vuosikymmenen loppuun mennessä?

- 1 Jatkamme porotaloutta ennallaan
- 2 Porotaloutta laajennetaan, jonka jälkeen porokarjan koko on _____ eloporoa
- 3 Porotaloutta supistetaan, jonka jälkeen porokarjan koko on _____ eloporoa
- 4 Porotalouden osalta tehdään sukupolvenvaihdos vuonna 20_____
- 5 Porotalous lopetetaan vuonna 20_____
- 6 Porotalouteen liittyen kehitetään uutta yritystoimintaa, mitä? _____
- 7 Muita suunnitelmia, mitä? _____

2. Jos aiotte lopettaa porotalouden lähivuosina, kuinka merkittäviä seuraavat tekijät ovat suunnitelmienne kannalta? Mitkä muut tekijät vaikuttivat suunnitelmiinne?

	Tärkein tekijä	Erittäin merkittävä	Melko merkittävä	Vähäinen merkitys	Ei merkitystä
a) Ikääntyminen	1	2	3	4	5
b) Sairaus	1	2	3	4	5
c) Jatkajan puute	1	2	3	4	5
d) Porotalouden huono kannattavuus	1	2	3	4	5
e) Yhteiskunnan suhtautuminen porotalouteen	1	2	3	4	5
f) Suurin sallittu poromäärä alueella	1	2	3	4	5
g) Kustannusten nousu	1	2	3	4	5
h) Työn raskaus	1	2	3	4	5
i) Suurpedot	1	2	3	4	5
j) Tukien pienuus	1	2	3	4	5
k) Maankäytön vaikeutuminen	1	2	3	4	5
l) Muut syyt. Mitkä?	_____				

3. Jos aiotte jatkaa porotaloutta lähivuosina, kuinka merkittäviä seuraavat tekijät ovat suunnitelmienne kannalta? Mitkä muut tekijät vaikuttivat suunnitelmiinne?

	Tärkein tekijä	Erittäin merkittävä	Melko merkittävä	Vähäinen merkitys	Ei merkitystä
a) Taloudellisen toimeentulon turvaaminen	1	2	3	4	5
b) Hiljattain tehty sukupolvenvaihdos	1	2	3	4	5
c) Työn mielekkyyys	1	2	3	4	5
d) Perinteet velvoittavat	1	2	3	4	5
e) Paras tarjolla oleva työllistymisvaihtoehto	1	2	3	4	5
f) Poronhoito on koulutusta vastaavaa työtä	1	2	3	4	5
g) Muut syyt. Mitkä?	_____				

KIITOS VASTAUKSESTANNE!

KYSELYSSÄ KÄYTETYT KÄSITTEET

Poromiesruokakunta: Ne poromiesperheen (ja samassa asuvat) jäsenet, jotka käyttävät yhdessä tulojaan, toisin sanoen heillä on osittain tai kokonaan yhteinen kassa.

Tulolähde: Yrittäjätulo, palkkatulo, omaisuustulo, eläke, muu saatu tulonsiirto.

Palkkatulo: Palkkana tai luontoisetuna saadut tulot.

Maatalouden tulot: Maataloustuotteiden myynnistä saadut tulot ja maatalouden tuet.

Omaisuustulo: Vuokra-, korko- ja osinkotulot (esim. asunnon tai muun kiinteän omaisuuden vuokraamisesta saadut tulot, talletusten korot, osuuspääoman tuotto ja pääoman myyntivoitto)

Eläketulo: Työ- ja sairauseläke, kansaneläke yms.

Muu tulonsiirto: Muut sosiaaliturvaetuudet (lapsilisät, sairaus- ja vanhempainpäivärahat, työttömyyspäiväraha, toimeentulo- ja asumistuet yms.)

Liite 2 (1/8). Kysely.

Porotalouden taloudelliset menestystekijät

OSA I

Arvoisa poromies,

Lapin yliopisto on tutkimassa poronhoidon sukupolvenvaihdoksia ja jatkamissuunnitelmia osana MTT Taloustutkimuksen ja Riista- ja kalatalouden tutkimuskeskuksen (RKTL) yhteistä hanketta *Porotalouden taloudelliset menestystekijät*. Laaja-alaisessa tutkimuksessa tarkastellaan mm. poronhoidon kannattavuutta ja poronlihan markkinoita. Tutkimus on MMM:n rahoittama ja Paliskuntain yhdistys toimii siinä yhteistyökumppanina.

Lapin yliopiston tutkimusosiossa selvitetään porotilojen sukupolvenvaihdoksia. Pyydämme ystävällisesti Teitä vastaamaan tulevaisuudensuunnitelmianne koskeviin kysymyksiin. Kysymyslomake jakautuu kahteen osaan, joista osio I koskee vuosina 1945–1955 syntyneitä poromiehiä. Toinen osio on suunnattu mahdolliselle poronhoidon jatkajalle, esimerkiksi omalle lapsellenne, joka on alle 40-vuotias, mutta kuitenkin yli 14-vuotias. Pyydämme Teitä antamaan kysymyslomakkeen II-osion mahdolliselle jatkajalle täytettäväksi. Molempien osapuolien kokemukset ja tiedot ovat erittäin tärkeitä tutkimushankkeelle.

Pyydämme teitä ystävällisesti vastaamaan kyselyyn 5.4.2007 mennessä ja palauttamaan lomakkeen oheisessa kuoressa. Tutkimusta ja lomaketta koskeviin kysymyksiin vastaa tutkija Klemetti Näkkäläjarvi, puh. 040 537 1584, klemetti.nakkalajarvi@co1.inet.fi.

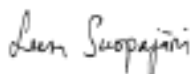
Vastauksenne ja kaikki tutkimukselle antamanne tiedot ovat luottamuksellisia. Tietosuojan vuoksi lomakkeella ei ole poromiehen nimeä, vaan tunnistenumero. Osoitetietonne on poimittu Maatalousyrittäjien eläkelaitoksen rekistereistä. Vastaukset käsitellään ehdottoman luottamuksellisina ja ne tulevat vain tutkimusryhmän tietoon eikä niitä luovuteta muille tahoille. Vastaukset käsitellään tutkimuksessa eri poronhoitoalueittain tarkasteltuna.

Tutkimustulosten tavoitteena on hyödyttää poroelinkeinoa ja toimia taustatietona porotalouden päättäjille. Toivomme, että tutkimuksen tulokset hyödyttävät myös Teitä porotalouselinkeinon harjoittajana. Tuloksista julkaistaan vuonna 2008 raportti, johon sisältyy ruotsin- ja saamenkielinen yhteenveto. Raportti on sähköisesti saatavilla MTT:n sivuilta www.mtt.fi. Tutkimuksen tuloksia tullaan esittelemään myös Poromieslehdessä. Pienenä kannusteena arvomme kaikkien tutkimuksen kyselyihin vastanneiden kesken kolme 100 euron lahjakorttia sekä viisi poronhoitoa käsittelevää kirjapalkintoa.

Vastauksestanne kiittäen,

Maija Puurunen
Hankkeen tutkimusjohtaja
MTT Taloustutkimus

Leena Suopajarvi
Johtaja, alueelliset tutkimuspalvelut
Lapin yliopisto

RIISTAN- JA KALANTUTKIMUS

UNIVERSITY OF LAPLAND
LAPIN YLIOPISTO

Porotalouden menestystekijät/ Sukupolvenvaihdokset ja jatkamissuunnitelmat

Kyselyn osa I nykyiselle porotilan omistajalle ja osa II mahdolliselle jatkajalle

I Osa: Porotilan nykyinen omistaja (mahdollinen luopuja) vastaa tähän osioon

Vaikka ette vielä suunnittele sukupolvenvaihdosta, voitte vastata oheiseen kyselyyn I-osioon. Vastatkaa kysymyksiin täydentämällä tiedot ja ympyröimällä Teille sopivat vaihtoehdot.

I TAUSTATIEDOT

Paliskuntanne _____

1. Syntymävuotenne 19____, Sukupuoli a) mies b) nainen

2. Mikä on porotilanne tyyppi ja perustamisvuosi?

- a) porotila (rakennus), perustettu vuonna 19____
- b) luontaiselinkeinotila, perustettu vuonna 19____
- c) yhteismetsäosuus, perustettu vuonna 19____
- d) metsäpalsta, perustettu vuonna 19____
- e) viljelypalsta, perustettu vuonna 19____
- f) muu, mikä _____

3. a) Minkä ikäisiä jäseniä perheeseen kuuluu vuoden 2006 lopulla (Henkilöt, jotka asuvat samassa taloudessa)? Kuinka moni heistä harjoittaa poronhoitoa? Entä moniko on MYEL-vakuutettu? Vastatkaa kirjoittamalla oikea syntymävuosi ja ympyröimällä oikeat vaihtoehdot.

Puoliso	Syntymävuosi 19____	Harjoittaako hän poronhoitoa? a) kyllä b) ei	Onko hän myel- vakuutettu? a) kyllä b) ei
Alle 18-vuotiaat lapset	Syntymävuosi	Harjoittaako hän poronhoitoa?	
1. lapsi		a) kyllä b) ei	
2. lapsi		a) kyllä b) ei	
3. lapsi		a) kyllä b) ei	
4. lapsi		a) kyllä b) ei	
Yli 18-vuotiaat lapset	Syntymävuosi	Harjoittaako hän poronhoitoa?	Onko hän myel- vakuutettu?
1. lapsi		a) kyllä b) ei	a) kyllä b) ei
2. lapsi		a) kyllä b) ei	a) kyllä b) ei
3. lapsi		a) kyllä b) ei	a) kyllä b) ei
Muut taloudessa asuvat henkilöt, esim. sukulainen	Syntymävuosi/vuodet	Harjoittaako hän poronhoitoa?	Onko hän myel- vakuutettu?
		a) kyllä b) ei	a) kyllä b) ei
		a) kyllä b) ei	a) kyllä b) ei
		a) kyllä b) ei	a) kyllä b) ei

Liite 2 (3/8).

b) Lapset, jotka eivät asu samassa taloudessa

Alle 18-vuotiaat lapset	Syntymävuosi	Harjoittaako hän poronhoitoa?	
1. lapsi		a) kyllä b) ei	
2. lapsi		a) kyllä b) ei	
3. lapsi		a) kyllä b) ei	
Yli 18-vuotiaat lapset	Syntymävuosi	Harjoittaako hän poronhoitoa?	Onko hän myel- vakuutettu?
1. lapsi		a) kyllä b) ei	a) kyllä b) ei
2. lapsi		a) kyllä b) ei	a) kyllä b) ei
3. lapsi		a) kyllä b) ei	a) kyllä b) ei

4. Mikä oli tilanne eloporojen määrä vuoden 2006 lopussa? _____ eloporoa

5. Onko kukaan poronhoitoa harjoittavista lapsistanne saanut poronhoidon aloitustukea?

- a) Kyllä, aloitustukea saaneiden lasten syntymävuodet 19____, 19____, 19____
- b) Ei
- c) Jos ei, miksi aloitustukea ei ole saatu?
 - poromäärä oli aloitettaessa yli 80, kuinka monella lapsella _____
 - muu syy, mikä _____

6. Kuinka hyvin tunnette porotalouden sukupolvenvaihdosjärjestelmän ja sukupolvenvaihdokseen liittyvien tukien edellytykset?

- a) Erittäin hyvin
- b) Melko hyvin
- c) Jossain määrin
- d) En tunne juuri lainkaan

7. Täyttääkö tilanne sukupolvenvaihdoksen (spv) edellytykset?

- a) Tila täyttää kaikki spv-edellytykset
- b) Eloporomäärä liian pieni, aion kasvattaa sen _____ eloporoon vuoteen 20__ mennessä.
- c) Ei täytä, miksi _____
- d) En osaa sanoa

8. Mistä olette saaneet tietoa sukupolvenvaihdoksesta? Ympyröi 3 tärkeintä tekijää.

- a) Esitteestä
- b) Internetistä
- c) Tiedotustilaisuudesta
- d) Tiedotusvälineistä
- e) Maatalousyrittäjien eläkelaitokselta
- f) Kunnan maatalousneuvojalta
- g) Alueen TE-keskuksen maatalousosastolta
- h) Paliskuntain yhdistyksestä
- i) Omasta paliskunnasta
- j) Muualta, mistä _____

9. Onko saamananne tiedotus sukupolvenvaihdoksesta ollut riittävää?

- a) Täysin riittävää
- b) Melko riittävää
- c) Ei ollut riittävää
- d) Jos ei, mitä olivat suurimmat puutteet tiedotuksessa? _____

Liite 2 (4/8).

II POROTILAN TOIMINTA

10. Mitä toimialoja tilallanne harjoitetaan? Kuinka suuri merkitys eri toimialoilla/tulonlähteillä on Teidän perheenne tuloihin?

	Tärkein toimeen- tulolähde	Merkittävä	Vähäinen	Ei merkitystä
1. Poronlihan tuotanto	1	2	3	4
2. Poronlihan jalostus	1	2	3	4
3. Poronlihan suoramyynti	1	2	3	4
4. Poronlihan myynti jalostajille	1	2	3	4
5. Poronhoidon tuet ja avustukset	1	2	3	4
6. Maatalous	1	2	3	4
7. Metsätalous	1	2	3	4
8. Matkailu	1	2	3	4
9. Muu yritystoiminta, mikä/mitkä? _____	1	2	3	4
10. Osa-aikainen palkkatyö tilan ulkopuolella	1	2	3	4
11. Puolison tekemä tilan ulkopuolinen palkkatyö	1	2	3	4
12. Avustukset (Kela, työttömyyspäiväraha)	1	2	3	4

III POROTILAN JATKAMISSUUNNITELMAT

11. Mitkä ovat tilanne poronhoitoa koskevat suunnitelmat kuluvan vuosikymmenen loppuun mennessä (vuoteen 2010 mennessä)?

- Jatkamme poronhoitoa entiseen tapaan
- Poronhoitoa laajennetaan, jonka jälkeen poroelon koko on _____ eloporoa
- Poronhoitoa supistetaan, jonka jälkeen poroelon koko on _____ eloporoa
- Poronhoitoa osalta tehdään sukupolvenvaihdos, suunniteltu vuosi 20 _____
 - yhdelle henkilölle
 - kahdelle henkilölle
 - luovuttamalla porotila (rakennuksen) ja porot
 - luovuttamalla yhteismetsäosuus ja porot
 - luovuttamalla metsäpalsta ja porot
 - luovuttamalla viljelypalsta ja porot
 - luovuttamalla vain porot
- Poronhoitoa lopetetaan
- Poronhoitoa liittyen kehitetään uutta yritystoimintaa, mitä? _____

12. Mikäli aiotte jatkaa poronhoitoa, miten aiotte kehittää toimintanne vuosikymmenen loppuun (v. 2010)?

- Poronhoitoa harjoittamista jatketaan entiseen tapaan
- Poronlihatuotteiden jatkojalostusta aloitetaan/lisätään.
- Poromäärää supistetaan/kasvatetaan nykyisestä _____ eloporoon.
- Poronlihan/muiden porotuotteiden markkinointia kehitetään.
- Suoramyyntiä lisätään.
- Poronlihatuotteiden myyntiä lisätään vähittäiskaupoille/lihan ostajille.
- Poronhoidon ohella kehitetään matkailua.
- Poronhoidon ohella kehitetään muuta yritystoimintaa tilalla, mitä _____
- Muita muutoksia, mitä _____

Liite 2 (5/8).

13. Mikäli ette aio lopettaa poronhoitoa kuluvan vuosikymmenen loppuun mennessä, mitkä tekijät vaikuttavat poronhoidon jatkamissuunnitelmiinne?

- a) Ei ole mitään syytä lopettaa.
- b) Poronhoidon jatkajaa ei ole tiedossa.
- c) Ei ole muita tulonsaannin vaihtoehtoja
- d) Muu, mikä? _____

14. Mitkä tekijät vaikuttavat poronhoidon lopettamis-/ sukupolvenvaihdossuunnitelmiinne?
Ympyröikää 3 enintään tärkeintä tekijää.

- a) Porotalouden huono kannattavuus
- b) Suurin sallittu poromäärä estää porokarjan kasvattamisen
- c) Suurin sallittu poromäärä edellyttää poroelon pienentämisen
- d) Kilpailevat maankäyttömuodot, esimerkiksi metsätalous ja turismi
- e) Laidunten kuluminen
- f) Laidunahtaus
- g) Suurpedot
- h) Liikenne
- i) Lisäruokinnan kasvavat kulut
- j) Polttoainekustannukset
- k) Työn fyysisyys
- l) Tukijärjestelmän puutteet, mikä erityisesti _____
- m) Ikääntyminen
- n) Muut syyt, mitkä? _____

15. Mikäli haluaisitte tehdä sukupolvenvaihdoksen lähivuosina, mitä esteitä sille on?

- a) Ei ole jatkajaa.
- b) Mahdollinen jatkaja ei täytä kaikkia sukupolvenvaihdoksen edellytyksiä:
 - a. on saanut poronhoidon nuoren yrittäjän aloitustukea
 - b. muita edellytyksiä, mitä _____
- c) Poronhoito ei ole mielestäni kannattava elinkeino.
- d) Luopumistuki jää liian alhaiseksi.
- e) Puoliso joutuisi myös lopettamaan poronhoidon.
- f) Luopumisen jälkeen poroja saa pitää liian vähän (3 poroa)
- g) Ei ole esteitä
- h) Muu, mikä? _____

16. Jos suunnittelette porotalouden sukupolvenvaihdosta, miksi haluatte tehdä sen?

- a) Jatkaja on tiedossa.
- b) Haluan nähdä poronhoitokulttuurin jatkuvan.
- c) Näen poronhoidon harjoittamisen kannattavana elinkeinona.
- d) Haluan säilyttää poronhoidon harjoittamisen perheessä/suvussa.
- e) Luopumistuen saaminen.
- f) Muu syy, mikä? _____

Liite 2 (6/8).

17. a) Minkä ikäinen mahdollinen jatkaja/jatkajat ovat ja mikä on hänen taustansa? Mikäli mahdollisia jatkajia on useampi henkilö kuin yksi henkilö puolisoineen, merkitkää oheiseen taulukkoon sen henkilön tiedot, jolle on suunniteltu luovutettavan porojen lisäksi myös muuta omaisuutta, kuten tila, metsäpalsta tai yhteismetsäosuus.

1. Varma jatkaja/jatkajat	Syntymävuosi	Sukupuoli	Aikooko hän harjoittaa poronhoitoa puolisonsa kanssa?	Onko hän myel-vakuutettu?
a) Oma lapsi	19_____	a) mies b) nainen	a) kyllä b) ei	a) kyllä b) ei c) en tiedä
b) Muu sukulainen, kuka_____	19_____	a) mies b) nainen	c) kyllä d) ei	a) kyllä b) ei c) en tiedä
c) Saman paliskunnan jäsen	19_____	a) mies b) nainen	a) kyllä b) ei	a) kyllä b) ei c) en tiedä
d) Eri paliskunnan jäsen, minkä_____	19_____	a) mies b) nainen	a) kyllä b) ei	a) kyllä b) ei c) en tiedä
2. Melko varma jatkaja	Syntymävuosi	Sukupuoli	Aikooko hän harjoittaa poronhoitoa puolisonsa kanssa?	Onko hän myel-vakuutettu?
a) Oma lapsi	19_____	a) mies b) nainen	a) kyllä b) ei	a) kyllä b) ei c) en tiedä
b) Muu sukulainen, kuka_____	19_____	a) mies b) nainen	a) kyllä b) ei	a) kyllä b) ei c) en tiedä
c) Saman paliskunnan jäsen	19_____	a) mies b) nainen	a) kyllä b) ei	a) kyllä b) ei c) en tiedä
d) Eri paliskunnan jäsen, minkä_____	19_____	a) mies b) nainen	c) kyllä a) ei	a) kyllä b) ei c) en tiedä
3. Jatkajaa ei ole tiedossa				

b) Mikäli suunnittelet luovuttavasi poroja myös toiselle henkilölle, mikä on hänen taustansa?

Hän on

- a) oma lapsi
b) joku muu, kuka_____

Syntymävuosi 19_____ Sukupuoli a) mies b) nainen

Onko hän myel-vakuutettu?

- c) kyllä
d) ei
c) en tiedä

c) Miten sukupolvenvaihdoksen on tarkoitus tapahtua?

- a) Kauppana
b) Lahjana

18. Mikä on jatkajan koulutus ja kokemus poronhoidossa?

- a) Oppinut poronhoitotyötä lapsuudestaan lähtien
b) Opiskellut poronhoitoa ammattikoulussa
c) Ollut oppisopimuskoulutuksessa
c1) minun tilallani
c2) muualla, missä_____

d) muu, mikä_____

Liite 2 (7/8).

19. Mitä aiotte tehdä poronhoidon lopettamisen/sukupolvenvaihdoksen jälkeen?

- a) Jään eläkkeelle
- b) Siirryn harjoittamaan muuta elinkeinoa, mitä _____
- c) Muuta, mitä? _____

20. Aiotteko osallistua jatkossakin poronhoidon lopettamisen/sukupolvenvaihdoksen jälkeen poronhoidollisiin tehtäviin?

- a) Osallistun poronhoidon vuotuistöihin (erotukset, vasanmerkinnät)
- b) Autan tilan jatkajaa poronhoitotöissä
- c) Muutoin, miten _____
- d) En osallistu

IV NÄKEMYKSIÄ SUKUPOLVENVAIHDOSJÄRJESTELMÄSTÄ

21 a) Mitkä ovat sukupolvenvaihdoksen hyvät puolet? Ympyröikää enintään kolme tärkeintä tekijää.

- a. Pystyy säilyttämään poroelon suvussa
- b. Poronlihan omavaraisuuden turvaaminen
- c. Kulttuurin jatkuvuus
- d. Sukumerkki säilyy suvussa
- e. Luopumistuki
- f. Muu, mikä _____

b) Järjestelmän huonot puolet? Ympyröikää enintään kolme tärkeintä tekijää.

1. Sukupolvenvaihdosprosessin byrokraattisuus
2. Sivutulosten ansiotulorajan alhaisuus luopumistuessa
3. Myös luopujan puoliso joutuu luopumaan poronhoidon harjoittamisesta
4. Sukupolvenvaihdos on liian sitova jatkajalle (jatkaja sitoutuu harjoittamaan poronhoitoa 5-10 vuotta)
5. Luopujalle sallittu poromäärä (3 poroa) sukupolvenvaihdoksen jälkeen on liian alhainen
6. Nuorten viljelijöiden starttitukea saaneet eivät voi olla sukupolvenvaihdoksen jatkajia
7. Jatkajille on myönnetty liian vähän tukea
8. Muu, mikä _____

22. Miten sukupolvenvaihdosjärjestelmää tulisi mielestänne kehittää?

V POROTALOUDEN KEHITTÄMINEN

23 a) Mitkä ovat poronhoidon hyvät puolet? Ympyröikää enintään kolme tärkeintä tekijää.

1. Voi harjoittaa omaa kulttuuriaan
2. On omavarainen poronlihan suhteen
3. Elannon ansaitseminen
4. Ei tarvitse neuvotella poronlihan hinnasta myydessä suurille lihajalostamoille
5. Itsenäisyys
6. Yhteisöllisyys
7. Voi työskennellä kotiseudulla
8. Luonnossa kulkeminen
9. Muu, mikä _____

23 b) Mitkä ovat poronhoidon huonot puolet? Ympyröikää enintään kolme tärkeintä tekijää.

1. Hallinnollinen byrokraatia
2. Kasvavat polttoainekulut
3. Kasvavat lisäruokintakulut
4. Porotalouden kannattamattomuus ja poronlihan alhainen tuottajahinta
5. Keskitetty poronlihan hinnan määrääminen (ostaja määrää karvakilohinnan)

Liite 2 (8/8).

6. Kilpailevat maankäyttömuodot
7. Liikenne
8. Pedot
9. Liiallinen motorisoituminen
10. Laidunahtaus/kuluminen
11. Muu, mikä _____

24. Millaisena näette poronhoidon tulevaisuuden paliskuntanne alueella neljän vuoden sisällä (vuonna 2010)? Ympyröikää taulukosta näkemyksiänne vastaavat vaihtoehdot.

1. Harjoittamisen edellytykset

<i>Ympyröikää enintään kolme tärkeintä tekijää.</i>
a) Poronhoidon harjoittaminen vaikeutuu kustannusten kasvun myötä
b) Poronhoidon harjoittaminen vaikeutuu suurimman sallitun eloporomäärän pienuuden vuoksi
c) Poronhoidon harjoittaminen vaikeutuu kilpailevien maankäyttömuotojen myötä
d) Kilpailevien maankäyttömuotojen (matkailu, metsätalous) vaikutus vähenee
e) Porolaitumien kunto huononee ja laitumet pienenevät
f) Porolaitumien kunto paranee ja porolaitumien koko kasvaa

2. Poronhoitajat

<i>Ympyröikää enintään kolme tärkeintä tekijää.</i>
a) Poronhoidon harjoittaminen vähenee
b) Poronhoidon harjoittaminen keskittyy muutamien henkilöiden käsiin ja muuttuu liikeyritysmäiseksi
c) Poronhoidon sukupolvenvaihdokset lisääntyvät
d) Poronhoidon harjoittajat nuortuvat
e) Poronhoidon harjoittajat ikääntyvät
f) Poronhoidon harjoittaminen lisääntyy

3. Hallinnolliset toimet

<i>Ympyröikää enintään kolme tärkeintä tekijää.</i>
a) Valtion tukijärjestelmä vaikeuttaa poronhoidon harjoittamista
b) Valtion tukijärjestelmä helpottaa poronhoidon harjoittamista
c) Lainsäädäntö parantaa poronhoitajien oikeuksia poronhoitoalueella
d) Lainsäädäntö huonontaa poronhoitajien oikeuksia poronhoitoalueella
e) Suurimman sallitun poromäärän määrittämisessä tullaan huomioimaan paremmin paliskuntien näkemyksiä

4. Poronlihan tuotanto ja toimeentulo:

<i>Ympyröikää enintään kolme tärkeintä tekijää.</i>
a) Poronlihan tuottajat erikoistuvat tuottamaan tiettyä poron osaa
b) Poronhoitajat alkavat jalostaa lihaa itse enemmän
c) Porojen lisäruokinta ja tarhaus kasvaa
d) Poronhoidon kannattavuus lisääntyy
e) Poronhoidon kannattavuus huononee
f) Poronhoitajat ryhtyvät harjoittamaan muita oheisliiketoimintoja poronhoidon lisäksi (esim. matkailu)

5. Poronhoito loppuu

6. Tilanne jatkuu samanlaisena

7. Muu, mikä _____

25. Mitä muita näkemyksiä haluaisitte esittää porotaloudesta ja sen tulevaisuudesta?

TÄSSÄ OLIVAT KAIKKI NYKYISELLE POROTILAN OMISTAJALLE TARKOITETUT KYSYMYKSET, KIITOKSIA VASTAUKSISTA!

Liite 3 (1/8).

Porotalouden taloudelliset menestystekijät

Arvoisa poromies

Lapin yliopisto on tutkimassa porotalouden sukupolvenvaihdoksia ja jatkamissuunnitelmia osana MTT Taloustutkimuksen ja Riista- ja kalatalouden tutkimuskeskuksen (RKTL) yhteistä hanketta *Porotalouden taloudelliset menestystekijät*. Laaja-alaisessa tutkimuksessa tarkastellaan mm. poronhoidon kannattavuutta ja poronlihan markkinoita. Tutkimus on MMM:n rahoittama ja Paliskuntain yhdistys toimii siinä yhteistyökumppanina.

Lapin yliopiston tutkimusosiossa selvitetään porotilojen sukupolvenvaihdoksia ja jatkamissuunnitelmia. Tutkimusosiossa ovat mukana ajanjaksolla 2000–2006 tapahtuneet sukupolvenvaihdokset ja niitä suunnittelevat poronhoitajat. Oheinen kysely on suunnattu *sukupolvenvaihdoksen jatkajalle*. Porotalouden sukupolvenvaihdoksia ei ole tutkittu Suomessa kattavasti, ja Teidän tietonne ja kokemuksenne sukupolvenvaihdoksesta tilan jatkajana ovat ensiarvoisen tärkeitä tutkimushankkeelle.

Pyydämme teitä ystävällisesti vastaamaan kyselyyn 5.4.2007 mennessä ja palauttamaan lomakkeen oheisessa kuoressa. Tutkimusta ja lomaketta koskeviin kysymyksiin vastaa tutkija Klemetti Näkkäljärvi, puh. 040 537 1584, klemetti.nakkalajarvi@col1.inet.fi.

Vastauksenne ja kaikki tutkimukselle antamanne tiedot ovat luottamuksellisia. Tietosuojan vuoksi lomakkeella ei ole poromiehen nimeä, vaan tunnustenumero. Osoitetietonne on poimittu Maatalousyrittäjien eläkelaitoksen rekistereistä. Vastaukset käsitellään ehdottoman luottamuksellisina ja ne tulevat vain tutkimusryhmän tietoon eikä niitä luovuteta muille tahoille. Vastaukset käsitellään tutkimuksessa eri poronhoitoalueittain tarkasteltuna.

Tutkimustulosten tavoitteena on hyödyttää poroelinkeinoa ja toimia taustatietona porotalouden päättäjille. Toivomme, että tutkimuksen tulokset hyödyttävät myös Teitä porotalouselinkeinon harjoittajana. Tuloksista julkaistaan vuonna 2008 raportti, johon sisältyy ruotsin- ja saamenkielinen yhteenveto. Raportti on sähköisesti saatavilla MTT:n sivuilta www.mtt.fi. Tutkimuksen tuloksia tullaan esittelemään myös Poromieslehdessä. Pienenä kannusteena arvomme kaikkien tutkimuksen kyselyihin vastanneiden kesken kolme 100 euron lahjakorttia sekä viisi poronhoitoa käsittelevää kirjapalkintoa.

Vastauksestanne kiittäen,

Maija Puurunen
Hankkeen tutkimusjohtaja
MTT tietopalvelu

Leena Suopajarvi
Johtaja, alueelliset tutkimuspalvelut
Lapin yliopisto

RIISTAN- JA KALANTUTKIMUS

UNIVERSITY OF LAPLAND
LAPIN YLIOPISTO

Liite 3 (2/8).

Porotalouden menestystekijät/ Sukupolvenvaihdokset

Kysely sukupolvenvaihdoksen jälkeen poronhoitoa jatkavalle

Vastatkaa kysymyksiin täydentämällä tiedot ja ympyröimällä Teille sopivat vaihtoehdot.

I TAUSTATIEDOT

Paliskuntanne _____

1. Syntymävuotenne 19____, Sukupuoli a) mies b) nainen

2. Minä vuonna sukupolvenvaihdos tehtiin? Vuonna 20_____

3. Mikä on sukupolvenvaihdoksessa haltuunne siirtyneen porotilan tyyppi ja perustamisvuosi?

- a) porotila (rakennus), perustettu vuonna 19_____
- b) luontaiselinkeino-tila, perustettu vuonna 19_____
- c) yhteismetsäosuus, perustettu vuonna 19_____
- d) metsäpalsta, perustettu vuonna 19_____
- e) viljelypalsta, perustettu vuonna 19_____
- f) muu, mikä _____

4. Millaiset poronhoitosuunnitelmat Teillä on?

- a) Jatkan poronhoidon harjoittamista eläkeikään asti
- b) Jatkan poronhoitoa niin pitkään, kun luopujalle maksetaan luopumistukea, vuoteen 20____asti
- c) Muuta, mitä _____

5. Minkä ikäisiä jäseniä perheeseen kuuluu vuoden 2006 lopulla (Henkilöt, jotka asuvat samassa taloudessa)? Kuinka moni heistä harjoittaa poronhoitoa? Entä moniko on MYEL-vakuutettu? Vastatkaa kirjoittamalla oikea syntymävuosi ja ympyröimällä oikeat vaihtoehdot.

Puoliso	Syntymävuosi 19_____	Harjoittaako hän poronhoitoa? a) kyllä b) ei	Onko hän myel-vakuutettu? a) kyllä b) ei
Alle 18-vuotiaat lapset	Syntymävuosi	Harjoittaako hän poronhoitoa?	
1. lapsi		a) kyllä b) ei	
2. lapsi		a) kyllä b) ei	
3. lapsi		a) kyllä b) ei	
4. lapsi		a) kyllä b) ei	
Yli 18-vuotiaat lapset	Syntymävuosi	Harjoittaako hän poronhoitoa?	Onko hän myel-vakuutettu?
1. lapsi		a) kyllä b) ei	a) kyllä b) ei
2. lapsi		a) kyllä b) ei	a) kyllä b) ei
3. lapsi		a) kyllä b) ei	a) kyllä b) ei
Muut taloudessa asuvat henkilöt, esim. sukulainen	Syntymävuosi/vuodet	Harjoittaako hän poronhoitoa?	Onko hän myel-vakuutettu?
		a) kyllä b) ei	a) kyllä b) ei
		a) kyllä b) ei	a) kyllä b) ei
		a) kyllä b) ei	a) kyllä b) ei

Liite 3 (3/8).

6. Mikä on suhteenne sukupolvenvaihdoksen tekijään?

- a) Sukupolvenvaihdoksentekijän lapsi
- b) Muu sukulainen, kuka _____
- c) Saman paliskunnan jäsen
- d) Muu, mikä _____

7. Mikä oli eloporojenne määrä ennen sukupolvenvaihdosta? Entä sen jälkeen?

- a) Sukupolvenvaihdosta edeltävänä vuonna _____ eloporoa
- b) Sukupolvenvaihdoksessa siirtyi omistukseeni _____ eloporoa
- c) Vuoden 2006 lopussa _____ eloporoa

8. Kuinka pitkään olitte osallistunut poronhoitotöihin, esim. erotuksiin, vasanmerkityksiin ja satunnaisesti muihin poronhoitotöihin sukupolvenvaihdoksen aikaan?

- a) Lapsesta asti
- b) Yli 10 vuotta
- c) Yli 5 vuotta
- d) Alle 5 vuotta

Entä kuinka pitkään olit aktiivisesti harjoittanut poronhoitotyötä sukupolvenvaihdoksen aikaan?

- a) Yli 10 vuotta
- b) Yli 5 vuotta
- c) Alle 5 vuotta
- d) En yhtään

9. Mikä oli Teidän koulutuksenne poronhoidossa sukupolvenvaihdoksen aikaan?

- a) Olen oppinut osallistumalla poronhoitotyöhön lapsuudesta lähtien
- b) Olen opiskellut poronhoitoa ammattikoulussa
- c) Olen ollut oppisopimuskoulutuksessa
 - c1) Sukupolvenvaihdoksen tekijällä
 - c2) Muualla missä _____
- d) Muu, mikä _____

10. Miksi halusitte olla poronhoidon jatkaja sukupolvenvaihdoksessa?

Ympyröikää enintään 3 tärkeintä tekijää.

- a. Halusin jatkaa vanhempani/vanhempieni elinkeinoa.
- b. Poronhoitokulttuuri oli ja on minulle tärkeää.
- c. Halusin pysyä kotiseudullani/muuttaa kotiseudulleni.
- d. Pidän porojen kanssa työskentelystä luonnossa.
- e. Haluan kehittää porotaloutta.
- f. Porotalous antaa riittävän toimeentulon.
- g. Luotan porotalouden tulevaisuuteen.
- h. Muita merkittäviä syitä,
mitä _____

II SUKUPOLVENVAIHDOS

11. Mitkä seuraavista tekijöistä vaikuttivat halunne toimia sukupolvenvaihdoksessa tilan jatkajana?

- a) Oma poromääräni oli yli 80 eloporoa, en olisi saanut nuorten poroyrittäjien aloitustukea
- b) En saanut aloitustukea muusta syystä, miksi _____
- c) Vanhempani/luopujat pyysivät jatkamaan
- d) Luopumisjärjestelmä mahdollisti sukupolvenvaihdoksen
- e) Muita syitä, mitä _____

Liite 3 (4/8).

12. Mitä olisitte tehnyt, jos sukupolvenvaihdos ei olisi ollut mahdollinen? Ympyröikää todennäköisin vaihtoehto.

- a) Olisin hakenut nuorten porotalousyrittäjien aloitustukea
- b) Siirtynyt muuhun ammattiin kotiseudulla
- c) Muuttanut pois kotiseudulta muualle töihin
- d) Alkanut harjoittaa poronhoitoa ilman erityistukia
- e) Muuta, mitä _____
- f) En osaa sanoa

13. Mistä olitte saaneet tietoa sukupolvenvaihdoksesta? Ympyröikää 3 tärkeintä tekijää.

- a) Esitteestä
- b) Internetistä
- c) Tiedotustilaisuudesta
- d) Tiedotusvälineistä
- e) Maatalousyrittäjien eläkelaitokselta
- f) Kunnan maatalousneuvojalta
- g) Alueen TE-keskuksen maatalousosastolta
- h) Paliskuntain yhdistyksestä
- i) Omasta paliskunnasta
- j) Muualta, mistä _____

14. Oliko saamanne tiedotus sukupolvenvaihdoksesta riittävää?

- a) Täysin riittävää
- b) Melko riittävää
- c) Ei ollut riittävää
- d) Jos ei, mitä olivat suurimmat puutteet tiedotuksessa? _____

15. Kuinka sukupolvenvaihdos toteutettiin?

- a) Kauppana
- b) Lahjana

16. Millaisen sukupolvenvaihdoksen jatkaja olette?

- a. Porotila (rakennus) ja porot luovutettiin minulle
- b. Yhteismetsäosuus ja porot luovutettiin minulle
- c. Metsäpalsta ja porot luovutettiin minulle
- d. Viljelypalsta ja porot luovutettiin minulle
- e. Vain porot luovutettiin minulle, ns. lisäporoluovutus

17. Osallistuuko luopuja edelleen tilanne porotöihin?

- a) Osallistuu poronhoidon vuotustöihin (erotukset, vasanmerkinnät)
- b) Auttaa minua tilan poronhoitotöissä
- c) Muuten, miten _____
- d) Ei osallistu

III NÄKEMYKSIÄ SUKUPOLVENVAIHDOSJÄRJESTELMÄSTÄ

18. a) Mitkä ovat sukupolvenvaihdoksen hyvät puolet? Valitkaa enintään 3 vaihtoehtoa.

- a. Pystyy säilyttämään poroelon suvussa
- b. Poronlihan omavaraisuuden turvaaminen
- c. Kulttuurin jatkuvuus
- d. Sukumerkki säilyy suvussa
- e. Luopumistuki
- f. Muu, mikä _____

Liite 3 (5/8).

18. b) Järjestelmän huonot puolet? Valitkaa enintään 3 vaihtoehtoa.

1. Sukupolvenvaihdosprosessin byrokraattisuus
2. Sivutulojen ansiotulorajan alhaisuus luopumistuessa
3. Myös luopujan aviopuoliso joutuu luopumaan poronhoidon harjoittamisesta
4. Sukupolvenvaihdos on liian sitova jatkajalle (jatkaja sitoutuu harjoittamaan poronhoitoa 5-10 vuotta)
5. Luopujalle sallittu poromäärä (3 poroa) sukupolvenvaihdoksen jälkeen on liian alhainen
6. Nuorten viljelijöiden starttitukea saaneet eivät voi olla sukupolvenvaihdoksen jatkajia
7. Jatkajille on myönnetty liian vähän tukea
8. Muu, mikä _____

19. Miten sukupolvenvaihdosjärjestelmää tulisi mielestänne kehittää?

IV TILAN TOIMINTA JA TULONLÄHTEET

20. Mitä toimialoja luopujan tilalla harjoitettiin sukupolvenvaihdoksen aikaan? Kuinka suuri merkitys eri toimialoilla/tulonlähteillä oli luopujan perheen tuloihin?

	Tärkein toimeen-tulolähde	Merkittävä	Vähäinen	Ei merkitystä
1. Poronlihan tuotanto	1	2	3	4
2. Poronlihan jalostus	1	2	3	4
3. Poronlihan suoramyynä	1	2	3	4
4. Poronlihan myynti jalostajille	1	2	3	4
5. Poronhoidon tuet ja avustukset	1	2	3	4
6. Maatalous	1	2	3	4
7. Metsätalous	1	2	3	4
8. Matkailu	1	2	3	4
9. Muu yritystoiminta, mikä/mitkä? _____	1	2	3	4
10. Osa-aikainen palkkatyö tilan ulkopuolella	1	2	3	4
11. Puolison tekemä tilan ulkopuolinen palkkatyö	1	2	3	4
12. Avustukset (Kela, työttömyyspäiväraha)	1	2	3	4

Liite 3 (6/8).

21. Mitä toimialoja Teidän tilallanne harjoitetaan nykyisin (vuoden 2006 lopun tilanne)? Entä kuinka suuri merkitys eri toimialoilla on Teidän perheenne tuloihin?

	Tärkein toimeen- tulolähde	Merkittävä	Vähäinen	Ei merkitystä
1. Poronlihan tuotanto	1	2	3	4
2. Poronlihan jalostus	1	2	3	4
3. Poronlihan suoramyynti	1	2	3	4
4. Poronlihan myynti jalostajille	1	2	3	4
5. Poronhoidon tuet ja avustukset	1	2	3	4
6. Maatalous	1	2	3	4
7. Metsätalous	1	2	3	4
8. Matkailu	1	2	3	4
9. Muu yritystoiminta, mikä/mitkä?	1	2	3	4
10. Osa-aikainen palkkatyö tilan ulkopuolella	1	2	3	4
11. Puolison tekemä tilan ulkopuolinen palkkatyö	1	2	3	4
12. Avustukset (Kela, työttömyyspäiväraha)	1	2	3	4

22. Miten arvelette tilanne tulojen muodostuvan kuluvan vuosikymmenen lopulla (vuonna 2010)?

a) Toimialat ja tulolähteiden merkittävyys ovat suunnilleen samoja kuin nykyisin.

b) Toimialat ja tulolähteiden merkittävyys muuttuvat, miten? Merkitkää oheiseen taulukkoon.

	Tärkein toimeen- tulolähde	Merkittävä	Vähäinen	Ei merkitystä
1. Poronlihan tuotanto	1	2	3	4
2. Poronlihan jalostus	1	2	3	4
3. Poronlihan suoramyynti	1	2	3	4
4. Poronlihan myynti jalostajille	1	2	3	4
5. Poronhoidon tuet ja avustukset	1	2	3	4
6. Maatalous	1	2	3	4
7. Metsätalous	1	2	3	4
8. Matkailu	1	2	3	4
9. Muu yritystoiminta, mikä/mitkä?	1	2	3	4
10. Osa-aikainen palkkatyö tilan ulkopuolella	1	2	3	4
11. Puolison tekemä tilan ulkopuolinen palkkatyö	1	2	3	4
12. Avustukset (Kela, työttömyyspäiväraha)	1	2	3	4

Liite 3 (7/8).

V POROTALOUDEN KEHITTÄMINEN

23. Miten olet kehittänyt tilalla harjoitettavaa poronhoitoa sukupolvenvaihdoksen jälkeen?

- a) Poronhoitoa harjoittamista on jatkettu samoin kuin tähänkin asti
 - b) Poronlihatuotteiden jatkojalustus on aloitettu
 - c) Poromäärää supistettiin/kasvatettiin _____ eloporoon.
 - d) Poronlihan/muiden porotuotteiden markkinointia on kehitetty
 - e) Suoramyyntiä on lisätty
 - f) Poronlihatuotteiden myyntiä on lisätty vähittäiskaupoille/lihan ostajille.
 - g) Poronhoitoon on yhdistetty matkailupalveluja
 - h) Poronhoidon lisäksi on kehitetty muuta yritystoimintaa tilalla, mitä _____
 - i) Muita muutoksia, mitä _____
-

24. a) Mitkä ovat poronhoidon hyvät puolet? Ympyröikää enintään 3 tärkeintä tekijää.

- 1. Voi harjoittaa omaa kulttuuriaan
- 2. On omavarainen poronlihan suhteen
- 3. Elannon ansaitseminen
- 4. Ei tarvitse neuvotella poronlihan hinnasta myydessä suurille lihajalostamoille
- 5. Itsenäisyys
- 6. Yhteisöllisyys
- 7. Voi työskennellä kotiseudulla
- 8. Luonnossa kulkeminen
- 9. Muu, mikä _____

24. b) Mitkä ovat poronhoidon huonot puolet? Ympyröikää enintään 3 tärkeintä tekijää.

- 1. Hallinnollinen byrokratia
- 2. Kasvatavat polttoainekulut
- 3. Kasvatavat lisäruokintakulut
- 4. Porotalouden kannattamattomuus ja poronlihan alhainen tuottajahinta
- 5. Keskitetty poronlihan hinnan määrääminen (ostaja määrää karvakilohinnan)
- 6. Kilpailevat maankäyttömuodot
- 7. Liikenne
- 8. Pedot
- 9. Liiallinen motorisoituminen
- 10. Laidunahtaus/kuluminen
- 11. Muu, mikä _____

Liite 3 (8/8).

25. Millaisena näette poronhoidon tulevaisuuden paliskuntanne alueella neljän vuoden sisällä (vuonna 2010)? Ympyröikää taulukosta näkemyksiänne vastaavat vaihtoehdot.

1. Harjoittamisen edellytykset

<i>Ympyröikää enintään kolme tärkeintä tekijää.</i>
a) Poronhoidon harjoittaminen vaikeutuu kustannusten kasvun myötä
b) Poronhoidon harjoittaminen vaikeutuu suurimman sallitun eloporomäärän pienuuden vuoksi
c) Poronhoidon harjoittaminen vaikeutuu kilpailevien maankäyttömuotojen myötä
d) Kilpailevien maankäyttömuotojen (matkailu, metsätalous) vaikutus vähenee
e) Porolaitumien kunto huononee ja laitumet pienenevät
f) Porolaitumien kunto paranee ja porolaitumien koko kasvaa

2. Poronhoitajat

<i>Ympyröikää enintään kolme tärkeintä tekijää.</i>
a) Poronhoidon harjoittaminen vähenee
b) Poronhoidon harjoittaminen keskittyy muutamien henkilöiden käsiin ja muuttuu liikeyritysmäiseksi
c) Poronhoidon sukupolvenvaihdokset lisääntyvät
d) Poronhoidon harjoittajat nuortuvat
e) Poronhoidon harjoittajat ikääntyvät
f) Poronhoidon harjoittaminen lisääntyy

3. Hallinnolliset toimet

<i>Ympyröikää enintään kolme tärkeintä tekijää.</i>
a) Valtion tukijärjestelmä vaikeuttaa poronhoidon harjoittamista
b) Valtion tukijärjestelmä helpottaa poronhoidon harjoittamista
c) Lainsäädäntö parantaa poronhoitajien oikeuksia poronhoitoalueella
d) Lainsäädäntö huonontaa poronhoitajien oikeuksia poronhoitoalueella
e) Suurimman sallitun poromäärän määrittämisessä tullaan huomioimaan paremmin paliskuntien näkemyksiä

4. Poronlihan tuotanto ja toimeentulo:

<i>Ympyröikää enintään kolme tärkeintä tekijää.</i>
a) Poronlihan tuottajat erikoistuvat tuottamaan tiettyä poron osaa
b) Poronhoitajat alkavat jalostaa lihaa itse enemmän
c) Porojen lisäruokinta ja tarhaus kasvaa
d) Poronhoidon kannattavuus lisääntyy
e) Poronhoidon kannattavuus huononee
f) Poronhoitajat ryhtyvät harjoittamaan muita oheisliiketoimintoja poronhoidon lisäksi (esim. matkailu)

5. Poronhoito loppuu

6. Tilanne jatkuu samanlaisena

7. Muu, mikä

26. Mitä muita näkemyksiä haluaisitte esittää porotaloudesta ja sen tulevaisuudesta?

TÄSSÄ OLIVAT KAIKKI KYSYMYKSET, KIITOKSIA VASTAUKSISTA!

Liite 4 (1/8).

Porotalouden taloudelliset menestystekijät

Arvoisa sukupolvenvaihdoksen tehnyt poromies,

Lapin yliopisto on tutkimassa poronhoidon sukupolvenvaihdoksia ja jatkamissuunnitelmia osana MTT Taloustutkimuksen ja Riista- ja kalatalouden tutkimuskeskuksen (RKTL) yhteistä hanketta *Porotalouden taloudelliset menestystekijät*. Laaja-alaisessa tutkimuksessa tarkastellaan mm. poronhoidon kannattavuutta ja poronlihan markkinoita. Tutkimus on MMM:n rahoittama ja Paliskuntain yhdistys toimii siinä yhteistyökumppanina.

Lapin yliopiston tutkimusosiossa selvitetään porotilojen sukupolvenvaihdoksia ja jatkamissuunnitelmia. Tutkimusosiossa ovat mukana ajanjaksolla 2000–2006 tapahtuneet sukupolvenvaihdokset ja niitä suunnittelevat poromiehet. Oheinen kysely on suunnattu *sukupolvenvaihdoksen tehneille poromiehille*. Teidän kokemuksenne ja tietonne sukupolvenvaihdoksesta ovat ensiarvoisen tärkeitä tutkimushankkeelle.

Pyydämme teitä ystävällisesti vastaamaan kyselyyn 5.4.2007 mennessä ja palauttamaan lomakkeen oheisessa kuoressa. Tutkimusta ja lomaketta koskeviin kysymyksiin vastaa tutkija Klemetti Näkkäläjärvi, puh. 040 537 1584, klemetti.nakkalajarvi@col.inet.fi.

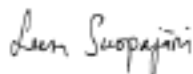
Vastauksenne ja kaikki tutkimukselle antamanne tiedot ovat luottamuksellisia. Tietosuojan vuoksi lomakkeella ei ole poromiehen nimeä, vaan tunnistenumero. Osoitetietonne on poimittu Maatalousyrittäjien eläkelaitoksen rekistereistä. Vastaukset käsitellään ehdottoman luottamuksellisina ja ne tulevat vain tutkimusryhmän tietoon eikä niitä luovuteta muille tahoille. Vastaukset käsitellään tutkimuksessa eri poronhoitoalueittain tarkasteltuna.

Tutkimustulosten tavoitteena on hyödyttää poroelinkeinoa ja toimia taustatietona porotalouden päättäjille. Toivomme, että tutkimuksen tulokset hyödyttävät myös Teitä porotalouselinkeinon harjoittajana. Tuloksista julkaistaan vuonna 2008 raportti, johon sisältyy ruotsin- ja saamenkielinen yhteenveto. Raportti on sähköisesti saatavilla MTT:n sivuilta www.mtt.fi. Tutkimuksen tuloksia tullaan esittelemään myös Poromieslehdessä. Pienenä kannusteena arvomme kaikkien tutkimuksen kyselyihin vastanneiden kesken kolme 100 euron lahjakorttia sekä viisi poronhoitoa käsittelevää kirjapalkintoa.

Vastauksestanne kiittäen,

Maija Puurunen
Hankkeen tutkimusjohtaja
MTT Taloustutkimus

Leena Suopajarvi
Johtaja, alueelliset tutkimuspalvelut
Lapin yliopisto

RIISTAN- JA KALANTUTKIMUS

UNIVERSITY OF LAPLAND
LAPIN YLIOPISTO

Liite 4 (2/8).

Porotalouden menestystekijät/ Sukupolvenvaihdokset ja jatkamissuunnitelmat

Kysely poronhoidosta luopuneille poromiehille

Vastatkaa kysymyksiin täydentämällä tiedot ja ympyröimällä Teille sopivat vaihtoehdot.

I TAUSTATIEDOT

Paliskuntanne _____

1. Syntymävuotenne 19____, Sukupuoli a) mies b) nainen

2. Minä vuonna teitte sukupolvenvaihdoksen? Vuonna 20_____

3. Mikä on porotilanne tyyppi ja perustamisvuosi?

- a) porotila (rakennus), perustettu vuonna 19_____
- b) luontaiselinkeinotila, perustettu vuonna 19_____
- c) yhteismetsäosuus, perustettu vuonna 19_____
- d) metsäpalsta, perustettu vuonna 19_____
- e) viljelypalsta, perustettu vuonna 19_____
- f) muu, mikä_____

4. Omistatteko nykyisin poroja?

- a) kyllä, kuinka paljon _____ eloporoa
- b) en

5. Mikä on nykyinen tilanteenne?

- a) saan luopumistukea vuoteen 20 _____ asti
- b) olen vanhuseläkkeellä vuodesta 20_____ lähtien
- c) muu, mikä_____

6. a) Minkä ikäisiä jäseniä perheeseen kuuluu vuoden 2006 lopulla (Henkilöt, jotka asuvat samassa taloudessa)? Kuinka moni heistä harjoittaa poronhoitoa? Entä moniko on MYEL-vakuutettu?

Vastatkaa kirjoittamalla oikea syntymävuosi ja ympyröimällä oikeat vaihtoehdot.

Puoliso	Syntymävuosi 19_____		Onko hän myel-vakuutettu? a) kyllä b) ei
Alle 18-vuotiaat lapset	Syntymävuosi	Harjoittaako hän poronhoitoa?	
1. lapsi		a) kyllä b) ei	
2. lapsi		a) kyllä b) ei	
3. lapsi		a) kyllä b) ei	
4. lapsi		a) kyllä b) ei	
Yli 18-vuotiaat lapsi/ lapset	Syntymävuosi/-vuodet	Harjoittaako hän poronhoitoa?	Onko hän myel-vakuutettu?
1. lapsi		a) kyllä b) ei	a) kyllä b) ei
2. lapsi		a) kyllä b) ei	a) kyllä b) ei
3. lapsi		a) kyllä b) ei	a) kyllä b) ei
Muut taloudessa asuvat henkilöt, esim. sukulainen	Syntymävuosi/vuodet	Harjoittaako hän poronhoitoa?	Onko hän myel-vakuutettu?
_____		a) kyllä b) ei	a) kyllä b) ei
_____		a) kyllä b) ei	a) kyllä b) ei
_____		a) kyllä b) ei	a) kyllä b) ei

Liite 4 (3/8).

b) Lapset, jotka eivät asu samassa taloudessa

Alle 18-vuotiaat lapset	Syntymävuosi	Harjoittaako hän poronhoitoa?	
1. lapsi		a) kyllä b) ei	
2. lapsi		a) kyllä b) ei	
3. lapsi		a) kyllä b) ei	
Yli 18-vuotiaat lapset	Syntymävuosi	Harjoittaako hän poronhoitoa?	Onko hän myel- vakuutettu?
1. lapsi		a) kyllä b) ei	a) kyllä b) ei
2. lapsi		a) kyllä b) ei	a) kyllä b) ei
3. lapsi		a) kyllä b) ei	a) kyllä b) ei

7. Onko kukaan poronhoitoa harjoittavista lapsistanne saanut poronhoidon aloitustukea?

- a) Kyllä, aloitustukea saaneiden lasten syntymävuodet 19____, 19____, 19____
- b) Ei
- c) Jos ei, miksi aloitustukea ei ole saatu?
 - poromäärä oli aloitettaessa yli 80, kuinka monella lapsella _____
 - muu syy, mikä _____

8. Mistä olette saaneet tietoa sukupolvenvaihdoksesta? Ympyröikää enintään 3 tärkeintä tekijää.

- a) Esitteestä
- b) Internetistä
- c) Tiedotustilaisuudesta
- d) Tiedotusvälineistä
- e) Maatalousyrittäjien eläkelaitokselta
- f) Kunnan maatalousneuvojalta
- g) Alueen TE-keskuksen maatalousosastolta
- h) Paliskuntain yhdistyksestä
- i) Omasta paliskunnasta
- j) Muualta, mistä _____

9. Oliko saamananne tiedotus sukupolvenvaihdoksesta riittävää?

- a) Täysin riittävää
- b) Melko riittävää
- c) Ei ollut riittävää
- d) Jos ei, mitä olivat suurimmat puutteet tiedotuksessa? _____

Liite 4 (4/8).

II POROTILAN TOIMINTA JA SUKUPOLVENVAIHDOKSEEN VAIKUTTANEET TEKIJÄT

10. Mitä toimialoja tilallanne harjoitettiin sukupolvenvaihdoksen aikaan? Kuinka suuri merkitys eri toimialoilla/tulonlähteillä oli teidän ja teidän perheenne tuloihin?

	Tärkein toimeen-tulolähde	Merkittävä	Vähäinen	Ei merkitystä
1. Poronlihan tuotanto	1	2	3	4
2. Poronlihan jalostus	1	2	3	4
3. Poronlihan suoramyynti	1	2	3	4
4. Poronlihan myynti jalostajille	1	2	3	4
5. Poronhoidon tuet ja avustukset	1	2	3	4
6. Maatalous	1	2	3	4
7. Metsätalous	1	2	3	4
8. Matkailu	1	2	3	4
9. Muu yritystoiminta, mikä/mitkä? _____	1	2	3	4
10. Osa-aikainen palkkatyö tilan ulkopuolella	1	2	3	4
11. Puolison tekemä tilan ulkopuolinen palkkatyö	1	2	3	4
12. Avustukset (Kela, työttömyyspäiväraha)	1	2	3	4

11. Mitä toimialoja porotilanne jatkaa harjoittaa sukupolvenvaihdostilalla nykyisin (vuoden 2006 tilanne)? Entä kuinka suuri merkitys eri toimialoilla on jatkajan ja hänen perheensä tuloihin?

	Tärkein toimeen-tulolähde	Merkittävä	Vähäinen	Ei merkitystä
1. Poronlihan tuotanto	1	2	3	4
2. Poronlihan jalostus	1	2	3	4
3. Poronlihan suoramyynti	1	2	3	4
4. Poronlihan myynti jalostajille	1	2	3	4
5. Poronhoidon tuet ja avustukset	1	2	3	4
6. Maatalous	1	2	3	4
7. Metsätalous	1	2	3	4
8. Matkailu	1	2	3	4
9. Muu yritystoiminta, mikä/mitkä? _____	1	2	3	4
10. Osa-aikainen palkkatyö tilan ulkopuolella	1	2	3	4
11. Puolison tekemä tilan ulkopuolinen palkkatyö	1	2	3	4
12. Avustukset (Kela, työttömyyspäiväraha)	1	2	3	4

Liite 4 (5/8).

12. Mitkä tekijät vaikuttivat tekemääsi poronhoidon sukupolvenvaihdokseen? Ympyröikää enintään kolme tärkeintä tekijää.

1. Oma ikääntyminen
2. Poronhoitotyön rasittavuus
3. Poronhoitokulttuurin jatkuvuuden turvaaminen
4. Näen poronhoidon harjoittamisen kannattavana elinkeinona
5. Poronhoidon jatkuvuuden turvaaminen omassa perheessä/ suvussa
6. Poronhoidon jatkamiselle on paliskunnassa hyvät mahdollisuudet
7. Luopumistuen saantimahdollisuus
8. Jatkajalla oli kiinnostus poronhoidon harjoittamiseen tilalla
9. Jatkajalle ei ole myönnetty poronhoidon aloitustukea
10. Muut syyt, mitkä _____

13. Mikä oli tilanne eloporojen määrä sukupolvenvaihdoksen aikaan? Entä kuinka moni eloporo siirtyi jatkajalle sukupolvenvaihdoksessa?

- a) Tilan poromäärä oli _____ eloporoa
- b) Niistä jatkajalle siirtyi _____ eloporoa

14. Mitä olisitte tehnyt jos sukupolvenvaihdos ei olisi ollut mahdollinen?

- a) Olisin jatkanut poronhoitoa
- b) Olisin lopettanut poronhoidon
- c) Olisin myynyt suuren osan poroistani
- d) Tiedossa ollut jatkaja olisi hakenut poronhoidon aloitustukea
- e) Muuta, mitä _____

III SUKUPOLVENVAIHDOKSEN TOTEUTTAMISTAPA

15. Kuinka tilanne sukupolvenvaihdos toteutettiin?

- a) Kauppana
- b) Lahjana

16. Millaisen sukupolvenvaihdoksen teitte?

- a. Porotila (rakennus) ja porot luovutettiin
- b. Yhteismetsäosuus ja porot luovutettiin
- c. Metsäpalsta ja porot luovutettiin
- d. Viljelypalsta ja porot luovutettiin
- e. Vain porot luovutettiin, ns. lisäporoluovutus

17. Mikä oli vaikeinta sukupolvenvaihdoksessa?

- a) elinkeinosta luopuminen
- b) poroista luopuminen
- c) omasta talosta (porotilasta) luopuminen
- d) elämäntavasta luopuminen
- e) muu, mikä _____

18) Osallistuttko sukupolvenvaihdoksen jälkeen poronhoidollisiin tehtäviin?

- a. Osallistun poronhoidon vuotuistöihin (erotukset, vasanmerkinnät)
- b. Autan tilan jatkajaa poronhoitotöissä
- c. Muutoin, miten _____
- d. En osallistu

Liite 4 (6/8).

IV JATKAJA

19. Minkä ikäinen jatkaja on ja mikä on hänen taustansa?

Jatkaja on syntynyt 19 ____ a) mies b) nainen
Harjoittaako hän poronhoitoa puolisonsa kanssa? a) kyllä b) ei

Onko jatkaja:

- a) Oma lapsi
- b) Lähisukulainen
- c) Suvun ulkopuolelta samasta paliskunnasta
- d) Suvun ulkopuolelta eri paliskunnasta, mikä paliskunta _____

20. Mikä oli jatkajan kokemus poronhoidossa sukupolvenvaihdon aikaan?

- a) Oppinut poronhoitotyötä lapsuudestaan lähtien
- b) Opiskellut poronhoitoa ammattikoulussa
- c) Ollut oppisopimuskoulutuksessa
 - c1) minun tilallani
 - c2) muualla, missä _____
- d) Muu, mikä _____

21. Millaiset ovat poronhoitoon liittyvät jatkajan tulevaisuuden suunnitelmat?

- a. Jatkaa poronhoidon harjoittamista
- b. On lopettanut poronhoidon harjoittamisen
- c. Harjoittaa poronhoitoa niin kauan, kun saan luopumistukea
- d. Muuta, mitä _____
- e. En tiedä

V NÄKEMYKSIÄ SUKUPOLVENVAIHDOSJÄRJESTELMÄSTÄ

22.a) Mitkä ovat sukupolvenvaihdon hyvät puolet? Valitkaa enintään 3 vaihtoehtoa.

- a. Pystyy säilyttämään poroelon suvussa
- b. Poronlihan omavaraisuuden turvaaminen
- c. Kulttuurin jatkuvuus
- d. Sukumerkki säilyy suvussa
- e. Luopumistuki
- f. Muu, mikä _____

b) Järjestelmän huonot puolet? Valitkaa enintään 3 vaihtoehtoa.

1. Sukupolvenvaihdosprosessin byrokraattisuus
2. Sivutulorajan alhaisuus luopumistuessa
3. Myös luopujan puoliso joutuu luopumaan poronhoidon harjoittamisesta
4. Sukupolvenvaihdos on liian sitova jatkajalle (jatkaja sitoutuu harjoittamaan poronhoitoa 5-10 vuotta)
5. Luopujalle sallittu poromäärä (3 poroa) sukupolvenvaihdon jälkeen on liian alhainen
6. Nuorten viljelijöiden starttitukea saaneet eivät voi olla sukupolvenvaihdon jatkajia
7. Jatkajille on myönnetty liian vähän tukea
8. Muu, mikä _____

Liite 4 (7/8).

23. Miten sukupolvenvaihdosjärjestelmää tulisi mielestänne kehittää?

VI POROTALOUDEN KEHITTÄMINEN

24. a) Mitkä ovat poronhoidon hyvät puolet? Ympyröikää enintään 3 tärkeintä tekijää.

1. Voi harjoittaa omaa kulttuuriaan
2. On omavarainen poronlihan suhteen
3. Elannon ansaitseminen
4. Ei tarvitse neuvotella poronlihan hinnasta myytäessä suurille lihajalostamoille
5. Itsenäisyys
6. Yhteisöllisyys
7. Voi työskennellä kotiseudulla
8. Luonnossa kulkeminen
9. Muu, mikä _____

24. b) Mitkä ovat poronhoidon huonot puolet? Ympyröikää enintään 3 tärkeintä tekijää.

1. Hallinnollinen byrokratia
2. Kasvavat polttoainekulut
3. Kasvavat lisäruokintakulut
4. Porotalouden kannattamattomuus ja poronlihan alhainen tuottajahinta
5. Keskitetty poronlihan hinnan määrääminen (ostaja määrää karvakilohinnan)
6. Kilpailevat maankäyttömuodot
7. Liikenne
8. Pedot
9. Liiallinen motorisoituminen
10. Laidunahtaus/kuluminen
11. Muu, mikä _____

Liite 4 (8/8).

25. Millaisena näette poronhoidon tulevaisuuden paliskuntanne alueella neljän vuoden sisällä (vuonna 2010)? Ympyröikää taulukosta näkemyksiänne vastaavat vaihtoehdot.

1. Harjoittamisen edellytykset	<i>Ympyröikää enintään kolme tärkeintä tekijää.</i> a) Poronhoidon harjoittaminen vaikeutuu kustannusten kasvun myötä b) Poronhoidon harjoittaminen vaikeutuu suurimman sallitun eloporomäärän pienuuden vuoksi c) Poronhoidon harjoittaminen vaikeutuu kilpailevien maankäyttömuotojen myötä d) Kilpailevien maankäyttömuotojen (matkailu, metsätalous) vaikutus vähenee e) Porolaitumien kunto huononee ja laitumet pienenevät f) Porolaitumien kunto paranee ja porolaitumien koko kasvaa
2. Poronhoitajat	<i>Ympyröikää enintään kolme tärkeintä tekijää.</i> a) Poronhoidon harjoittaminen vähenee b) Poronhoidon harjoittaminen keskittyy muutamien henkilöiden käsiin ja muuttuu liikeyritysmäiseksi c) Poronhoidon sukupolvenvaihdokset lisääntyvät d) Poronhoidon harjoittajat nuortuvat e) Poronhoidon harjoittajat ikääntyvät f) Poronhoidon harjoittaminen lisääntyy
3. Hallinnolliset toimet	<i>Ympyröikää enintään kolme tärkeintä tekijää.</i> a) Valtion tukijärjestelmä vaikeuttaa poronhoidon harjoittamista b) Valtion tukijärjestelmä helpottaa poronhoidon harjoittamista c) Lainsäädäntö parantaa poronhoitajien oikeuksia poronhoitoalueella d) Lainsäädäntö huonontaa poronhoitajien oikeuksia poronhoitoalueella e) Suurimman sallitun poromäärän määräämisessä tullaan huomioimaan paremmin paliskuntien näkemyksiä
4. Poronlihan tuotanto ja toimeentulo:	<i>Ympyröikää enintään kolme tärkeintä tekijää.</i> a) Poronlihan tuottajat erikoistuvat tuottamaan tiettyä poron osaa b) Poronhoitajat alkavat jalostaa lihaa itse enemmän c) Porojen lisäruokinta ja tarhaus kasvaa d) Poronhoidon kannattavuus lisääntyy e) Poronhoidon kannattavuus huononee f) Poronhoitajat ryhtyvät harjoittamaan muita oheisliiketoimintoja poronhoidon lisäksi (esim. matkailu)
5. Poronhoito loppuu	
6. Tilanne jatkuu samanlaisena	
7. Muu, mikä	_____

26. Mitä muita näkemyksiä haluaisitte esittää porotaloudesta ja sen tulevaisuudesta?

TÄSSÄ OLIVAT KAIKKI KYSYMYKSET, KIITOKSIA VASTAUKSISTA!

Liite 5 (1/1). Tuotevalikoiman laajuus alueittain ja myymäläketjuttain.

			Helsinki				Turku				Jyväskylä		Kuopio			Oulu				Rovaniemi			Yht
			Ketju				Ketju				Ketju		Ketju			Ketju				Ketju			
			Er	K	S	C	Er	K	S	C	K	S	Er	K	S	Er	K	S	C	Er	K	S	
Pakaste	Käristys	Poro																			19		
		Saksanhirvi																				13	
		Lammas																				2	
	paisti	Poro																				5	
		Hirvi																				1	
		Lammas																				2	
	file	Poro																				7	
		Lammas																				2	
	Jauheliha	Poro																				5	
		Hirvi																				3	
Lammas																					10		
muu	Poro																				3		
	Hirvi																				1		
	Nauta																				4		
Yhteensä			2	5	2	1	5	5	3	3	4	3	1	8	5	1	5	4	6	1	9	4	
Savutuote	Kylmäsavu	Poro																			19		
		Saksanhirvi																				5	
		Nauta																				12	
	Lämmin/viili	Poro																				3	
Nauta																					1		
Yhteensä			1	3	1	2	2	2	4	1	3	2	1	3	1	3	2	1	3	0	3	2	
Säilyke	Lihäsäilyke	Poro																			15		
		Saksanhirvi																				1	
		Hirvi																				14	
		Nauta																				1	
		Lammas																				2	
	pata	Poro																				3	
		Hirvi																				2	
	Keitto	Poro																				10	
		Hirvi																				1	
	Patee	Poro																				7	
Hirvi																					1		
muu	Poro																				10		
Yhteensä			0	5	0	6	1	5	2	6	4	4	0	7	3	2	1	5	4	0	8	4	
Eines	keitto	Poro																			13		
		Saksanhirvi																				8	
	Käristys	Poro																			14		
	Pyörykkä	Poro																			6		
	Kebablastu	Nauta																				1	
		Lammas																				7	
Yhteensä			0	3	2	4	1	4	4	2	2	4	0	3	5	0	3	4	2	0	3	3	
Tuore	paisti	Poro																			6		
		Hirvi																				4	
		Nauta																				1	
	file	Poro																				5	
		Hirvi																				2	
		Nauta																				1	
	ruho	Poro																				3	
		Hirvi																				2	
Jauheliha	Hirvi																			2			
Yhteensä			0	0	0	2	0	0	0	0	4	0	3	2	2	7	0	0	0	5	1	0	
Kaikki tuoteryhmät yhteensä			3	16	5	15	9	16	13	12	17	13	5	23	16	13	11	14	15	6	24	13	

Liite 6 (1/1). Menetelmäkuvaus: poronlihan käyttöön vaikuttavien tekijöiden analysointi logistisella regressioanalyysillä.

Suurtalouksien poronkäyttömääriin vaikuttavia tekijöitä analysoitiin logistisen regressioanalyysin avulla. Selitettävänä muuttujana oli suurtalouslyksikön tarjoamaa annosta kohti käytetty poronlihamäärä. Analyysiä varten muuttuja asetettiin kaksiluokkaiseksi muuttujaksi, jonka luokkarajana käytettiin koko havaintoaineistosta laskettua keskilukua, mediaania. Selitettävä muuttuja sai siis kaksi arvoa. Jos yksikön käyttämä poronlihamäärä jäi mediaanin alapuolelle, nimettiin muuttuja luokkaan: poronlihan vähäinen käyttö. Jos yksikön käyttämä poronlihamäärä oli mediaanin yläpuolella, nimettiin muuttuja luokkaan: poronlihan merkittävä käyttö.

Myös analyysissä testattavat, poronlihan käyttömääriin vaikuttavat tekijät olivat luokiteltuja muuttujia. Poronlihan käyttömääriin vaikuttavina tekijöinä testattiin seuraavat muuttujat: suurtalouslyksikön maantieteellinen sijainti, yksikön toimiala, yksikön tarjottuihin annosmääriin perustuva koko sekä yksikössä käytetyn saksanhirven käyttö. Lisäksi selvitettiin keittiöhenkilökunnan mielipiteiden vaikutusta poronlihan käyttömääriin. Testattavat mielipiteet olivat: Poronliha-annosten kysyntä, poronlihan hintataso, muiden riistatuotteiden hintataso, liharaaka-aineen laatu, tuotannon paikallisuus, toimitusvarmuus ja kiinnostavien tuotteiden saatavuus.

Testit ajettiin SAS Enterprise Guide -ohjelmalla. Logistinen regressio analyysi suoritettiin askeltavalla menetelmällä ilman ristikkäisvaikutuksia.

MTT:n selvityksiä -sarjan Maaseutu-teeman julkaisuja

- No 95 Voutilainen, O. 2005. Yritystuki maaseudun kehittämisen välineenä - maaseudun mikro-yritykset ja yritystukien kohdentuminen. 85 s. 6 liitettä. (verkkojulkaisu: <http://www.mtt.fi/mtts/pdf/mtts95.pdf>).
- No 103 Vihinen, H., Tapio-Biström, M.-L. & Voutilainen, O. 2005. Rural marginalisation and multi-functional land use in Finland. 121 p. 4 appendices. (verkkojulkaisu: <http://www.mtt.fi/mtts/pdf/mtts103.pdf>).
- No 127 Aakkula, J., Jokinen, P., Kaljonen, M. & Kröger, L. 2006. Maatalouden ympäristöpolitiikan skaalat ja oppiminen. 73 s., 2 liitettä.
- No 136 Komulainen, V. 2007. Etätyö maaseudulla kakkosasunnolla. Töissä lomalla luonnon helmassa. 94 s., 5 liitettä. (verkkojulkaisu: <http://www.mtt.fi/mtts/pdf/mtts136.pdf>)
- No 145 Juntti, L. & Rantamäki-Lahtinen, L. 2007. Monialaisuus maaseutuyrityksen mahdollisuutena. 62 s. (verkkojulkaisu: <http://www.mtt.fi/mtts/pdf/mtts145.pdf>).
- No 151 Voutilainen, O., Vehmasto, E. & Vihinen, H. 2008. Verkostoituminen maatalojen monialaistumisen edistämiseksi – Liperin ja Mäntyharjun tapaustutkimus. 35 s., 2 liitettä. (verkkojulkaisu: <http://www.mtt.fi/mtts/pdf/mtts154.pdf>).
- No 156 Rantamäki-Lahtinen, L. (toim.). 2008. Porotalouden taloudelliset menestystekijät. 129 s., 6 liitettä.

